

# PORTAL

7/2016 Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda

---

## Radovi u 2015. godini

**C**jelokupan pregled radova Hrvatskog restauratorskog zavoda u 2015. godini sadrži 192 kataloške jedinice koje su poredane prema abecednom redu lokaliteta. U zaglavlju svake kataloške jedinice navedeni su osnovni podaci o objektu, predmetu ili arheološkom nalazištu, o voditeljima i suradnicima na programu te evidencijski broj dosjea pod kojim se dokumentacija o radovima vodi i lokacija na kojoj je pohranjena.

Kataloške jedinice koje se odnose na pokretnu baštinu obuhvaćaju samo dovršene konzervatorsko-restauratorske radove u 2015. godini. Katalog radova na nepokretnoj i arheološkoj baštini, zbog čestog višegodišnjeg trajanja programa, uz završene projekte, uključuje i pojedine faze. Pri izradi kataloških jedinica uzete su u obzir specifičnosti zahvata na različitim vrstama umjetnina, te je tome i prilagođena njihova forma. Priložene fotografije ilustriraju provedene radove ili tek pružaju podatak o izgledu objekta, predmeta ili arheološkog nalazišta.

Katalog radova u digitalnom obliku omogućava pretrage prema više kriterija te bolji i detaljniji pregled priloženih fotografija. Njegova je namjena korisnicima omogućiti brz i sažet uvid u cjelokupan opseg radova Zavoda unutar jedne godine, te pružiti osnovnu informaciju o pojedinom programu, na temelju čega je moguće tražiti opsežniju dokumentaciju u arhivu Hrvatskoga restauratorskog zavoda ■

## Autori kataloških jedinica

- a. a. b. — Ana Azinović Bebek
- a. b. — Antonio Blašković
- a. j. — Andrej Janeš
- a. k. — Aleksandar Kotlar
- a. p. — Anđelko Pedišić
- a. p. m. — Ana Pohl Mitrović
- a. pu. — Ana Pušić
- a. š. — Andro Šimičić
- b. k. k. — Barbara Knežević Kuzman
- b. p. — Branko Pavazza
- b. r. — Bernarda Ratančić
- b. re. — Branka Regović
- d. c. — Darija Cvitan
- d. č. — Duško Čikara
- d. n. — Dijana Nazor
- d. p. — Diana Požar
- d. r. — Danijela Ratkajec
- d. š. d. — Daria Škarpa Dubreta
- e. a. — Edo Anušić
- e. š. — Edita Šurina
- g. b. — Goran Bulić
- g. c. — Gordana Car
- i. h. m. — Ivana Hirschler Marić
- i. j. — Ivan Jengiđ
- i. k. — Iva Koci
- i. m. — Igor Mihajlović
- i. mi. — Igor Miholjek
- i. p. s. — Irena Pauk Sili
- i. sa. — Ivana Sambolić
- i. sr. — Ivan Srša
- j. b. — Jurica Bezak
- j. ba. — Jadranka Baković
- j. p. — Jelena Pasarić
- j. r. — Jelena Raguž
- j. v. — Josip Višnjic
- k. h. — Katija Hrepić
- k. m. j. — Krasanka Majer Jurišić
- k. k. — Kristina Krulić
- k. š. — Ksenija Škarić
- k. š. r. — Ksenija Šestek Ručević
- k. z. - Krunoslav Zubčić
- l. ča. — Lana Čačić
- l. č. — Lea Čataj
- l. s. m. — Laura Stipić Miočić
- m. b. — Marta Budicin
- m. b. j. — Majda Begić Jarić
- m. đ. — Marina Đurović
- m. go. — Mihael Golubić
- m. j. — Miroslav Jelenčić
- m. k. — Marijana Krmpotić
- m. k. p. — Mara Kolić Pustić
- m. kal. — Marija Kalmeta

m. ka. — Mia Kaurlotto  
m. kr. — Mia Krkač  
m. m. — Matija Marić  
m. mi. — Mario Miočić  
m. mu. — Mladen Mustaček  
m. n. — Marko Nemeth  
m. s. — Melanija Sobota  
m. š. — Maša Štrok  
m. v. — Magdalena Vlaho  
m. vr. — Maja Vrtulek  
m. v. b. — Maša Vuković Biruš  
m. w. z. — Martina Wolff Zubović  
m. z. — Marija Zupčić  
n. b. — Nelka Bakliža  
n. m. k. — Nena Meter Kiseljak  
n. k. — Neda Kuzek  
n. l. — Nađa Lučić  
o. m. — Olgica Mileusnić  
o. š. — Orest Šuman  
p. d. — Pavle Dugonjić  
p. f. h. — Petra Franić Haniš  
p. l. — Pavao Lerotić  
r. d. — Renata Duvančić  
r. k. — Ratka Kalilić  
r. m. š. — Renata Majcan Šragalj  
s. h. — Snježana Hodak  
s. j. — Sandra Juranić  
s. k. — Suzana Kallay  
s. l. v. — Sandra Lucić Vujičić  
s. m. — Sanda Milošević  
s. p. — Siniša Pamić  
s. s. — Svetlana Schmidt  
s. se. — Sanja Serhatlić  
sam. se. — Samir Serhatlić  
s. š. — Silvo Šarić  
t. b. — Tanja Bačić  
t. k. — Teodora Kućinac  
t. t. s. — Tijana-Annar Trputec Strčić  
t. p. — Tajana Pleše  
t. pe. — Tihomir Percan  
t. pl. — Tihana Pleština  
t. š. — Toni Šaina  
v. b. — Vlasta Bošnjak  
v. b. v. — Venija Bobnjarić-Vučković  
v. g. — Vesna Giener  
v. m. — Vanja Marić  
v. ma. — Vinka Marinković  
v. p. — Vjeran Potočić  
v. r. v. — Vlatka Rudeš Vončina  
v. z. k. — Vesna Zmaić Kralj  
z. d. — Zoran Durbić  
z. l. — Zrinka Lujic  
ž. h. — Željko Hnatjuk  
ž. m. g. — Željka Mlinarić Galler

## Bale

Povijesna jezgra Bala

Prapovijest / srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 2235/1, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM BALE

Zbog namjere Općine Bale da se na području povijesne jezgre Bala tijekom 2016. godine počne s izgradnjom prve faze komunalne infrastrukturne mreže naselja, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture RH u Puli zatražio je prethodnu provedbu probnih arheoloških sondiranja na pozicijama koje pripadaju području obuhvata prve faze izgradnje i na kojima je pretpostavljeno postojanje arheoloških slojeva i struktura. Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo je probno arheološko sondiranje u listopadu 2015. godine.

Prilikom radova istražene su tri arheološke sonde. Dvije sonde dimenzija 2 x 2 m otvorene su na Trgu Tomasa Bemba ispred kaštela, dok je treća sonda, dimenzija 4 x 2 m, otvorena uz južni zid župne crkve Pohođenja Blažene Djevice Marije.

U sondama istraženim na trgu pronađeni su mnogobrojni ulomci keramičkih posuda koje se, na temelju stilskih karakteristika i fature, mogu datirati u razdoblje brončanog doba. S obzirom na prije potvrđeno postojanje prapovijesnog, brončanodobnog naselja na prostoru baljanskog Starog grada, takvi nalazi ne iznenađuju.

Sonda istražena uz župnu crkvu dala je umnogome drugačije rezultate. Naime, prilikom istraživanja pronađeni su arhitektonski ostaci srednjovjekovnih objekata, dok su prapovijesni nalazi potpuno izostali. Pronađeni arhitektonski ostaci najvjerojatnije pripadaju drugoj fazi gradnje župne crkve datirane u 1588. godinu.

j. v.

Slika 1. Sonda 2 nakon istraživanja





## Barilović

Stari grad Barilović

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Andrej Janeš, Petar Sekulić, Vektra d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1351/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

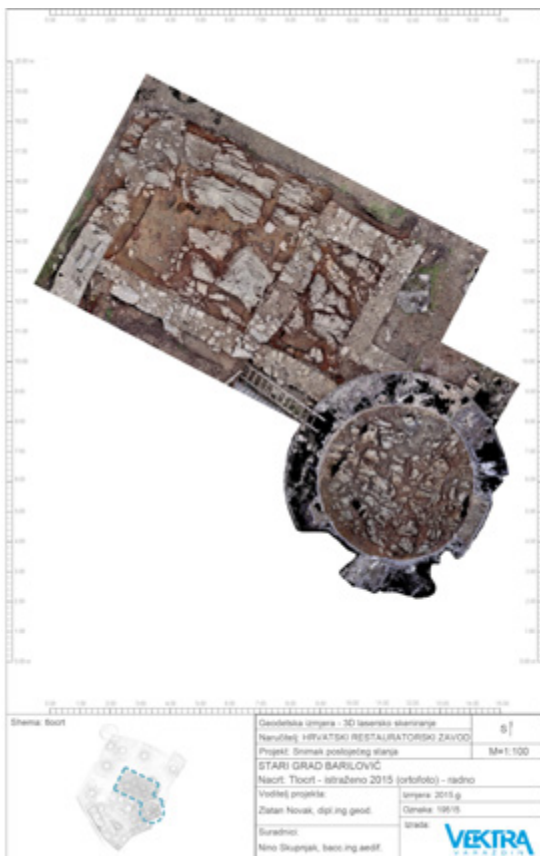
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stari grad Barilović arheološki se počeo istraživati 2002. godine, kad su stvoreni uvjeti za sigurno izvođenje radova. Arheološka istraživanja provedena su 2003., 2006. te 2010.-2014. godine. U 2015. godini radovi su trajali od 1. do 23. listopada. Općina Barilović donirala je strojni iskop šute te odvoz zemlje i šute. Otvorene su dvije sonde. Sonda 1 zauzimala je prostor cijele unutrašnjosti okrugle kule, a sonda 2 prostor između zidova SJ 3, 99, 118, 138 i 139. Ukupno je definirano 36 stratigrafskih jedinica, od toga su dio arheološki slojevi, a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 31) i keramički ulomci

srednjovjekovnih i prapovijesnih posuda. Također je uzeto osam uzoraka povijesne žbuke te četiri uzorka gara. Od arheoloških slojeva dominantni su oni koji pripadaju kasnom srednjem vijeku. Pripremljena je iscrpna fotodokumentacija te su napravljene snimke totalnom stanicom i 3D model Starog grada (Vektra d.o.o.). Istraživanjima su definirani zidovi samog početka srednjovjekovnog Starog grada Barilovića i potvrđeno je postojanje naselja (neolitičkog i kasnobrončanodobnog) na gradini, na kojoj u srednjem vijeku nastaje Stari grad Barilović.

a. a. b.

Slika 1. Istraženi prostor u 2015. godini



## Beli Manastir

Širine, keramički arheološki nalazi  
Prapovijest  
Voditelj programa: Mihael Golubić  
Suradnica: Elena Perković

BROJ DOSJEA: 739/13, ZAGREB, KAMENITA 15  
PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2015. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na nalazima prapovijesne keramike s nalazišta Beli Manastir-Širine. Ukupno je obrađeno sto predmeta: cijelih posuda i ulomaka (85 prapovijesnih posuda je restaurirano u cijelosti ili djelomično, ovisno o stanju očuvanosti). Keramika je čišćena mehanički i

kemijski, a ulomci lijepljeni ljepljivom *Mecosan*. Nedostajući dijelovi restaurirani su gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu upotrijebljen je konsolidant *Mowilith*. Svi su radovi popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. go.

Slika 1. Keramička posuda, stanje prije radova

Slika 2. Keramička posuda, stanje nakon radova



## Bijela

Benediktinski samostan sv. Margarete

Kasni srednji vijek

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnici: Željka Bedić, Eva Buća, Mario Zaccaria, Petar Sekulić, Lupercal M. T. j. d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2212, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Od 23. lipnja do 17. srpnja 2015. godine provedena je četvrta sezona arheoloških istraživanja. Istraživanja su nastavljena na području samostanske crkve. Do sterilnog je sloja istražena sonda 4 iz 2014. godine te je otvorena površina većeg dijela samostanske crkve. Ovogodišnjim iskopavanjima većim su dijelom utvrđeni gabariti samostanske crkve. Otkriven je potez južnog zida crkve te cijeli gabarit svetišta crkve. Svetište je izduženo s poligonalnim zaključkom. Unutar svetišta otkriveni su ostaci baze oltara. S vanjske strane definirana su tri kontrafora. Svetište je iskopano do razine prvih kulturnih slojeva. Južno od svetišta otkriveni su zidovi okomiti na svetište koji pripadaju sakristiji crkve. Prostor sakristije je iskopan do razine pri kojoj se mogu definirati njezini gabariti. Prostor prošlogodišnje sonde 4 istražen je do razine zdravice. Pritom su istraženi slojevi koji pripadaju vremenu napuštanja samostana. Utvrđeno je da je hodna

površina unutar ulazne prostorije u crkvu uništena u tom razdoblju. Zdravicu se doseglo na približno 2 m ispod razine praga na ulazu u crkvu. Većim je dijelom istražena površina trećeg traveja lađe crkve pred ulazom u svetište. Tom prilikom otkrivena je zidana grobnica prekrivena masivnim kamenim poklopcem. Grobnica se nalazi u središnjoj osi lađe u ravnini s oltarom. Unutar grobnice pronađena su tri muška kostura. Kostu su bile dislocirane, ali su sve tri lubanje pronađene na istočnoj strani. Možemo ustvrditi da su pronađeni ostaci opata samostana. Sjeverno i južno od grobnice istražena su dva groba (1 i 3). U sjevernom grobu (grob 1) pronađeni su ostaci triju pojedinaca, od kojih je samo jedan, najdublje ukopan, u cijelosti očuvan. U južnom grobu (grob 3) pronađen je samo jedan kostur.

a. j.

Slika 1. Zračna snimka istraženog dijela samostanske crkve

Slika 2. Grob 3



## Biograd na Moru

Zavičajni muzej Biograd na Moru

1. Košulja (inv. br. 280), nepoznati autor, 16. st., laneno platno, oko 170 x 90 cm
2. Kapa (inv. br. 281/3), nepoznati autor, 16. st., vuneno pletivo, vanjski promjer 30,5 cm
3. Kapa (inv. br. 281/4), nepoznati autor, 16. st., vuneno pletivo, vanjski promjer 30,5 cm
4. Kapa (inv. br. 281/5), nepoznati autor, 16. st., vuneno pletivo, vanjski promjer 30,5 cm
5. Kapa (inv. br. 281/6), nepoznati autor, 16. st., vuneno pletivo, vanjski promjer 30,5 cm
6. Fragmenti iz pet vrećica, nepoznati autor, 16. st., laneno platno i vuneno pletivo, različite dimenzije
7. Košulja (inv. br. 279/1), nepoznati autor, 16. st., laneno platno, oko 170 x 90 cm
8. Košulja (inv. br. 279/2), nepoznati autor, 16. st., laneno platno, oko 170 x 90 cm
9. Kapa (inv. br. 281/1), nepoznati autor, 16. st., vuneno pletivo, vanjski promjer 30,5 cm
10. Kapa (inv. br. 281/2), nepoznati autor, 16. st., vuneno pletivo, vanjski promjer 30,5 cm
11. Bala svilenog damasta (inv. br. 277/1), nepoznati autor, 16. st., svilena tkanina, oko 60 x 5400 cm

Voditeljica programa: Sandra Lucić Vujičić

Suradnici: Gordana Car, Branka Regović, Katija Hrepić, Vlasta Bošnjak, Željka Mlinarić Galler, Marija Zupčić, Dragutin Furdi, Veljko Bartol

BRJ DOSJEA: 8231 (1-5), 8231.3 (6), 8231.4 (7-11), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ZAVIČAJNIM MUZEJOM BIOGRAD NA MORU

„Teret potopljenog broda iz XVI. stoljeća“ zbirka je nalaza s mletačkog broda Gagiana koji je doživio brodolom 1583. kod otočića Gnalić blizu Zarravecchie (danas Biograd na Moru). Među nalazima je bila i okovana škrinja u kojoj su pronađeni predmeti od tekstila: bala svilenog damasta, tri duge bijele košulje i osam vunenih kapa. U stalnom postavu Zavičajnog muzeja većina tih predmeta izložena je u većoj zatvorenoj staklenoj vitrini, dok su ostali predmeti pohranjeni u čuvaonici. Za sve predmete u inventarnoj knjizi muzeja navodi se da su talijanske provenijencije i datirani su u kraj 16. stoljeća.

Svljeni damast pronađen je u bali. Bala je imala plombe sa žigom i bila omotana u grubo platno. Širina tkanine je oko 60 cm, a dužina 54 m. Boja damasta nekad je, navodno, bila purpurna, a određenim ljubičastocrvenim bojilom bile su bojene i osnova i potka, što potvrđuje skupocjenost tkanine. Bala svilenog damasta jedini je takav primjerak u svijetu. Usporedbom s većim brojem istovremenih, vrlo sličnih fragmenata s područja Hrvatske, Venecije i Veneta te Europe, zaključeno je da je riječ o tkaninama namijenjenima izvozu, datiranim u drugu polovicu 16. stoljeća. Istraživanja Christiana Terzera olovnih plombi s biogradskih fragmenata potvrdila su venecijansku, odnosno venetsku provenijenciju. Središnji motiv biogradskog raporta veliki je kantaros s razvedenom bazom iz kojega izlaze i unutar kojega su razlistane grane s plodovima šipka (ili češera). Grane izlaze iz kantarosa u gornjem i donjem dijelu ispreplićući se s njim. U gornjem dijelu grane nose veliki cvijet čička. Tkanina je gotovo potpuno prekrivena tim motivom i bez praznih ploha.

Sve pronađene muške kape bile su iste veličine, gornjeg promjera 30,5 cm, a otvora za glavu 17,5 cm. Imaju obod širine 3,5 cm koji ide oko cijelog otvora za glavu. Ispletene

su od crne vune D-L bodom, ali se čini da su bile stupane jer su se očice pletiva u trenutku pronalaska teško opažale. Takve su kape česte na kompozicijama Caravaggia i Hansa Holbeina te mnogih nizozemskih kasnorenesansnih slikara.

Tri zatečene muške košulje izrađene su od bijelog lanenog platna s ovratnikom iskrojenim od finijeg lanenog platna. Prednjica i leđa krojeni su iz jednog komada tkanine. Košulje u donjem dijelu imaju na bočnim šavovima raspoređene dužine 38 cm. Oko vratnih izreza košulje su sitno nabrane da bi se dobila potrebna širina ramena. Preko nabora izveden je ukrasni bod, tzv. kosa opletuša. Prsni izrez je dužine oko 22 cm. Uz rub izreza prišivena je fina uzica. Košulje su se oko vrata vezale tankom pletenom vrpcom. Rukavi su dužine 65 cm i sužavaju se prema zapešću. Rub rukava je blago zakrivljen u kroju i također opšiven finom uzicom. Pod pazusima su rukavi prošireni dvama trokutastim umecima. Ovratnici visine 9,5 cm ravno su krojeni i nešto duži od vratnog izreza, tako da su im krajevi slobodni i mogu se zavrnuti. Na rubu ovratnika izveden je ažur iznad kojega su pikoi. Posebnost košulja je upravo ovratnik izrađen od finijeg i kvalitetnijeg lanenog platna, što ide u prilog dataciji. Naime, prema tadašnjoj modi od košulje se vidio samo ovratnik.

Fragmenti F1 i F2 ostaci su dviju pletenih muških kapa koje su jednake već opisanim kapama. Radi se o dvjema skupinama s po oko šest komadića pletiva čije su grupne dimenzije 7,5 x 15,5 i 7 x 15,5 cm. Fragmenti F3 i F4 su ostaci različitih tkanina tkanih u platnu. Među skupinom F3 nalazimo ostatke dviju različitih tkanina grupne dimenzije 11 x 14 cm. U skupini F4 nalaze se ostaci jedne tkanine grupne dimenzije 7,8 x 13 cm. Ne može se reći koju su namjenu imale tkanine u toj grupi. Moguće je da

se radi o ostacima platnene vreće u koju je bila zapakirana bala svilenog damasta ili o dijelovima odjeće, donjeg rublja i slično.

Fragmenti F5 su ostaci D-L pletiva izrađenog finijom vunom i dviju platnenih svilenih traka. Komadići pletiva su dimenzija: 2 x 3,5 cm, 2,3 x 2,3 cm, 6 x 16,5 cm, 9,8 x 16 cm, 7,6 x 9,3 cm i 3,5 x 9,5 cm. Trake su širine 1,6 cm te dužine 49,6 i 50 cm. Fragmenti F5 su vjerojatno ostaci čarapa ili nekog drugog pletenog odjevnog predmeta s ušicama nastalim pletenjem, u vlasništvu nekoga od putnika/članova posade. Malobrojni su očuvani primjerci jednostavnih pletenih čarapa iz 16. st., a nekoliko njih ima očuvane i vrpce za vezanje. Proizvodnja pletiva u 16. st. bila je najintenzivnija u Italiji, Španjolskoj i Francuskoj. Važno je napomenuti da su za više slojeve čarape rađene od svile ili vune, dok su siromašniji slojevi imali čarape od parheta (čupavljena pamučno-lanena tkanina). Čarape kvalitetnije izrade bile su uske uz nogu, a ponekad su imale i kožni potplat pa su bile zamjena za cipele.

Stanje predmeta iz zbirke uzrokovano je ležanjem u okovanoj škrinji na dnu mora više od četiri stoljeća te neprekidnim četrdesetogodišnjim izlaganjem u istom položaju na različitim nosačima i povremenim posudbama za izložbe u zemlji i inozemstvu. Svi predmeti i fragmenti bili su prekriveni prašinom. Netretirani predmeti i fragmenti su izazvalo krti, narančasto-smeđe, smeđe do tamnosmeđe boje, s naslagama hrđe i nepoznatih tvari koje su prodrle u strukturu tkanina i pletiva. Istegnuća materijala u različitim smjerovima, nabori i pregibi bili su vrlo uočljivi, još više otvori različitih oblika i pukotine. Iz predmeta i fragmenata stalno su ispadala vlakanca, niti, manji komadi tkanina i sitne nečistoće. Muške kape bile su onečišćene izmetom glodavaca i čahurama insekata. Predmeti izloženi u stalnom postavu najviše su stradali zbog izlaganja na neprimjerenim nosačima ili polaganjem na neprikladne površine, što je uzrokovalo istegnuća tkanina, nastanak nabora i pukotina te puknuće konaca u konstruktivnim šavovima. Vunena tkanina s ploče za balu svilenog damasta privlačila je moljce. Unutar lijevog valjka svilenog damasta bio je položen papir, a tkanina je za ploču bila fiksirana uzicama i tankim pribadačama. Tkanina otvorenog dijela bale je vrlo izbljedjela. Jedino su na dvjema kapama iz zbirke zatečene povijesne intervencije krpanja otvora nastalih upotrebom pa se zaključuje da su bile u vlasništvu nekoga od posade ili putnika.

Tijekom 2015. godine na deset predmeta i skupina fragmenata izvedeni su radovi konzerviranja, a na pet predmeta iz stalnog postava radovi preventivnog konzerviranja. Fotografirano je stanje predmeta i fragmenata tijekom svih faza radova, a detaljniji pregled stanja te vrsta tkanina i pletiva obavljen je i digitalnim mikroskopom. Radovi konzerviranja nastavljeni su izradom grafičkog prikaza konstrukcije kapa i fragmenta F5. U Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a analizirana su vlakna i bojila: tkanine, trake i konci košulja su od lanenog vlakna, niti s pletiva su od vunenog vlakna, a identifikacija bojila kapa nije dala zadovoljavajuće rezultate. Tehnički su analizirane tkanine, pletivo i trake: tkanine košulja, fragmenata F3 i F4 i trake s fragmenta F5 su u platnu, a pletivo je rađeno rukom D-L bodom. Nečistoće su uklanjane vrlo pažljivo, usisavanjem medicinskim usisavačem s regulacijom usisa preko zaštitne mrežice te s pomoću iglica, četki i pinceta. Vlaženje je izvedeno maglicom vodene pare, nakon čega je tkanina ili pletivo postavljeno u pravilan položaj, opterećeno bugačicom ili staklenim utezima i sušeno na sobnoj temperaturi. Stanje predmeta i fragmenata završno je konzervirano izradom opreme za sigurnu pohranu i izlaganje, u svrhu zaštite od mehaničkih utjecaja i taloženja nečistoća. Primijenjena je jedna od varijanti metode *Pressure mounting* - pohrana u zatvorenom okviru. Radovi preventivnog konzerviranja pripremljeni su u prostorima HRZ-a i izvedeni *in situ*. Obuhvatili su vađenje predmeta iz vitrine, pregled njihova stanja te odabir postupaka i smještaja predmeta s obzirom na njihovo stanje. Vitrina je podijeljena na dva dijela; desna joj je polovica povećana te na kraju očišćena. Izrađena je nova ploča za izlaganje bale svilenog damasta, novi nosač za košulju i klupice od pleksiglasa za ostale predmete. Prašina s predmeta uklonjena je pažljivim usisavanjem. Pincetama su uklonjene ostale nečistoće i ostaci insekata. Procijenjeno je da košulja inv. br. 279/1 i kapa inv. br. 281/2 imaju oštećenja koja ne dopuštaju njihovo daljnje izlaganje pa su, pohranjene u beskiselinskim kutijama, smještene u čuvaonicu. Bala svilenog damasta u cijelosti je odmotana. Tom prilikom su izvadene zatečene pribadače i papir, djelomično su izravnati nabori tkanine, a stari valjci za namatanje zamijenjeni novima. Svileni damast je opet pažljivo namotan na nove valjke i položen na novu ploču. Predmeti su vraćeni u vitrinu tako da su zajedno izloženi po jedan restaurirani i nerestaurirani predmet iste vrste.

s. l. v., m. b.

Slika 1. Fragmenti F5, stanje prije radova

Slika 2. Fragmenti F5, stanje nakon radova

Slika 3. Predmeti u vitrini biogradskog muzeja, stanje nakon radova





## Brijuni

Kamena plastika iz Kulturno-umjetničke zbirke NP Brijuni  
19. i 20. st.

Voditelj programa: Alan Vlahov

Suradnici: Ivan Jengiđ, Osanna Šařinka, Andro Šimiđiđ

BROJ DOSJEA: 1342/12, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S NACIONALNIM PARKOM BRIJUNI

Programom su obuhvaćene četiri skulpture iz Kulturno-umjetničke zbirke NP Brijuni. Dvije se nalaze u interijeru zbirke, i to *Titova bista*, rad kipara Marijana Kockovića, i *Reljef Brionske deklaracije*. Obje su imale tek mehanička oštećenja. Dvije pak skulpture kipara Caspara Clemensa von Zumbuscha, pod nazivima *Caritas* i *Rad*, nalaze se u parku uz kompleks zgrada na otoku Veliki Brijun, u sklopu Nacionalnog parka. Zbog specifičnih uvjeta (vlage, izvora svjetlosti, blizine drveća i raslinja) bile su prekrivene naslagama zelenih i crnih algi te lišajeva. Mjestimično se na bazama stvorila mahovina te više bilje koje je raslo iz oštećenih sljubnica u kojima se nakupljala zemlja.

Tijekom 2015. godine obavljen je uviđaj na terenu, provedena su istraživanja arhivske građe te je izrađena detaljna fotografska dokumentacija stanja i oštećenja kamene plastike. U prvoj fazi konzervatorsko-restauratorskog zahvata izvedeno je čišćenje kompletne površine kamene plastike vodom pod kontroliranim tlakom i vodenom parom uz primjenu specijaliziranih strojeva (*miniwasha* i *steamera*). Uslijedilo je mehaničko čišćenje ručnim alatom svih oblika

biološkog obraštaja te čišćenje trošnog vezivnog materijala (žbuke) iz sljubnica. Potom je obavljeno čišćenje kamene plastike biocidnim kemijskim sredstvima koja su nanošena prskanjem i premazivanjem na površinu kamena. Nakon završetka kemijske reakcije, površine skulptura ponovno su isprane vodom pod kontroliranim tlakom.

U sljedećoj fazi radova pristupilo se izradi armature za domodeliranje nedostajućih formi na mjestima većih oštećenja kamena. Domodeliranje je izvedeno u masi umjetnog kamena na bazi nekoliko vrsta riječnog pijeska, vapna i uz minimalni dodatak akrilnog veziva i bijelog cementa. Nakon toga su svi domodelirani dijelovi obrađeni ručnim klesarskim alatom, slikarskim alatom i pigmentima u odgovarajućem otapalu te su na taj način teksturom i tonski ujednačeni s izgledom originalne površine kamena. U posljednjoj fazi radova svi su elementi kamene plastike dviju skulptura, poprsja i reljefa premazani kemijskim sredstvom za zaštitu i konsolidaciju.

i. j.

Slika 1. Skulptura *Caritas*, Caspar Clemens von Zumbusch, prije početka zahvata  
Slika 2. Skulptura *Caritas*, nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova



## Brinje

Stari grad Sokolac, palas

Prapovijest / kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Petar Sekulić, Lupercal M. T. j. d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1024/3/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja u palasu starog grada Sokolca u Brinju trajala su deset radnih dana, od 25. svibnja do 5. lipnja 2015. godine. Općina Brinje zaposlila je šestoricu radnika u sklopu javnih radova. Istraživanjem je obuhvaćen jugoistočni dio palasa. Istražena je ukupna površina od oko 100 m<sup>2</sup>. Prošlogodišnjim istraživanjima ustanovljena je stratigrafska situacija nalazišta. Prvih 70-100 cm je nasip šute, koji je uklonjen strojnim iskopom uz nadzor arheologa.

Strojni iskop obuhvatio je dvostruko veću površinu iskopa nego što je istražena, jer su na taj način pripremljeni radovi za sljedeću godinu. Od istraženih arheoloških slojeva dominantni su oni koji pripadaju kasnom srednjem vijeku. Ovogodišnjim istraživanjima dobivena je jasnija stratigrafska situacija. Nakon sloja šute pojavljuju

se slojevi s dominantno vojno-krajiškim materijalom (keramika, dijelovi oružja, dosta životinjskih kostiju). Ispod poravnanja, koji pripisujemo vremenu Vojne krajine, dominiraju slojevi s materijalom iz frankopanske faze (keramika, staklene čaše, metalni nalazi svakodnevne uporabe). Prapovijesni sloj ove godine određen je kao željeznodobni na temelju radiokarbonske analize (750. - 480. pr. Kr.), ali i keramičkih ulomaka. Drugi uzorak poslan na radiokarbonsku analizu potvrdio je postojanje Sokolca u 14. i 15. stoljeću, a uzet je iz sloja koji svjedoči o nekoj vrsti građevinskih radova. Sonda je snimljena totalnom stanicom te su izrađeni arhitektonski nacrti u mjerilu 1:100 i 1:50. Nakon dovršetka istraživanja snimljene su zračne snimke (Lupercal).

a. a. b.

Slika 1. Stanje nakon istraživanja: sredina je istražen dio, kvadrant desno je dio pripremljen za istraživanja sljedeće godine

Slika 2. Zračna snimka Sokolca





## Brsečine, Dubrovnik

Rt Gumanci, brodolom

Novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Vesna Zmaić Kralj, Igor Mihajlović, Jurica Bezak, Ana Skračić, Miljenko Marukić, Vladimir Onofri, Damir Onofri, Marko Zarić, Jerko Macura, Ante Plančić, Iva Stojević, Renato Gianni Ridella, Federico Fazio

BROJ DOSJEA: 1971, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

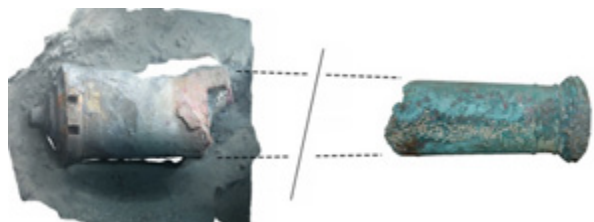
Brodolom pred uvalom Brsečine poznat je od 2003. godine. Godine 2005. izvađeni su samo dijelovi brončanih topova. Cilj istraživanja 2015. godine bio je pronaći, evidentirati i dokumentirati preostale nalaze na dnu. Lokalitet je podijeljen u tri sektora u kojima su postavljene dvije iskopne sonde. Pronađen je stražnji dio topa s oznakama ljevača (Giovanni Battista Gandolfo 1535.-1601.?) koji ujedno predstavlja stražnji dio topa broj 3 (top je izvađen 2003. godine). Pretpostavka prema kojoj je brod zadesio požar pa je zbog visoke temperature došlo do niza eksplozija punjenja topova (što je prouzročilo pucanje topova na više komada), potvrđena je detaljnom analizom oštećenja topovskih cijevi i pronalaskom kamenih kugli koje promjerom odgovaraju kalibrima topova pronađenih na nalazištu. Pronađeni topovi pripadaju tipovima pedrijera,

sakro i falkon. U sektoru 1 također su pronađeni ostaci brodske konstrukcije, vjerojatno oplata broda. U sektoru 2 dokumentiran je željezni okretni top (*swivel gun*), sidro koje karakteristikama odgovara sidru pronađenom na brodolomu Vasa u Švedskoj i ostaci brodske oplata. Orijehtacija rebara i dasaka oplata vidljiva je prema ostacima brodske konstrukcije, a ukazuje na smjer nalazišta, tj. ostataka brodske konstrukcije, čiji se preostali dijelovi vjerojatno nalaze u dubljim slojevima morskog dna. Krajnji je cilj istraživanja brodoloma ustanoviti provenijenciju i dataciju broda te prezentirati pokretne nalaze i rezultate analiza topova. Brod je zasad moguće datirati u prvu polovicu 17. stoljeća.

i. m.

Slika 1. Iskop brončanog topa u sektoru 1

Slika 2. Idealna rekonstrukcija topova 7 i 3



## Buje

Župna crkva sv. Servula

Mučeništvo sv. Servula

Giuseppe Camerata, oko 1737. g.

Ulje na platnu, 308 x 161 cm

Voditelj programa: Pavao Lerotić

Suradnici: Nena Meter Kiseljak, Matija Marić

BROJ DOSJEA: 4467, ZAGREB, ZMAJEVAČ 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Mučeništvo sv. Servula* jedna je od dviju simetrično postavljenih slika uz trijumfalni luk župne crkve u Bujama. Slike prikazuju čudo i mučeništvo titulara crkve, sv. Servula, lokalnog sveca mučenika iz vremena ranog kršćanstva, osuđenog i pogubljenog u Trstu u vrijeme cara Numerijana 284. godine. Slika *Mučeništvo sv. Servula* prikazuje trenutak kad rimski namjesnik od pustinjaka Servula traži iskazivanje vjernosti rimskim božanstvima, pokazujući na kip koji drži svećenik u pozadini. Dvojica krvnika vežu i svlače mladog Servula, dok je treći prikazan s leđa kako prilazi, noseći kotao s vrelin uljem. Servul je prikazan gotovo nag, kako sjedi mirno na stijeni te podižući pogled prema nebu, traži božansko nadahnuće. Višestruko nanošenje boje i preparacije na grubo laneno platno stvorilo je karakterističan tehnološki problem deformiranja slikanog sloja. Na slici je bilo vidljivo izraženo ljuskanje i pukotine nastale sušenjem i starenjem boje te odignuća od podloge (platna), kao i počeci procesa odvajanja i otpadanja velikih, žličasto deformiranih dijelova

oslika. Unatoč provedenom dubliranju novim platnom tijekom prijašnjeg konzervatorsko-restauratorskog postupka, konsolidacija trusnih dijelova boje i preparacije nije bila dostatna pa je odizanje boje nastavljeno, osobito na debljim nanosima. Zato su bili nužni radovi ponovljene impregnacije vezivom, ravnanje i stabiliziranje svih slojeva. Na početku radova izvedena je konsolidacija odiglih dijelova boje i preparacije te je zamijenjena dotrajala rentolaža. Nakon konsolidacije i proba topivosti, uklonjene su površinske nečistoće, stari lak te sve prijašnje intervencije kojima je bio nepotrebno prekriven dobro sačuvani izvorni slikani sloj.

Nakon čišćenja, nedostajući dijelovi platna nadomješteni su intarzijama, a lakune i otpali dijelovi preparacije krednim kitom. Uslijedio je cjeloviti retuš oštećenja, koji je proveden kombiniranom tehnikom bojama u vodenom i smolnom mediju te je na kraju nanesen zaštitni lak.

p. l., m. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Buzet

Utvrda Petrapilosa

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Tihomir Percan

BROJ DOSJEA: 2091, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM BUZETOM

Tijekom 2015. godine Odjel za kopnenu arheologiju nastavio je sustavne arheološke radove koji se u kontinuitetu provode od 2010. godine. Istraživanja i konzervatorsko-restauratorske zahvate financira Grad Buzet vlastitim sredstvima, ali i sredstvima Ministarstva kulture RH i Istarske županije.

Ovogodišnja arheološka istraživanja na utvrđi Petrapilosa provodila su se na prostoru vanjskog dvorišta utvrde, pri čemu je istražena površina od 40 m<sup>2</sup>. Istraživanja su obavljena u nastavku prošle godine otkrivenog zida povezanog s južnim zidom dvorišta te uz jugoistočni zid kapele sv. Marije Magdalene.

Prva od istraženih zona pozicionirana je na potezu od južnog obodnog zida vanjskog dvorišta prema sjeveru, obostrano prateći spomenuti zid koji je organski s njim povezan. Riječ je o prvoj fazi razvoja vanjskog dvorišta utvrde koja je, u odnosu na danas prepoznatljivo stanje

na terenu, zauzimala znatno manju površinu. S njegove su zapadne strane, na prostoru prema središnjem dijelu utvrde, pronađeni tragovi vapnene podnice koja sugerira postojanje natkrivenih objekata u prvoj fazi razvoja toga dijela kompleksa.

Druga istražena zona pozicionirana je uz jugoistočni kut kapele sv. Marije Magdalene, gdje su otkriveni arhitektonski ostaci pomoćnih gospodarskih objekata koji su bili sagrađeni uzduž sjevernog perimetralnog zida vanjskog dvorišta.

Pronađeni pokretni arheološki nalazi mogu se datirati od 14. do 17. stoljeća, što ukazuje na dataciju toga dijela kompleksa, odnosno na postupno širenje prvotne zone utvrde. Svi arheološki radovi prethodili su konzervatorsko-restauratorskim zahvatima na sjevernom i pregradnom zidu palasa utvrde.

j. v.

Slika 1. Prostor uz kapelu sv. Marije Magdalene nakon istraživanja

Slika 2. Restaurirani novovjekovni lonac





## Cerovlje

Utvrda Paz

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Tihomir Percan, Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 2323, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u 2015. godini osiguralo je financijska sredstva za početak sustavnih arheoloških istraživanja na ostacima srednjovjekovne utvrde u naselju Paz. Istraživanja su provodili djelatnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Arheološkim istraživanjima provedenim 2015. godine trebale su se utvrditi prve informacije o arheološkoj stratigrafiji lokaliteta, o njegovu nastanku, razdoblju korištenja te arhitektonskom razvoju. Radovi su se obavljali u cilju prikupljanja podataka za izradu konzervatorskog elaborata kojim će se dati smjernice za daljnje postupke arheoloških istraživanja, ali i za konzervatorsko-restauratorske radove na objektu.

Istražene su dvije arheološke sonde, od kojih je prva pozicionirana na središnjem platou utvrde, a druga uz

sjeverozapadni kut glavne kule. U sondi 1, unatoč nemoćnosti prikupljanja podataka o cjelovitoj stratigrafiji nalazišta zbog mnogo nepokretnih arheoloških nalaza, definirane su najmanje tri razvojne faze utvrde.

Sonda 2 istražena je uz sam sjeverozapadni kut kule, a pokazala je da se gradnja kule može datirati u 16. stoljeće, što najvjerojatnije sugerira kako su kula i zgrada palasa, koje su istovremeno građene, rezultat obnove koju je proveo Messaldo Barbo 1570. godine.

Pokretni arheološki nalazi pronađeni u sondi 1 uglavnom odgovaraju završnoj fazi života u utvrdi. Pronađeni su ostaci keramičkih posuda, no prevladavaju dijelovi ploča dviju kaljevih peći čije stilske karakteristike odgovaraju kraju 17. i 18. stoljeću.

j. v.

Slika 1. Sonda 1 nakon istraživanja

Slika 2. Nalazište tijekom izrade dokumentacije 3D skenerom



## Cerovlje

Utvrda Possert

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 1896, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ministarstvo kulture RH u 2015. godini osiguralo je financijska sredstva za dovršetak konzervatorsko-restauratorskih radova na ostacima srednjovjekovne utvrde Possert kod Belaja, koje djelatnici Službe za arheološku baštinu na tom lokalitetu provode od 2007. godine. Ovogodišnji radovi odnosili su se na realizaciju glavnog i izvedbenog projekta rješavanja pristupa kuli te komunikacije kroz samu kulu, kao i uređenja okolnog prostora interpoliranjem potrebnih sadržaja informativnog i turističkog karaktera. Projekt je izradio arhitekt Vjekoslav Gašparović iz inženjerske zadruge Praksa za projektiranje, urbanizam i oblikovanje. Građevinske radove izvela je tvrtka Kapitel d.o.o. iz Žminja. Konačni projekt arhitektonske intervencije na kaštelu obuhvaća rješavanje vertikalne komunikacije unutar prostora palasa, s pristupne kote terena do druge etaže i ulaska u

kulu, te daljnji uspon unutar prostora kule do vidikovca na njezinoj najvišoj razini.

Radi smanjivanja budućih troškova i angažmana na održavanju konstrukcije vertikalne komunikacije kaštela, odnosno potrebe za povećanjem trajnosti intervencije, metalna nosiva konstrukcija izrađena je od COR-TEN čelika, niskolegirane vrste čelika otporne na atmosfersku koroziju.

Da bi se osiguralo dnevno svjetlo u unutrašnjosti kule, sva je nosiva konstrukcija izvedena pločastim, vertikalno postavljenim lamelama. Iz istog razloga, odnosno potrebe za propusnošću svjetla, hodne plohe predviđene su od podnih rešetki od istog, COR-TEN čelika. Gazišta stubišnih krakova, kao potencijalni prostor zadržavanja, sjedenja i odmaranja, izveden je od masivnih drvenih elemenata.

j. v.

Slika 1. Zračna snimka utvrde nakon izvedenih radova

Slika 2. Pogled na utvrdu s južne strane



## Cista Velika

Arheološki lokalitet Crljivica, kameni stećak

14. - 15. st.

Voditeljica programa: Vinka Marinković

Suradnici: Marin Barišić, Nenad Lešina, Domagoj Mudronja, Mate Roščić, Ivan Sikavica

BROJ DOSJEA: 2278, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni 2015. godine nastavak su zahvata obavljenih 2013. i 2014. godine, koji su provedeni s ciljem procjene stanja očuvanosti kamenih stećaka i lokaliteta te određivanja provenijencije povijesnih kamenoloma i metode njihove zaštite.

Tijekom 2015. godine obavljeni su radovi hidromehaničkog čišćenja stećka br. 62. Čišćenje je provedeno uz prethodno premazivanje kamena 3%-tnom otopinom biocidnog sredstva *Biotin T*. Nakon čišćenja kamena, stećak br. 62 potopljen je u 5%-tnu otopinu amonij-oksalata da bi se pukotine dubinski konsolidirale i stvorila prirodna zaštita na površini kamena. Metoda uranjanja u bazen primijenjena je zato što su istraživanja prethodnih godina pokazala da ostale metode (prskanje, premazivanje i nanošenje amonij-oksalata celuloznom pulpom) nisu dovoljno učinkovite u

formiranju oksalatne zaštite. Zahvat je proveden *in situ* tako da je stećak podignut, a oko njega je izrađen drveni bazen. Nakon 48-satnog tretmana, stećak je izvađen iz bazena te vraćen na izvorni položaj na lokalitetu.

Poslije provedenog postupka uzorkovana je površina kamena te obavljena laboratorijska provjera uspješnosti provedenog tretmana. Kamen je uzorkovan na tri zone. Analize svih triju uzoraka  $\mu$ FT-IR spektroskopom potvrdile su ravnomjerno formiranje oksalatne zaštite na površini kamena. Na osnovi dobivenih rezultata, metoda potpunog uranjanja u kupku 5%-tnog amonij-oksalata pokazala se kao najbolja zaštita za posebno ugrožene i oštećene stećke na lokalitetu.

v. ma.

Slika 1. Podizanje stećka br. 62 u svrhu potapanja u konsolidacijski bazen

Slika 2. Konsolidacijski bazen *in situ*





## Cres

Franjevački samostan i crkva sv. Franje

1. Kazula (inv. br. R-11), nepoznati autor, talijanska provenijencija, 1755.-1770. g., svila, pamuk, lan, metalne lamele, 102 x 68 cm

2. Stola (inv. br. R-12), nepoznati autor, talijanska provenijencija, 1755.-1770. g., svila, pamuk, lan, metalne lamele, 204 x 25,5 cm

Voditeljica programa: Olgica Mileusnić

Suradnici: Natalija Vasić, Jovan Kliska, Marta Budicin, Margareta Klofutar

BRJ DOSJEA: 8612 (1), 8613 (2), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kazula i stola iz samostana sv. Franje na Cresu datirane su u razdoblje od 1755. do 1770. i rad su nepoznatog autora, vjerojatno talijanske provenijencije. Osnovna tkanina obaju predmeta je svileni damast bjelokosne boje s posrebrenom lamelom u *liseré* efektu te s broširajućim raznobojnim svilenim i pozlaćenim nitima potke. Broširana je zlatnim viticama sa zagasito ružičastim cvjetovima i zelenim listićima. Prednjica je u cijelosti podložena lanenom međupodstavom, dok je na leđima podložen samo središnji dio. Razdjelne trake su širine 4 cm i s obje strane valovite, izrađene od svilene osnove oker boje sa zlatnim lamelama. Na vratni izrez prišivena je bijela čipka. Podstava je crveno pamučno platno u nekoliko nijansi. Fotografirano je

stanje prije, u tijeku i nakon radova. Izrađena je grafička dokumentacija oštećenja i dimenzija te laboratorijska analiza materijala, traka i resa. Odvojena je pamučna podstava od glavne tkanine, ispod koje je pronađena izvorna svilena podstava na leđnom dijelu. Na glavnoj su tkanini uklonjene one intervencije koje narušavaju stabilnost predmeta. Nabavljena je nova svilena tkanina, obojena u zadane tonove, podložena ispod izvorne podstave i glavne tkanine te su potom zatvorena oštećenja. Dijelovi predmeta spojeni su u cjelinu. Nabavljena je kutija od beskiselinskog kartona, izrađene su popune za kutije te su predmeti vraćeni vlasniku.

o. m., m. b.

Slika 1. Kazula, stanje prije radova

Slika 2. Kazula, stanje nakon radova





## Čečavac - Rudina

Benediktinska opatija sv. Mihovila arkandela  
 Kasni srednji vijek  
 Voditeljica programa: Tajana Pleše  
 Suradnici: Teodora Kučinac, Petar Sekulić, Doln d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1181/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5  
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Benediktinska opatija sv. Mihovila arkandela u Rudini nalazi se na obroncima Psunja. Iako se prvi (za sada poznati) put spominje 1279. godine, pretpostavlja se da je bila osnovana gotovo cijelo stoljeće prije. Opatija je najvjerojatnije napuštena sredinom 16. stoljeća.

Rudinska je opatija (pretpostavljena ukupna površina oko 1250 m<sup>2</sup>) u većoj mjeri arheološki istražena 1980., od 1986. do 1989., 2000. (Gradski muzej Požega) te 2002. i 2003. godine (Institut za arheologiju, Zagreb). Zbog pogubnog djelovanja vremenskih uvjeta na istraženu (a neadekvatno konzerviranu) zidnu masu, došlo je do njezine snažne dilapidacije, a cijeli je prostor opatije zarastao u gustu vegetaciju.

Revizijska istraživanja (HRZ) počela su 2013. godine kad je napravljena arhitektonska snimka postojećeg stanja s tehničkim opisom. Tijekom 2014. godine provedena su cjelovita revizijska arheološka istraživanja opatijske crkve, a potom su izvedeni građevinski radovi konzerviranja i

rekonstrukcije temelja baza i baza stubova/stupova opatijske crkve.

S ciljem primjerenog prezentiranja opatijske crkve tijekom 2015. godine konzervirani su i rekonstruirani svi njezini temelji, a potom je unutrašnjost crkve zatrpana drobljenim kamenom (8-12 mm) do visine od 5 cm ispod kote pretpostavljenog izvornog hodnog sloja (Doln d.o.o.). Nadalje, provedena su revizijska istraživanja te građevinski radovi konzerviranja i prezentiranja opatijske grobljanske kapele. Nakon dovršetka radova i taj je objekt zatrpan drobljenim kamenom (8-12 mm) do visine od 20 cm niže od gornje kote južnog ramena (Doln d.o.o.).

Rezultati ovogodišnjih radova, izvedenih u skladu s prethodnim odobrenjem Konzervatorskog odjela u Požegi te uz odobrenje vlasnika (DUUDI), obrađeni su u godišnjem izvještaju.

t. p.

Slika 1. Pogled sa zapada nakon dovršetka građevinskih radova konzerviranja i rekonstrukcije, 2014.

Slika 2. Pogled sa zapada nakon dovršetka građevinskih radova konzerviranja i rekonstrukcije, 2015.



## Darda

---

Crkva sv. arhandela Mihajla  
18. st.

Voditeljica programa: Darija Cvitan

Suradnici: Vesna Giener, Dinko Ramljak, Stjepan Lucić, Jasmina Budoš, Klara Debeljak, Svetlana Schmidt, Vjekoslav Schmidt, Željko Hnatjuk, Dejan Pajić

BROJ DOSJEA: 1962/6, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pravoslavna crkva sv. arhandela Mihajla sagrađena je u duhu baroknog klasicizma, 1777. godine. Riječ je o jednobrodnoj longitudinalnoj građevini s polukružnom apsidom na istoku i sa zvonikom s baroknom lukovicom na zapadnom pročelju. Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima obuhvaćena su sva pročelja i unutrašnjost crkve s inventarom. Izrađena je arhitektonska snimka zatečenog stanja, što je uključivalo tlocrte, nacрте svih

pročelja, poglede na zidove te inventar. Istraživanjima su utvrđena izvorna oblikovna obilježja crkve te obrada i obojenje pročelja, kao izvorna polikromija inventara. Od važnijih nalaza treba istaknuti izvorne elemente nekadašnjeg pročelja te oslik na svodu i luneti trijumfalnog luka u unutrašnjosti koji je zapravo ulje na platnu aplicirano na zidnu površinu.

d. c.

Slika 1. Zapadno pročelje crkve

Slika 2. Sonda koja pokazuje detalj polustupa nekadašnjeg pročelja

Slika 3. Nalaz žbuknog medaljona nekadašnjeg pročelja

Slika 4. Nalaz oslika na platnu



## Dubrovnik

Crkva Gospa od Špilica

Gospa Karmelska

Nepoznati autor, 19. st.

Ulje na platnu, pozlata, 140 x 120 cm

Voditeljica programa: Mara Kolić Pustić

Suradnici: Antonio Blašković, Jelena Raguž, Elio Karamatić, Petra Farac

BROJ DOSJEA: 1344/28/1, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika pripada bočnom oltaru Gospe Karmelske u crkvi Gospe od Špilica na Lopudu. Prema Vedrani Gjukić-Bender, nastala je u radionici venecijanskog majstora kasnog *cinquocenta*, pod utjecajem padovanskoga renesansnog kruga. Slijedom rezultata istraživanja, a potom i uklanjanjem naknadno nanesenih materijala i iščitavanjem izvornika, nameće se zaključak da je riječ o kasnijem djelu koje je najvjerojatnije izrađeno u 19. stoljeću prema predlošku koji opisuje i datira Gjukić-Bender. U dokumentaciji ICWL projekta (International Conservation Workshop Lopud), u sklopu kojega se provode radovi na arhitekturi oltara, sadržan je opis crkve Gospe od Špilica te promjene koje su se dogodile transformiranjem samostanske (od 1483. godine) u župnu crkvu nakon 1808. godine. Na bočnim oltarima datiranima u početak 17. stoljeća vidljivi su tragovi sužavanja i kraćenja. Dimenzije slike odgovaraju aktualnim dimenzijama nastalima naknadno, u 19. stoljeću.

Slika na platnenom nosiocu zatečena je pričvršćena na drvenu podlogu od dasaka u obliku ovala. Sačuvani su izvorni rubovi, duž kojih je slika prvotno bila presavijena i učvršćena na izvorni podokvir. Neravna podloga prouzroči-

la je deformacije površine. Uz rubove te oko Bogorodičine i Djetetove glave bio je vidljiv niz manjih rupa. Platno je duž bočnih rubova s objiju strana bilo prošireno za oko 3 cm došivanjem traka jednakog platna. Osnova je smeđa, vjerojatno kredno-tutkalna s dodatkom ulja. Zajedno sa slikanim slojem raspucala se u relativno velike krakelire. Slikani sloj je uljani, u kombinaciji s pozlatom na ulju. Lak je izrazito požutio i bio je prekriven slojem vezane i nevezane nečisti te tragovima prethodnih intervencija - kitova, retuša i premaza.

Nataložene nečistoće i požutjeli lak uklonjeni su 40%-tnim nepolarnim etanol-gelom. Za dočišćavanje retuša korišten je vodeni gel pH-vrijednosti 8,5. Slika je zaštićena slojem japanskog papira i 7%-tne tutkalne otopine te demontirana s drvene podloge. Rubni šavovi su stanjeni, a zona šava ojačana je trakom tankog sintetskog platna. Deformacije površine ispravljane su ovlaživanjem i potom kontroliranim sušenjem na niskotlačnom stolu. Brojne rupe manjih dimenzija zapunjene su platnenim intarzijama koje su potom zapunjene kitom na bazi 10%-tnog *Aquazola* u vodi uz dodatak 3%-tnog *Plextola*, smeđe tempere i bolonjske

krede. Slika je podstavljena lanenim platnom i napeta na novi podokvir s fiksnim središnjim dijelom i mobilnim perifernim segmentima koji se sustavom navoja prema potrebi odmiču od fiksnog dijela i osiguravaju napetost nosioca. Zbog tendencije raslojavanja pastoznih nanosa u slikanom sloju, za konsolidaciju s lica apliciran je 5%-tni *Paraloid* u acetonu. Lakune su ispunjene kitom i obradom usklađene s karakterom površine izvornika. Podsluk retuša

izveden je gvaš bojama. Za retuš u zoni pozlate korišteni su metalni pigmenti u kombinaciji s akvarelnim bojama. Slika je premazana međuslojem mastiks laka u terpentinu. Retuš je dovršen lazurama u laku (pigmenti i kanadski balzam). U zonama većih oštećenja na lak je apliciran zlatni listić. Nanesen je završni, zaštitni sloj laka.

m. k. p.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Dubrovnik

Crkva sv. Vlaha

Bogorodica s Kristom, sv. Vlahom i sv. Emigdijem

Fra Josip Rossi, oko 1882. g.

Ulje na platnu, 277 x 181 cm

Voditeljica programa: Mara Kolić Pustić

Suradnici: Elio Karamatić, Antonio Blašković, Jelena Raguž, Petra Farac

BROJ DOSJEA: 1383/9, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S CRKVOM SV. VLAHA

Sliku je oko 1882. godine naslikao fra Josip Rossi. Prikazuje Gospu s Djetetom na izdignutom prijestolju sa sv. Vlahom i sv. Emigdijem, zaštitnikom od potresa. U pozadini je prikaz Dubrovnika.

Nosilac je laneno platno. Ispod njega vidljivo je još jedno, također laneno platno koje je bilo zasebno napeto na drveni podokvir. Podokvir je bio modificiran u gornjem dijelu pa je dolje i dalje imao klinove, a gore su kutovi čvrsto povezani vijcima. Na presavijenom gornjem rubu slike vidljiv je oslik pa se zaključuje da su izvorne dimenzije slike izmijenjene. Na poleđini slike bila je vidljiva zakrpa, trag restauratorske intervencije nakon 1991. godine. U rubnim zonama formirale su se valovite deformacije površine platna. Na licu slike blago se ocrtavao napuknućem slikanog sloja rub podokvira i središnja traversa. Osnova bijele boje, najvjerojatnije s dodatkom ulja, nanesena je u relativno tankom sloju. Osipala se u donjem rubnom dijelu slike. Slikani je sloj ispucao u relativno krupne, ne previše reljefne krakelire. Slika je u većoj mjeri bila preslikana

debelim pastoznim nanosima uljane boje, uglavnom u donjoj desnoj četvrtini. Oslik je bio prekriven nečistoćama i čađom. Nejednaki je sloj laka požutio, mjestimično s izrazitijim mrljama.

Sa slikanog sloja uklonjena je vezana i nevezana nečist te slojevi čađe. Izrazito požutjeli lak uklonjen je acetonom, a primjenom želiranog otapala *Shellsol T* ispran je bjeličasti trag prouzročen brzim isparavanjem acetona. U zoni mehaničkog oštećenja na Bogorodičinu koljenu površina je bila izrazito deformirana. Sloj preparacije koji je djelomično prekrivao izvornu boju je uklonjen, a deformacija površine izvornika ublažena je vlaženjem i kontroliranim sušenjem. Konsolidacija je izvedena lokalno s lica, u zonama oštećenja i osipanja vezivom *Plextol B500*. Lakune su zapunjene kitom na bazi 10%-tnog *Aquazola* u vodi s dodatkom 3%-tnog *Plextola* i bolonjske krede. Potom je izveden retuš - podslik u gvašu, nakon čega je postavljen međusloj izolacijskog mastiks laka, a završni sloj retuša izveden je transparentnim bojama na bazi kanadskog



balzama i pigmenata. Budući da su platna bila blago opuštena i počela su se naslanjati na površinu podokvira, lomeći pritom sloj osnove i oslika, s poledine je umetnuta poliesterska tkanina, tzv. tapetarska vata debljine 10 mm. Postavljena je između poledine platna slike i novih plat-

na napetih na podokvire, čije su dimenzije prilagođene unutarnjim dimenzijama zatečenog podokvira slike s traversom, tako da se platneni nosilac nježno odiže od unutarnjih bridova podokvira.

m. k. p.

Slika 1. Stanje tijekom radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Dubrovnik

---

Crkva sv. Vlaha

Sveta obitelj

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 74 x 57 cm

Voditeljica programa: Jelena Raguž

Suradnice: Sanja Pujó, Petra Farac

BROJ DOSJEA: 1383/10, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB  
PROGRAM PREMA UGOVORU S CRKVOM SVETOGA VLAHA

Slika je postavljena na istočnom zidu crkve sv. Vlaha. Prikazuje Mariju s Isusom u naručju i Josipa koji se nagnje nad dijete. Naslikana je na tekstilnom nosiocu rijetkog tkanja. Platno je bilo krto, pričvršćeno metalnim korodiranim čavlima za drveni podokvir koji je oslabio i izgubio funkciju. Poledina platna je u cijelosti bila premazana debelim slojem vapna. Vidljive su bile zakrpe nosioca i drugi tragovi prethodnih restauratorskih intervencija. Platno je na pojedinim mjestima bilo deformirano i opušteno, s poderotinom u sredini slike. Nakon provedenih istraživačkih radova, određen je program rada na slici. Slika je nakon dolaska u radionicu očišćena suhim metodama čišćenja (usisavanje, otprašivanje kistom). Nestabilni dijelovi slikanog sloja podlijepljeni su zečjim kožnim tutkalom preko japanskog papira; na taj je način slika stabilizirana. Slika je potom odvojena od drvenog podokvira.

Uklanjanje slojeva nečistoće, laka i retuša izvedeno je 5%-tnom otopinom triamonijeva citrata u destiliranoj vodi. Nakon cjelovitog čišćenja lica slike, pristupilo

se čišćenju poledine. Zbog debelog sloja vapnenog premaza na poledini, trebalo je zaštititi lice slike japanskim papirom vezanim zečjim tutkalom. Uklanjanje premaza izvedeno je mehanički, vrlo pažljivo, kako se ne bi oštetilo oslabljeno platno. Ostaci vapna koji su prodrli u platno dočišćeni su primjenom vlage i potom pažljivim uklanjanjem vatenim štapićima i skalpelom. S poledine su mehanički uklonjene zakrpe. Uslijedilo je fiksiranje slike s poledine otopinom akrilne smole *Plexol* u benzinu te dubliranje nosioca novim platnom i firentinskom pastom. Na mjestima gdje je nedostajalo izvorno platno aplicirane su zakrpe. Nakon što je slika napeta na novi podokvir, uslijedila je faza rekonstrukcije preparacije. Sva oštećenja nadomještena su kitom koji je nanesen tako da površinski prati teksturu slikanog sloja. Prva faza retuša, podslik, izvedena je temperom u svjetlijem tonu od izvornog slikanog sloja. Postavljen je izolacijski međulak, čime je postignut visok sjaj potreban za izvođenje završnog retuša pigmentima u smolnom mediju, kanadskom balzamu.



Ukrasni okvir konstruktivno je konsolidiran i očišćen od nataložene prljavštine. Rekonstruktivni zahvati izvedeni su samo na mjestima na kojima je drveni nosilac bio manje oštećen, primjerice na spojevima dviju letvica i na mjestima na kojima su pribijeni čavli. Na oštećena mjesta nanescena je topla otopina zečjeg tutkala, a potom tutkalno-kredna preparacija u nekoliko

slojeva. Retuš je izveden akrilnim bojama na tamnim tordiranim elementima, dok je na kutnim floralnim elementima na oštećena polja postavljen bolus u više slojeva i potom zlatni listići. Na listiće je nanescena patina kako bi bili sličniji izvornom izgledu.

j. r.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Dubrovnik

Crkva sv. Vlaha

Sv. Antun opat

Nepoznati autor, 18. st.

Drvo, polikromirano, 152 x 105 cm

Voditeljica programa: Nada Lučić

Suradnici: Monika Lolić, Antonio Blašković, Petra Farac

BROJ DOSJEA: 1383/11, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S CRKVOM SV. VLAHA

Skulptura sv. Antuna pripada crkvi sv. Vlaha u Dubrovniku, gdje je smještena na nadvratniku vjetrobrana uz istočna vrata. Svetac je prikazan kao bradati starac, krupnije konstitucije, odjeven u redovnički habit i ogrnut plaštem crne boje. U kontrapostnom stavu figura stoji na plicem kubusnom postamentu, koji oslikanom marmorizacijom sugerira kamen. Lijevom rukom svetac drži štap sa zvoncem, a mitra mu je postavljena uz nogu, na lijevoj strani postamenta.

Zatečeno materijalno stanje drvenog nosioca bilo je zadovoljavajuće; infestacija drvnim nametnicima bila je u manjoj mjeri prisutna tek na zvoncu i štapu. Rezbarene plastike nedostajalo je u manjoj mjeri, a oštećenja nisu znatnije degradirala formu. Problem u sagledavanju skulpture bio je izrazito potamnjeni sloj laka koji je potpuno negirao izvornu polikromiju inkarnata.

Zbog radova na obnovi interijera crkve i njezina inventara, skulptura je prenesena u radionicu, provedena su

istraživanja, a potom je tretirana injektiranjem kontaktnog insekticida. Ugušćenim otapalima, a zatim uz dočišćavanje površine mehaničkim putem, uklonjeni su potamnjeni sloj laka, djelomični preslici i nečistoća s izvorne polikromije inkarnata, na mitri te s oslika na postamentu. S habita je uklonjena tek površinska nečistoća. Lokalno je izvedena materijalna konsolidacija drvenog nosioca injektiranjem akrilata. Nedostajući dijelovi rezbarene plastike rekonstruirani su rezbarenjem u drvu. Lakune u sloju osnove i nadomjesci rezbarene plastike kredirani su tutkalno-krednim kitom. Površina je mehanički obrađena kako bi se teksturom ujednačila s okolnim izvornikom, a potom je izolirana slojem laka. Retuš polikromije izveden je podslikavanjem akvarelnim bojama. Nakon lakiranja, završna integracija s izvornikom izvedena je lakirnim bojama te je nanesen završni lak. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova skulptura je vraćena u crkvu.

n. l.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje poslije radova



## Dubrovnik

Crkva sv. Vlaha

Sv. Antun s Kristom

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 74 x 57 cm

Voditeljica programa: Jelena Raguž

Suradnice: Sanja Puj, Petra Farac

BROJ DOSJEA: 1383/10, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S CRKVOM SV. VLAHA

Slika s prikazom sv. Antuna s Isusom u naručju pripada interijeru crkve sv. Vlaha, gdje je postavljena na južni zid kod glavnog ulaza u crkvu. Naslikana je na tekstilnoj podlozi rijetkog tkanja. Platno je starenjem postalo krto. Pričvršćeno metalnim korodiranim čavlima za drveni podokvir koji je oslabio i izgubio funkciju, platno je na pojedinim mjestima bilo deformirano i opušteno. Poleđina platna u cijelosti je bila premazana debelim slojem vapna. Vidljive su bile zakrpe te drugi tragovi prijašnjih restauratorskih intervencija.

Provedena istraživanja odredila su tijek zahvata. Slika je nakon dolaska u radionicu očišćena suhim metodama - usisavanjem i otprašivanjem kistom. Nestabilni dijelovi slikanog sloja podlijepljeni su zečjim kožnim tutkalom preko japanskog papira. Slika je potom odvojena od drvenog podokvira. Uklanjanje slojeva nečistoće, laka i retuša izvedeno je 5%-tnom otopinom triamonijeva citrata u destiliranoj vodi. S poleđine su mehanički uklonjene zakrpe te s velikim oprezom vapneni premaz, da se ne ošteti vrlo oslabljeno izvorno platno. Ostaci vapna koji su prodrli u platno omekšani su vlaženjem i potom pažljivo uklonjeni vatenim štapićima i skalpelom. Uslijedilo je fiksiranje slike s poleđine otopinom *Plexola* u benzinu na vakuumskom stolu. Nakon što je utvrđeno da slika nije osjetljiva na vlagu, izvedeno je dubliranje firentinskom pastom. Zakrpe su postavljene na mjesta na kojima je nedostajalo izvorno platno. Nakon što je slika napeta na

novi podokvir, sva oštećenja u bojenom sloju nadomještenu su kitom koji je površinski obrađen da prati teksturu slikanog sloja. Retuš je izveden u dvije faze: svjetlijim podslikom u temperi i završnim slojem pigmentima u smolnom mediju, a između je postavljen međulak od otopine mastiks smole u terpentinu.

U sklopu programa provedeni su i konzervatorsko-restauratorski radovi na ukrasnom okviru. Svaka od četiriju letvica okvira sastoji od dva komada: gornjeg dekorativnog i donjeg konstruktivnog dijela. Drvena potkonstrukcija i rezbarija zatečeni su u relativno dobrom stanju, no bila je potrebna dodatna konstruktivna sanacija, čišćenje i nadomještanje fragmenata rezbarije te pozlate. Rekonstruktivni zahvati izvedeni su samo na mjestima na kojima je drveni nosilac bio manje oštećen, primjerice na spojevima dviju letvica i na mjestima na kojima su pribijeni čavli. Za rekonstrukciju manjih oštećenja korištena je dvokomponentna smola *Araldit 427-1* i *Araldit 427-2*. Na oštećena mjesta nanosena je topla otopina zečjeg tutkala, a potom tutkalno-kredna preparacija u nekoliko slojeva. Na tamnim tordiranim elementima bojeni sloj je rekonstruiran akrilnim bojama, a na kutnim floralnim elementima na oštećena mjesta postavljen je bolus u više slojeva i potom zlatni listići. Na listiće je nanosena patina kako bi bili sličniji izvornom izgledu.

j. r.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Dubrovnik

Dominikanski samostan i crkva

Kamena propovjedaonica

Petar Martinov, 15. st.

Voditeljica programa: Vinka Marinković

Suradnici: Marin Barišić, Tjaša Kolačko, Claudia Pezzi, Mate Roščić, Ivan Sikavica, Vektra d.o.o., Canosa Inženjering d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1236/9, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S DOMINIKANSKIM SAMOSTANOM U DUBROVNIKU

Kamena propovjedaonica u crkvi sv. Dominika datirana je u 15. stoljeće, a rad je Petra Martinova. Ukrašena je bogatom reljefnom vegetabilnom ornamentikom te reljefima svetaca na ogradi (sv. Margareta Ugarska, sv. Vinko Ferarski, sv. Toma Akvinski i sv. Petar mučenik). Istraživačkim radovima utvrđeno je postojanje znatnijih konstruktivnih oštećenja kamena u vidu pukotina. Prva faza konzervatorsko-restauratorskih zahvata započeta je tijekom listopada 2015. godine. Zahvatima je prethodilo lasersko skeniranje propovjedaonice i izrada detaljnih arhitektonskih nacrti (Vektra d.o.o.) te izrada statičkog projekta sanacije (Canosa Inženjering d.o.o.). Na temelju prvih podataka dobivenih analizama statičara, u dogovoru s Konzervatorskim odjelom, odlučeno je da se potpuno demontira ograda propovjedaonice, a da se oštećenja na bazi i kapitelu stupa saniraju *in situ*.

Početkom 2016. godine pristupilo se demontaži ograde. Uklonjene su stare sljubnice i metalne spojnice te je pred-

nja strana ograde demontirana bez poteškoća. Međutim, prilikom pokušaja demontaže bočnih strana ograde utvrđeno je da su one čvrsto i duboko sidrene u zid te da bi se inzistiranjem na demontaži mogla prouzročiti još veća strukturalna oštećenja. U dogovoru s Konzervatorskim odjelom i statičarom, izmijenjen je plan demontaže. Bočne strane ograde ostavljene su *in situ*. Prednja strana ograde je transportirana u radionicu HRZ-a u Splitu, a na njezino mjesto stavljen je privremeni kamuflažni poster (maska). Istodobno, tijekom svih navedenih radova, *in situ* je provedeno mehaničko čišćenje i uklanjanje recentnog bojenog sloja s površine kapitela nosivog stupa. Ispod sloja recentne boje pronađeni su i sačuvani minimalni ostaci pozlate i polikromije na kamenu. Navedenim zahvatima završena je prva faza konzervatorsko-restauratorskih radova.

v. ma.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon demontaže ograde





## Dubrovnik

Donji Molunat, Prevlaka, brodolom

Novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Jurica Bezak, Igor Mihajlović, Zoran Delibašić, Željko Mihaljević, Jerko Macura

BROJ DOSJEA: 1971/7, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DRUŠTVOM PRIJATELJA DUBROVAČKE STARINE

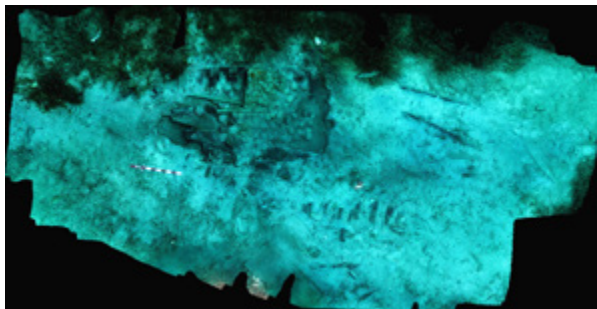
Prethodna istraživanja ostataka novovjekovnog brodoloma provedena su pedesetih godina prošlog stoljeća. Tada je prikupljen zanimljiv inventar brodske opreme (jedan željezni top, ulomci lafete topa, dio brodske pumpe te više željeznih topovskih kugli). Pronađeni su i dijelovi brodske oplate te dijelovi brodskih rebara. Prema novim informacijama dobivenim od ronilaca i lokalnog stanovništva, u uvali Donji Molunat na dubini od oko 20 m nalaze se ostaci najmanje dvaju brodoloma s ratnom opremom (topovskim kuglama). Rekognosciranje u 2015. godini počelo je sustavnim pregledom južne strane uvale od najblićeg dijela, odnosno dna uvale. Pronađena je veća koncentracija željeznih topovskih kugli promjera 10 cm. Na mjestima na kojima su bili vidljivi ostaci brodske konstrukcije postavljene su arheološke sonde s ciljem utvrđivanja datacije, očuvanosti brodske konstrukcije ili tipa broda. Prema otkrivenim dijelovima konstrukcije

moguće je zaključiti da je brod imao dvostruka rebra širine 16-18 cm, s razmakom od oko 16 cm, što ukazuje na brod čvrste građe, korišten za prijevoz tereta (vjerojatno pelig ili trabakul). Nedaleko od te pozicije pronađeni su ostaci drvene i željezne brodske konstrukcije i razna streljiva za topove, a s lokacije su prikupljeni ulomci novovjekovne keramike i dva ulomka stakla. Pronađeni ostaci tih dvaju novovjekovnih brodoloma, prema arhivskim izvorima, vjerojatno pripadaju brodovima koje su namjerno potopili Francuzi tijekom rujna 1806. godine. Na širem području uvale Donji Molunat pronađeno je više ulomaka antičkih amfora, što ne iznenađuje s obzirom na to da je upravo ta uvala najzaštićenija na potezu od Boke kotorske do Dubrovnika te je od antičkih vremena prepoznata kao sigurno utočište od naleta jakoga juga.

i. mi.

Slika 1. Brodolom 1, 3D model

Slika 2. Amfora tipa Keay 25





## Dubrovnik

Državni arhiv

1. Pismo epirskog despota Mihajla II. Komnena Duke, Mihajlo II. Komnen Duka, 1237. g., rukopis na papiru, 26 x 13 cm
2. Dokument kojim se uređuju poslovi između Dubrovačke biskupije i Grada, nepoznati autor, 1243. g., rukopis na pergamentu, 17,2 x 46 cm
3. Zadužnica dubrovačke Općine u iznosu od 720 libara za kneza Ivana Michaelisa i odredba o kamatama, nepoznati autor, 1243. g., rukopis na pergamentu, 14,5 x 12,6 cm
4. Dokument kojim rimski car Fridrih zabranjuje stanovnicima Dalmacije da napadaju njegove postrojbe u Apuliji, rimski car Fridrih, 1244. g., rukopis na pergamentu, 24 x 7 cm
5. Izjava o naknadi za prodano žito, nepoznati autor, rukopis na pergamentu, 1244. g., 20,4 x 11 cm
6. Odgovor barskog nadbiskupa na tužbu u sporu između dubrovačkog i barskog nadbiskupa, nepoznati autor, 1252. g., rukopis na pergamentu, 14 x 22 cm
7. Potvrda da je đakon Povržen predao bosanskom biskupu u Đakovu pismo trebinjskog biskupa, nepoznati autor, 1252. g., rukopis na pergamentu, 28 x 15 cm
8. Dokument kojim Dubrovčani u Veneciji posjeduju novac i ugovaraju uvjete vraćanja, nepoznati autor, 1252. g., rukopis na pergamentu, 25 x 28 cm
9. Dokument kojim Dubrovčani u Veneciji vraćaju novac koji su bili posudili za put papi u Rim, nepoznati autor, 1252. g., rukopis na pergamentu, 17,8 x 30,6 cm
10. Mletački dužd Marin Mauroceno potvrđuje dubrovačkoj Općini da su dubrovački poslanici donijeli tribut za prošlu godinu, dužd Marin Mauroceno, 1252. g., rukopis na pergamentu, 24,5 x 16,5 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnice: Vanja Marić, Sanja Serhatlić

BROJ DOSJEA: 1485/6, DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S DRŽAVNIM ARHIVOM DUBROVNIK

Grada Državnog arhiva u Dubrovniku podijeljena je u nešto više od 400 fondova i zbirki, a najvrjedniji su fondovi iz Dubrovačke Republike koji sadrže više od 7000 uvezanih knjiga i više od 100.000 samostalnih isprava. Prema količini pohranjene građe, starosti i vrijednosti, Državni arhiv u Dubrovniku jedan je od najbogatijih u ovome dijelu Europe, uz bok onima u Vatikanu, Beču, Veneciji ili Istanbulu. Program u 2015. godini obuhvatio je konzervaciju-restauraciju deset arhivskih dokumenata iz 13. stoljeća. Jedan je rukopis na papiru, dok su ostali rukopisi na pergamentu. Za sve je bila nužna hitna restauratorska intervencija. Na dokumentu pisanom na papiru proveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat uobičajenim postupcima za predmete na papiru: analize i probe, suhi postupak uklanjanja nečisti mekom gumicom i skalpelom, fiksiranje topivih boja, mokri postupak uklanjanja nečisti na vakuumskom stolu, Pelpor

ploči i bugačici, lokalno čišćenje mrlja metilceluloznim gelom s dodatkom amonijaka, neutralizacija kalcijevim hidroksidom, ojačavanje papira tankim transparentnim japanskim papirom, izravnavanje, izrada zakrpa prethodno toniranim odgovarajućim japanskim papirom te prešanje. Na dokumentima pisanim na pergamentu provedene su probe i analize. Zbog topivosti tinte, odlučeno je da će se fiksirati. Potom je provedeno mokro čišćenje predmeta u otopini etilnog alkohola i destilirane vode. Da bi se pergamenta opustila i dobila potrebnu vlažnost, postavljena je između nepropusnih membrana. Kad su bili dovoljno opušteni, predmeti su zatezanjem izravnati. Nakon što je pergameni vraćena elastičnost, pristupilo se konsolidaciji poderotina i izradi zakrpa. Za pohranu dokumenata izrađeni su odgovarajući paspartui.

sam. se.

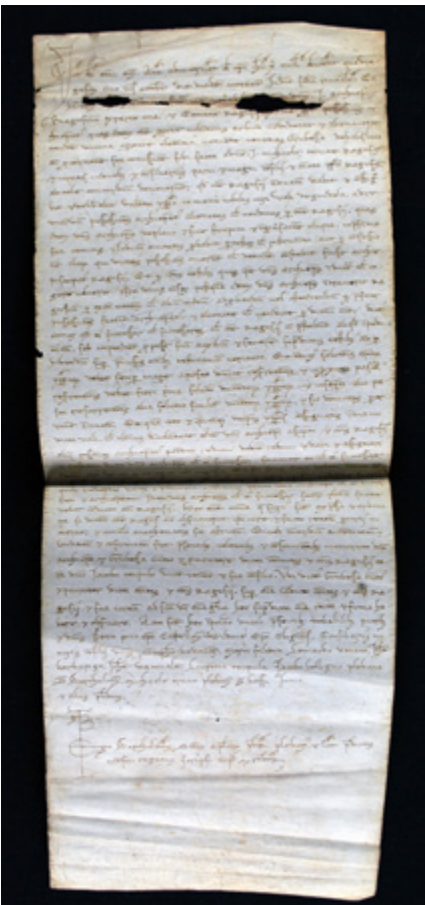
Slika 1. Pismo epirskog despota Mihajla II. Duke dubrovačkom knezu, stanje prije radova

Slika 2. Pismo epirskog despota Mihajla II. Duke dubrovačkom knezu, stanje poslije radova

Slika 3. Dokument kojim se uređuju poslovi između Dubrovačke biskupije i Grada, stanje prije radova

Slika 4. Dokument kojim se uređuju poslovi između Dubrovačke biskupije i Grada, stanje poslije radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►



## Dubrovnik

Državni arhiv

1. Pismo marokanskog sultana Dubrovačkoj Republici - obavijest o povlačenju naredbe ratnim brodovima da napadaju dubrovačke brodove, 1780. g., tinta na papiru, 43,5 x 26,4 cm

2. Pismo marokanskog sultana Dubrovačkoj Republici - obavijest o povlačenju naredbe ratnim brodovima da napadaju dubrovačke brodove, 1781. g., tinta na papiru, 51,8 x 37,3 cm

Voditeljica programa: Sanja Serhatlić

Suradnica: Vanja Marić

BROJ DOSJEA: 1485/1, DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S DRŽAVNIM ARHIVOM DUBROVNIK

Dva pisma marokanskog sultana iz 18. stoljeća pisana su na europskom papiru smeđom tintom. Impregnacija površine lista vidljiva je na oba dokumenta. Svojestveno pismima orijentalnog porijekla, na oba dokumenta iscrtani su ornamentični raznim bojama. Korištene su kaligrafske boje - crni tuš, crvena, žuta i zlatna boja. Većina oštećenja nastala je zbog lošega stanja papira i neadekvatne pohrane. Mehaničkim čišćenjem uklonjene su sve površinske nečistoće koje su se taložile tijekom vremena te se pristupilo analizama koje su odredile daljnji tijek konzervatorsko-restauratorskog procesa. S obzirom na topivost većine tinti, one su fiksirane. Vlažno čišćenje, zbog osjetljivosti

materijala, provedeno je postupno i parcijalno na usisnom stolu, a velike smeđe mrlje jačeg intenziteta dodatno su tretirane. Loše stanje papira ukazivalo je na potrebu ojačavanja tehnikom podljepljivanja na novu papirnatu podlogu. Na oba dokumenta manji nedostaci papira na više su mjesta rekonstruirani japanskim papirom ručne izrade, odgovarajuće boje i debljine. Na mjestima gdje je bilo potrebno izvedeni su retuši. Nakon obavljenih konzervatorsko-restauratorskih radova, za oba dokumenta izrađeni su paspartui od beskiselninskog kartona arhivske kvalitete za adekvatnu pohranu.

s. se.

Slika 1. Pismo marokanskog sultana Dubrovačkoj Republici - obavijest o povlačenju naredbe ratnim brodovima da napadaju dubrovačke brodove, stanje prije radova

Slika 2. Pismo marokanskog sultana Dubrovačkoj Republici - obavijest o povlačenju naredbe ratnim brodovima da napadaju dubrovačke brodove, stanje nakon radova



## Dubrovnik

Dubrovačka biskupija

Genealogija stanovnika Dubrovnika

Više autora, 18. st.

Rukopis na papiru, pergamentni uvez, 27 x 19,5 x 2 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnice: Ana Pušić, Sanja Serhatlić

BROJ DOSJEA: 1565/42, DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM I MINISTARSTVOM KULTURE RH

Genealogija stanovnika Dubrovnika je rukopis na papiru pisan željezno-galnom tintom. Datira iz 18. stoljeća. Tijekom vremena došlo je do znatnih oštećenja. Tinta je na pojedinim mjestima razgradila papir, bilo je mnogo poderotina i vodenih mrlja, a na nekim je mjestima papir nedostajao. Svežnjevi su bili uvezani pamučnim koncem preko kožnatih traka na koricama. Izvorne korice su od pergamenta i kartonske podloge/osnove te su kao i blok knjige zbog intenzivne uporabe, protoka vremena i neadekvatne pohrane oštećene. Pergament je postao krt, suh i diskoloriran, na mjestima i proziran. Zbog doticaja s vodom, tinta se razlila.

Rukopis je mehanički očišćen od nečistoća, koje su se godinama nakupljale na površini, mekom četkom i gumom. Samoljepive trake uklonjene su mehanički - metalnom špahtlicom, a za uklanjanje onih tvrdokornih korištene su pare acetona. Probama je utvrđena stabilnost tinte na sva otapala, što je omogućilo vlažno čišćenje potapanjem listova u vodu s etilnim alkoholom. Proces se ponavljao sve dok nije dobiven željeni rezultat i dok većina nečistoća nije uklonjena. Zbog ostataka kiselina u papiru i nakon

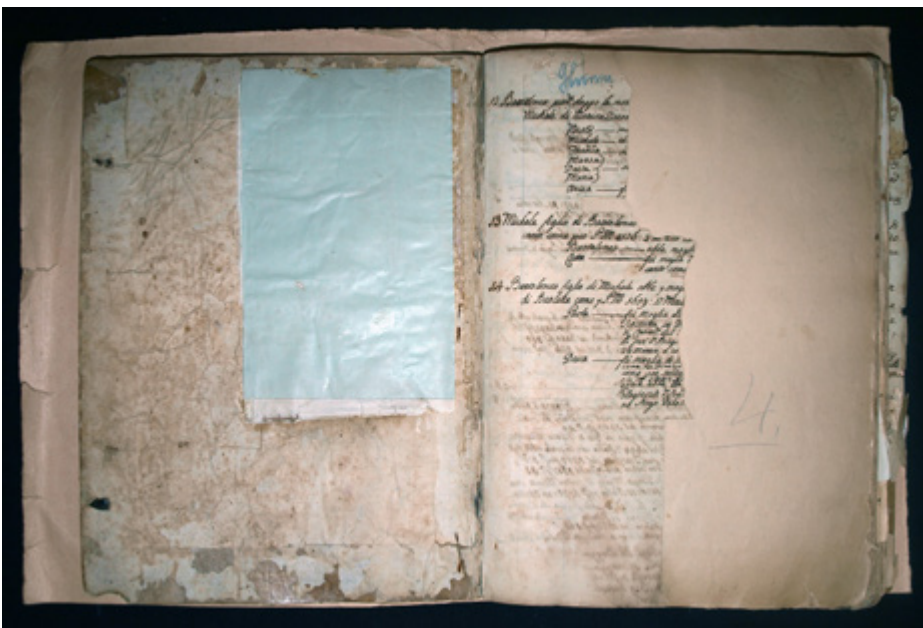
pranja, bilo je nužno provesti neutralizaciju. Svi listovi su ojačani tako da su podlijepljeni tankim japanskim papirom. Uslijedila je rekonstrukcija nedostajućih dijelova japanskim papirom odgovarajuće boje i debljine. Nakon rekonstrukcije, listovi su složeni u svežnjeve te su uvezani izvornim načinom.

Korice su mehanički očišćene da bi se uklonila sva površinska nečist. Nakon vlaženja i opuštanja, pergament je podlijepljen na rasvjetnom stolu japanskim papirom te je na taj način ojačan i izravnat. Na pergamentu je izvedena rekonstrukcija nedostajućih dijelova također pergamentom odgovarajuće debljine. Sve izrađene zakrpe su tonirane u boju koja odgovara izvorniku. Manja površinska oštećenja popunjena su kožnim prahom u ljepilu. Zbog lošeg stanja i kiselosti stare, izrađena je nova stražnja korica te su u restaurirane korice umetnuti svežnjevi. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, za rukopis je izrađena adekvatna zaštitna kutija od beskiselinskog kartona arhivske kvalitete.

sam. se.

Slika 1. Stanje prije radova, detalj

Slika 2. Stanje nakon radova, detalj





## Dubrovnik

Dubrovačka biskupija

Krist na stupu

Francesco Ubertino Verdi (Bachhiacca), 1494. g.

Ulje na drvu, 79 x 58 x 3 cm

Voditelji programa: Vlaho Pustić (do 2014.), Jelena Raguž

BRJ DOSJEA: 1565/6, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podloga slike je tabla od crnogoričnog drva, sastavljena od dva dijela. Dvije poprečne letve postavljene su od vrha do dna slike u urezani utor, kao ojačanje na poledini (parketaža).

Na drvenom nosiocu uočeni su u manjoj mjeri tragovi crvotočine. Gotovo cijela poledina bila je prekrivena preparacijom boje toplog okera. Osnova i slikani sloj na većem dijelu slike zatečeni su u dobrom stanju. Vidljiva su bila manja mehanička oštećenja i nagnječenja, rupe od crvotočine te u manjoj mjeri odizanje i otpadanje slikanog sloja i osnove duž godova. Slikani sloj i lak bili su potamnili i požutjeli te neravnomjerno prekriveni slojem nečisti. Prikaz je u cjelini bio teško čitljiv, tamni dijelovi stopili su se sa slikanim sjenama, čemu je pridonio i potamnili, umrtvljeni retuš.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat počeo je nedestruktivnim istraživanjima - snimanjem ultraljubičaste i infra-

crvene refleksije te površine pod kosim svjetlom. Na taj način dobiveni su podaci o preslicima i oštećenjima. Slika je zatim tretirana sredstvom protiv crvotočine.

Postupak čišćenja bio je zahtjevan - na početku isključivo kemijskim putem, a zatim i mehaničkim (skalpelom). Na tamnijim dijelovima slike nalazile su se nakupine smole, pomiješane sa slojem retuša i preslika, kojima su prekrivena oštećenja slikanog sloja.

Nakon čišćenja očuvanih izvornih dijelova slike, preslici su postali vidljiviji, a u boji su odudarali od izvornog kolorita. Uklonjeni su kombinacijom mehaničkog i kemijskog načina čišćenja. Nedostajući kutovi slike nadomješteni su epoksidnom smolom. Oštećena, kao i nadomještena mjesta, podložena su preparacijom te površinski obrađena u skladu s okolnom, izvornom teksturom. Retuš je izveden u bazi temperom, a nakon lakiranja i lakirnim bojama.

j. r.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Dubrovnik

Dubrovačka biskupija

Matična knjiga krizmanih i vjenčanih župe Osojnik

Više autora, 1716.-1812. g.

Tinta na papiru, 28,5 x 20 x 1,7 cm

Voditeljica programa: Vanja Marić

Suradnice: Sanja Serhatlić, Gabrijela Palameta

BROJ DOSJEA: 1565/44, DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM DUBROVNIKOM

Matična knjiga krizmanih i vjenčanih župe Osojnik je rukopis na papiru pisan s više vrsta tinti. Korice su izrađene od kaširanog kartona, dok je uvez arhivski - svežnjevi su uvezani pamučnim koncem preko kožnatih traka koje su vidljive na hrptu korica.

Knjiga se nalazila u kartonskoj košuljici u veoma lošem stanju, s brojnim oštećenjima nastalima zbog neadekvatne pohrane tijekom vremena (uglavnom zbog utjecaja vlage) te s mehaničkim oštećenjima.

Površinske nečistoće mehanički su uklonjene. Analizama je utvrđen daljnji proces konzervatorsko-restauratorskog postupka. Nakon mehaničkog čišćenja, knjiga je podvrgnuta vlažnom tretmanu uklanjanja nečistoća koji je

ponavljan dok nisu dobiveni zadovoljavajući rezultati. Zbog lošeg stanja papira i tinte koja je počela razgrađivati listove, oni su ojačani i podlijepljeni japanskim papirom. Na mjestima gdje je bilo potrebno izrađena je rekonstrukcija nedostajućih dijelova papirom odgovarajuće boje i debljine. Nakon ravnjanja, listovi su uvezani u cjelinu arhivskim uvezom. Zbog vrlo lošeg stanja te velikog udjela kiseline u koricama, izrađene su nove.

Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova izrađena je zaštitna kutija za primjerenu pohranu od beskiselnog kartona.

v. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Dubrovnik

Dubrovačka biskupija

Matrikula Bombardiere

Više autora, 1733. g.

Tinta na papiru, 26 x 9 x 2 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnice: Sanja Serhatlić, Vanja Marić, Gabrijela Palameta

BROJ DOSJEA: 1565/43, DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM I MINISTARSTVOM KULTURE RH

Matrikula Bombardiere je rukopis na papiru ručne izrade, pisan s više tinti, u drvenim koricama presvučenim crvenim baršunom. Starenjem materijala i neadekvatnom pohranom stvorila su se brojna oštećenja. Papiri su bili oštećeni djelovanjem insekata, imali su dosta pregiba, rubovi su bili iskrzani. Papir je požutio i postao krt, s visokim udjelom kiselina. Vidljive su brojne masne mrlje te mrlje nepoznatog porijekla, raznih dimenzija i intenziteta. Hrnat je također bio u veoma lošem stanju, uvez istrošen i potrgan te su listovi ispadali iz bloka knjige. Početak konzervatorsko-restauratorskog procesa uključio je mehaničko uklanjanje nečistoća mekom četkom i gumom, dok su tvrdokornije nečisti uklonjene skalpelom. Zbog dokazane topivosti tinte, samo su rubovi listova čišćeni gelom od neionskog celuloznog etera *Tylose MH 300* i amonijaka. Ostaci ljepila uklonjeni su skalpelom. Listovi s crvenom tintom i pečatima fiksirani su otopinom *Paraloida B72* u acetonu. Uslijedilo je vlaženje listova radi opuštanja i ravnanja. Nakon vlaženja listova, na pregibe i rubove zalijepljene su trakice od japanskog papira radi ojačavanja. Uslijedila je rekonstrukcija nedostajućih di-

jelova japanskim papirom odgovarajuće boje i debljine. Rubovi koji su nakon čišćenja ostali tamnije i intenzivnije boje, tonirani su pastelom. Predlistovi su odvojeni od korica te su podvrgnuti mehaničkom i vlažnom uklanjanju nečistoća, nakon čega su nedostajući dijelovi rekonstruirani. Gotovi listovi potom su složeni u svežnjeve i uvezani pamučnim koncem preko dviju platnenih traka. Na hrbat su zalijepljene trakice od japanskog papira. Baršun na koricama očišćen je mekom gumom, četkom i skalpelom. Nakon toga čišćen je usisivačem, a zatim otopinom vode i etilnog alkohola. Očišćene rupice u koricama zapunjene su smjesom fenolnih mikrobalona u vezivu *Plectol*, a nedostajući dijelovi na baršunu rekonstruirani su novim baršunom odgovarajuće boje. Na hrbat je zalijepljena traka organdija. Uslijedilo je retuširanje baršuna na koricama gvašem. Retuširani baršun je fiksiran i korice su ponovno spojene sa svežnjevima.

Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, za matrikulu je izrađena primjerena zaštitna kutija od beskiselinskog kartona arhivske kvalitete.

sam. se.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova





## Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Knežev dvor  
 Portret dječaka sa psom  
 Nepoznati autor, sredina 18. st.  
 Ulje na platnu, 92,5 x 75 cm  
 Voditeljica programa: Neda Kuzek

BROJ DOSJEA: 366/71 DUBROVNIK, BATAHOVINA BB  
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je dio inventara Dubrovačkih muzeja. Na tamnoj podlozi prikazana je figura dječaka odjevenog u smeđi vojnički haljetak, s mačem za pojasom. Ima dugu valovitu kosu koja mu pada do ramena. Gladi crnog psa urešenog širom metalnom ogrlicom. Slika je nastala oko 1740. godine i vjerojatno predstavlja jednog člana obitelji Budmani, od čijih nasljednika je otkupljena.

Slika je podstavljena gušćim lanenim platnom. Slikani sloj je mjestimično otpao, a vidljivi su bili i brojni retuš. U radionici su provedena snimanja pod difuznim i UV svjetlom. UV snimka pokazala je veliku preslikanu površinu, koja je zauzela gotovo sav prostor oko figure. Nakon detaljnije analize stanja nosioca, odustalo se od uklanjanja podstavnog platna. Na rubovima na kojima je

došlo do manjeg odvajanja izvornog platna od postavnog, unesena je manja količina tople firentinske paste i uz lagani pritisak platno je zalijepljeno.

Provedene su probe čišćenja slikanog sloja. Stari lak i preslici uklonjeni su 70%-tnim etanol-gelom. Dočišćavanje slikanog sloja provedeno je vodenim gelom *Pemulen* (pH 8).

Nedostaci u osnovi i slikanom sloju zapunjeni su celuloznim kitom. Obradena je površina kita u skladu s okolnom površinom. Prva faza retuša izvedena je u temperi. Slika je lakirana otopinom damar laka u terpentinu i postavljen je završni retuš u lakirnim bojama. Nanesen je zaštitni sloj laka. Sve faze radova detaljno su dokumentirane.

n. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Knežev dvor

1. Portret Jakova Palmotića, Antonio Nardello, Lit. Vineta, 1841. g., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm
2. Portret Ivana Gundulića, Antonio Nardello, Lit. Vineta, 1841. g., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm
3. Portret Sebastijana Dolcija, Antonio Nardello, Lit. Vineta, 1841. g., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm
4. Portret Marina Getaldića, Antonio Nardello, Lit. Vineta, 1841. g., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm
5. Portret Junijsa Restića, Antonio Nardello, Lit. Vineta, 1841. g., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm
6. Portret Benedeta Rogačića, Antonio Nardello, Lit. Vineta, 1841. g., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm
7. Portret Giorgia Ferića, Antonio Nardello, Lit. Vineta, 1841. g., litografija na papiru, 38,3 x 28,6 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnice: Sanja Serhatlić, Ana Pušić

BRJ DOSTAJA: 366/72, DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Grafičar, crtač i tiskar Petar Frano Martecchini (1806.-1900.) tiskao je 1841. godine album slavnih Dubrovčana *Galleria di Ragusei illustri*, za koje je sam izradio crteže prema već postojećim uljnim portretima slikara C. Reggia, P. Katušića i R. Martinija. Uz portrete, u albumu su otisnuti i njihovi životopisi koji su tiskani u Martecchinijevoj tiskari u Dubrovniku, dok su litografije portreta otisnute u Veneciji u tiskari Antonellija i Kirhmayera. Venecijanski litograf Antonio Nardello nacrtao ih je na litografskoj kamenoj ploči, prema Martecchinijevim predlošcima. Grafike su bile u lošem stanju zbog uvjeta u kojima su čuvane prije dolaska u muzej, kao i one koje su restaurirane proteklih godina iz iste mape. Papir je bio izložen izravnom utjecaju vlage, požutio je, postao krt, valovit, s vidljivim vodenim i *foxing* crvenkastim mrljama. Na pojedinim grafikama nedostajali su veći dijelovi papira, najviše uz rubove i u kutovima. Na poledinama gotovo

svih grafika su manji natpisi inventarskih brojeva, ispisani flomasterom i kemijskom olovkom.

Na grafikama je proveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Nakon mehaničkog uklanjanja nečistoća, natpisi s poledine otopljeni su etilnim alkoholom, etilnim alkoholom u vodi i acetonom na bugaćicu, dok više nije bilo opasnosti od razlijevanja. Uslijedilo je vlažno čišćenje potapanjem grafičkih listova u kadu s vodom. Postupak bijeljenja izveden je kalcijevim hipokloritom, antiklorni tretman octenom kiselinom, a neutralizacija kalcijevim hidroksidom. Nakon sušenja, na margine papira zalijepljene su trake japanskog papira. Na mjestima gdje je nedostajao izvorni papirnat nosilac postavljene su zakrpe lijepljene metilceluloznim ljepilom *Tylose MH 300P*. Za svaku grafiku izrađen je paspartu od beskiselinskog kartona.

Sam. se.

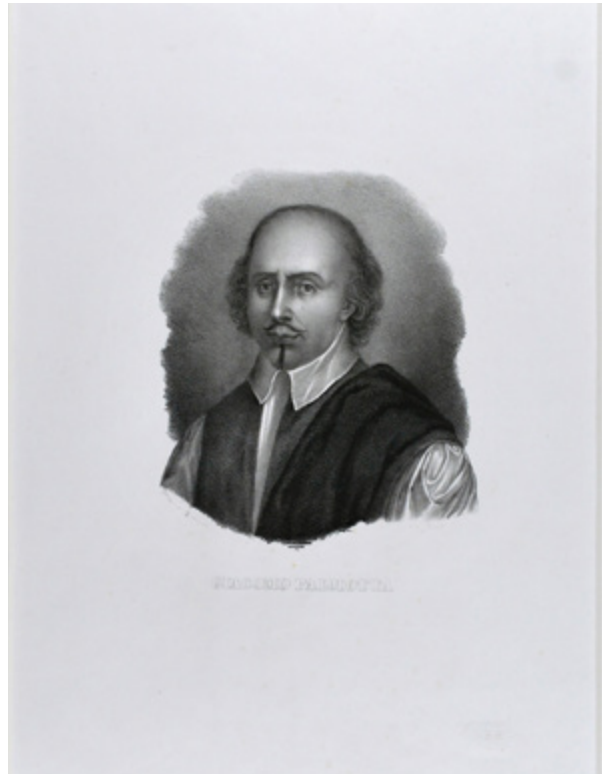
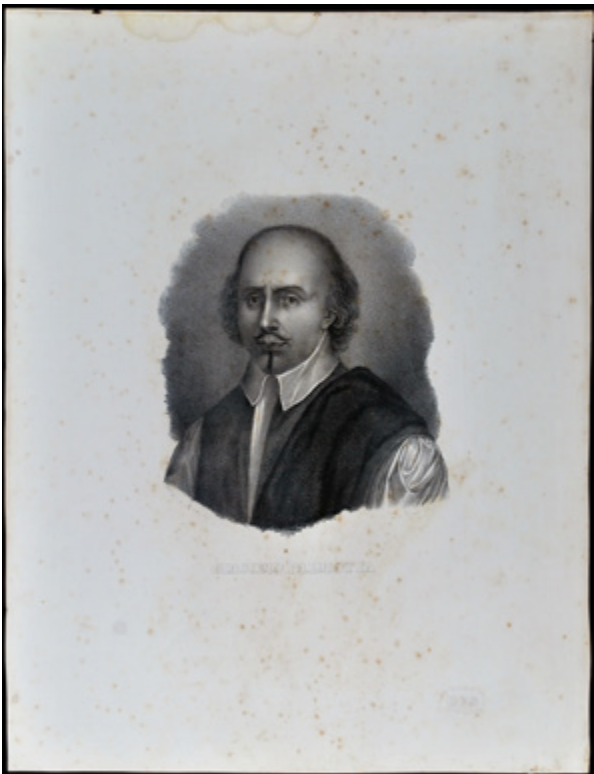
Slika 1. Portret Ivana Gundulića, stanje prije radova

Slika 2. Portret Ivana Gundulića, stanje nakon radova

Slika 3. Portret Jakova Palmotića, stanje prije radova

Slika 4. Portret Jakova Palmotića, stanje nakon radova





## Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Pomorski muzej

1. Pomorska karta Jadranskog mora, Vicenzo de Lucio, 1809. g., bakrorez na papiru, 56 x 80 cm
2. Pomorska karta dijela Sredozemlja, Johannes van Keulen, 17. st., bakrorez na papiru, 61,5 x 103,5 cm
3. Geografska karta zemalja oko toka Dunava, od Crnog mora do Jadrana, G. Sanson, 1693. g., bakrorez na papiru, 60,5 x 123,5 cm
4. Pomorska karta Sredozemlja i Crnog mora, Pierre Lapie, 1814 g., bakrorez na papiru, 98 x 79 cm
5. Gino, T. Burato, 1866. g., fotografija, papir, 16,7 x 21,2 cm
6. Placa, nepoznati autor, 1860. g., fotografija, papir, 6,7 x 9,6 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnice: Ana Ćorak, Vanja Marić, Annelies Vanden Wijngaert, Sanja Serhatlić

BROJ DOSJEA: 1096/13, DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Papirnati nosioci umjetnina bili su u veoma lošem stanju. Papir nije fleksibilan, lako se lomi pa je teško njime rukovati. Umjetnine su nečiste, s većim brojem mrlja različitog podrijetla.

Prema krtosti papira može se pretpostaviti da je u papiru došlo do štetnih kemijskih reakcija, hidrolize i oksidacije. Rupice od insekata vidljive su na kartama, posebno na papiru kojim je podlijepljena fotografija *Placa*. Također su vidljive i vodene mrlje koje su (uz neadekvatnu temperaturu) potaknule razvoj plijesni i gljivica. Prva faza konzervatorsko-restauratorskog postupka bila je mehaničko uklanjanje vezane i nevezane nečisti mekom četkom, *Wishab* gumom te gumom u granulama, a tvrdokornije nečisti uklonjene su skalpelom. Uslijedilo je vlažno čišćenje tehnikom potapanja karata u kadu s otopinom vode i 96%-tnog etilnog alkohola. Postupak vlažnog uklanjanja nečisti ponavljan je dok nisu dobiveni zadovoljavajući rezultati. Bijeljenje je izvedeno kemijskim sredstvima,

osim na *Pomorskoj karti Sredozemlja i Crnog mora* koja je bijeljena na suncu. Sve su karte neutralizirane kalcijevim hidroksidom. Kako bi se ojačala oslabljena papirna struktura, poledine pojedinih karata podlijepljene su cijelom površinom japanskim papirom *Usomino* i 5%-tnim metilceluloznom ljepilom *Tylose MH 300P*. Za rekonstrukciju nedostajućih dijelova odabran je japanski papir koji odgovara izvorniku bojom, strukturom i debljinom. Manji nedostaci i pukotine zapunjeni su papirnatom pulpom. Na dijelovima na kojima je to bilo nužno, izveden je retuš akvarelnim bojama, grafitnom olovkom i arhivskom tintom *Pigma Micron*. Fotografije su mehanički očišćene i podlijepljene japanskim papirom, dok su papirnati paspartui restaurirani istim postupcima kao i karte. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, za karte i fotografije izrađeni su paspartui od beskiselnog kartona arhivske kvalitete.

sam. se.

Slika 1. Geografska karta zemalja oko toka Dunava, stanje prije radova

Slika 2. Geografska karta zemalja oko toka Dunava, stanje poslije radova



## Dubrovnik

Franjevački samostan Male braće

Pietà

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 119,5 x 93,5 cm

Voditeljica programa: Barbara Knežević Kuzman

BROJ DOSJEA: 212/15, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Pietà* iz franjevačkog samostana Male braće dugi niz godina nalazila se u dubrovačkoj restauratorskoj radionici čekajući nastavak restauracije započete 1995. godine, kako bi mogla biti izložena na izložbi „Prva godina restauratorske radionice“. Koncept te izložbe bio je približiti publici različitosti restauratorskih postupaka pa su slike bile izložene djelomično restaurirane - tijekom zahvata čišćenja, rekonstrukcije preparacije ili slikanog sloja.

Nosilac slike je laneno platno, neadekvatno pričvršćeno na podokvir pa je slobodno visjelo, s lijeve strane lagano se deformirajući.

Izvorna kredno-tutkalna osnova crvene boje zajedno sa slikanim slojem u velikoj je mjeri nedostajala po cijeloj

površini slike. Postojeći slikani sloj bio je znatno stanjen i istrošen do same preparacije.

Godine 2014. nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na slici. Uklonjena je u prethodnom postupku nanesena preparacija, nastavljen je postupak čišćenja, opušteno platno je ponovno napeto, a trusni dijelovi slikanog sloja fiksirani. U 2015. godini postavljen je celulozni kit koji je zatim obrađen tako da se imitirala površina izvornika. Prva faza retuša, baza, izvedena je u temperi, a nakon nanošenja laka kao međusloja, integracija s izvornikom izvedena je transparentnim lakirnim bojama u kanadskom balzamu. Slika je zaštićena završnim damar lakom. Sve faze radova popraćene su iscrpnom dokumentacijom.

b. k. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Dubrovnik

---

Franjevački samostan Male braće

Rukopis *Lettere*

Više autora, nepoznata datacija

Rukopis na papiru i pergamentu, tisak na papiru, 30 x 21,5 x 6,5 cm

Voditeljica programa: Ana Pušić

BROJ DOSJEA: 212/16 DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM MALE BRAĆE U DUBROVNIKU

Uz muzejsku zbirku, franjevački samostan Male braće bogat je rijetkim bibliografskim primjercima koje čuva u samostanskoj biblioteci. U restauratorsku radionicu rukopis *Lettere* stigao je u vrlo lošem stanju. Stanje predmeta detaljno je dokumentirano. Hrbat se odvojio od korica, a uvez je loše držao listove. Rukopis je bio prekriven prašinom i ostalim površinskim nečistoćama. Također je bio prisutan velik broj poderotina, pregiba i nedostajućih dijelova te mrlje raznih vrsta. Unutar bloka knjige uočene su prijašnje nestručne intervencije. Na nekoliko listova vidljiv je ovalni pečat ljubičaste boje. Blok knjige sastavljen je od različitih vrsta papira, raznih dimenzija. Osim rukopisa, prisutan je i tisak na papiru te rukopis na pergamentu. Korice su izrađene od kaširanog kartona presvučenog marmoriziranim papirom.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat počeo je analiziranjem pH-vrijednosti materijala te probama topivosti tinti u vodi i drugim otapalima. Zatim su mehanički uklonjene nečistoće s listova, korica i hrpta. Izvorna numeracija je provjerena te je na nekoliko listova ispravljena ili dodana grafitnom olovkom. Uslijedilo je odvajanje bloka

knjige od korica i razvezivanje. Zbog nestabilnosti na vodu i druga otapala, ovalni ljubičasti pečati su fiksirani. Mokrim tretmanom uklonjene su vodene mrlje i velik udio kiselina iz papira, a potom su papiri neutralizirani. Ojačavanje nosioca izvedeno je tankim japanskim papirom na pregibima i poderotinama, a izrazito oštećeni listovi podlijepljeni su cijelom površinom. Rekonstrukcija nedostajućih dijelova provedena je na rasvjetnom stolu odgovarajućim japanskim papirom. Najoštećeniji listovi podvrgnuti su strojnoj restauraciji. Pergamentni listovi bogato su ukrašeni ornamentikom i zlatnim obrubima, a izrađeni su od izuzetno fine vrste pergamenta, bez vidljivih većih oštećenja. Na njima su također provedeni konzervatorsko-restauratorski radovi koji su obuhvatili: postupak vraćanja elastičnosti, ojačanje pregiba, rekonstrukciju nedostajućih dijelova i retuš. Nakon provedenih radova na listovima rukopisa, uslijedio je postupak uvezivanja. Na koricama rukopisa provedeni su sljedeći postupci: odvajanje kartona od ukrasnog marmoriziranog papira, mokri postupak uklanjanja nečistoća, ojačavanje ukrasnih marmoriziranih listova korica japanskim papirom po cijeloj



površini, rekonstrukcija nedostajućih dijelova prethodno toniranim japanskim papirom. Kožnati hrbat je s poledine očišćen metalnom špahtlom, a zatim podlijepljen novom kožom. Izvorni kartoni zamijenjeni su novima, arhivske kvalitete. Na njih su zalijepljeni ukrasni marmorizirani

papiri. Blok knjige naposljetku je spojen s koricama. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, za rukopis je izrađena zaštitna kutija od beskiselinskog kartona arhivske kvalitete.

a. pu.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova





## Dubrovnik

Katedrala Velike Gospe

Pietà

Nepoznati autor (prema Jusepeu de Riberi), 17. st.

Ulje na platnu, 106 x 136 cm

Voditelj programa: Antonio Blašković

BROJ DOSJEA: 1565/48, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Umjetnina pripada katedrali Velike Gospe u Dubrovniku. U prvom planu scene oplakivanja prikazan je mrtvi Krist, na bijeloj draperiji i glave položene u Bogorodičino krilo. Prikaz izranja iz tamne, crne pozadine, a svjetlost obasjava blijedožuti korpus, modelirajući vretenastu muskulaturu, ističući Kristova prsa i Bogorodičino lice. Bogorodica je prikazana u poluklečećem položaju, na desnoj strani, pogleda uprta prema nebu i raširenih ruku. U trećem planu vidljiv je lik žene koja pridržava Kristovu ruku i dva anđela koji oplakuju Krista. Slika je napeta na slijepi podokvir i postavljena u drveni okvir jednostavne profilacije, crne boje s pozlaćenom unutarnjom obrubnom letvicom.

Prikaz je sačuvan u cijelosti, iako je evidentno da su zone pozadine dobrim dijelom rezultat opsežne rekonstrukcije izvedene u nekoj od prethodnih restauracija, kad je slika i podlijepljena novim platnom. Slabljenjem ljepila dublirno je platno izgubilo armirajuću ulogu, a sloj osnove se ljuskasto odizao. Uz vanjske bridove bile su brojne

deformacije nastale opuštanjem nosioca. Slikani sloj s osnovom u cijelosti je iskrakeliran, dok je na požutjelom laku bila nakupljena nečistoća.

Na slici je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Uklonjeno je dublirno platno i ostaci ljepila. Kitovi koji su prekrivali izvorni oslik uklonjeni su mehanički, a požutjeli sloj laka i nečistoća upotrebom geliranih otapala. Deformacije platna ispravljene su vlaženjem i zagrijavanjem na stolu pod sniženim tlakom. Sloj osnove s oslikom podlijepljen je s poledine termoreaktivnim ljepilom. Slika je dublirana na novo podstavno platno i napeta na novi podokvir. Nedostajuće zone u sloju osnove zapunjene su celuloznim kitom, a površina je mehanički obrađena kako bi se teksturom integrirala s okolnim izvornikom. Izveden je retuš, podslikom u temperama, a potom završna integracija s izvornikom pigmentima u laku. Prskanjem je nanesen završni lak.

a. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Dubrovnik

Katedrala Velike Gospe

Ukrasni okvir za sliku Krist predaje ključeve sv. Petru

Nepoznati autor, 17. st.

Drvo, pozlačeno i polikromirano, 138,5 x 176 x 12 cm

Voditeljica programa: Nađa Lučić

Suradnici: Petra Farac, Martina Poša, Antonio Blašković, Katarina Svilokos, Monika Lolić, Elio Karamatić

BROJ DOSJEA: 1565/46/1, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Okvir pripada slici *Krist predaje ključeve sv. Petru* iz katedrale Velike Gospe u Dubrovniku. Jednostavnog je pravokutnog oblika, izrađen kombinacijom polimentne pozlate i crne marmorizacije. Na široku letvicu jednostavnog poprečnog presjeka aplicirana je druga letvica, nešto razvedenije forme, izvedena kombinacijom konkavnih i konveksnih, dubljih i pliće zakrivljenja. Na kutovima i središnjem dijelu letvica aplicirane su rezbarije.

Osim spojeva konstrukcije koji su popustili, veća oštećenja nosioca zatečena su na ukrasnim rezbarijama na kojima i nedostaje veći dio plastike. U sloju osnove prisutna su odignuća i ljuskanja, a djelomično i potpuni gubitak sloja. Smanjena adhezivna i kohezivna svojstva veziva uzrokovala su pulveziranje sloja osnove, što je izrazito prisutno u zonama uz oštećenja. Površina pozlate je u znatnoj mjeri erodirana te je bio vidljiv sloj polimenta. Okvir je prenesen u radionicu i tretiran injektiranjem kontaktnog insekticida. Odignuća u sloju osnove podlijepljena su injektiranjem ljepila. Površinska prljavština je uklonjena

kemijskim putem, a zatim su konsolidirani fragmenti rezbarije injektiranjem otopine akrilata, a konstrukcije okvira lijepljenjem oslabljenih spojeva. Prema sačuvanom izvorniku izvedene su rekonstrukcije nedostajućih dijelova rezbarene plastike. Manje lakune, pliće površinska oštećenja nosioca i rascijepi zapunjeni su kitom. Na oštećenja i nedostajuće zone u sloju osnove nanesen je tutkalno-kredni kit; nakon obrade površine, zapunjene zone izolirane su lakom, a potom je na zone predviđene za pozlaćivanje nanesena polimentna pasta. Nakon poliranja površine, pozlaćivanje i retuš pozlate izvedeni su postavljanjem zlatnih listića poliranih do visokog sjaja. Retuš oslikanih dijelova izveden je gvaš bojama i akvarelom. Oslík je lakiran otopinom akrilata. Nakon integriranja pozlaćenih zona s izvornikom, pozlata je patinirana. Kao završni sloj, na cijelu površinu nanesen je zaštitni sloj beskiselnog voska. Okvir je montiran na sliku te je kao restaurirana cjelina umjetnina vraćena vlasniku.

n. l.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje poslije radova



## Dubrovnik

---

Konzervatorski odjel u Dubrovniku

Sekreter

Nepoznati autor, početak 19. st.

Drvo, mramor, koža, 146 x 97,5 x 45 cm

Voditeljica programa: Tijana-Annar Trputec Strčić

Suradnici: Radovan Pavlek, Sandra Juranić, Nena Meter Kiseljak

BROJ DOSJEA: 8733, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Sekreter s Konzervatorskog odjela u Dubrovniku datira se u početak 19. stoljeća te stilski pripada razdoblju ampira. Jednostavne, pravilne linije, geometrijska kompozicija i proporcionalnost odlike su namještaja s kraja 18. i prvih desetljeća 19. stoljeća, kojima je antika glavni izvor nadahnuća. Sekreter čistih linija sastoji se od dva dijela jednakih dimenzija. Donji je dio komoda s dvojm vratima, a gornji zatvaraju vrata na otklop koja su ujedno i priručni писаći stol. Jedna dugačka ladica smještena je ispod gornje mramorne ploče. Otklopna su vrata iznutra obložena kožom, a unutrašnjost iza vrata čine police i šest malih ladica. Cijelom se dužinom sekretera s objiju strana pružaju dva stupa kružnog presjeka s mesinganim kapitelima rezbarenima motivom palmete. Takvi sjajni, metalni dekorativni elementi također odražavaju ukus ampira koji u svojim raskošnijim primjercima sadrži pozlaćenu broncu.

Sekreter je bio u lošem stanju. Drvo je bilo izuzetno crvotočno i osipalo se, a konstrukcija je bila nestabilna. Koža na otklopnim vratima je izbljedjela, mjestimično je bila nadignuta i vrlo krta, a nedostajali su i dijelovi. Na otklopnim je vratima nedostajao dio s profilom oko brave, ključ i ukrasna maskica. Vrata su naknadno pričvršćena za korpus novijim okovom. Na bočnim su stranama i odostraga bila vidljiva oštećenja uzrokovana vlagom. Cijela je površina, prljava i puna mehaničkih oštećenja, bila pres-

likana uljanom bojom u imitaciji tamnih godina. Kožna presvlaka na vratima sekretera zatečena je u vrlo lošem stanju, potamnijela i kruta te na većini dijelova potpuno istrošena ili potpuno crna i raspucana.

Nakon plinske dezinfekcije u RC-u Ludbreg, sekreter je prenesen u HRZ u Zagrebu. Obavljena je stolarska konsolidacija konstrukcije i natapanje konsolidantom dijelova oštećenih crvotočinom. Cijela je površina mehanički očišćena od uljnih premaza ispod kojih se pokazalo dobro očuvano drvo trešnje. Izrađene su rekonstrukcije nedostajućih drvenih dijelova od drva identičnog originalu. Zatvorena su oštećenja kitom na vodenoj bazi te izvedeni retuši. Površina je zaštićena s više slojeva šelaka i postavljen je završni sloj voska. Svi su postojeći okovi očišćeni i premazani zaštitnim lakom. Brave su popravljene i izrađeni su novi ključevi te nedostajuće ukrasne maskice. Na koži je provedeno mokro čišćenje, a potom su zapunjeni utori u drvetu. S obzirom na to da je koža bila izrazito tvrda i nepodatna, prije konsolidiranja trebalo ju je omekšati. Raspucani i odlijepljeni dijelovi zatim su konsolidirani, a nedostajućiji dijelovi izrađeni od nove kože. Manje pukotine zapunjene su smjesom kožnog praha i ljepila te je uslijedio retuš svih konsolidiranih i dodanih dijelova.

t. t. s., n. m. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje poslije radova



## Dubrovnik

Velika Onofrijeva fontana

1438. g.

Voditeljica programa: Krasanka Majer Jurišić

Suradnici: Edita Šurina, Borka Milković, Irma Huić, Ivan Pavičić, Mate Roščić, Iva Paduan

BROJ DOSJEA: 443/2, ZAGREB, ILICA 44/1

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM LOKOŠEK PROJEKT D.O.O.

Velika Onofrijeva fontana nalazi se u jezgri staroga grada Dubrovnika, na trgu ispred nekadašnjeg samostana klarisa. Sagrađena je prema projektu napuljskog graditelja Onofrija della Cave 1438. godine, kao dio velikog projekta gradnje dubrovačkog vodovoda. Izvorno je bila bogato ukrašena, a današnji je izgled rezultat naknadnih promjena i uređenja, poglavito popravaka nakon potresa 1667. godine, preinaka u 19. stoljeću i stradanja u Domovinskom ratu. Fontana je slobodnostojeća, šesnaesterostrana centralna građevina. Postavljena je na dvije stube, a središnji dio čini spremnik za vodu nadstvođen opečnom kupolom. Na uglovima spremnika postavljeni su stupovi, a stranice su ukrašene visokim reljefima životinjskih i ljudskih lica okruženih listovima, u središtu kojih se nalaze izljevnici za vodu. Na stranici okrenutoj prema glavnoj ulici nalazi se ugrađena kamena ploča s latinskim posvetnim natpisom.

Oko spremnika za vodu je niski bazen formiran klesanom kamenom ogradom.

Godine 2015. Društvo prijatelja dubrovačke starine naručilo je od tvrtke Lokošek projekt d.o.o. iz Zagreba izradu projekta građevinske, statičke i konzervatorsko-restauratorske obnove. U program se uključio i Hrvatski restauratorski zavod koji je izradio arhitektonsku snimku postojećeg stanja, konzervatorsko-restauratorski elaborat o zatečenom stanju kamene plastike s prijedlogom zahvata te studiju povijesnih i konzervatorskih istraživanja fontane. Studija je obuhvatila opsežna povijesno-umjetnička, arhivska i konzervatorsko-restauratorska istraživanja, s izradom grafičke dokumentacije, valorizacijom, prijedlogom prezentacije i smjernicama za obnovu.

e. š., k. m. j.

Slika 1. Pogled na Veliku Onofrijevu fontanu sa sjeveroistočne strane, 2015.

Slika 2 a, b. Razvijeni plašt i tlocrt, shematski prikaz datacije, 2015.



Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►





## Feričanci

Crkva Sv. Duha

Rikard Rojnik, prva pol. 20. st.

*Secco* tehnika

Voditelj programa: Željko Hnatjuk

Suradnici: Dejan Pajić, Iva Abičić

BROJ DOSJEA: 1395/1, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2015. nastavljene su radovi na zidnom osliku započeti prethodnih godina. Godine 2015. restauriran je oslik svetišta, i to donja zona istočnog zida. Radovi su obuhvatili dva pilastra i zidnu plohu. Skinut je preslik, uklonjena je

cementna žbuka koja je zamijenjena vapnenom žbukom te dorađena vapnenim gletom. Na oštećenim dijelovima izveden je retuš i rekonstrukcija oslika.

ž. h.

Slika 1. Svetište, istočni zid, stanje prije radova

Slika 2. Svetište, istočni zid, stanje nakon radova



## Generalski Stol

Lokalitet Crkvišće - Bukovlje

Prapovijest / kasna antika / srednji vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Petar Sekulić, Marijana Krmpotić, Ivana Hirschler Marić, Valerija Gligora, Lupercal M. T. j. d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2216, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Četvrta sezona arheoloških istraživanja lokaliteta Crkvišće kod Generalskog Stola trajala je od 7. do 25. rujna 2015. godine. Radove je u iznosu od 120.000 kuna potpuno financiralo Ministarstvo kulture. Općina Generalski Stol donirala je radove saniranja pristupnog puta do nalazišta. Lokalitet Crkvišće jedan je od najvažnijih sustavno istraživanih lokaliteta iz razdoblja kasne antike na području sjeverozapadne Hrvatske. Riječ je o kasnoantičkoj visinskoj utvrdi na strateškom položaju nad rijekom Mrežnicom. Do sada su istražene kasnoantička crkva (2012. godine), sonda s uglavnom prapovijesnim nalazima (2013. godine) te sonda s kasnoantičkom prostorijom (2014. godine). U 2015. godini dovršeno je istraživanje prapovijesnih slojeva u sondi iz 2014. godine. Istražena je još jedna prostorija prislonjena na vanjski obrambeni zid, veličine oko 8 x 6 m. Zidovi prostorije zidani su od nepravilnog kamena, širine

oko 70 cm. Istraživanja su zaustavljena na razini na kojoj su se počeli definirati prapovijesni objekti i prapovijesni keramički nalazi. Površina je prekrivena geotekstilom i zatrpana te će se istražiti do sterilnog sloja sljedeće godine. Sonda 3 otvorena je cijelom dužinom platoa, smjera I-Z, s ciljem dobivanja stratigrafske situacije.

Ukupno su izdvojena 292 posebna nalaza, uzeto je 14 uzoraka žbuke i gara te je definirano 97 stratigrafskih jedinica (dio su slojevi, a dio zidane strukture). Prilikom istraživanja izdvojeni su brojni nalazi kasnoantičke keramike, vojne opreme i oružja te predmeta svakodnevne uporabe. Sonda je snimljena totalnom stanicom te su izrađeni arhitektonski nacrti u mjerilu 1:100 i 1:50. Sve faze su iscrpno fotografski dokumentirane, a izrađene su i zračne snimke (Lupercal M. T. j. d.o.o.).

a. a. b.

Slika 1. Pretpostavljena situacija nakon istraživanja 2015. godine

Slika 2. Zračna fotografija istraženih sondi u 2015. godini



## Goričan

Lokalitet Gorica

Prapovijest / novi vijek

Voditeljica programa: Marijana Krmpotić

Suradnici: Ivana Hirschler Marić, David Bergant, Josipa Caričić

BROJ DOSJEA: 2284, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Lokalitet Gorica smješten je uz jugozapadni rub naselja Goričan, južno od Školske ulice. Riječ je o izduženom brežuljku s čije se južne strane nalazi korito potoka Lukača. Površinski nalazi prikupljeni na oranicama ukazivali su na postojanje arheološkog lokaliteta na tom položaju. Stoga su tijekom rujna i listopada 2015. godine provedena probna arheološka istraživanja s ciljem definiranja karaktera i datacije nalazišta te granica njegova rasprostiranja. Istraženo je 11 sondi ukupne površine 109 m<sup>2</sup>, pri čemu su nepokretni arheološki nalazi evidentirani u njih četiri. Istraživanja su pokazala da je arheološki lokalitet u velikoj mjeri devastiran obradom zemlje. Utvrđeni su

ostaci naselja s početka starijeg željeznog doba, koje su činili ukopani i poluukopani objekti. Naselje se može pripisati nositeljima kulturne grupe Martijanec-Kaptol te vezati uz stariježeljeznodobnu zajednicu nastanjenu na području Goričana, čija su nizinska naselja već prije utvrđena na položajima kod župne crkve sv. Leonarda te uz potok Berek, a nekropola tumula južno od današnjeg naselja Goričana. Zabilježeni su i skromni pokretni nalazi mlađeg željeznog doba, kao i nekoliko manjih ukopanih objekata iz novog vijeka, datiranih kovanicom Franje II. m. k.

Slika 1. Položaj sondi na katastarskom planu, podloga DOF

Slika 2. Dio ukopa stariježeljeznodobnog stambenog objekta



## Gorjani

Crkva sv. Jakova apostola  
 Sv. Jakov apostol stariji  
 Bauer (?), 1871. g.  
 Ulje na platnu, 218 x 137 cm  
 Voditeljica programa: Svetlana Schmidt  
 Suradnici: Vjekoslav Schmidt, Vladimir Lukenda

BROJ DOSJEA: 2224/1, OSIJEK, FAKULTETSKA 4  
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltarna pala smještena je u pozadinsku stijenu retable crkve sv. Jakova apostola. Bočne stranice ukrasnog okvira bile su prekrivene žbukom. Vertikalno postavljena slika pravokutnog oblika polukružno je zaključena. U centralno-piramidalnoj kompoziciji iznad ostalih likova postavljen je sv. Jakov apostol, okružen dvjema ženskim i trima muškim figurama. U pozadini je prikazana panorama grada, pejzaž i oblaci. Signatura autora „Bauer Wien 1871.“ pronađena je na maču vojnika koji je gledatelju okrenut leđima, pogledom usmjerenim prema sv. Jakovu.

Pala je bila prethodno restaurirana, ali o tome nema sačuvanih podataka. Brojne površine prekrivene su kitom, vidljiv je stari retuš, mjestimično su uklonjeni lak i lazure te oštećenja, poput rupa u platnu i mnoštva krakelira. Iako je poledina zaštićena još jednim platnom, na njoj se nataložila prljavština. Podokvir je bio u dobrom stanju, ali se njegov obris ocrtavao na površini.

Na pali su izvedeni sljedeći konzervatorsko-restauratorski radovi: zaštita lica slike, demontaža iz ukrasnog okvira i podokvira, istraživanja i probe, uklanjanje laka i retuša, rekonstrukcija nedostajuće preparacije, ravnjanje platna, ojačavanje rubova platna dodavanjem traka novog platna, obrada površina nove preparacije, retuš u podlozi akvarelom i završni uljanim bojama, lazuriranje, napinjanje na podokvir i lakiranje.

Zatečeni ukrasni okvir sastavljen je od uskih letava blage profilacije. Nakon demontaže bio je u lošem stanju, narušene konstruktivne stabilnosti, labavih spojeva letava i crvotočan. Preslik okvira se ljuskao i osipao, a nakon sondiranja utvrđeno je da je izvorno u cijelosti bio pozlaćen. Preslik je uklonjen kombinacijom mehaničkog i kemijskog zahvata, oštećenja su zapunjena kitom, nanoseni su bolus i pozlata te je preslik lakiran.

s. s.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova





## Gorjani

Kapela Sveta tri kralja

Novi vijek

Voditeljica programa: Irena Pauk Sili

Suradnici: Ivana Hirschler Marić, Marijana Krmpotić, Petar Sekulić, David Bergant, Mihael Golubić, Maša Vuković Biruš, Mladen Mustaček, Eva Buća, Tomislav Zojčeski, Tajana Trbojević Vukičević, Damir Varevac, Ivica Guljaš

BROJ DOSJEA: 2253/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5; OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Od 19. listopada do 5. studenoga 2015. godine provedena su arheološka istraživanja kapele Sveta tri kralja u Gorjanima. Istražen je dio unutrašnjosti kapele (sonde 1, 4 i 5), dio prostora uz južni zid južno i jugozapadno od kapele (sonda 2) te sjeverno od kapele nedaleko od drenažnog kanala uz cestu (sonde 3 i 6). Radove je u iznosu od 70.000 kuna financiralo Ministarstvo kulture. Općina Gorjani donirala je radove strojnog iskopa i zatrpavanja istraženih sondi izvan kapele. Ukupna istražena površina iznosila je 134,6 m<sup>2</sup>.

U unutrašnjosti su istraženi i ostaci zida koji odgovara trijumfalnom luku. S vanjske strane uz južni zid kapele, osim dna temelja, istražena je i veća jama koja je kanalom bila povezana s južnim zidom. Većina keramičkih nalaza pripada grubim kuhinjskim loncima. Pronađeni su i ulomci grubljih peka, jednostavni čašasti pećnjaci,

glazirane zdjele na nožici, čašasti zeleno glazirani pećnjaci, ulomci sive osmanske keramike i pet keramičkih lula. Spomenute nalaze valja datirati od oko sredine 16. do potkraj 17. stoljeća, u razdoblje osmanske vladavine nad tim područjem. Pronađeno je i desetak željeznih okova za obuću, četiri noža te razni klinovi i okovi. Kao rijetki nalazi izdvajaju se izljev vrča i poklopac, izrađeni od bakrene slitine. Sonda je snimljena totalnom stanicom te su izrađeni arhitektonski nacrti u mjerilu 1:100 i 1:50. Sve su faze iscrpno fotografski dokumentirane, a izrađene su i zračne snimke (E. Buća, T. Zojčeski). Nakon završetka istraživanja, istraženi su dijelovi unutrašnjosti pokriveni geotekstilom i zatrpani, ostaci zidanih struktura izvan kapele također su pokriveni geotekstilom te je cijelo istraženo područje izvan kapele zatrpano.

i. h. m.

Slika 1. Zračna snimka kapele i sonde S-2, istraživanje 2015. godine

Slika 2. Keramička lula, 16. - 17. st.



## Gradec

Biskupski dvorac

1821. - 1822. g.

Voditeljica programa: Diana Požar

Suradnici: Ivana Popović, Ivana Drmić, Bernarda Ratančić, Ivan Braut, Alma Orčić Vukašin, Iva Grgić

BROJ DOSJEA: 2336 I 2336/1, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORIMA S OPĆINOM GRADEC I MINISTARSTVOM KULTURE RH

Klasicistički dvorac, okružen manjim perivojem, smješten je na brežuljku u središtu naselja Gradec. Sagrađen je 1821./1822. godine za biskupa Maksimilijana Vrhovca, na mjestu stare utvrde, a služio je kao sjedište velikoga imanja Zagrebačke biskupije, poslije nadbiskupije, te kao ladanjska biskupska rezidencija. Riječ je o jednokrilnoj jednokatnoj građevini izdužena pravokutnog tlocrta s istaknutim središnjim rizalitom na zapadnom pročelju. Tijekom zime 2014./2015. provedena su mjerenja i snimljeno je postojeće stanje dvorca. Snimka je uključivala tlocrte svih etaža, nacрте svih pročelja, presjeka te detaljne snimke dostupnih profilacija i ugrađenih drvenih ormara. Program je izveden sredstvima Općine Gradec.

Na osnovi ugovora s Ministarstvom kulture provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja zgrade. Istražena je arhivska građa Nadbiskupijskoga arhiva u Zagrebu i

Hrvatskoga državnog arhiva, prikupljeni su i analizirani dostupni pisani povijesni izvori, stare karte te sačuvana fotografska dokumentacija iz fototeke Ministarstva kulture. Provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja interijera i eksterijera zgrade koja su dovela do važnih novih spoznaja o građevnom razvoju dvorca. Izrađeni su arhitektonski i grafički prilozi koji su poslužili u tumačenju rezultata istraživanja. Izvedena su laboratorijska ispitivanja sastava vezivnih žbuka podrumskih prostorija u svrhu utvrđivanja građevnih faza vidljivih u najstarijem građevnom sloju. Izrađena je fotografska dokumentacija postojećega stanja interijera i eksterijera te fotografska dokumentacija sondi. Sve navedeno objedinjeno je u elaboratu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja.

d. p.

Slika 1. Zapadno pročelje dvorca u Gradecu

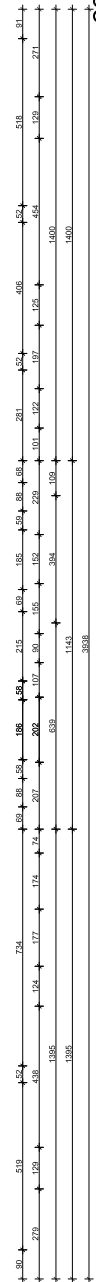
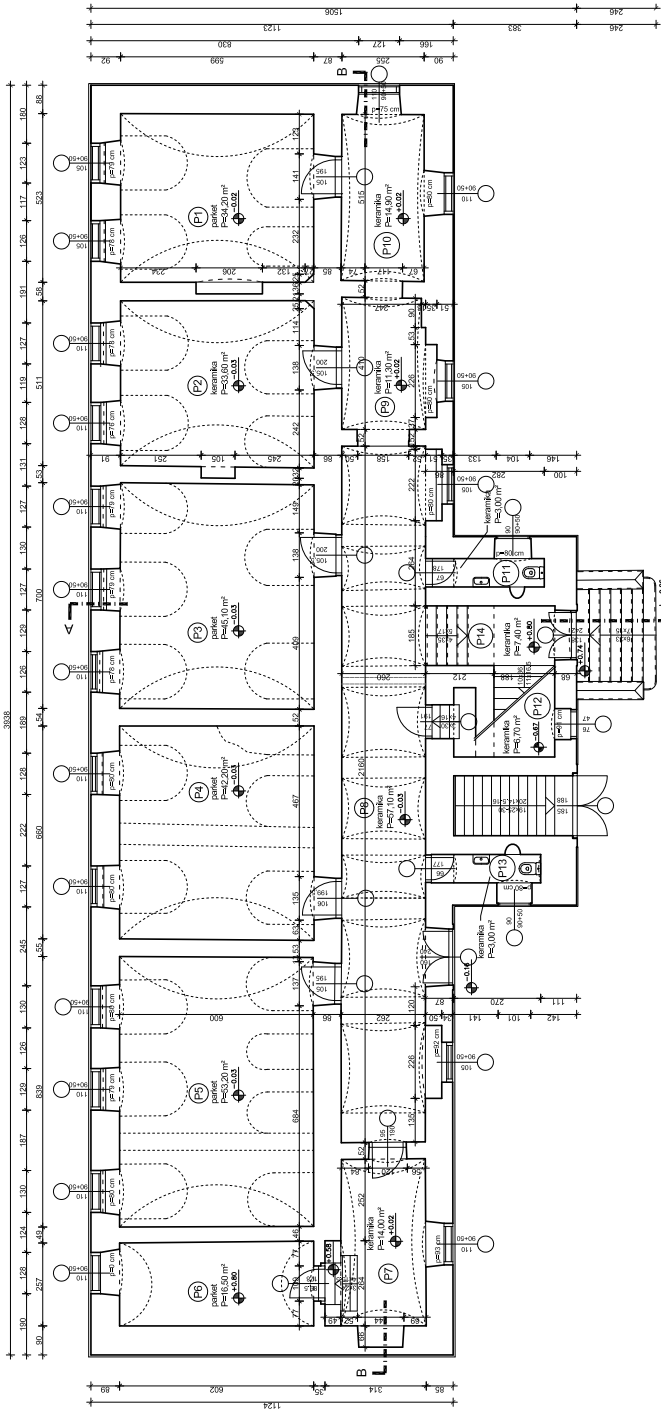
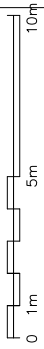
Slika 2. Tlocrt prizemlja



Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

**GRADEC**  
Biskupski dvorac

snimak postojećeg stanja  
tlocrt prizemlja  
mj. 1:100



2336/A5

	gradevinar:	td
	<b>BISKUPSKI DVORAC</b>	<b>3/15</b>
restauratorski zavod:	restauratorski zavod:	restauratorski zavod:
<b>HRVATSKI RESTAURATORSKI ZAVOD</b>	<b>OPĆINA GRADEC</b>	<b>2336</b>
sadržaj:		
<b>Postojeće stanje - Tlocrt prizemlja</b>		
crtač:	liska	
Ivana Popović, d.i.a.	<b>MJ. 1:100</b>	<b>A</b>
Ivana Štornjak, i.a.	datum	list
restoratelj:	svibanj	2015.
M. Braun, prof.	58.0x29.7	<b>5</b>
ZAGREB ● NIKE GRSKOVIĆA, BR.23 ● TEL:01/46.83.599		

## Grižane

Kaštel Grižane

Kasni srednji vijek

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnici: Vektra d.o.o., obrt Nedeljko

BROJ DOSJEA: 2355, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom listopada 2015. godine Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda provela je prvu fazu dokumentacijskih radova na postojećem stanju srednjovjekovnog kaštela Grižane u Vinodolskoj općini. Kako bi se omogućili radovi na dokumentiranju očuvanih arhitektonskih ostataka, trebalo je raščistiti nabujalu vegetaciju. Krčenje šikare i niskog raslinja povjereno je građevinskom obrtu Nedeljko iz Triblja. Od vegetacije je očišćen pristupni put sa sjeverne strane kaštela. Cijeli

potez istočno od najbolje očuvanog dijela kaštela očišćen je početkom listopada.

Nakon uklanjanja raslinja provedeno je dokumentiranje vidljivih ostataka arhitekture (Vektra d.o.o.). Provedeno je i 3D lasersko snimanje, uređajem Z + F Imager 5010c. Usporedno sa snimanjem provedeno je zračno fotografiranje bespilotnom letjelicom Airborne Robotics XR6, VEK 1. Izrada nacrtne dokumentacije postojećeg stanja je u postupku izrade.

a. j.

Slika 1. Zračna snimka arhitektonskih ostataka kaštela

Slika 2. Nacrt unutarnjeg lica sjevernog zida

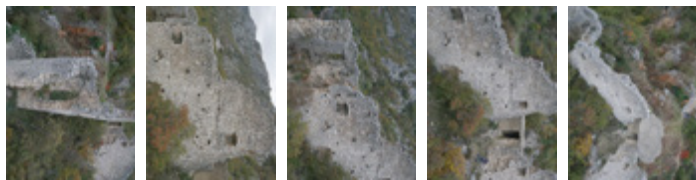


Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

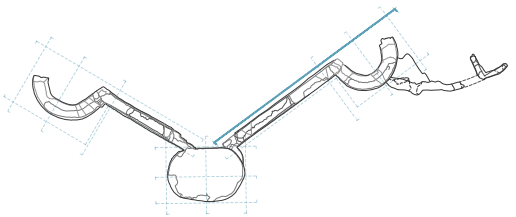




LEGENDA  
podloga za sadnju vegetacije



Projekat: Šteta (Nest) restauracija Izradio: VERA VEKIRIĆ Datum: 2015.		VERA VEKIRIĆ
Šteta (Nest) restauracija Izradio: VERA VEKIRIĆ Datum: 2015.		
Projekt: Šteta (Nest) restauracija Izradio: VERA VEKIRIĆ Datum: 2015.		VERA VEKIRIĆ
Projekt: Šteta (Nest) restauracija Izradio: VERA VEKIRIĆ Datum: 2015.		



Šteta (Nest)

## Hodošan

Lokalitet Murščak

Prapovijest / antika

Voditeljica programa: Marijana Krmpotić

Suradnici: Ivana Hirschler Marić, Tomislav Zojčeski

BROJ DOSJEA: 2284, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu programa Arheološki park Turčišće-Goričan tijekom srpnja 2015. godine provedena su probna arheološka istraživanja na lokalitetu Murščak u blizini Hodošana, kako bi se utvrdio karakter lokaliteta i mogućnosti prezentacije. Istražene su dvije sonde na prirodno povišenom brežuljku, ukupne površine 60 m<sup>2</sup>. Istraživanja su pokazala da je riječ o višeslojnom arheološkom nalazištu. Najstariji sloj čine ostaci eneolitičkog naselja lasinjske kulture. U razdoblju prijelaza kasnog brončanog u starije željezno doba, na istom je položaju ukopan paljevinski grob po-

kojnika u urni, a humak je dodatno nasipan. Najmlađi slojevi pripadaju razdoblju antike, no kako su u velikoj mjeri oštećeni, ne može se sa sigurnošću utvrditi karakter nalazišta tijekom toga razdoblja. Nalazi paljevine s ostacima građevne keramike te keramičkih i staklenih posuda po sredini humka ukazuju na mogući devastirani antički paljevinski grob. Površinski nalazi s obližnjih oranica pokazuju da se antički lokalitet nastavlja dalje prema sjeveru, odnosno prema toku rijeke Mure.

m. k.

Slika 1. Ostaci prapovijesnog naselja

Slika 2. Paljevinski žarni grob



## Hrvatski Čuntić

Utvrda Čuntić

Novi vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Teodora Kučinac, Petar Sekulić, C. D. Gradnja d.o.o., LuGa Projekt d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2234/2, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Utvrda Čuntić nalazi se na jugoistočnim obroncima Hra-stovičke gore, geostrateški važnom položaju nad dolinom potoka Petrinjčice, čija je dolina od prapovijesti do današnjih dana korištena kao jedna od komunikacija koje su spajale Pounje s Pokupljem.

Sagrađena oko 1552. godine sredstvima zagrebačkog kap-tola, čuntićka je utvrda bila dio protuosmanlijskog obram-benog sustava unsko-savsko-kupskog prostora. Napuštena je (najvjerojatnije) u posljednjim desetljećima 16. stoljeća. Utvrda je kružnog tlocrta (promjer 10,5 m, širina zidova 130-150 cm) te je sačuvana u visini od 11,1 m. Može se pretpostaviti da je imala tri etaže. Kao i druge utvrde toga vremena, i čuntićka je bila pomalo neuredne, ali čvrste strukture te u cijelosti prilagođena načinima ratovanja u ranom novovjekovlju.

U suradnji s gradom Petrinjom počeli su 2012. godine sustavni radovi na istraživanju i obnovi utvrde Čuntić.

Objekt je očišćen od vegetacije te je izrađena nacrtna dokumentacija postojećeg stanja s prijedlogom sanira-nja konstrukcije. Tijekom 2013. i 2014. godine oko cijele čuntićke utvrde uklonjena je urušena zidna masa, a no-voistraženi dio zidnog plašta nacrtno je dokumentiran. Ujedno su izvedeni građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije prve i druge etaže zidnog plašta utvrde. Konstruktivna i građevinska sanacija treće etaže zidnog plašta čuntićke utvrde (C. D. Gradnja d.o.o., LuGa Projekt d.o.o.) nastavljena je tijekom 2015. godine. Radi kvalitetne konsolidacije zapadnog dijela zidne mase predmetne eta-že, izvedena je i rekonstrukcija puškarnice „X“ presjeka. Ovogodišnji su radovi, izvedeni u skladu s Rješenjem Konzervatorskog odjela u Sisku te uz odobrenje vlasnika (Grad Petrinja), detaljno opisani u godišnjem izvještaju.

t. p.

Slika 1. Pogled s jugozapada na utvrdu nakon radova konstruktivne i građevinske sanacije druge etaže zidnog plašta  
Slika 2. Pogled s jugozapada na utvrdu nakon radova konstruktivne i građevinske sanacije treće etaže zidnog plašta



## Hum na Sutli

Plemički grad Vrbovec, metalni arheološki nalazi

Srednji vijek

Voditelj programa: Marko Nemeth

Suradnik: Mihael Golubić

BROJ DOSJEA: 1597/1, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2015. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na arheološkim nalazima s nalazišta Plemički grad Vrbovec. Obradeno je sedam željeznih i jedan brončani predmet. Željezni predmeti su dokumentirani, pripremljeni za proces odsoljavanja i uronjeni u kadu za sulfitni postupak, a brončani predmet je očišćen

od korozivnih naslaga, tretiran benzotriazolom (blokator korozije), a zatim zaštićen lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid 80H*. Svi radovi su popraćeni pisanom i foto-grafskom dokumentacijom.

m. n.

Slika 1. Brončani lim, stanje nakon radova

Slika 2. Željezna potkova, stanje prije radova



## Hvar

Benediktinski samostan sv. Ivana Krstitelja i sv. Antuna opata

1. Kazula, nepoznati autor, talijanska provenijencija, 1755.-1765. g., svileni rips, pamučno platno, pozlaćene i posrebrene niti, 108,5 x 70 cm
2. Stola, nepoznati autor, talijanska provenijencija, 1755.-1765. g., svileni rips, pamučno platno, pozlaćene i posrebrene niti, 226 x 24,5 cm
3. Manipul, nepoznati autor, talijanska provenijencija, 1755.-1765. g., svileni rips, pamučno platno, pozlaćene i posrebrene niti, 98 x 23,5 cm
4. Velum, nepoznati autor, talijanska provenijencija, 1755.-1765. g., svileni rips, pamučno platno, pozlaćene i posrebrene niti, 55,5 x 51 cm

Voditeljica programa: Petra Franić Haniš

Suradnici: Marta Budicin, Jovan Kliska, Natalija Vasić, Jurica Škudar, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Olgica Mileusnić, Sandra Lucić Vujičić, Lana Čačić

BROJ DOSJEA: 8203 (1), 8204 (2), 8205 (3), 8206 (4), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kazula, stola, manipul i velum dio su istog kompleta datiranog u razdoblje od 1755. do 1765. godine. Rad su nepoznatog autora, vjerojatno talijanske provenijencije. Glavna tkanina je svileni rips bjelokosne boje s tri efekta; proširanje svilenim i pozlaćenim nitima, lansiranje posrebranim nitima te *pele strisciante* drugom osnovom. Podstava je izrađena od navoštenog pamučnog platna. Glavna tkanina dekorirana je širokim, vijugavim uvijenim i plošnim trakama koje se isprepliću, tvoreći okrugle plohe unutar kojih su zlatni i srebrni božuri, crvene ružice zelenih stabljika na travnatoj podlozi s karanfilom i različkom iz koje izlazi tanja zelena stabljika s crvenim fuksijama. Uvijene trake iz kojih izlaze kitice cvijeća karakteristične su za tkanine francuske i talijanske provenijencije od sredine 18. st. do 1770., posebno za sedmo desetljeće 18. stoljeća. U to se vrijeme bjelokosna podloga tkanina uobičajeno ukrašava posrebranim i pozlaćenim metalnim nitima te plavim, zelenim, crvenim, žutim i ružičastim cvjetnim motivima i trakama.

Na sva četiri predmeta zatečen je sloj prašine, brojne poderotine i oštećenja te neprimjerene povijesne intervencije. Fotografirano je stanje predmeta prije, tijekom i nakon radova. Izrađena je grafička dokumentacija oštećenja te su uzeti uzorci za mikroskopsku analizu materijala. Provedeno je suho čišćenje svih predmeta, podstava kazule i veluma potpuno je odvojena, dok su podstave stole i manipula djelomično odvojene. Uklonjene su prethodne intervencije koje su narušavale stanje predmeta. Uslijedilo je podstavljanje poderotina i puknuća glavne tkanine svilenom tkaninom te zatvaranje oštećenja svilenim filamentom. Predmeti su relaksirani i izravnati staklenim utezima. Na velumu je stara podstava zamijenjena novom pamučnom koja je obojena u zeleni ton. Predmeti su odgovarajućim koncem ručno spojeni u cjelinu. Nabavljena je kutija od beskiselinskog kartona, izrađene su popune za kutiju po mjeri za svaki predmet te su tako pohranjeni predmeti vraćeni vlasniku.

p. f. h., m. b.

Slika 1. Kazula, prednja strana, stanje prije radova

Slika 2. Kazula, prednja strana, stanje nakon radova





## Hvar

Franjevački samostan i crkva Gospe od Milosti  
 Reljef Bogorodice s Djetetom  
 Atribuirano Nikoli Firentincu, 15. st.  
 Voditeljica programa: Vinka Marinković  
 Suradnici: Marin Barišić, Nenad Lešina, Ivan Sikavica

BROJ DOSJEA: 1531/5, SPLIT, PORINOVA 2A  
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kameni reljef Bogorodice s Djetetom dio je veće reljefne kompozicije koja je izvorno bila smještena u luneti portala franjevačke crkve u Hvaru. Kompozicija se sastoji od triju međusobno povezanih ploča. Središnja ploča je reljef Bogorodice s Djetetom s čijih se strana nalaze dvije manje ploče s prikazima poprsja anđela s grbovima. Reljef Bogorodice pripisuje se Nikoli Firentincu, dok su bočne ploče s prikazom anđela pripisane njegovu pomoćniku (moguće Andrija Aleši).

Kompozicija je devedesetih godina 20. stoljeća zbog izloženosti brojnim negativnim atmosferskim utjecajima demontirana i izložena u klausturu franjevačkog samostana. Reljefni prikazi anđela bili su u izrazito lošem stanju te su 2006. i 2010. godine podvrgnuti konzervatorsko-restauratorskim radovima. Analizom zatečenoga stanja utvrđeno je da je reljef s prikazom Bogorodice u boljem stanju od reljefa anđela. Međutim, posljednjih nekoliko godina na području Bogorodičinih ruku i Djetetovih ramena uočene su promjene u vidu ljuskanja, koje ukazuju na štetno djelovanje topivih soli. Poleđina reljefa bila je prekrivena debelim slojem cementa koji je potencijalna opasnost i medij za migraciju štetnih topivih soli.

Tijekom lipnja 2015. godine reljef je transportiran u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Provedeno je mehaničko čišćenje poleđine od naslaga cementa. Ostatak

reljefa očišćen je blagim mlazom deionizirane vode. S poleđine reljefa, s već postojećih oštećenja, uzeta su tri laboratorijska uzorka s ciljem dobivanja informacija o koncentraciji štetnih topivih soli. Analize provedene u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a pokazale su štetnu koncentraciju aniona soli klorida i sulfata. Na površini reljefa evidentirani su tragovi pigmenta. Pigment je uzorkovan sa sedam zona, kako bi se dobile informacije o vrsti pigmenta te ih se usporedilo s pigmentima evidentiranim na reljefima arkandela Gabrijele i Mihaela.

S obzirom na kriptofluorescenciju površine kamena, ljuskanje poleđine reljefa te prisutnost štetnih topivih soli u kamenu, izveden je postupak desulfatizacije i konsolidacije kamena metodom *amonij/barij*. Tom metodom prethodnih su godina tretirani ulomci s prikazima anđela. Ostaci pigmenta na površini prethodno su zaštićeni ciklododekanom. Tijekom studenoga provedeno je uzorkovanje kamena s poleđine reljefa te laboratorijska kontrola uspješnosti postupka. Laboratorijske analize pokazale su minimalne koncentracije soli u kamenu.

Reljef je vraćen u prostorije franjevačkog samostana u Hvaru te je privremeno pohranjen ispred ulaza u muzej. Tijekom 2016. godine planira se reintegracija i prezentacija cijele kompozicije unutar muzejskog prostora.

v. ma.

Slika 1. Potapanje reljefa u kupku s barij-hidroksidom

Slika 2. Reljef nakon konzervatorsko-restauratorskih zahvata



## Hvar

Katedrala sv. Stjepana prvomučenika

Pluvijal

Nepoznati autor, talijanska provenijencija, druga pol. 16. st.

Svileni damast, lan, metalne niti, 290 x 138 cm; kukuljica 60 x 52 cm

Voditeljica programa: Katija Hrepić

Suradnici: Olgica Mileusnić, Branka Regović, Suzana Kallay, Jovan Kliska, Jurica Škudar, Margareta Klofutar, Marta Budicin

BROJ DOSJEA: 8437, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ljubičasti pluvijal iz hvarske katedrale datiran je u drugu polovicu 16. stoljeća i rad je nepoznatog autora talijanske provenijencije. Pluvijal je izrađen od više krojnih dijelova ljubičaste svilene tkanine i lanene podstave. Na rubnom dijelu pluvijala prišivena su tamnoljubičaste rese, a ravni dio obrubljen je ukrasnom trakom. Na krajevima ravnog dijela s jedne i druge strane prišiven je grb biskupa Petra Cedulinija (1581.-1634.). Grb se sastoji od štita sa zelenim kardinalskim šeširovom iz kojega s lijeve i desne strane izlazi šest zelenih kičanki. Kukuljica je omčicama i trima pucetima ovješena za plašt. Ovalni dio kukuljice uokviruju ukrasne trake i ljubičaste rese sa zlatnim i svilenim nitima. Stražnji dio kukuljice podstavljen je smeđom i zelenom svilenom tkaninom.

Dvobojni svileni damast, poznat kao "gotički damast" ljubičastih i žutih niti u tkanju, po površini tvori biljne motive (karanfil, šesterolatični cvijet i nazubljeno lišće) smještene unutar mreže gotičkih kvadriloba, od kojih razlikujemo kvadrilobe s cvijećem te one s nazubljenim lišćem. Taj je damast ukrašen i pozlaćenim potkama koje tvore *liseré* efekt.

Glavna tkanina pluvijala izrazito je oštećena i oslabljena te su vidljive povijesne intervencije u obliku zakrpa i krpanja neprimjerenim koncima. Podstava je dobro očuvana,

dok su ukrasna traka na pluvijalu i rese na kukuljici bile u lošem stanju. Oštećenja na ukrasnim trakama vidljiva su u obliku odignutih metalnih niti, nedostatka osnove ili potke, dok je na resama slabo čitljiv preplet metalnih niti, a svilene niti su oslabljene i diskolorirane.

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su izradu dokumentacije zatečenog stanja predmeta, kemijsku i tehnološku analizu materijala te načina izrade. Nakon suhog čišćenja pristupilo se djelomičnom odvajanju dijelova pluvijala, zatim su uklonjene sve neprimjerene povijesne intervencije. Oštećenja na glavnoj svilenom tkanini podložena su prethodno pripremljenom svilenom tkaninom te zatvorena svilenim koncem okomitim bodom. Sanirana su i manja oštećenja na lanenoj podstavi. Ukrasna traka podložena je odgovarajućom tkaninom, a sva oštećenja konzervirana su šivanjem svilenim koncem. Rese na kukuljici i ovalnom dijelu plašta izravnote su vlaženjem. Konzerviran je preplet pozlaćenih niti na resama kukuljice. Odvojeni dijelovi pluvijala ponovno su spojeni odgovarajućim koncem i bodom. Sve pronađene zakrpe pohranjene su na prilagođenim sačastim kartonskim pločama s utorom. Nabavljena je kutija od beskiselinskog kartona s valjkom za pravilnu pohranu i transport umjetnine.

k. h., m. b.

Slika 1. Pluvijal, stanje prije radova

Slika 2. Pluvijal, stanje nakon radova







## Ilok

Franjevački samostan sv. Ivana Kapistrana

1. Karta dijeceze bosanske i đakovačke, Francisco Karacs, 1826. g., tisak, 60 x 96 cm

2. Karta Iloka, Luka Bistrović i Vinko Leko, 1957. g., papir, tuš, olovka, 30 x 57 cm

Voditeljica programa: Majda Begić Jarić

Suradnici: Marta Budicin, Jovan Kliska, Karmen Lečić

BROJ DOSJEA: 8768 (1), 8769 (2), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

*Karta dijeceze bosanske i đakovačke* otisnuta je 1826. godine, a izradio ju je Francisco Karacs. Taj kartografski dokument s ucrtanim granicama županija, arhiđakonata i dekanata, župa i podružnica na području ondašnje biskupije sadrži i detaljan tumač znakova te popis arhiđakonata i dekanata i naziva mjesta u vrijeme stolovanja biskupa Emerika Karla Raffaya (1816.-1830.). Ucrtani su i crkveni i općekulturni objekti, prirodna bogatstva te poštanske i provincijske ceste. Izrađena je s jediničnim mjerama u njemačkim ili geografskim miljama.

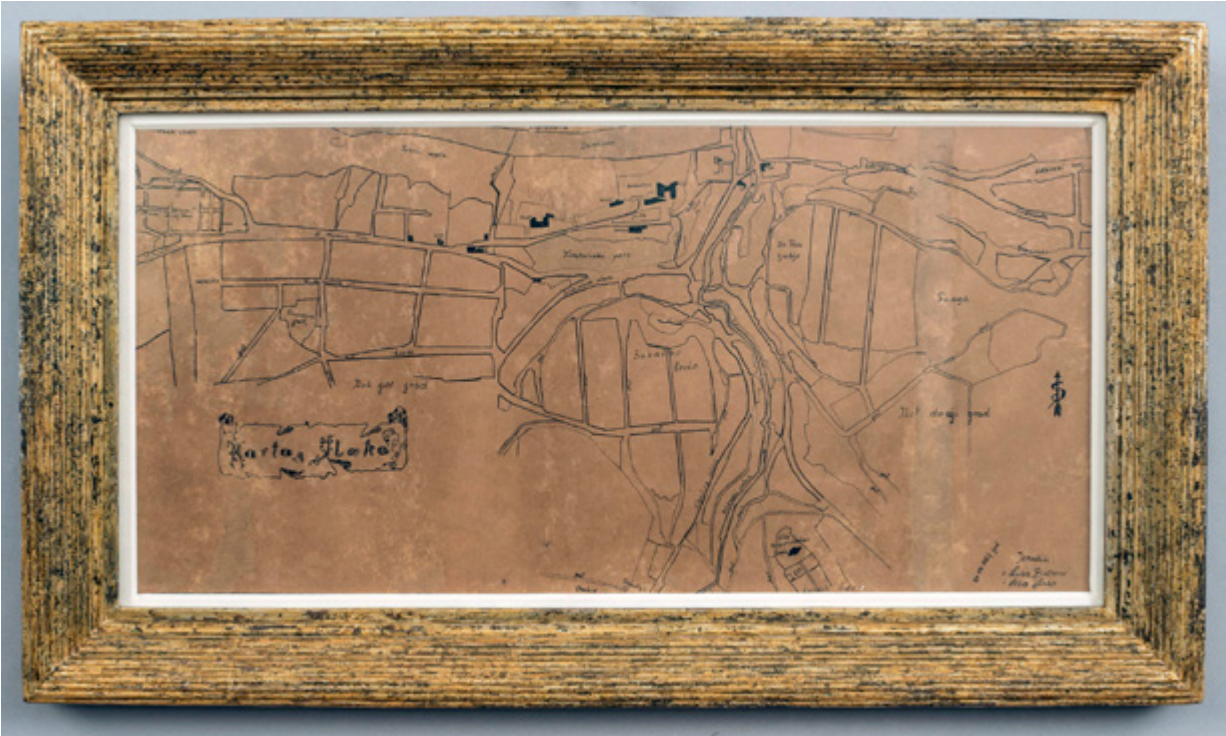
*Karta Iloka* rad je Luke Bistrovića i Vinka Leke, nastala 21. 8. 1957., a izrađena je crnom tintom (rapidograf) i drvenom bojicom. *Karta Iloka* zatečena je u posrebrenom okviru s lazurinom, a *Karta dijeceze bosanske i đakovačke* u crnom drvenom okviru. Lice i poleđina papirnatog nosioca zatečeni su prekriveni prašinom i mehaničkim oštećenjima (nedostajući dijelovi te puknuća i poderotine). Papirnati nosilac *Karte dijeceze bosanske i đakovačke* bio je zalijepljen na drvene daske, odnosno na poleđinu okvira, a dijelovi su mu bili presavijeni. Na objema kartama zatečeni su

ostaci insekata. *Karta dijeceze bosanske i đakovačke* imala je i oštećenja u obliku mrlja nastalih djelovanjem vlage. Obje karte demontirane su od pripadajućih okvira. Suhim postupkom čišćenja s lica i poleđine uklonjena je površinska nečistoća, a potom su karte očišćene mokrim postupkom i neutralizirane potpunim uranjanjem. Karte su podlijepljene debljim japanskim papirom i 4%-tnim celuloznom ljepilom. Nedostajuće zone papirnatog nosioca rekonstruirane su sličnim japanskim papirom po boji i gramaturi te 4%-tnim celuloznom ljepilom. Rekonstruirani dijelovi retuširani su najprije akvarelom, a potom suhom pastelom. Na okviru *Karte Iloka* stolarski je podlijepljeno drvo, konsolidiran sloj preparacije, rekonstruiran nedostajući sloj preparacije i srebra te potom nanjena završna lazura i zaštitni lak. Naposljetku je umjetnina vraćena u pripadajući okvir. *Karta dijeceze bosanske i đakovačke* tijekom radova je izravnata do izvorne dimenzije pa nije vraćena u pripadajući okvir, nego je pohranjena u okvir od beskiselnog kartona odgovarajućih dimenzija.

m. b. j., m. b.

Slika 1. Karta Iloka, stanje nakon radova

Slika 2. Karta dijeceze bosanske i đakovačke, stanje nakon radova



## Ilok

Zidine i plato, srednjovjekovni fortifikacijski kompleks

15. - 20. st.

Voditelji programa: Daria Škarpa Dubreta, Ivana Popović, Suzana Purišić, Ivan Milonja

Suradnici: Nives Marušić, Ines Skomrak, D&Z d.o.o., Monte-mont. d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1823/1, 1823/2, 1823/3, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Istraživanje, obnova i revitalizacija cijele iločke citadele bili su sadržaj opsežnoga projekta "Podunavlje" za čiju je provedbu bio angažiran HRZ. Radovi su trajali od 2006. do 2015. godine, a obuhvaćali su: konzervatorsko-restauratorska i arheološka istraživanja, restauratorske zahvate, laboratorijska ispitivanja materijala, geološka i građevinska sondiranja tla i građe za potrebe projekta konstruktivne sanacije građevina te same građevinske radove.

Opsežna konzervatorsko-restauratorska i arheološka istraživanja završena su 2011. godine (Portal br. 2, kataloška jedinica: Ilok - Zidine i plato), a kontinuirano se tijekom svih radova, u suradnji s nadležnim Konzervatorskim odjelom, provodio konzervatorski i arheološki nadzor. S obzirom na teško konstruktivno stanje, godine 2009.

odlučeno je da će se obnoviti: podzid barbakana, hamam, kula 7, kompleks uz kulu 5 (kula 5, kuće A i B) te istočni potez srednjovjekovnog fortifikacijskog kompleksa (peterokutna kula, pješački ulaz i potez zidina do franjevačkog samostana). Radovi su završeni u studenome 2015. godine te predani na korištenje vlasnicima (Grad Ilok i Osnovna škola). Budući da je odlučeno da će se na temelju projekta provesti samo radovi na konstruktivnoj sanaciji građevina, preostali radovi, poput ugradnje instalacija te restauratorskih radova na rekonstrukciji povijesnih žbuka u interijerima i općenito radovi uređenja interijera i okoliša, izvest će se naknadno.

d. š. d.

Slika 1. Južna strana srednjovjekovnog barbakana, potpuno obrasla nekontroliranim raslinjem, 2006.

Slika 2. Obnovljeni opekom zidan konični podzid srednjovjekovnog barbakana, 2014.



**Ivanovac**

Utvrda Korod

13. st.

Voditeljica programa: Darija Cvitan

Suradnici: Vesna Giener, Eduard Hudolin, Josip Višnjić, Tihomir Percan, Dinko Ramljak, Stjepan Lucić

BROJ DOSJEA: 2280, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nastavljeni su radovi na realizaciji programa započetih prethodnih godina. Nastavljena su i arhivska i povijesna istraživanja radi utvrđivanja povijesne kronologije izgradnje utvrde i genealogije obitelji Korod. Dva uzorka ugljena pronađena u sondi otvorenoj kod središnje kule, koja je bila predmet prošlogodišnjih istraživanja, poslana su na analizu radi utvrđivanja starosti. Jedan je uzet iz sloja građenja temelja kule, a drugi iz starijeg sloja sopotske kulture.

Arheolozi HRZ-a otvorili su u 2015. godini sondu u prostori 1 uz sjeverni dio zida. Slojevi istraženi u toj kampanji bili su prije svega pomiješani jer je na dijelu sonde probijena podnica od opeke pa se ušlo u intaktne srednjovjekovne slojeve. Svi početni slojevi sadržavali su recentne nalaze, posebice manja jama uza sam zid koja izlazi na vanjskoj

strani i koja je ispražnjena do kraja upravo na razini do koje se stiglo. Uza zid i dalje ide sloj koji je zapravo ukop za gradnju temelja zida. U planu za sljedeću godinu je i završiti sondu do kraja temelja.

Na jednom dijelu preslojavalo se više razina (3-4) srednjovjekovnih vatrišta/ognjišta. Ispod svih tih tankih slojeva stiglo se do razine žbukane podnice koja je vrlo vjerojatno pripadala nekoj srednjovjekovnoj hodnoj površini. Nakon što je uklonjena jama i navedena podnica, stiglo se do intaktnih sopotskih slojeva u koje se samo površinski ušlo i glavina prapovijesnih slojeva se tek očekuje. Uzeti su uzorci, prikupljena je keramika, kosti, staklo i metal.

d. c.

Slika 1. Položaj arheološke sonde

Slika 2. Ulomak srednjovjekovne keramike





## Karlobag, otok Pag

Karlobag, rt Krištofor na otoku Pagu

Prapovijest / antika

Voditelj programa: Igor Mihajlović

Suradnici: Jurica Bezak, Pavle Dugonjić, Tihomir Percan, Dejan Bačić, Ante Plančić

BROJ DOSJEA: 2218, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

### **Karlobag:**

Rekognosciranje je bilo orijentirano na arheološki iskop i izradu podvodne dokumentacije prapovijesnog lokaliteta u moru podno napuštene benzinske postaje sjeverno od Karlobaga. Riječ je o prapovijesnom nalazištu koje je moguće povezati s proizvodnjom soli. Podvodni iskop je proveden u dvjema arheološkim sondama koje su postavljene na mjestu na kojem je na površini morskog dna koncentracija arheološkog materijala bila najveća. Sonde su iskopane do kamenog živca. Arheološki je materijal u sondama identičan, neovisno o dubini iskopa. Ukupna potvrđena površina lokaliteta iznosi najmanje 2500 m<sup>2</sup>, od kojih se 800 m<sup>2</sup> odnosi na kopneni dio. Unutar sondi prevladava keramika koja je izravno povezana s proizvodnjom soli. Prikupljeno je 35 tronožaca koji variraju po dimenzijama. Vrijedi izdvojiti i dva ulomka keramičkih posuda iz kasnog brončanog doba. Svi materijalni dokazi upućuju na to da se na toj lokaciji potkraj brončanog ili u starije željezno

doba proizvodila sol, a isto se može reći i za situaciju kod Jurjeva gdje se mogu naći identični keramički tronošci.

### **Rt Krištofor (Pag):**

Prema dobivenim informacijama, obavljen je pregled kod rta Krištofor na ulazu u Paška vrata, na dubini između 16 i 23 m. S navedene je lokacije izvađena cijela amfora tipa Forlimpopoli s karakterističnim ravnim dnom. Uz amforu, nađen je i jedan rub manjeg lonca s drškom i dno druge posude. Na poziciji je dokumentirana velika koncentracija ulomaka tegula i imbreksa, što ukazuje na to da se u neposrednoj blizini nalaze ostaci teško devastiranog antičkog brodoloma. Nažalost, zbog učestalih ronilačkih aktivnosti na toj lokaciji (gotovo tri ronilačka kluba dnevno za ljetnih mjeseci), vjerojatnost pronalaska cjelovitog materijala je vrlo mala.

i. m.

Slika 1. Izbor tronožaca

Slika 2. Amfora tipa Forlimpopoli





## Karlovac

Kamensko, rijeka Kupa nizvodno od Kamenskog, brodolom

Antika

Voditelj programa: Krunoslav Zubčić

Suradnici: Pavle Dugonjić, Goran Trninić, Jerko Macura, Anton Divić, Haris Hadžagić, Ozren Pleše, Giulia Boetto sa suradnicima (CNRS, Marseille)

BROJ DOSJEA: 1835/1, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podvodno arheološko istraživanje ostataka rimskog riječnog broda s teretom cigle obavljeno je u više etapa od rujna do studenoga 2015. godine. Dio brodske konstrukcije s teretom detaljno je očišćen od riječnog mulja i sedimenta, nakon čega je uz pomoć kolega iz CNRS-a dokumentiran, s ciljem dobivanja ortofotografskog plana lokaliteta i izrade 3D modela ostataka brodske konstrukcije. Brodska konstrukcija orijentirana je u smjeru riječnog toka, no dijelovi konstrukcije na uzvodnom dijelu nisu otkriveni i očišćeni. Dužina otkrivenog dijela iznosi oko 9 m, a širina 2 m. Prilikom istraživanja otkrivene su i dokumentirane metalne spojnice koje spajaju dijelove brodske

konstrukcije. Teret cigle je otkriven u položaju u kojem je prevožen tijekom plovidbe. Odlično je vidljiv te ispunjava cijelo korito, tj. teretni prostor broda. Iako je planirano da se vađenjem tereta dobiju informacije o načinu gradnje i konstruktivnim elementima rimskog riječnog broda, zbog ograničenog vremena za istraživanje i nepovoljnih uvjeta za ronjenje (visok vodostaj, loša vidljivost, brza riječna matica), to nije bilo moguće ostvariti. S ostataka brodske konstrukcije za analizu su izuzeti dio rebra, dio bočne oplate, jedan drveni klin i jedna keramička cigla.

k. z.

Slika 1. Situacija na riječnom dnu: pogled na teret i ostatke brodske konstrukcije

Slika 2. Detaljno čišćenje brodske konstrukcije i tereta cigli od sedimenta



## Kloštar

Samostan sv. Mihovila nad Limom

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Tihomir Percan, Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 81/1, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM VRSAR

Tijekom 2015. godine Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda izveo je probna arheološka sondiranja na prostoru samostanskog sklopa sv. Mihovila nad Limom u Kloštru jer je Općina Vrsar tijekom 2015. godine željela nastaviti s pripremnim radovima za sanaciju samostanskog sklopa.

Budući da je riječ o otprije poznatom i dokumentiranom arheološkom nalazištu, provedena su arheološka sondiranja da bi se utvrdio stratigrafski slijed arheoloških slojeva iz vremena funkcioniranja samostanskog sklopa, da bi se definiralo postojanje eventualnih starijih slojeva te se prikupili podaci o stanju konstruktivnih elemenata sačuvanih arhitektonskih struktura. Arheološkim su iskopavanjima istražene dvije sonde ukupne površine 63,5 m<sup>2</sup>, a južni je trijem klaustra očišćen do popločenja (30 m<sup>2</sup>).

Od nepokretnih nalaza valja prije svega izdvojiti popločenja, odnosno hodne površine koje su pronađene u dvorištu,

južnom klaustru, ali i u unutrašnjosti crkve sv. Mihovila. Osim toga, istraženo je ukupno sedam grobnih cjelina.

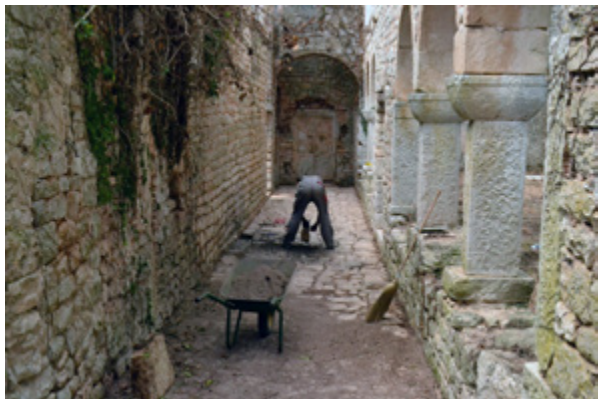
Svaki je grob sadržavao kosti više od jednog pokojnika, a prema preliminarnim analizama može se zaključiti da su u njima pokapane i muške i ženske osobe, što ukazuje na to da je vrlo vjerojatno samostanski sklop korišten i za ukope civilnog stanovništva okolnog prostora.

Tijekom arheoloških istraživanja samostana sv. Mihovila nad Limom prikupljena je tek manja količina pokretnih arheoloških nalaza koji prije svega svjedoče o pogrebnim i vjerskim običajima tijekom ranog novog vijeka. Pronađeno je 11 brončanih zavjetnih medaljica, jedan križ, ostaci krunica, 11 brončanih prstena te malobrojni brončani dijelovi odjeće. Svi se pronađeni nalazi mogu datirati u 17. ili 18. stoljeće.

j. v.

Slika 1. Prostor južnog trijema klaustra prilikom čišćenja

Slika 2. Grob 5 tijekom istraživanja



## Koprivnica, Hlebine

Muzej grada Koprivnice, Galerija naivne umjetnosti u Hlebinama

1. Pastirica, Ivan Generalić, 1976. g., ulje na staklu, 110 cm x 175,2 cm
2. Rogati konj, Ivan Generalić, 1974. g., ulje na staklu, 120 x 170 cm
3. Štuće, Ivan Generalić, 1974. g., ulje na staklu, 114 cm x 88 cm
4. Raspeće, Ivan Večenaj, 1978. g., ulje na staklu, 75 cm x 69 cm

Voditeljica programa: Magdalena Vlaho

Suradnici: Sanda Milošević, Nikolina Oštarijaš, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 8700 (1), 8703 (2), 8701 (3), 8702 (4), ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U nastavku rada na dijelu stalnog postava Galerije naivne umjetnosti u Hlebinama odabrane su četiri slike na staklu na kojima je ustanovljen visok stupanj degradacije slikanog sloja. Prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova slike su detaljno pregledane. Ustanovljeno je da su potrebni hitni restauratorski zahvati, ponajprije konsolidacija, kako ne bi došlo do daljnjeg odvajanja boje od podloge i trajnog gubitka već odvojenog sloja. Prije radova trebalo je razraditi metodu rada, s obzirom na to da je slikani sloj bio mjestimično pulveriziran pa je na tim mjestima bila vidljiva crna tkanina koja je prislonjena na slikani sloj s poledine. Nakon provedenih istraživanja, uzimajući u obzir neprimjerene uvjete u kojima se umjetnina nalazila te količinu izgubljenog slikanog sloja, odlučeno je da se upotrijebe materijali otporniji na oscilacije vlage i temperature. Uzorak slikanog sloja analiziran je metodom rendgenske fluorescentne spektroskopije (XFR), na temelju čega je zaključeno da se radi o bijelom pigmentu litoponu koji sadrži olovo i cink. Cinkova bijela ima sposobnost odvajanja u česticama i znatno povećava migriranje veziva na površinu („znojenje“) uljane boje te je sklonija izbjeljivanju ili gubitku boje (diskoloracija). Na prvom sloju boje slike *Raspeće* (svijetloplava boja) nailazimo na kalcijev oksalat. Oksalati su supstancije koje se nalaze u

sastavu slika i umjetničkih djela. Te supstancije uzrokuju deterioraciju slikanih slojeva (vezivo uljane boje pretvara se u oksalat). U progresivnoj razgradnji oksalata najprije dolazi do gubitka vode, a zatim i karboksilne skupine, nakon čega se pretvara u kalcijev oksid. Tijekom toga procesa materijal gubi na težini. Ta degradacija ovisi o uvjetima okoline u kojima se nalazi slika. Prisutnost supstancija uzrokuje poteškoće u konzervaciji zbog formiranja kristala koji uzrokuju unutarnju napetost te ubrzavaju starenje umjetničkog djela. Pojava oksalata može se dogoditi zbog razgradnje korištenih veziva u slikanju. Rezultati su dali smjernice za konzervatorsko-restauratorske radove. Nakon demontaže poledine slike, prva faza postupka bila je uklanjanje nečistoće na slikanom sloju primjenom različitih otapala. Zbog osjetljivosti slikanog sloja bilo je nužno čistiti postupno i vrlo pažljivo. U drugoj fazi provedena je konsolidacija slikanog sloja metodom kapanja i premazivanja otopljenom smole. Potom je rekonstruiran slikani sloj na nedostajućim dijelovima odgovarajućim bojama te je slika završno zaštićena. Nakon navedenih postupaka, na poledinu su postavljeni zaštitni beskiselinški muzejski karton i lesonitna ploča.

m. v., s. m.

Slika 1. *Pastirica*, detalj zatečenog stanja

Slika 2. *Pastirica*, stanje nakon radova

Slika 3. *Štuće*, detalj zatečenog stanja

Slika 4. *Štuće*, stanje nakon radova



## Korčula

Katedrala sv. Marka

Kameni ciborij

Marko Andrijić, 15. st.

Voditelj programa: Ivan Sikavica

Suradnici: Marin Barišić, Nenad Lešina, Vinka Marinković, Mate Pavin, Vedran Pehnc, Mate Rošćić

BROJ DOSJEA: 210/14, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ciborij glavnog oltara korčulanske katedrale s prizorima Navještenja izradio je 1485. godine korčulanski kameno-klesar Marko Andrijić. Ciborij se sastoji od četiri stupa s bazama i kapitelima te od akroterija razvedenog na tri tambura sa završnom fibulom. Cijeli akroterij, uključujući skulpture i fibulu na njemu, kapiteli stupova i gornji dio stupova, prekriveni su nečistoćama od čađe svijeća. Vidljive su pukotine i lomovi nastali korozijom metalnih trnova. Sljubnice između blokova zatečene su široke i zapunjene cementnim mortom. Zadnji kat ciborija naknadno je zamijenjen baroknim elementima. Uvidom stanja na terenu i preventivnim čišćenjem sljubnica utvrđeno je da je krov ciborija presložen i da su se na njemu događale brojne povijesne preinake.

Tijekom 2014. godine HRZ je proveo dokumentacijske i istraživačke konzervatorsko-restauratorske radove. Obavljeno je prikupljanje osnovne bibliografije, izrađena je detaljna fotografska dokumentacija zatečenog stanja, provedene su laboratorijske analize materijala i onečišćenja te izrada arhitektonskih nacrti. *In situ* su obavljene probne zahvati: čišćenje kamene plastike i uklanjanje cementnih sljubnica. Na osnovi provedenih zahvata tijekom 2015. godine počelo se s laserskim čišćenjem unutrašnjosti

ciborija te s uklanjanjem cementnih sljubnica. Pri laserskom čišćenju kamena bilo je moguće detaljnije promotriti stanje cijele konstrukcije. Utvrđeno je da su željezne veze nekvalitetno izvedene i da su u vrlo lošem stanju, a cijeli sustav opterećen nepovoljnim horizontalnim komponentama gravitacijskih sila od vlastite težine. Tada je uočeno da su jedna željezna veza potpuno popustila i izazvala dislokaciju jednog od elemenata. Konzultacijom statičara i uz suglasnost Konzervatorskog odjela u Dubrovniku, radovi su prekinuti. Provedena je prenamjena odobrenih sredstava za izradu projekta privremene stabilizacije i projekta radne skele u svrhu demontaže krovnog dijela ciborija. Statički projekt izradio je I. Matković (Canosa Inženjering d.o.o.).

Uz suglasnost Konzervatorskog odjela, župnika i Grada Korčule, izrađen je financijski plan i strategija hitne demontaže i sanacije ciborija. Demontaža krovne konstrukcije ciborija izvedena je u veljači 2016. godine uz prethodno lasersko skeniranje i izradu georeferenciranog 3D modela ciborija (Vektra d.o.o.). Hitni zahvati financirani su sredstvima Grada Korčule i Biskupije.

v. ma.

Slika 1. Ciborij, zatečeno stanje

Slika 2. Unutrašnjost ciborija tijekom zahvata čišćenja





## Korčula

Opatska riznica sv. Marka

1. Idejni crtež za pokaznicu, nepoznati autor, 1893. g., olovka, ugljen, tempera, 56,5 × 35 cm

2. Requiem posljednji za Zrinske, A. Horvat, 1939. g., olovka, ugljen, 39 × 29 cm

3. Doktorska diploma korčulanskog biskupa Nikole Španića, nepoznati autor, 1669. g., pergamena, tempera, pozlata, 22,5 × 33 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnica: Sanja Serhatlić

BROJ DOSJEA: 210/15, DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPOM SV. MARKA, KORČULA

Program je obuhvatio cjelovitu konzervaciju-restauraciju triju predmeta izvedenih različitim tehnikama na papiru i pergamentu. Neadekvatni mikroklimatski uvjeti uzrokovali su deformiranje nosioca. Na papirnatim nosiocima velik je broj pregiba, a posebno su izraženi na crtežu pokaznice. Duž središnjeg okomitog pregiba nastala je pukotina koja je nestručno, s poledine bila zalijepljena samoljepivom trakom. Crteži su zatečeni promijenjenih boja, s površinskom nečisti i brojnim mrljama; na crtežu pokaznice izražene su crvenkaste mrlje (*foxing*). Neadekvatna oprema crteža *Requiem posljednji za Zrinske* uzrokovala je daljnja oštećenja na papirnatom nosiocu i mediju kojim je crtež izveden. Papir je u kutovima bio nalijepljen na poledinski

kiseli karton gdje su se pojavile dodatne deformacije i nategnuća nosioca. Iz kartona su kiseline prešle u papirnatu nosilac koji je postao krt i lomljiv. Crtež je bio pohranjen u drvenom okviru, bez paspartua, u izravnim doticaju osjetljivog medija i stakla. Na cijeloj površini pergamenta bila je vidljiva pulverzacija i gubitak boje te manji broj rupica uzrokovanih djelovanjem insekata. Provedena je potpuna konzervacija i restauracija svih umjetnina uobičajenim postupcima i primjerenim materijalima. Nakon završetka radova, za predmete su izrađeni paspartui od beskiselnog kartona. Pohranjeni u izvorne okvire, predmeti su vraćeni vlasniku.

sam. se.

Slika 1. Pokaznica, stanje prije radova

Slika 2. Pokaznica, stanje poslije radova

Slika 3. Doktorska diploma, stanje prije radova

Slika 4. Doktorska diploma, stanje poslije radova





## Krapinsko-zagorska županija

Veliki Tabor, franjevački samostan u Klanjcu, franjevački samostan u Krapini, Gornja Stubica, Stubički Golubovec, kurija Razor, Kumrovec i bunar ispred općinske zgrade u Mariji Bistrici, rekognosciranje rijeka i bunara  
Novi vijek

Voditelj programa: Krunoslav Zubčić

Suradnici: Jerko Macura, Marin Mustapić, Anton Divić, Goran Trninić i Haris Hadžagić

BROJ DOSJEA: 2356, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi su obavljani u nekoliko etapa tijekom 2015. godine. Bunari i vodospreme pregledani su u svrhu pronalaska arheoloških ostataka koji su tijekom vremena u njima izgubljeni ili namjerno deponirani. Cilj istraživanja bio je otkriti i zaštititi podvodnu arheološku baštinu u unutarnjim vodama i razviti nove metode u proučavanju „arheologije bunara“ u kulturno-povijesnim cjelinama. U bunaru u Velikom Taboru nije nađen pokretni materijal, a dublje slojeve dna bunara nije bilo moguće pregledati. U bunaru franjevačkog samostana u Klanjcu nije nađen pokretni arheološki materijal. Bunar u franjevačkom samostanu u Krapini potpuno je suh i zatrpan recentnim i građevinskim otpadom. Bunar u Gornjoj Stubici većim je dijelom uklesan u živu stijenu. Iz pojedinih dijelova bunara izuzeti su uzorci za geološku, tj. petrografsku analizu. Naknadno je u zidu bunara otkrivena „niša“ koja je vjerojatno služila

za postavljanje skele korištene prilikom iskopa bunara. U nišama je nađeno 112 komada metalnog novca, čije porijeklo ili valuta još nisu utvrđeni s obzirom na nizak stupanj očuvanosti nalaza. U Stubičkom Golubovcu pregledana su četiri bunara, no rezultati pregleda kamerom nisu bili zadovoljavajući. U kuriji Razor pregledana su dva plića bunara, no pokretni arheološki nalazi nisu pronađeni. U Kumrovcu su pregledana i snimljena četiri bunara, od kojih je samo jedan zanimljiv, s obzirom na to da je na njegovu dnu ustvrđeno postojanje debljeg sloja sedimenta u kojem se možda nalazi pokretni arheološki/povijesni materijal. Bunar ispred općinske zgrade u Mariji Bistrici dubok je oko 30 m te također postoji mogućnost pronalaska pokretnog materijala u dubljim slojevima sedimenta.

k. z.

Slika 1. Pregled bunara u Velikom Taboru

Slika 2. Pogled na dno bunara u Gornjoj Stubici



## Legrad

Zavjetni pil svetog Florijana

1735. g.

Voditelj programa: Ivan Jengiđ

Suradnici: Domagoj Mudronja, Miljenko Sekulić, Natalija Vasić, Alan Vlahov, Zoran Vukosavljević, Bel-Bau d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1300/1, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Hrvatski restauratorski zavod još je 2008. godine počeo s konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima i radovima na pilu, ali se radovi intenzivnije izvode od 2010. do 2014. godine.

Tijekom 2015. nastavljen je proces konsolidacije i zaštite kamenih elemenata pila kemijskim sredstvom (*Silres BS OH 100*), i to tako da su dijelovi kamene plastike uronjeni u spomenuto kemijsko sredstvo u za to posebno izrađenim bazenima. Nakon dovršetka konsolidacije kemijskim sredstvom, nastavilo se s domodeliranjem nedostajućih formi u masi umjetnog kamena na bazi nekoliko vrsta agregata (riječnog pijeska različitih granulacija), vapna te uz minimalni dodatak akrilata ili bijelog cementa. Zatim se pristupilo izradi faksimila kipova sv. Florijana, sv. Ivana Nepomuka i sv. Josipa u umjetnom kamenu,

za koje su prethodno izrađeni gumeno-gipsani kalupi pomoću kojih se radilo lijevanje u umjetnom kamenu. Također su izrađeni faksimili metalnih dijelova kacige sv. Florijana i aureole sv. Ivana Nepomuka.

U Legradu su, u suradnji s tvrkom Bel-Bau d.o.o., prema već pripremljenom projektu izrađeni novi temelji za montažu pila. Potom se pristupilo izradi skele za konzervatorsko-restauratorske radove i za montažu arhitektonskih i skulpturalnih dijelova pila.

Kameni elementi zatim su montirani te je izveden završni kiparski retuš na dijelovima kamena koji su uključili njihovu završnu obradu ručnim klesarskim alatom i tonsko ujednačavanje površine slikarskim alatom i pigmentima u odgovarajućem otapalu. Na kraju radova, kompletan je pil premazan sredstvom za zaštitu kamena (*Funcosil*).

i. j.

Slika 1. Zavjetni pil sv. Florijana, prije početka radova

Slika 2. Zavjetni pil sv. Florijana, nakon radova





## Lepoglava

Bivši pavlinski samostan

Zidni oslik u ljekarni

Ivan Krstitelj Ranger, sredina 18. st.

*Fresco-secco*

Voditelj programa: Miroslav Jelenčić

Suradnici: Petar Samuel Pal, Matija Deak

BROJ DOSJEA: 121/1, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2015. godini nastavljeno je uklanjanje slojeva naliča sa slikanog sloja. Radovi su izvedeni na istočnom, zapadnom i južnom zidu (unutar niše ulaznih vrata) te na sjevernom zidu unutar prozorskih niša. Slojevi naliča uklanjali su se mehanički skalpelima uz omekšavanje mješavinom destilirane vode i etilnog alkohola u omjeru 3:1. Na istočnom,

sjevernom, zapadnom i južnom zidu potpuno su uklonjeni svi slojevi naliča sa slikanog sloja. Također se nastavilo s injektiranjem žbukanih slojeva smjesom PLM-a na svim zidovima ljekarne, ovisno o potrebi.

m. j.

Slika 1. Istočni zid ljekarne nakon uklanjanja naliča sa slikanog sloja

Slika 2. Zapadni zid ljekarne nakon uklanjanja naliča sa slikanog sloja



## Lepoglava

Župna crkva Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije

Korske klupe iz svetišta

Autor klupa nepoznat; oslikane uklade: Ivan Ranger i suradnici, 1743. g.

Drvo, rezbareno i intarzirano s oslikanim ukkladama, parapeti: 296 x 112 x 55 cm, korske klupe oko 650 x 220 cm

Voditeljica programa: Ksenija Šestek Ručević

Suradnici: Željka Geber, Ivan Bujan, Danuta Misiuda, Jurica Škudar, Martina Wolff Zubović

BROJ DOSJEA: 7240, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Uz sjevernu i južnu stranu svetišta župne crkve Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije postavljene su korske klupe, svaka s deset sjedalica. Datirane su u 1743. godinu. Izrađene su od orahovine ili jelovine koja služi kao nosilac intarzije. Parapeti klecala i nasloni sjedalica bogato su ukrašeni intarzijom s vegetabilnim i geometrijskim oblicima izrađenim od orahova, kruškova i hrastova furnira. Uklade naslona ukrašene su slikama s motivima Kristovih čuda. Prema istraživanjima prof. M. Mirković „slike su po kompoziciji tek donekle srodne onima s pjevališta, a tipologija likova vrlo je heterogena“, što upućuje na to da se „tek jedan dio slika po svojoj fakturi direktno nastavlja na već poznata Rangerova djela, dok ostatak pokazuje u stanovitoj mjeri prisutnost suradnika“ (Marija Mirković, Ivan Krstitelj Ranger i pavlinsko slikarstvo, u: Kultura pavlina u Hrvatskoj, Zagreb, 1989., 154-155.).

Konzervatorsko-restauratorski radovi na klupama trajali su od 2009. do 2015. godine. Svake je godine zahvat izvođen na pojedinim demontiranim dijelovima. Svaki niz klupa rastavljao se na dvije polovice od pet sjedalica, iznad kojih je ukrasni okvir s pet oslikanih uklada te parapeta klecala. Zbog težih oštećenja te restauratorskih radova na zidnoj slici iznad klupa smještenih uz sjeverni zid, te su klupe demontirane prve. Dio demontiranih dijelova deponiran je u samostansku knjižnicu (ukrasni okviri i sjedalice), a oslikane table uklada i parapeti klecala otpremljeni su u radionicu HRZ-a.

Nakon obavljenog dokumentiranja stanja prije radova, uklonjen je površinski sloj prašine, a odignuti dijelovi furnira intarzije su podlijepljeni. Natapanjem umjetnom smolom sanirana su mjesta oštećena crvotočinom, slije-

pljeni su razdvojeni dijelovi profilacije i nadomješteni nedostajući. U donjoj zoni parapeta izvorni furnir bio je toliko rastočen crvotočinom ili je nedostajao da je morao biti zamijenjen novim, odgovarajuće debljine i šare. Na bočnoj stranici uklonjen je metalni dio koji je povezivao oštećenje, dijelovi su konsolidirani, nadomješteno je ono što je nedostajalo i ponovo sastavljeno u funkcionalnu cjelinu. Nakon nadomještanja nedostajućih dijelova furnira intarzije, uklonjeni su svi ostaci potamnjelog šelaka i površina je pripremljena za kitanje manjih pukotina, ogrebotina i rupica crvotočine. Zakitani dijelovi su obrađeni brušenjem, a s površine je uklonjena prašina i ostaci kita te je nanesen tanak sloj 4%-tnog šelaka, kako bi se izolirala izvorna površina i smanjila upojnost zakitanih dijelova, koji su potom kolorirani akvarelom da bi se bojom prilagodili šarama okolnog furnira. Nakon retuša, na površinu su višekratno naneseni tanki premazi 10%-tnog rubin šelaka, dok površina nije dobila ujednačen sjaj. Kad su klupe montirane nakon retuša spojeva i oštećenja, nastalih pri montaži, površina je dodatno zaštićena premazom izbijeljenog voska, otopljenog u terpentinu, koji je nakon sušenja ulašten. Ukrasni okviri oslikanih uklada restauratorski su obrađeni na isti način.

Radovi na sjedalicama, zbog njihove veličine i, pogotovo, težine (izrađene su od punog orahova drveta i s hrastovom pozadinom ispod sjedala), provođeni su *in situ*. Jedino po čemu se radovi na njima razlikuju je rekonstrukcija zrcalno postavljenih furnira na okvirima uklada sjevernog niza. Oslikane uklade obrađivane su u radionici HRZ-a u Zagrebu. Uklonjena je površinska nečistoća, zalijepljeni su razdvojeni spojevi, uklonjeni su prethodni retuši koji su

promijenili boju. Spojevi koji su imali minimalni pomak u razini, ali su bili čvrsti, nisu tretirani. Uređeni su furnirani okvirići i zakitane sitne pukotine. Originalni oslik zaštićen je tankim slojem damar-laka. Nakon minimalnog retuša, oslik je višekratno zaštitno lakiran matiranim lakom u raspršivaču. Prije montaže uređeni su drveni postamenti izrađeni 1990. godine, a iza klupa, u plastične kanalice

ugrađene su nove žice za napajanje strujom razglasa i rasvjete. Ponovo su ostakljeni gotički prozori staklom na koje je aplicirana folija protiv UV zračenja. Završeni su i dugotrajni konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnoj slici u svetištu, čime su, uz prethodno restauriran glavni oltar, završeni svi planirani radovi.

k. š. r., m. w. z.

Slika 1. Korska klupa uz sjevernu stranu svetišta, stanje tijekom radova

Slika 2. Korska klupa uz sjevernu stranu svetišta, stanje nakon radova

Slika 3. Korska klupa uz južnu stranu svetišta, stanje nakon radova



Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►



## Lopud

Crkva sv. Marije od Špilice

1. Franjevačka svetica, Girolamo i Francesco da Santacroce, 16. st., tempera na dasci, 43 x 52 cm

2. Arkandeo Gabrijel, Girolamo i Francesco da Santacroce, 16. st., tempera na dasci, 43 x 52 cm

Voditeljica programa: Nelka Bakliža

Suradnici: Orest Šuman, Matija Marić

BROJ DOSJEA: 8734 (1), 8734 (2), ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slike *Franjevačka svetica* i *Arkandeo Gabrijel* nalaze se na oltaru sv. Josipa u podnožju oltarne pale *Smrt sv. Josipa* u franjevačkoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije na Lopudu (poznatoj i kao sv. Marija od Špilice). Sam oltar datiran je u 17. stoljeće, no navedene dvije slike ranijeg su datuma. S obzirom na to da njihova navedena pozicija nije izvorna, prilikom premještanja na oltar sv. Josipa slike su izrezane; zato su obje danas samo fragmentarno sačuvane. One su, sa još šest slika iz iste crkve i obližnjeg župnog muzeja, atribuirane radionici Santa Croce i shodno tome datirane u 16. stoljeće. Prema Ivani Čapeti Rakić, sve spomenute slike zapravo su dijelovi dvaju različitih poliptiha. Slika *Franjevačka svetica* bila je središnja slika jednog od tih dvaju poliptiha, no u nekom je trenutku uvelike smanjena kako bi mogla biti smještena na svoju današnju poziciju, dok se slika *Arkandeo Gabrijel* nalazila u gornjem lijevom kutu drugog poliptiha te je s prikazom Bogorodice u desnom kutu istog poliptiha činila prikaz Navještenja. Nije poznato kada su točno oltari razmješteni, no najvjerojatnije je povod bio neki od poznatih burnih događaja kao što je veliki potres u 17. stoljeću ili požar u franjevačkoj crkvi početkom 19. stoljeća.

Obje su slike izrađene od jednog komada drva topole debljine 1 cm, a poleđine nosioca su u prijašnjem zahvatu

djelomično impregnirane voskom. Na slici *Andeo Gabrijel* vidljiva je pukotina u drvenom nosiocu na sredini formata. Drveni nosilac slika je crvotočan, a na licu je vidljiv stari potamnjeni lak te područja alteriranih retuša. Na manjim mjestima slojevi podloge i boje se odižu i prijete otpadanjem.

Iako su prvotno predviđena samo restauratorska istraživanja, detaljnim pregledom stanja umjetnina odlučeno je da se provedu cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Nakon transporta u radionicu HRZ-a, na obje su slike najprije provedena nedestruktivna istraživanja (IC, UV), dezinfekcija gama-zračenjem i konzervatorsko-restauratorska istraživanja. Zatim su fiksirani trusni slojevi preparacije i boje te je izvedena stolarska sanacija pukotine u drvenom nosiocu na slici *Arkandeo Gabrijel*. Nakon uklanjanja površinskih nečistoća, požutjelog laka i diskoloriranog retuša na objema slikama, oštećenja su zapunjena celuloznim kitom, i u nosiocu i u slojevima boje i preparacije. Nakon obrade, oštećenja su tonski podložena temperama, položen je izolacijski lak te su oštećenja završno integrirana u cjelinu retušem *Maimeri-Restauro* pigmentima u smolnom mediju. Na kraju je na obje slike položen završni sloj zaštitnog laka.

n. b., m. m.

Slika 1. *Franjevačka svetica*, stanje prije radova

Slika 2. *Franjevačka svetica*, stanje nakon radova

Slika 3. *Arkandeo Gabrijel*, stanje prije radova

Slika 4. *Arkandeo Gabrijel*, stanje nakon radova





## Lopud

Župa Gospe od Šunja, župni muzej

Kazula (inv. br. 172)

Nepoznati autor, talijanska provenijencija, druga pol. 17. st.

Svilena i lanena tkanina, svilene ukrasne trake, 106 x 70 cm

Voditeljica programa: Suzana Kallay

Suradnici: Vlasta Bošnjak, Tihana Čelebić, Marta Budicin, Jovan Kliska, Jurica Škudar, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 8297, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Osnovna tkanina kazule polusvileni je, raznobojni, pruga-sti damast. Podstava je ružičasto, laneno platno, ukrašeno žutim, polusvilenim trakama. Tkanina je rad nepoznatog autora, vjerojatno talijanske provenijencije, a datirana je u drugu polovicu 17. stoljeća.

Posebnost tkanine je u svilenom osnovi, a lanenoj potki, pa se naziva *serolinum* ili *serolino* i *mezza seta*. Takve su tkanine manje vrijednosti i veće otpornosti bile namijenjene prekrivanju namještaja, ali je od njih često izrađivano i liturgijsko ruho.

Rigorozne odluke Tridentskog sabora iznimno su odobrile i dekoraciju tkanina vertikalnim linijama, i to u ekonomski nepovoljnijim uvjetima, a s obzirom na to da su vertikalne linije bile različitih boja, to se liturgijsko ruho moglo nositi u gotovo svim prilikama liturgijskog kalendara. Takva tkanina ne iziskuje posebnu virtuoznost izrade te nije karakteristična za određeni grad ili regiju, a nalazimo je po cijelom teritoriju Italije.

Kazula je zatečena u izrazito lošem stanju, s otvorima po cijeloj površini glavne tkanine i nedostajućim nitima

osnove (oštećenost tkanine do 60%). Uz to, tkanina je bila prekrivena prašinom i mrljama vlage te nečistoćama nepoznatog podrijetla, a pojavila se i diskoloracija. Podstavna tkanina je prepuna otvora, mrlja od hrđe i vlage, s većim brojem neprimjereno zatvorenih oštećenja. Ukrasne trake su u lošem stanju, posebno na rubnim dijelovima predmeta, gdje su vidljiva jača oštećenja i gdje djelomično nedostaju, a na nekim dijelovima predmeta odšivene su od podloge.

Dokumentirana su sva oštećenja, detalji i spojevi te su popraćene sve faze radova na predmetu. Grafički su prikazana oštećenja, raport i dimenzije predmeta. Izrađena je povijesno-umjetnička bilješka, a sve zatečene tkanine tehnološki su i kemijski analizirane. Potom su tkanine očišćene suhim i djelomično mokrim postupkom. Oštećenja tkanina i traka zatvorena su podlaganjem novim tkaninama te šivanjem. Dijelovi predmeta spojeni su u cjelinu, predmet je pohranjen u beskišelinu kutiju opremljenu odgovarajućim jastucima i vraćen vlasniku.

s. k., m. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Lovran

Starogradska jezgra

Antika / srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Tihomir Percan

BROJ DOSJEA: 2342, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM LOVRAN

Arheološka istraživanja, koja su proveli radnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, obuhvatila su nekoliko pozicija unutar starogradske jezgre u Lovranu (Trg sv. Ivana Krstitelja, Trg slobode i početni dio ulice Brajdica), a trajala su od 27. veljače do 20. ožujka 2015. godine. Istražene su tri sonde ukupne površine od približno 93 m<sup>2</sup>. Istraživanja su provedena do matične stijene ili sterilne zemlje kako bi se, što je moguće bolje, dokumentirala postojeća situacija. Potvrđeno je postojanje srednjovjekovnih slojeva, ali je prikupljena tek manja količina pripadajućeg pokretnog materijala (keramika, kosti, metal), što se prije svega odnosi na nalaze iz sonde 1 i sonde 3. Riječ je o nalazima koji se mogu datirati najranije od

14. stoljeća (arhajska majolika, zadebljani obodi), poneki ulomak u kraj 15. i 16. stoljeća (gravirana keramika) kao i u prvu polovicu 17. stoljeća (postrenesansna gravirana keramika), no ipak većina pronađenog materijala pripada 19. stoljeću (keramika s transfernim tiskom). Također su pronađeni ostaci nekoliko zidova, koji su prilično loše sačuvani. Daljnja iskopavanja upotpunila bi sliku i dala još mnoge odgovore do kojih se navedenim i prethodnim iskopavanjima nije moglo doći. Nakon završenih arheoloških radova, nepokretni arheološki nalazi prekriveni su geotekstilom i zatrpani, a površina sonde vraćena je u prvotno stanje.

t. pe.

Slika 1. Ukopi jama (SJ 6, SJ 7 i SJ 9) nakon istraživanja u sondi 1

Slika 2. Ulomci zadebljanih oboda iz SJ 3 u sondi 3, prva pol. 14. stoljeća





## Ludbreg

Arheološko nalazište Vrt Somođi / arheološki park Iovia-Ludbreg

Antika

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Teodora Kučinac, Miroslav Premec, Euro-Line d.o.o., Vektra d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1967, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Jovija (*Iovia - Botivo*) je nastala u ranocarsko vrijeme na važnoj podravskoj prometnici koja je povezivala Ptuj i Osijek, dva velika središta provincije Panonije. Iako je Jovija najvjerojatnije bila razrušena potkraj 4. ili početkom 5. stoljeća, tradicija urbanog života na tom mjestu nije zamrla, nego se nastavila sve do danas.

Arheološka istraživanja (2008.-2011.) provedena u Vrtu Somođi (3629 m<sup>2</sup>) nastavak su sustavnih iskopavanja koja je na širem prostoru grada proveo Arheološki muzej u Zagrebu (1968.-1979.). Tijekom četiri sezone radova u cijelosti je istraženo malo kupalište (objekt 1; ukupna površina oko 230 m<sup>2</sup>) te veći dio objekta organiziranog oko pravokutnog dvorišta te određenog sa zapadne strane trijemom s kolonadom od 12 stupova (objekt 2; pretpostavljena ukupna površina oko 1780 m<sup>2</sup>). Istražena dva rimska objekta tipološki su najbližnja vili portik i tipa peristil.

Tijekom 2012., 2013. i 2014. godine izvedeni su građevinski radovi gradnje betonskog potpornog zida uz zapadnu, sjevernu i istočnu stranu te uz najistočniji dio južne strane nalazišta. Ujedno je 2014. godine odobren glavni projekt arheološkog parka „Iovia-Ludbreg“ na temelju kojega je izdana građevinska dozvola.

Radovi na gradnji betonskog potpornog zida dovršeni su tijekom 2015. godine, izgrađene su i projektom predviđene AB stepenice u njegovu jugozapadnom dijelu. Ujedno su sve istražene rimske strukture zaštićene konstrukcijama od drvenih dasaka i letvi te zaštitnih materijala (Euro-Line d.o.o.). Predmetni radovi izvedeni su uz odobrenje vlasnika (Grad Ludbreg) te prema prethodnom odobrenju glavnog arhitektonskog i građevinskog projekta gradnje potpornog zida oko arheološkog nalazišta te elaborata zaštite na radu koji je izdao Konzervatorski odjel u Varaždinu.

t. p.

Slika 1. Pogled sa sjeveroistoka na nalazište nakon dovršetka radova na zaštiti rimskih struktura te izgradnji betonskog potpornog zida

Slika 2. Pogled sa sjevera na nalazište nakon dovršetka radova na zaštiti rimskih struktura te izgradnji betonskog potpornog zida





## Ludbreg

Restauratorski centar Ludbreg, dezinfekcija umjetnina

1. Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, Zbirka sagova, ćilima i tapiserija (2. dio - 200 kom)
2. Stari Brod, kapela sv. Martina, menza oltara sv. Martina
3. Vinica - Marčan, dvorac Opeka, Drveni tabulat iz kule i fragmenti tapeta
4. Čazma, lokalitet Rudina, fragmenti arheološkog tekstila
5. Varaždin, Gradski muzej, Kulturno-povijesni odjel, tepisi, namještaj i tekstilni predmeti (29 kom)
6. Varaždin, Gradski muzej, Etnografski odjel, tekstilni predmeti (16 kom)
7. Varaždin, crkva sv. Ivana Krstitelja, glavni oltar sv. Ivana Krstitelja, tabernakul
8. Varaždin, Franjevački samostan, Zbirka misnog ruha (63 kom)
9. Dubrovnik, Dubrovački muzeji, Etnografski muzej, muški kaputić
10. Stražeman, crkva sv. Mihovila arkandela, tri kompleta misnog ruha
11. Slavonija, župe Račinovci i Rajevo Selo, crkveni tekstil (51 kom)
12. Ludbreg, kapela Majke Božje Žalosne, oltar Majke Božje Žalosne
13. Dubrovnik, Biskupska palača, dva biskupska trona
14. Ludbreg, Zavičajna zbirka, namještaj iz stare brijanjnice obitelji Švenda (2 kom)
15. Donja Kovačica, crkva svete Petke, tabulat
16. Ivanec, crkva sv. Marije Magdalene, pet skulptura iz župne zbirke

Voditelj programa: Stanko Kirić

Suradnica: Venija Bobnjarić-Vučković

BROJ DOSJEA: 80.1.1.1., 29.2., 70.3.1., 79.1.1., 86.1., 86.2., T.15.1., LUDBREG, TRG SV. TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH, RKT ŽUPAMA I MUZEJIMA

Tijekom 2015. godine u komori Restauratorskog centra provedena je dezinfekcija umjetnina zaraženih drvnim insektima i drugim nametnicima. Dezinfekcija je provedena *anoxi* metodom, s primjenom inertnog plina dušika u trajanju od deset tjedana. Postupak je proveden na dijelovima oltarnih cjelina, na skulpturama, tabulatima, namještaju, tekstilnim predmetima od svile, vune, krzna ili pamuka iz zbirki muzeja i samostana.

Jedan dio tretiranih predmeta nakon dezinfekcije je vraćen vlasnicima - muzejima, drugi dio pohranjen je u čuvaonici Restauratorskog centra Ludbreg u kojem čeka nastavak konzervatorsko-restauratorskih radova, a na trećem su dijelu nastavljeni radovi preventivne zaštite ili konzervatorsko-restauratorski radovi u sklopu redovitog programa rada za 2015. godinu u radionicama Restauratorskog centra ili na drugim odjelima Hrvatskog restauratorskog zavoda.

v. b. v.

## Mačkovec

Lokalitet Balogovec

Prapovijest

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnici: Josipa Caričić, Mario Zaccaria

BROJ DOSJEA: 2357, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zaselak Balogovec smjestio se u sjevernom dijelu naselja Mačkovec, sjeverno od grada Čakovca. U Muzej Međimurja Čakovec posljednjih desetak godina s toga je položaja dospjela veća količina prapovijesnih nalaza iz razdoblja lasinjske kulture i kasnog brončanog doba. Kako bi se ustanovilo postojanje prapovijesnih naselja, 2015. godine provedena su arheološka istraživanja. Istraženo je 11 sondi, 10 veličine 2 x 2 m, a jedna veličine 2 x 3,3 m, odnosno ukupna površina od 46,6 m<sup>2</sup>. Na povišenom dijelu naselja, sjeveroistočno od istraženih sondi, obavljen je terenski pregled, a prikupljeni su samo recentni nalazi.

S obzirom na to da keramika iz Mačkovca koja se čuva u Muzeju Međimurja Čakovec potječe s k. č. 1157, oko mjesta

njezina pronalaska postavljene su četiri sonde (4, 5, 6 i 9), jer je bilo najizglednije da će se na tom području pronaći nalazi. Istraživanja su bila usmjerena i na širu okolicu spomenutog mjesta pronalaska arheoloških nalaza. Nažalost, ovogodišnji radovi nisu potvrdili postojanje naselja na tom sjeveroistočnom dijelu naselja Mačkovec. Pokretni su nalazi bili mjestimični i u najvećoj mjeri recentni ili novovjekovni. Prikupljeno je tek nekoliko ulomaka prapovijesne keramike koju ne možemo pobliže datirati. Pronađen je samo jedan ukop kanala, koji je najvjerojatnije povezan sa životom u naselju unatrag stotinjak godina.

1. č.

Slika 1. Položaj sondi



## Marija Bistrica

Zavjetni pil Anđela čuvara  
18. st.

Voditelj programa: Alan Vlahov

Suradnici: Azra Grabčanović, Ivan Jengić, Iva Mihanović, Domagoj Mudronja, Jurica Škudar, Zoran Vukosavljević

BROJ DOSJEA: 2121, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2015. godine u Mariji Bistrici obavljena su istraživanja i iskop originalnih dijelova postamenta i temelja zavjetnog pila te su svi pronađeni dijelovi kamene plastike prevezeni u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu. Ondje je provedeno njihovo mehaničko čišćenje ručnim alatom, čišćenje vodom pod kontroliranim tlakom i sam postupak ekstrakcije ili stabilizacije štetnih soli u kamenim elementima, i to tako da su oni potapani u kupke s kemijskim sredstvima, točnije destiliranom vodom i amonij-oksalamatom. Nakon završetka procesa ekstrakcije

ili stabilizacije soli, nastavilo se s rekonstrukcijom nedostajućih formi kamena na arhitektonskim elementima. Rađeno je domodeliranje u masi umjetnog kamena te obrada i tonsko ujednačavanje domodeliranih dijelova. Također su izrađeni modeli za rekonstrukciju nedostajućih arhitektonskih dijelova kamene plastike. Tijekom svih faza konzervatorsko-restauratorskih radova rađena je pisana i fotografska dokumentacija.

i. j.

Slika 1. Izrada modela za lijevanje faksimila arhitektonskog dijela baze zavjetnog pila



## Marijanci

Crkva sv. Petra i Pavla apostola

Sv. Petar i Pavao

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 220 x 180 cm

Voditeljica programa: Svetlana Schmidt

Suradnici: Vjekoslav Schmidt, Vladimir Lukenda

BROJ DOSJEA: 1183/1, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Glavna oltarna pala ima izduženi, kruškoliki oblik. Rad je nepoznatog autora. Prema podatku iz vizitacije (1745.) može se zaključiti da je ukrasni okvir naručen iz Beča u isto vrijeme kad i ukrasni okviri za župnu crkvu u Valpovu, koji su vrlo slični u izvedbi i obliku.

Oltarna pala kvalitetnim slikarskim rukopisom izvedena je uljem na lanenom platnu. Signatura nije pronađena, ali se može pretpostaviti da je postojala na mjestu izrezanog platna.

Sadržajno je podijeljena u dva dijela. U gornjoj zoni nalazi se Bogorodica s Isusom okružena glavicama anđela na gustim oblacima. Sv. Petar i Pavao u stojećem stavu s pripadajućim atributima stoje na stubama i dominiraju središnjim dijelom slike. Uz noge sv. Petra nalaze se dva *putta*, a u pozadini je vidljiva kupola s lanternom i dio bazilike.

Utvrđeno je da je pala bila restaurirana nekoliko puta. Na dnu pomoćnih okomitih letava podokvira nalazi se tekst

napisan na latinskom jeziku koji u prijevodu glasi: *Ovaj oltar obnavljam, što je bilo godine Gospodnje 1778.*, međutim nije poznato što je u toj fazi obnovljeno. Rezultat posljednje obnove iz 1929. godine, koju je izveo I. Dvoržak, je kompletan preslik s potpuno novim izgledom likova. Samo je kompozicija ostala autentična.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat izveden je u cijelosti: provedena su istraživanja i probe, uklonjen je preslik i tri platnene zakrpe, rekonstruirana su oštećenja u platnu, nanosena je preparacija i ojačani rubovi slike dodavanjem traka novog platna. Slika je dublirana, mjesta na kojima je nedostajao oslik integrirana su retušem, slika je lakirana i napeta na novoizrađen podokvir.

Na masivnom ukrasnom okviru proveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat: čišćenje, uklanjanje preslika zlatnom broncom, sanacija drvenog nosioca i rekonstrukcija u sloju nosioca, osnove, pozlate i oslika.

s. s.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova





## Medulin

Vižula, antička vila

Antika

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Vesna Zmaić, Krunoslav Zubčić, Pavle Dugonjić, Jerko Macura, Ana Skračić, Goran Trninić, Ines Šelendić, Ozren Pleše, Nives Doneus sa suradnicima (Institut Ludwig Boltzmann, Beč), Michele Stefanile (Dipartimento Asia Africa Mediterraneo, Università degli Studi di Napoli „L'Orientale“ Napulj)

BROJ DOSJEA: 1893, 1893/4, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I OPĆINOM MEDULIN

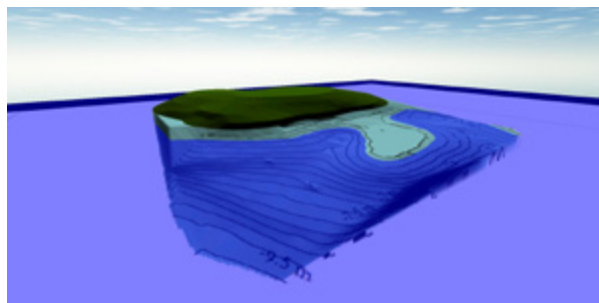
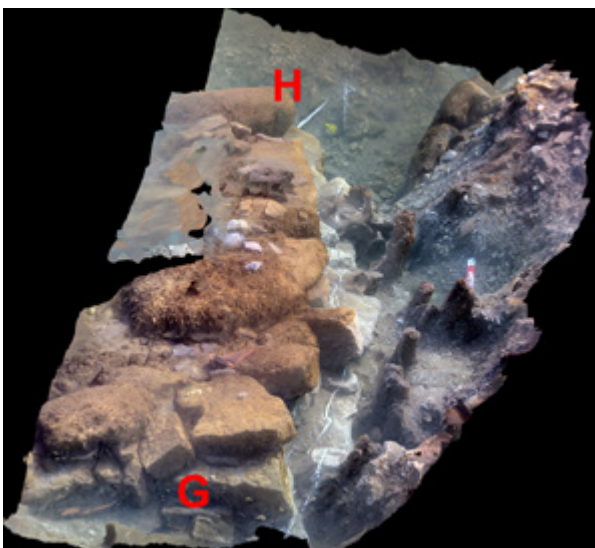
Nastavak istraživanja rimske vile obilježili su radovi na objektu F (antičkom molu) te objektima C, D i H. Georadarom su skenirani kopneni dijelovi objekata A, E i G, obavljena su batimetrijska mjerenja područja ispred objekata E i F te geodetski izmjer lokacija podvodnog iskopa i ucrtavanje nove situacije unutar objekata C, D, F i H u prostorni plan. U objektu F spojene su sonde G i H, prateći lice zida na koje se naslanja posljednja faza gradnje mola. Nadogradnja posljednje faze uključuje pilone kao konstruktivne elemente, uz amfore Portorecanati, nađene u zapuni između pilona. Tri sonde napravljene u objektu C nisu producirale pokretni arheološki materijal. S obzirom na razliku u visini mola (za oko 2 m viša od antičkog mola u objektu F) i nedostatak pokretnog materijala, taj mol namjerno je građen s većom visinskom razlikom u odnosu na morsku površinu. U podmorju objekta D nađeni

su ostaci hidroizolacijske žbuke, što govori o potencijalu iskorištavanja vode u tom objektu, na čijem su području nađene tri vodospreme, kanal i keramička cijev. Objekt H (rimska cesta) presječen je da bi se dobio bolji uvid u način gradnje i kako bi teza o postojanju rimskog vodovoda koji je prolazio cestom bila potvrđena ili opovrgnuta. Vidljivo je da je od rimske ceste ostala samo temeljna gradnja. Vodovod koji je možda bio postavljen na cesti ili uz nju nažalost nije sačuvan. Obavljeno je batimetrijsko mjerenje područja ispred objekata E i F s ciljem utvrđivanja postojanja lukobrana ili prirodnog nasipa ispred objekta F, koji je navedeni objekt štitio od valova uzrokovanih jakim južnim vjetrom. Područje iznad objekata A, E i G (na kopnenom dijelu lokaliteta) snimljeno je georadarom.

i. mi.

Slika 1. Piloni unutar objekta F

Slika 2. 3D prikaz preliminarnih rezultata dobivenih batimetrijskim mjerenjima



## Mihovljan

Crkva sv. Mihovila

Srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnik: Gearh d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2285, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prvi spomen crkve svetog Mihovila arkandela datira vjerojatno još u 1203. godinu, a nalazi se i na popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine te na popisu župa iz 1501. godine, kao i u brojnim vizitacijama od 1660. godine nadalje. Do 1789. godine bila je to župna crkva Čakovca, poslije čega gubi na značenju i postupno propada, a 1859. godine više nije ucrtana na katastarskoj skici.

Ostaci crkve ugroženi su 1950-ih godina radom lokalne ciglane pa su između 1953. i 1955. godine provedena arheološka istraživanja. Danas se zaključci o crkvi donose uglavnom na temelju pisanih izvora i terenske dokumentacije s navedenih istraživanja, jer je crkva dijelom srušena, a dijelom rastavljena pa se njezini ostaci nalaze potpuno ispod zemlje. Stoga su ove godine provedena geofizička istraživanja da bi se uvidjelo stanje očuvanosti.

Tvrtka Gearh d.o.o. tijekom studenoga 2015. godine obavila je geofizička snimanja georadarskom metodom i metodom

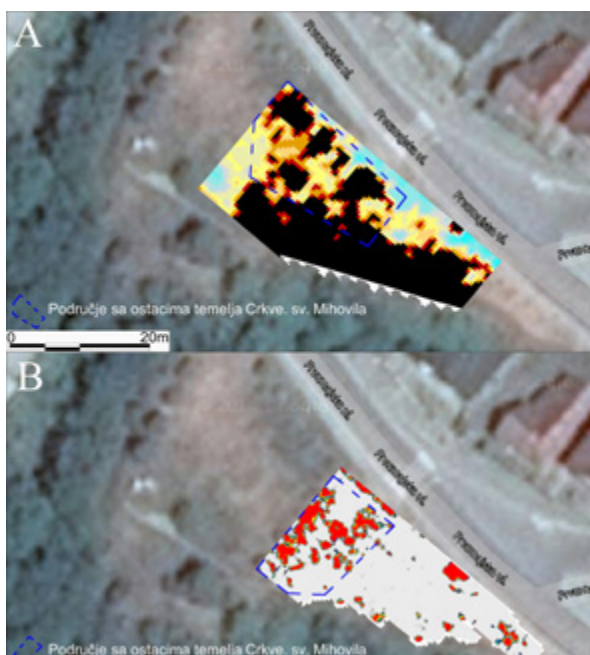
geoelektričnog otpora. Georadarskom metodom snimalo se do dubine od 2,5 m, a postojanje pretpostavljenih temelja zidova i slojeva urušenja zamijećeno je do dubine od 1,5 m. Metodom geoelektričnog otpora snimalo se do dubine od 1 m i također su uočeni slojevi urušenja.

Uz rub područja obuhvaćenog ovogodišnjim snimanjem, uz današnju cestu, uočen je zid koji bi mogao biti sjeverni zid crkve. Uz zapadni rub uočeni su tragovi zida koji bi mogao biti zapadni zid crkve. Prema istoku, paralelno s njim, mogao bi biti ostatak još jednog zida.

Iako je geofizičkim snimanjima uočeno postojanje urušenih slojeva arhitekture i ostataka temelja građevine, nije bilo moguće jasno utvrditi tlocrt crkve. Dobiveni rezultati ne iznenađuju, s obzirom na to da je velik dio zidova otkrivenih 1950-ih godina rastavljen.

1. č.

Slika 1. Rezultati metode geoelektričnog otpora (A) i georadarske metode (B) s tlocrtnim prikazima nepravilnih oblika na GoogleEarth zračnoj fotografiji



## Mikleuška

Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije

Kasni srednji vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Teodora Kučinac, Domagoj Kačan, Ivan Jengiđ, Ante Guberina, Suzana Čule, C. D. Gradnja d.o.o., Kaznionica u Lipovici, Vektra d.o.o., Lupercal M. T. J. d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2039, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Samostan Blažene Djevice Marije na Moslavačkoj gori, najstariji samostan pavlinskog reda u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji, osnovan je u drugoj polovici 13. stoljeća. Redovnici su ga nakon tri stoljeća prosperiteta napustili, između 1520. i 1544. godine zbog opasnosti od napada osmanlijskih postrojbi.

Tijekom 2009. i 2010. godine djelomično je istražena jednobrodna samostanska crkva Navještenja Marijina (31,55 x 10,3 m), a 2011., 2012. i 2013. godine izvedeni su građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije, kojima su bili obuhvaćeni sjeverni zid (na kojem su izvedene četiri vrste testnih zaštitnih kruna) i zapadni zid lađe. Tijekom 2014. godine istražen je prostor lađe do razine podnice, sjeverni dio dvorišta klaustura te hodnik koji ga je povezivao s nenatkrivenim prostorom ispred zapadnog pročelja crkve. Ujedno su izvedeni građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije zidne mase cijelog južnog zida (na kojem

su izvedene daljnje dvije vrste testnih zaštitnih kruna) lađe samostanske crkve.

Samostanska crkva istražena je u cijelosti 2015. godine (Kaznionica u Lipovici), pri čemu su (uz 400 kasnogotičkih arhitektonskih profilacija) u svetištu *in situ* pronađene svežnjaste službe, glavni oltar, portal prema sakristiji, sedilija, sakrarij te nadgrobna ploča S. pl. Kaštelanovića. Nakon dovršetka dokumentiranja (Lupercal M. T. j. d.o.o., Vektra d.o.o.) izvedeni su građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije sjevernog ramena te zapadnog dijela sjevernog zida svetišta (C. D. Gradnja). Ujedno su dovršeni konzervatorsko-restauratorski radovi na oba zapadna portala (Odjel za kamenu plastiku, HRZ).

Ovogodišnji su radovi, provedeni temeljem prethodnog odobrenja Konzervatorskog odjela u Sisku te uz suglasnost vlasnika (DUUDI), detaljno opisani u godišnjem izvještaju.

t. p.

Slika 1. Pogled iz zraka na samostansku crkvu Navještenja Marijina nakon dovršetka arheoloških istraživanja



## Motovun

Crkva sv. Antuna

Antependij

Nepoznati autor, kraj 17. st.

Štavljen magareća koža, ukrašena punciranjem i oslicima, 64,5 x 167 cm

Voditeljice programa: Ana Ćorak (2013.), Sanja Serhatlić (2014. i 2015.)

Suradnici: Petra Bianki, Gabrijela Palameta, Barbara Krilanović, Katarina Zorić, Maja Uskoković, Vanja Marić, Samir Serhatlić, Ana Pušić, Mara Kolić Pustić, Martina Poša, Nataša Treursić, Antonio Blašković, Elio Karamatić

BROJ DOSJEA: 2273/1, DUBROVNIK, BATAHOVINA 3

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPNIM UREDOM MOTOVUN

Kožni, puncirani i oslikani antependij dio je glavnog oltara crkve sv. Antuna u Motovunu. Nalazio se unutar drvenog, rezbarenog i pozlaćenog, bogato ornamentiranog okvira. U središnjem dijelu antependij je ukrašen oslikom koji unutar kartuše prikazuje sv. Karla Boromejskog u molitvi pod Križem.

Antependij je bio u izrazito lošem stanju. Prije transporta u restauratorsku radionicu u Dubrovniku, zaštićen je dio bojenog sloja koji se osipao. Zbog oscilacija u temperaturi i relativnoj vlazi crkve, antependij je bio deformiran cijelom površinom i iznimno krt. Ipak najveća, nepovratna oštećenja kožnog nosioca i slikanog sloja nastala su izgaranjem. Na tim dijelovima potpuno nedostaje koža. Cijelom je površinom antependij bio podljepljen platnom (koje je vjerojatno postavljeno nakon gorenja, jer nema tragova gareži).

Cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat trajao je tri godine i uključio velik broj suradnika. U 2013. antependij je odvojen od poledinskog platna, provedene su probe i analize materijala i tehnika te suho uklanjanje nečistoća. U 2014., u sklopu programa hitnih intervencija, antependij je očišćen i zaštićena lica primjereno pohranjen. U 2015. nastavljen je postupak čišćenja emulzijom *White spirita*, deionizirane vode i neutralnog deterdženta. Koža je nakon uklanjanja zaštite vlažena s naličja između slojeva od najlona, kapilarnog filca i *Sympatex* folije. Rubni dijelovi

antependija koji su najdeformiraniji kao posljedica gorenja, nakon vlaženja premazani su glicerolom. Određene dijelove nije bilo moguće izravnati zbog trajnog gubitka elastičnosti. Nakon procesa vlaženja, naličje antependija premazano je otopinom glicerola i vode (1:1) kako bi se dodatno omekšala koža. Antependij je ponovno stavljen u prešu. Lice antependija potom je premazano sredstvom za omekšavanje kože. Nakon upijanja, antependij je s lica i naličja premazan sredstvom za omekšavanje kože na bazi voska i alkohola te postavljen na usisni stol da bi se ispravili i preostali pregibi. Potom je zalijepljen na poliesteru foliju *Reemay*. Koža za rekonstrukciju nedostajućih dijelova je tonirana anilinskim bojama za kožu. Kao podloga za retuš, na rekonstruiranu kožu nanoseno je srebro u prahu s gumiarabikom, a potom je oslik rekonstruiran lakirnim bojama. Na deformiranim dijelovima nije bila moguća potpuna rekonstrukcija oslika jer je došlo do dispozicija dijelova antependija.

Usljedilo je podljepljivanje antependija na platno u vakuumskoj komori. Nakon sušenja, izvađen je iz vakuuma i postavljen između slojeva filca i tanke poliesterne folije te opterećen kako bi se izravnao. Osušeni antependij odvojen je od radnog okvira i nategnut na posebno izrađen podokvir s mogućnošću da se regulira zatezanje platna. Lakiran je damar lakom s voskom te vraćen vlasniku.

s. se.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje poslije radova

Slika 3. Stanje prije radova, detalj

Slika 4. Stanje poslije radova, detalj





Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►





## Motovun

Komunalna palača, zapadno pročelje, Trg Josefa Ressela  
 Prapovijest / srednji vijek / novi vijek  
 Voditelj programa: Josip Višnjić  
 Suradnik: Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 23/1, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7  
 PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM MOTOVUN

U sklopu obnove komunalne palače u Motovunu provodila su se arheološka sondiranja na prostoru Trga Josefa Ressela. Istraživanja su provedena kako bi se pokušale utvrditi ranije razvojne faze toga dijela urbane jezgre te arheološka stratigrafija nalazišta nužna za razumijevanje povijesnog razvitka naselja i palače.

Predviđene pozicije sonde obuhvaćale su prostor ispred zapadnog pročelja komunalne palače, prostor unutar ulazne renesansne kule i uz nju te unutar podruma komunalne palače. Istražena površina arheoloških sonde iznosi 35 m<sup>2</sup>. U svim se sondama, gdje su postojali uvjeti za to, istraživalo do matične stijene, lapora, a najveća iskopana dubina bila je 5,3 m.

Prilikom istraživanja pronađeno je više građevinskih struktura koje datiramo u različita razdoblja, a pripadajući arheološki slojevi svjedoče o tome da je taj dio gradske

jezgre korišten od prapovijesti, preko srednjeg pa sve do novog vijeka.

Prilikom provedenih arheoloških istraživanja potvrđeno je postojanje čak triju faza gradnje i proširivanja gradskih bedema na prostoru palače i Trga Josefa Ressela. Na prostoru između spomenutih srednjovjekovnih i renesansnih bedema pronađene su tri razine kamenog popločenja iz različitih faza korištenja toga prostora. Analizom pronađenog keramičkog materijala moći će se detaljnije odrediti razdoblje nastanka i promjene na tom prostoru.

Najstariji nalazi pronađeni prilikom istraživanja pripadaju uglavnom ulomcima keramičkih posuda, a potvrđuju da je motovunsko brdo bilo naseljeno još u kasnom brončanom dobu.

s. p.

Slika 1. Sonda 2 nakon istraživanja s dijelom renesansnih bedema

Slika 2. Sonda 3 nakon istraživanja sa srednjovjekovnim bedemom



## Nedelišće

Lokalitet Črečan

Prapovijest

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnici: Josipa Caričić, David Bergant

BROJ DOSJEA: 2012/2, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološko nalazište Nedelišće-Črečan smjestilo se na brežuljku na sjevernom rubu naselja Črečan. Prvi arheološki nalazi dokumentirani su 1977. godine. Kako bi se potvrdilo postojanje prapovijesnog naselja, 2015. godine provedena su arheološka istraživanja. Istraženo je deset sondi veličine 2 x 2 m.

U sjeverozapadnim sondama 4 i 5 pronađeni su isključivo recentni nalazi u površinskom izoranom sloju. Prapovijesni su nalazi koncentrirani u južnom dijelu brijega, koji se spušta prema današnjem naselju. U sondi 1 pronađena je rupa od stupa pripisana kasnom brončanom ili starijem željeznom dobu. Nalazi iz toga razdoblja pronađeni su u izoranom sloju i u sondama 2, 7 i 9 nešto južnije. U sondama 6 i 8 u površinskom je sloju pronađena manja količina keramike iz prapovijesti, koju ne možemo pobliže datirati. Nešto bogatija kulturna stratigrafija prisutna je u sondama 2, 3, 7, 9 i 10. Sonde 7 i 10 postavljene su

jedna pokraj druge. U sondi 7 pronađena je rupa od stupa pripisana lasinjskoj kulturi na temelju nekoliko ulomaka keramike.

U sondi 3 pronađen je veći objekt, koji je izlazio izvan triju profila sonde. U sondi 9 nešto je manji i plići objekt pronađen u jugozapadnom kutu sonde. Prema rezultatima AMS radiokarbonske analize, provedene na dva uzorka ugljena, možemo zaključiti da objekt u sondi 3 pripada mlađoj fazi lasinjske kulture, dok onaj u sondi 9 pripada njezinoj starijoj fazi ili možda tipu Seče sopotske kulture. Tri objekta u sondama 7, 3 i 9 svakako nam svjedoče o postojanju lasinjskog naselja na tom položaju, koje se, pretpostavlja se, protezalo dalje prema jugu. Ako je tu postojalo i naselje iz kasnog brončanog ili starijeg željeznog doba, moguće je da se ono nalazilo u središnjem dijelu istraženog prostora.

1. č.

Slika 1. Položaj sondi

Slika 2. Sonda 9 nakon istraživanja



## Nova Gradiška

Župna crkva Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije

Sv. Terezija Avilska

Nepoznati autor, 1760. g.

Ulje na platnu, 208 x 12 cm

Voditeljica programa: Ana Pohl Mitrović

Suradnici: Nena Meter Kiseljak, Nikolina Oštarijaš, Ljubo Gamulin, Dragutin Furdi, Slavko Žikić, Mirjana Jelinčić i Slobodan Radić

BROJ DOSJEA: 8478, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je zatečena u vrlo lošem stanju očuvanosti, bez podokvira, namotana licem savijenim prema unutra. Nosilac slike je rijetko tkano laneno platno, spojeno šivanjem od četiri komada, zatečeno porozno i oslabljeno, a na rubovima izrazito nabrano i oštećeno.

Cijelom površinom podloga i boja bile su iskrakelirane te u sitnim komadićima odvojene od nosioca. Uočene su dvije vrste oštećenja slikanog sloja - ona izraženija na rubovima i kutovima platna gdje su boja i podloga gotovo u cijelosti otpale te ona u sredini slike starije datacije i preslikana u prethodnoj restauraciji, 1806. godine. Slika je bila prekrivena debelim slojem zamućenog laka pa je kompozicija teško čitljiva, osobito u donjem dijelu gdje se naziru grbovi s natpisima. Na lijevoj su strani bili uočljivi tragovi curenja vode. Najveća oštećenja nastala su pod utjecajem vlage uz rubove slike, gdje je došlo do razgradnje nosioca te gubitka podloge i slikanog sloja.

Konzervatorsko-restauratorski postupak počeo je dugotrajnim vlaženjem slike kako bi se podloga i slikani sloj

omekšali te se izdignuti dijelovi mogli spustiti i fiksirati za nosilac.

Usljedilo je ravnanje slike. S lica je uklonjena naslaga nečistoće i ostaci konsolidanta, zatim postupno potamnili stari lak, ispod kojega se pojavljivala kompozicija. Naročito je bilo zanimljivo otkrivanje i iščitavanje grbova u donjem dijelu slike. Na knjizi pokraj nogu sv. Terezije nalazi se zapis: ‚renov. 1806.‘ koji otkriva godinu obnove slike. Nakon uklanjanja sloja laka, trebalo je ukloniti već spomenute preslike u gornjem dijelu slike, odnosno na licima i draperijama likova, koji su vjerojatno nastali 1806. Uklanjanje preslika bio je dugotrajan i zahtjevan proces, a rezultirao je vraćanjem izvornih tonova, osobito intenzivne crvene, plave i zelene boje. Tek nakon uklanjanja laka i preslika mogla se sagledati količina oštećenja i stvarni nedostaci boje i podloge koji su bili najizrazitiji uz rubove slike, na licu sv. Terezije i ruci anđela koji drži strijelju. Nedostajući dijelovi boje i podloge rekonstruirani su u toniranom kitu, oponašajući crvenu preparaciju i teksturu okolnog izvornika. Nakon rekonstrukcije, slika



je na toplinskom vakuumskom stolu dublirana novim lanenim platnom. Izrađen je klinasti podokvir i slika je napeta. Prva faza retuša slike izvedena je podložnim gvaš bojama u lokalnom tonu, postavljen je međulak te druga faza retuša smolnim lazurnim bojama. Nakon retuša slika je lakirana zaštitnim lakom. Ukrasni okvir izrađen je prema dimenzijama slike, široko profiliran, mat crne

boje s unutarnjim pozlaćenim rubom. Izgled okvira je određen u dogovoru s ovlaštenim konzervatorom. Slika je ugrađena u okvir i opremljena za montažu. Vraćena je u nekadašnju župnu crkvu Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije u Novoj Gradiški.

a. p. m., n. m. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova





## Novi Vinodolski

Utvrda Lopar

Kasna antika / rani i razvijeni srednji vijek

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnici: Ivica Pleština, Mario Zaccaria, Lupercal M. T. j. d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2105, 2105/2, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADOM NOVIM VINODOLSKIM

Tijekom pete kampanje arheoloških istraživanja utvrde Lopar u Novom Vinodolskom istražena je površina od približno 58 m<sup>2</sup> zapadno i sjeverno od sonde 12 istražene 2014. godine. Također je do kraja istražena površina sonde 12 koja je započeta prethodne godine.

Do kraja su istražene stratigrafske jedinice u sondi 12, u njezinu južnom dijelu. Radilo se o slojevima s kasnoantičkim i ranosrednjovjekovnim materijalom.

Zapadno od sonde 12 istražena je djelomično površina od 47,6 m<sup>2</sup> (sonda 13) kojom je zahvaćena cijela površina sjevernog dvorišta. Više slojeve čine sloj urušenja (SJ 003) te nekoliko recentnih ukopa stabala. Istraživanjem tih slojeva došlo se do razine srednjovjekovnih slojeva (SJ 025) te zapadnog zida sjevernog dijela utvrde (SJ 008). Taj zid

zauzima zapadni i sjeverozapadni dio sonde. U zapadnom dijelu, uza zid SJ 008, otkriveni su ostaci ognjišta (SJ 100) koje se, s oprezom, može datirati u razvijeni srednji vijek. Sjeverno od sonde 12 potpuno je istražena sonda 14. Većinom su istraživani slojevi urušenja (SJ 003 i SJ 027). Zid SJ 049 je južni zid kule koja se nalazila u sjevernom vrhu utvrde. U zidu je definiran ulaz (SJ 066), smješten u istočnom dijelu zida SJ 049. Sonda je istražena do sloja kamena živca.

Uz provedena arheološka iskopavanja izrađena je snimka postojećeg stanja jedinog zida očuvanog u elevaciji, zapadnog zida utvrde. Snimka će poslužiti kao osnova za provođenje konzervatorskih građevinskih radova.

a. j.

Slika 1. Zračna snimka utvrde

Slika 2. Ortofoto snimka istočnog lica zapadnog zida utvrde



## Novo Mjesto

Kapela sv. Petra

13. - 20. st.

Voditeljica programa: Teodora Kučinac

Suradnici: Ivan Srša, Tonko Fabris

BROJ DOSJEA: 1341/1, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kasnoromanička kapela zidana je opekom u 13. st., potom je preinačena u razdoblju gotike, barokizirana u 17. st. te obnovljena 1913. godine. Jednobrodna je, pravokutnog tlocrta s užim pravokutnim svetištem i zvonikom nad zapadnim pročeljem. Nad brodom je drveni strop, a nad svetištem gotički križni svod. Prostorni odnosi pokazuju pravilnost temeljenu na zlatnome rezu. Osim očuvanosti srednjovjekovnog arhitektonskog sloja, djelomično su očuvane i zidne slike nekad oslikane unutrašnjosti. Najstariji sloj zidnih slika datiran je u 14. st., a sljedeći nastaje potkraj 14. i početkom 15. st., dok je vrijeme nastanka trećeg slikanog sloja vjerojatno kraj 15. stoljeća.

Zaštitni radovi na crkvi obavljaju se većim ili manjim intenzitetom, ovisno o priljevu sredstava, od 1996. godine. U 2015. godini dovršeni su radovi ugovoreni u prethodnoj godini, a uključili su izvedbu drvene konstrukcije pjevališta: grednika, poda, ograde i ljestvi te postavu kamenog opločenja poda u svetištu i lađi. Pjevalište je rekonstruirano prema nađenim pozicijama temelja stupova i žbukanih konzola na zidovima. Pod je izveden od lomljenih ploča kamena *vinicita* prema onome koji je otkriven u najstarijem sloju u lađi.

t. k.

Slika 1. Unutrašnjost, pogled prema pjevalištu na otkriveni pod od lomljenih kamenih ploča u lađi

Slika 2. Novi pod od lomljenih kamenih ploča u lađi, pogled prema pjevalištu

Slika 3. Pogled na novo pjevalište



## Nuštar

Dvorac Khuen-Belassi, metalni nalazi s avarskog groblja  
Srednji vijek

Voditeljica programa: Maša Vuković Biruš

Suradnici: Asta Dvornik, Ivan Gagro, Mihael Golubić

BROJ DOSJEA: 1467/1, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza, već više godina uspješno surađuje s Gradskim muzejom Vinkovci. Godine 2015. nastavljeni su radovi na metalnim nalazima s avarskog groblja na lokalitetu „Dvorac Khuen-Belassi“ u Nuštru. Konzervirana su i restaurirana 403 predmeta, od kojih 47 željeznih i 356 brončanih. Željezni predmeti (prethodno odsoljeni) čišćeni su mikropjeskarenjem i mikromotorom, a brončani skalpelom, mikromotorom i ultrazvučnom iglom. Ti su fragmenti lijepljeni epoksidnim ljepilom *Araldite* 2020 s pigmentom, kojim su i rekonstruirani nedo-

stajući dijelovi. Na nekim su brončanim nalazima vidljivi ostaci mineralizirane tkanine te posrebrjenja i pozlate. Bronca je tretirana blokatorom korozije benzotriazolom. Površina predmeta zaštićena je lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloide H80*. Svi su radovi popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

Ove je godine taj trogodišnji program dovršen, a predmeti i dokumentacija predani Gradskom muzeju Vinkovci. Ukupno je, tijekom tih višegodišnjih radova, konzervirano i restaurirano 1066 predmeta.

m. v. b.

Slika 1. Pojasni jezičac, stanje nakon radova

Slika 2. Ukrasne aplike, stanje nakon radova



## Okešinec

Lokalitet Sipćina

Antika

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnik: Gearh d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2180, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prva arheološka istraživanja lokaliteta Sipćina provela je 1964. godine Dragica Iveković, kustosica Muzeja Moslavine. Tada su istražena 24 m<sup>2</sup> te je zaključeno da se radi o rimskom vojnom logoru, pomoćnoj stanici ili privremenom boravištu rimske vojske iz 1. i 2. stoljeća. Daljnja istraživanja nastavljena su tek 2012. godine, a obavila ih je Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Istraženo je osam sondi ukupne površine 157,25 m<sup>2</sup>. Ustanovljene su barem dvije faze gradnje, datirane od 1. do 4. stoljeća. Pokretni i nepokretni arheološki nalazi upućuju na postojanje moguće rimske ladanjske vile (*villa rustica*). Geofizička istraživanja provedena 2013. godine, kojima je obuhvaćen samo dio nalazišta, pokazala su tragove obitavanja zapadno i južno od sonde istraženih 2012. godine. Sljedeće su godine istražena 24 m<sup>2</sup> u dvije sonde, a pronađeni su ostaci dviju prostorija, čija je gradnja datirana u 1. i 2. stoljeće.

Tijekom 2015. godine geofizičkim je snimanjima obuhvaćen cijeli položaj Sipćine. Geofizička istraživanja primjenom metode geoelektričnog otpora (Geoscan RM15) bila su usmjerena otkrivanju arhitektonskih ostataka toga antičkog kompleksa, čime su dopunjeni rezultati prethodnih geofizičkih istraživanja iz 2013. godine. Rezultati geofizičkih istraživanja dali su pouzdane podatke o smjeru širenja ostataka antičkog kompleksa, kao i o njegovim gabaritima. Geoelektričnim kartiranjem jasno je definiran nastavak objekta, otkrivenog geofizičkim istraživanjima u 2013. godini, prema istoku. Rezultati geofizičkih istraživanja ukazuju na ostatke arhitekture koji smjerom pružanja odgovaraju ostacima otkrivenim arheološkim iskopavanjima i time dopunjuju tlocrt antičkog kompleksa.

1. č.

Slika 1. Geoelektrično kartiranje instrumentom Geoscan RM15

Slika 2. Rezultati metode geoelektričnog otpora iz 2013. i 2015. godine na aerofotografiji Državne geodetske uprave RH



## Olib

Župna crkva Uznesenja Marijina

Bogorodica od Bezgrešnog začeca sa sv. Antom Padovanskim, sv. Ivanom Krstiteljem i sv. Kuzmom i Damjanom  
Nepoznati autor, 1668. g.

Ulje na platnu, 249 x 120 cm

Voditeljica programa: Rita Antišin

BROJ DOSJEA: 2238/1, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH, ŽUPNIM UREDOM OLIB I STALNOM IZLOŽBOM CRKVENE UMJETNOSTI U ZADRU

Kompozicija polukružno završene oltarne pale podijeljena je u tri zone. U središnjem dijelu prikazana su četiri stojeća svetačka lika, od kojih sv. Ivan Krstitelj pridržava štap s križem na kojem je svitak s natpisom AGNUS DEI. U razini svetačkih stopala čita se natpis: PATRON FRANCESCO/STIPICH FECCE/FAR 1668/DI ORDINE DE CONFRATELLI. U vrhu je prikazana Bogorodica od Bezgrešnog začeca kako stoji na oblacima oslonjena na polumjesec. Oko nje su četiri anđela, od kojih joj dva stavljaju krunu. U donjem dijelu prikazan je Bogorodičin pogreb i povorka apostola.

Zbog izrazito lošeg stanja slike, prije transporta je obavljena preventivna zaštita *in situ*. Oštećenja su nastala djelovanjem nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta, starenjem materijala te integracijom sredstava korištenih u naknadnim intervencijama tijekom kojih je dva puta preslikana. Poleđina slike bila je prekrivena crvotočnim daskama. Gornji nosilac slike s prikazom Bogorodice s Djetetom sastavljen je od dva dijela lanenog platna spojena grubim šavom. Donji dio slike s prikazom Bogorodičina pogreba po svemu sudeći naknadno je dodan. Na licu slike odražavali su se tragovi podokvira i poprečne letvice. U gornjem polukružnom dijelu slike nastale su deformacije platna

zbog nedostatka napetosti. Oštećenja nosioca (poderotine u donjem i rubnom dijelu slike) mehaničke su prirode, a vidljive su i rupice nastale zakucavanjem čavala na podokvir. Sve deformacije i oštećenja platna odrazila su se i na preparaciju i slikani sloj. Slika je izvorno preparirana tankim slojem bijele kredne preparacije, dok je u donjem dijelu postavljena smeđe tonirana kredna preparacija. Sitni nedostaci slikanog sloja vidljivi su u središnjem dijelu, a veliki uz rub slike. Krakelire su difuzno rasprostranjene po cijelom slikanom sloju. Uočen je tanak sloj laka koji je zbog kemijskih procesa potamnio i matirao, zbog čega je bila slabo izražena finoća oslikanih detalja.

Prva faza zahvata obuhvatila je čišćenje poleđine slike, uklanjanje zaštite s lica slike, konsolidaciju slikanog sloja, spajanje poderotina i umetanje zakrpa na mjestima većih mehaničkih oštećenja nosioca, pripremu i podlaganje slike novim platnom, probe i uklanjanje površinske nečistoće i potamnjelog laka. Tijekom 2014. i 2015. godine nastavljeni su restauratorski zahvati: slika je napeta na novi podokvir, uklonjen je preslik, rekonstruirana je preparacija, retuš je izveden u podsliku gvaš bojama i završni lakirnim bojama te je slika završno lakirana.

t. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova





## Omiš

Župna crkva sv. Mihovila arkandela

Dvije srebrne krune i aureola

Frane Čučić, 1579. g.

Srebro, kucano, umjetno drago kamenje, 22,4 cm (aureola), 14 x 14 cm (veća kruna), 10 x 10,5 cm (manja kruna)

Voditelj programa: Aleksandar Kotlar

BROJ DOSJEA: 2031/4, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Skulpture s krunama dio su cjeline oltara koji je naručio 1579. godine korčulanski drvorezbar Frane Čučić za župnu crkvu sv. Mihovila arkandela u Omišu. Srebrne krune nalaze se na skulpturi Bogorodice s Djetetom. Površina veće krune podijeljena je u dvije trake jednake visine i prekrivena je iskucanim ornamentima. Na prednjoj strani nalazi se središnji uzvišeni, vegetabilno ukrašeni dio krune. U donjoj polovici krune aplicirano je ukrasno kamenje i središnji pozlaćeni ukras. Manja kruna je vrlo slična većoj, osim što umjesto središnjeg pozlaćenog ukrasa ima postavljen žuti ukrasni kamen ovalna oblika. Srebrna aureola nalazi se na skulpturi sv. Petra i oblikovana je u formi zraka omeđenih kružnicom koje se šire iz središta. Srebrne krune nekoć su pratile oblik glave, ali su se s vremenom i raznim intervencijama deformirale. Srebrni lim je i napuknut. Središnji uzvišeni dio na većoj kruni u prethodnoj je intervenciji zakovicama povezan s ostatkom krune. Vidljive su i posljedice nestručnog čišćenja krune te ostaci paste za poliranje. Površina je oksidirala i prekrivena je slojem sulfida. Nedostaje ukrasno kamenje i vidljivo je

preoblikovanje kruna s prednje strane. Srebrna aureola pričvršćena je na poleđinu glave skulpture korodiranim čavlom i s vremenom je potamnijela. Na površini srebra također se nalaze slojevi oksida i sulfida. U udubinama su vidljivi ostaci sredstava za čišćenje. Na nekoliko zraka nalaze se rupe.

Početkom 2015. godine predmeti su demontirani i preneseni u Restauratorski odjel u Zadru gdje su pregledani i stanje je dokumentirano. Tragovi laka iz prijašnjih intervencija uklonjeni su raznim otapalima. Čišćenje je izvedeno kemijski - puferiranom limunskom kiselinom (pH 6,5) s anionskim deterdžentom, a dočišćavanje vodenom parom. Iskrivljenja i udubljenja materijala su izravnata. Rupice su popunjene izrađenim fragmentima od srebrnog lima i *epoxy* smole te prekriveni srebrnim listićima. Svi nedostajući dijelovi koji su naknadno izrađeni pričvršćeni su mehaničkim putem ili lemljenjem. Nakon završetka zahvata predmeti su premazani zaštitnim lakom.

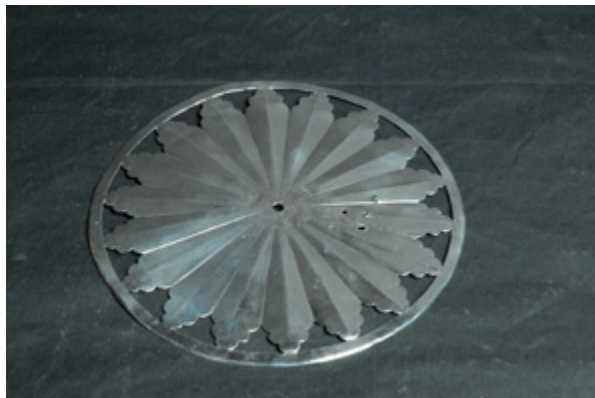
a. k.

Slika 1. Krune, stanje prije radova

Slika 2. Krune, stanje nakon radova

Slika 3. Aureola, stanje prije radova

Slika 4. Aureola, stanje nakon radova



## Omišalj

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Reljefne ploče s glavnog oltara

Mletačka radionica, 16. st.

Rezbareno drvo, polikromirano s polimentnom metalizacijom, različite dimenzije

Voditelji programa: Pavao Lerotić, Orest Šuman

Suradnici: Maja Sučević Miklin, Marija Kalmeta, Ida Gnjatović, Stela Radovan Pavlek, Davor Filipčić, Nena Meter Kiseljak, Matija Marić

BRJ DOSJEA: 5706.001, 5706.002, 5706.003, 5706.004, 5706.005, 5706.006, ZAGREB, ZMAJEVAČ 8  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE

Tijekom 2015. godine, dovršetkom konzervatorsko-restauratorskih radova na posljednjim dvjema reljefnim pločama, dovršen je višegodišnji program obnove reljefnih ploča s glavnog oltara župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Omišlju. Glavni, pozlaćeni oltar župne crkve u Omišlju sastoji se od središnjeg renesansnog poliptiha, djela iz radionice mletačkog drvorezbara Paola Campse, uokvirenog retablom iz 17. stoljeća. U plitkom interkolumniju dvaju polustupova, koji rube središnju palu, smještene su po dvije ploče s reljefnim prikazima svetaca, jedna iznad druge, od kojih su donje dvije u funkciji vratnica. Reljef na donjoj lijevoj vratnici prikazuje sv. Fabijana i sv. Sebastijana, dok su na donjoj desnoj prikazani sv. Kuzma i Damjan. Gornje dvije ploče prikazuju sv. Grgura i sv. Augustina te sv. Antuna opata i sv. Antuna Padovanskog. Te dvije ploče također su oslikane sa stražnje strane; na njima se nalaze prikazi nepoznatog sveca (biskupa) i nepoznate mučenice te sv. Cecilije i nepoznate mučenice. Preostale dvije reljefne ploče nalaze se ispod središnjeg dijela oltara te su također u funkciji vratnica. Na njima su s prednje strane u reljefu prikazana četvorica evanđelista, dok su sa stražnje strane oslikani prikaz Navještenja te sv. Ane i sv. Katarine.

Vratnice oltara zatečene su u lošem stanju, uglavnom zbog loših i neodgovarajućih mikroklimatskih uvjeta. Drveni nosilac reljefnih skulptura je rasušen, crvotočan, oslabljen, trusan i krt. Skulpturama mjestimično nedostaju dijelovi. Na svim reljefnim pločama provedena su laboratorijska i konzervatorsko-restauratorska istraživanja. Nakon toga izvedeno je podljepljivanje kredno-tutkalne preparacije i slikanog sloja. Podlijepljena površina je spuštana toplinskom špahtlom. Nakon što je osigurano dobro prijanjanje slojeva, moglo se početi sa sondiranjem, tj. površinskim čišćenjem, uklanjanjem laka te starih neadekvatnih zakita. Na pločama je zatim izvedeno kitanje i obrada kita nedostajućih dijelova preparacije i novorezbarenih dijelova. Polimentna metalizacija novokrediranih dijelova izvedena je zlatnim listićima koji su nakon ahatiranja istrošeni te im je akvarelom ugašen sjaj kako bi ih se približilo sačuvanoj staroj metalizaciji. Oštećenja oslikanih dijelova ploča u podsliku su retuširana temperom, nakon čega su ploče lakirane mastiks lakom, kako bi se mogao izvesti i završni retuš smolnim restauratorskim bojama. Na dvjema vratnicama ispod središnjeg dijela oltara izrađeni su aluminijski okviri da bi se rasteretio konstrukcijski slabiji izvorni nosilac pri potencijalnom otvaranju vratnica.

o. š., m. m., n. m. k.

Slika 1. Evanđelisti sv. Marko i sv. Luka, stanje prije radova

Slika 2. Evanđelisti sv. Marko i sv. Luka, stanje nakon radova

Slika 3. Sv. Antun opat i sv. Antun Padovanski, stanje prije radova

Slika 4. Sv. Antun opat i sv. Antun Padovanski, stanje nakon radova







## Oprtalj

Crkva sv. Silvestra

Antika / srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Tihomir Percan

BROJ DOSJEA: 2148/1, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7  
PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM OPRTLJ

Tijekom 2015. godine dovršavala se konstruktivna i građevinska sanacija crkve sv. Silvestra kod Oprtlja. Kako su na području oko crkve proteklih godina pronađeni nalazi koji ukazuju na mogućnost da se uz samu crkvu ili u njezinoj bližjoj okolini nalazi antički arheološki lokalitet, Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo je probno arheološko sondiranje u cilju utvrđivanja arheološkog karaktera predmetnog područja.

Prilikom radova istražene su četiri sonde dimenzija 2 x 2 m. Od toga su dvije bile pozicionirane ispred zapadnog pročelja, jedna ispred istočnog pročelja, a jedna južnije od crkve.

U sondama istraženim zapadnije od crkve pronađena su dva manja zida građena suhozidnom tehnikom. Uz jedan od zidova pronađena je veća količina imbreksa, uredno slaganih u pet slojeva, a ispod njih i nekoliko uredno složenih tegula. Osim tegula i imbreksa, u sondama je

pronađena i veća količina krupnijih tesera načinjenih od opeke i mala količina ulomaka antičkih keramičkih posuda. Kod prikupljenih pokretnih nalaza uglavnom se radi o izrazito usitnjenim ulomcima keramičkih posuda koji se okvirno mogu datirati u 1. ili 2. stoljeće.

Istraživanja su potvrdila da se prostor oko crkve sv. Silvestra nesumnjivo treba tretirati kao antičko arheološko nalazište, no njegov pravi karakter ostaje nedefiniran. Naime, nalazima pronađenim ispred zapadnog pročelja crkve najbolje bismo analogije mogli pronaći među poznatim nalazištima funeralnog karaktera, međutim potpuni nedostatak bilo kakvih ukopa za sada ne dopušta donošenje takvih zaključaka. S druge strane, veća količina tegula, imbreksa i tesera ukazuje i na mogućnost da se u blizini nalazila i neka antička građevina koja do sada nije ubicirana.

j. v.

Slika 1. Sonde 1 i 3 u odnosu na crkvu

Slika 2. Sonde 1 i 3 tijekom istraživanja



## Oroslavje

Dvorac Donje Oroslavje

Kipovi Flore i Satira iz parka

18. st.

Voditelj programa: Ivan JengiĆ

Suradnici: Tonko Fabris, Azra Grabčanović, Ante Guberina, Krasanka Majer Jurišić, Iva Mihanović, Domagoj Mudronja, Jurica Škudar, Edita Šurina, Alan Vlahov, Bel-Bau d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1285, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2015. godine nastavljen je proces ekstrakcije ili stabilizacije štetnih vodotopivih soli u kamenim elementima te njihovo dodatno čišćenje vodom pod kontroliranim tlakom i vodenom parom. Uslijedila je izrada završnog kiparskog i slikarskog retuša na dijelovima kamena originalnih postamenata i skulptura (izvedeno je minimalno domodeliranje ili izrada rekonstrukcije nedostajućih formi u masi umjetnog kamena, na bazi nekoliko vrsta agregata - riječnog pijeska i uz minimalni dodatak akrilata ili bijelog cementa). Kameni su dijelovi dodatno obrađeni ručnim alatom te je izvedeno tonsko ujednačavanje domodeliranih formi slikarskim alatom, odnosno slikarskim pigmentima u odgovarajućem otapalu. U radionici HRZ-a izveden je

završni kiparski i slikarski retuš na elementima faksimila postamenata kipova Flore i Satira.

Nakon završetka radova u radionici Odjela za kamenu plastiku u Zagrebu, u suradnji s tvrkom Bel-Bau d.o.o., izrađeni su novi temelji za montažu faksimila kipova Flore i Satira s pripadajućim postamentima te su oni prevezeni i montirani u parku uz nekadašnji dvorac Gornje Oroslavje u Oroslavju. Originalni elementi postamenata dvaju kipova prevezeni su i montirani u prostor Gradske knjižnice u Oroslavju, gdje će biti izloženi zajedno s originalnim kipovima, nakon povratka originala s izložbe "Veličanstveni Vranyczanyjevi" u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu tijekom 2016. godine.

i. j.

Slika 1. Faksimil kipa Flore nakon montaže u parku uz nekadašnji dvorac Gornje Oroslavje

Slika 2. Faksimil kipa Satira nakon montaže u parku uz nekadašnji dvorac Gornje Oroslavje



## Osijek

Kapela sv. Roka u Donjem gradu

1744. g.

Voditeljica programa: Irena Pauk Sili

Suradnici: Željko Hnatjuk, Dejan Pajić, Vesna Giener

BROJ DOSJEA: 1775/2, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Barokna kapela je pravokutnog tlocrta s trostranim završetkom, jednostavne unutrašnjosti i pročelja. Iznad potkrovnog vijenca glavnog pročelja uzdiže se zabat i zvonik zaključen lukovicom. Bočna pročelja raščlanjena su parom prozorskih otvora i pilastrima. U sklopu programa provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja

na pročeljima i u unutrašnjosti, a obuhvatila su arhivska i povijesna istraživanja, analizu zatečenog stanja, sondiranje građe, žbuke i naliča na pročeljima i kompletnoj unutrašnjosti te laboratorijska ispitivanja materijala.

i. p. s.

Slika 1. Glavno pročelje kapele sv. Roka

Slika 2. Glavni oltar kapele

Slika 3. Pogled na pjevalište

Slika 4. Sonda otvora zazidanog trijema na sjevernom pročelju

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►







## Osijek

Kuća Sekulić-Plavšić

1906. g.

Voditeljica programa: Vesna Giener

Suradnici: Darija Cvitan, Dinko Ramljak, Stjepan Lucić, Vjekoslav Schmidt, Vladimir Lukenda

BROJ DOSJEA: 2364, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kuća Sekulić-Plavšić sagrađena je u duhu secesije 1906. godine prema projektu arhitekta W. C. Hofbauera. Riječ je o samostojećoj dvokatnoj uglovnici bogato dekoriranog pročelja. Do glavnog ulaza u kuću pristupa se kroz predvrt, koji je, kao i kod ostalih kuća u tom nizu, razdvojen od ulice ogradom od zidanih stupova i kovanog željeza. Hrvatski restauratorski zavod je 2015. angažiran za provedbu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja pročelja kuće. Njima su obuhvaćena arhivska i povijesna istraži-

vanja, analiza postojećeg stanja, sondiranja građevnih, žbukanih i bojenih slojeva. Provedenim sondiranjem utvrđeno je izvorno obojenje, izmjerene su profilacije i utvrđeno stanje manufakturne plastike, na temelju čega je sastavljen troškovnik restauratorskih radova. Rezultati i zaključci istraživanja izneseni su u elaboratu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja.

v. g.

Slika 1. Južno pročelje, postojeće stanje

Slika 2. Ulazni portal, postojeće stanje

Slika 3. Ulična pročelja, postojeće stanje



## Osijek

Lokalitet Ciglana i Zeleno polje

Prapovijest / antika

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnici: Josipa Caričić, Lea Čataj, Ivana Hirschler Marić, Marijana Krmpotić, Tomislav Pušić, Tomislav Zojčeski

BROJ DOSJEA: 2348, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S HRVATSKOM ELEKTROPRIVREDOM D.D.

Od 22. travnja do 11. lipnja 2015. godine provedena su zaštitna arheološka istraživanja na višeslojnom nalazištu Ciglana i Zeleno polje u Osijeku. Arheološka istraživanja provedena su unutar trase određene planom izgradnje cjevovoda za transport rashladne vode za KKE Osijek 500, koja se pruža od korita rijeke Drave na sjeveru do položaja elektrane na jugu. Arheološki je istražen koridor širine 10 m, u dužini od 710 m. Istražena je površina od 7150 m<sup>2</sup>. Iskop se protezao od Vukovarske ulice na jugu, preko Vinogradske ulice i pruge za Luku Osijek, do naplavne zone rijeke Drave na sjeveru. Arheološke strukture otkrivene su i istražene na prostoru dužine 460 m na sjevernom dijelu trase.

Kao najstariji nalaz izdvaja se kostur konja iz gornjeg pleistocena, koji je bio dio sloja zdravice na lokalitetu, a pronađen je pri praznjenju brončanodobnog objekta ukopanog u zdravicu. Pronađen je jedan grobni kostur u zgrčenom

položaju datiran u kasni eneolitik, dok tri identična ukopa iz južnog dijela nalazišta pripadaju ranom brončanom dobu. Najstarije naselje na položaju osnovano je tijekom srednjeg brončanog doba te kontinuirano živi do starije faze kasnog brončanog doba. Starijem željeznom dobu može se pripisati tek nekoliko objekata, koji potvrđuju postojanje naselja tijekom toga razdoblja. Nalazi mlađeg željeznog doba pripadaju kasnolatenskom razdoblju (Lt D) na području naselja Skordiska. Evidentirana su samo dva objekta iz toga razdoblja, smještena na sjevernom dijelu istražene trase, od kojih je jedan ostatak nadzemne kuće. Antički nalazi s lokaliteta mogu se vezati uz rimsko naselje Mursu. Na sjevernom dijelu nalazišta zabilježena su dva ukopana objekta iz ranorimskog razdoblja, dok je oko 270 m južnije nađen sustav kanala V-presjeka.

a. j.

Slika 1. Kosturni grob 2 presječen ukopom kanala

Slika 2. Ortofotomozaik srednjebrončanodobnog objekta SJ 93



## Osijek

Muzej likovnih umjetnosti

1. Heinrich Friedrich Konstantin grof Normann-Ehrenfels, Anton Aron, 1879. g., ulje na platnu, 71,5 x 58,5 cm
2. Heinrich Friedrich Konstantin grof Normann-Ehrenfels, nepoznati autor, nakon 1882. g., ulje na platnu, 68 x 55,5 cm
3. Viktor pl. Cseh de Szent Katolna, nepoznati autor, oko 1840. g., ulje na platnu, 57,5 x 46,5 cm
4. Antun pl. Cseh de Szent Katolna, J. F. Mücke, 1860. g., ulje na platnu, 67,5 x 53 cm
5. Fridrich II. Wilhelm Karl von Württemberg, nepoznati autor, oko 1810. g., ulje na platnu, 69 x 56 cm

Voditeljica programa: Vlatka Rudeš Vončina

Suradnici: Marko Begović, Sanda Milošević, Jurica Škudar

BRJ DOSJEA: 8660 (1), 8661 (2), 8662 (3), 8663 (4), 8664 (5), ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Restaurirane umjetnine iz Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku tijekom 2015. godine u Hrvatskom restauratorskom zavodu nastavak su suradnje dviju ustanova. Na slikama *Viktor pl. Cseh de Szent Katolna*, *Antun pl. Cseh de Szent Katolna* J. F. Mückea i *Fridrich II. Wilhelm Karl von Württemberg* nepoznatog autora, radovi su bili usmjereni uklanjanju potamnijih slojeva s lica slike, saniranju prošupljenja nosioca i nadomještanju slikanog sloja. Nakon uklanjanja sloja nečistoće i starog laka, uklonjeni su retuši s lica slike. Sloj podloge rekonstruiran je akrilnim kitom. Djelomično izbrisani slikani sloj (do sloja preparacije) rekonstruiran je - sloj boje u podsliku akvarelnim bojama, a završna rekonstrukcija sloja boje smolnim bojama. Slike su završno lakirane.

Slika *Heinrich Friedrich Konstantin grof Normann-Ehrenfels* autora Antona Arona zatečena je s djelomično prečišćenim slikanim slojem na licu portreta i u pozadini iza glave lika. U radovima je osobita pozornost posvećena uklanjanju slojeva laka i prljavštine te nadomještanju slikanog sloja

lazurama. Na ukrasnom okviru slike rekonstruiran je sloj pozlate hladne nijanse zlata.

Konzervatorsko-restauratorskim radovima na slici *Heinrich Friedrich Konstantin grof Normann-Ehrenfels* rješavali su se problemi izrazitog otpadanja slikanog sloja i podloge. Nakon što su fiksirane boje i podloga, pristupilo se postupnom uklanjanju nečistoća i laka emulzijama različitih pH-faktora. Rekonstrukcija sloja podloge izvedena je akrilnim kitom, nadomještanje sloja boje u podsliku akvarelnim bojama, a završna rekonstrukcija sloja boje smolnim bojama. Na ukrasnom okviru slike uklonjen je preslik debljim slojem boje imitacije zlata. Na mjestima letvica gdje je nedostajao reljef bile su udubine u sloju podloge drvenog nosioca. Zbog nepostojanja bilo kakvih ornamenata, njihova rekonstrukcija nije bila moguća. Zatečene su udubine dovedene rekonstruiranjem u istu razinu s preostalom profilacijom ukrasnog okvira. Označavanje postojanja reljefa na tim dijelovima riješeno je u sloju pozlate, različitom politurom zlata.

v. r. v., m. b.

Slika 1. *Viktor pl. Cseh de Szent Katolna*, stanje prije radova

Slika 2. *Viktor pl. Cseh de Szent Katolna*, stanje nakon radova

Slika 3. *Heinrich Friedrich Konstantin grof Normann-Ehrenfels*, stanje prije radova

Slika 4. *Heinrich Friedrich Konstantin grof Normann-Ehrenfels*, stanje nakon radova







## Osijek

Muzej likovnih umjetnosti

1. Stabla obrasla bršljanom, Adolf Waldinger, 1874. g., papir, olovka, 23,5 x 36,2 cm
2. Mlade stabljike s lišćem, Adolf Waldinger, 1874. g., papir, olovka, 24 x 34,5 cm
3. Žbun biljke s lišćem, Adolf Waldinger, 1874. g., papir, olovka, 30 x 40 cm
4. Studija biljki i trava, Adolf Waldinger, 1874. g., papir, olovka 30,5 x 41,2 cm
5. Stari dvorac na jugu, Adolf Waldinger, 19. st., papir, olovka, akvarel, 30,5 x 39,5 cm
6. Nedovršena studija drveća, Adolf Waldinger, 19. st., papir, olovka, 31 x 48 cm
7. Dva hrastova stabla bez lišća, Adolf Waldinger, 19. st., papir, olovka, 46 x 32,5 cm
8. Dva hrastova stabla bez lišća, Adolf Waldinger, 19. st., papir, olovka, 45 x 32 cm
9. Diploma Adolfu Waldingeru, nepoznati autor, 19. st., litografija, 47,5 x 63 cm
10. Tlocrt krovišta, Antun Müntzberger, papir, tuš i lavirani tuš, 19. st., 63 x 43,5 cm
11. Ljubavnici, Ivan Rein, 1932. g., papir, tempera, 41,5 x 32,3 cm
12. Na Seini, Ivan Rein, oko 1935. g., papir, lavirani tuš, 54 x 72,6 cm
13. Portret Krležje, Josip Vaništa, 1973. g., papir, olovka, 31 x 42 cm
14. Rovinj, sivi dan, Josip Vaništa, 1954. g., papir, olovka, 37,5 x 52,5 cm

Voditeljica programa: Sandra Juranić

Suradnici: Majda Begić Jarić, Marta Budicin, Nikolina Oštarijaš, Jovan Kliska, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 8629 (1), 8630 (2), 8631 (3), 8632 (4), 8633 (5), 8634 (6), 8635 (7), 8636 (8), 8637 (9), 8638 (10), 8639 (11), 8640 (12), 8641 (13), 8642 (14)

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Osam crteža olovkom na papiru radovi su Adolfa Waldingera (1843.-1904.), najvažnijega osječkog slikara druge polovice 19. stoljeća. Crteži iz toga programa nastaju nakon povratka s bečke Akademije lijepih umjetnosti u Osijek 1869. Tada počinje najplodnije razdoblje njegova umjetničkog djelovanja. Radi se o studijama stabala, stabljika, grmova, biljaka, trava i starog dvorca koje pokazuju umjetnikovu sklonost realnom, točnom i preciznom prikazivanju svojstvenom slikarstvu toga vremena. Izrađene su olovkom ili kombiniranom tehnikom olovke s akvarelom, suhom pastelom i temperom.

Litografija *Diploma Adolfu Waldingeru*, izrađena litografskim tušem, rad je nepoznatog autora i datirana je u 19.

stoljeće. *Tlocrt krovišta* izrađen je kombinacijom tuša i laviranog tuša, a rad je Antuna Müntzbergera, prvog učitelja Osječke gradske risarske škole. Djela Ivana Reina izrađena su laviranim tušem i temperom, a tematikom i slobodom duktusa pokazuju srodnost s Pariškom školom, kao i ostatak slikarskog opusa toga slikara koji nastaje uglavnom tridesetih godina 20. stoljeća. *Portret Krležje* Josipa Vanište jedan je od pet autorovih portreta poznatog književnika, a *Rovinj, sivi dan* primjer je pejzaža izrađenog linearnim crtežom s mekim sfumatom karakterističnim za Vaništu. Na umjetninama je zatečena površinska nečistoća, papirnati nosilac je požutio i potamnio. Zatečene su i mrlje različitog porijekla: *foxing*, žute mrlje, mrlje od ljepila, sive

mrlje, crne mrlje s bijelim pastoznim namazima boje te bijele, vrlo izražene mrlje. Na poledini umjetnina zatečene su oznake, žigovi i razne trake. Osam Waldingerovih crteža bilo je podlijepljeno cijelom poledinom kartonskom podlogom te marginama lica za kartonski paspartu, a ostala su djela bila zalijepljena za paspartu na kutovima poledine žutom samoljepivom trakom. Također su uočeni pregibi, poderotine i nedostajući dijelovi.

Nakon preuzimanja, umjetnine su fotografski dokumentirane i izrađeni su obrasci s detaljnim podacima o djelima, opisom njihova stanja te planiranim fazama radova. Izmjerena je pH-vrijednost papirnatih nosilaca te su provedene mikroskopske i mikrokemijske analize. Uslijedilo je suho čišćenje i uklanjanje zatečene neprimjerene kartonske opreme i traka s poledine. Tako pripremljene umjetnine mokro su očišćene tehnikom uranjanja u otopinu destilirane vode i etanola. Metodom uranjanja u otopinu kalcijeva hidroksida provedena je neutralizacija papirnatog nosioca. Umjetnine koje zbog osjetljivosti

bojenog sloja nije bilo moguće čistiti mokrim postupkom i neutralizirati ih metodom uranjanja, očišćene su djelomično, a neutralizirane raspršivanjem praha magnezijeva oksida na lice i poledinu.

Mjesta s pregibima ili poderotinama ojačana su i konsolidirana japanskim papirom, a nedostajući dijelovi rekonstruirani japanskim papirom odgovarajuće debljine. Umjetnine su potom vlažene u komori, sušene i ravnate u hidrauličkoj preši. Djela, koja su nakon uklanjanja zatečene neprimjerene opreme procijenjena kao izrazito krta, na vrlo tankom papirnatom nosiocu, podlijepljena su cijelom površinom odgovarajućim japanskim papirom na staklenoj površini. U završnoj fazi izveden je retuš suhim pastelama. Za sve umjetnine izrađena je oprema za pohranu od beskiselnog kartona i antistatične folije. Stanje umjetnina nakon radova je dokumentirano i one su predane vlasniku.

s. j., m. b.

Slika 1. *Mlade stabljike s lišćem*, stanje prije radova

Slika 2. *Mlade stabljike s lišćem*, nakon radova



## Osijek

Muzej likovnih umjetnosti

1. Veliki kamenjar, Frano Šimunović, oko 1963. g., ulje na platnu, 114 x 162 cm
2. Oboreno stablo, Oton Postružnik, oko 1861. g., ulje na platnu, 114 x 162 cm
3. Kuća bez broja, Miljenko Stančić, 1968. g., ulje na platnu, 81 x 100 cm
4. Crna crta na srebrnoj pozadini, Josip Vaništa, oko 1965. g., ulje na platnu, 140 x 180 cm
5. Crveni korijen, Zlatko Prica, 1969. g., ulje na platnu, 81 x 99,5 cm

Voditeljica programa: Vlatka Rudeš Vončina

Suradnici: Marko Begović, Sanda Milošević, Jurica Škudar, Andro Šimičić

BRJ DOSJEA: 8643 (1), 8644 (2), 8645 (3), 8646 (4), 8647 (5), ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM LIKOVNIH UMJETNOSTI

Konzervatorsko-restauratorski radovi na umjetninama iz Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku (prijašnje Galerije likovnih umjetnosti) tijekom 2015. godine u Hrvatskom restauratorskom zavodu nastavak su dugogodišnje suradnje dviju ustanova. Program je obuhvatio cjelovite zahvate na pet ulja na platnu. Na slici *Veliki kamenjar* autora Frane Šimunovića radovi su bili usmjereni uklanjanju površinskih nečistoća. Rubovi slike ojačani su metodom *strip-lininga* i slika je napeta na novi podokvir. U podokvir je, kako bi se očuvali originalni natpisi s poleđine, ugrađen tanko izrezani sloj starog podokvira, nadomješteni su nedostajući dijelovi, izrađena je rekonstrukcija sloja boje i nanesen je sloj laka.

Apstraktni prizor slike *Oboreno stablo* slikan je vrlo bogatim impastima, a vjerojatno je boja miješana s pijeskom koji je nanesen izravno na platno. Sa slike su mehanički i kemijski uklonjene površinske nečistoće. Zbog impasta je provedena reljefna rekonstrukcija sloja podloge i boje i na to je nanesen završni sloj laka.

Miljenko Stančić na slici *Kuća bez broja* koristio je platno gustog tkanja preparirano zelenom akrilnom bojom na kojoj je oslik uljanim bojama. S lica su mehanički i kemijski uklonjene površinske nečistoće. Slika je demontirana s podokvira i s poleđine je konsolidiran slikani sloj. Rubovi slike ojačani su metodom *strip-lininga* i slika je

podvrgnuta ravnjanju na toplinskom vakuuromskom stolu, a zatim ponovno napeta na izvorni podokvir. Na mjestima oštećenja rekonstruiran je slikani sloj te je izvedeno završno lakiranje.

Na slici *Crna crta na srebrnoj pozadini* platno je rjeđeg tkanja. Prilikom nanošenja boje preparacija je upila dio veziva iz boje te je oslabljena veza između slojeva preparacije i oslika. S lica slike uklonjene su površinske nečistoće. Slika je demontirana s podokvira te je učvršćena na rubovima. Slikani sloj je konsolidiran s poleđine i s prednje strane, na dijelovima koji su se znatno odvojili. Rubovi slike ojačani su dodavanjem novih traka platna i slika je izravnata na toplinskom vakuuromskom stolu. Ponovno je napeta na izvorni podokvir. Oštećenje slikanog sloja je rekonstruirano. Na nadomješten slikani sloj na crnoj boji postavljen je završni sloj laka. Oštećenja na površinama srebrne boje nadomještena su kao i slojevi podloge, izrađena je rekonstrukcija sloja boje na koji je nanesen završni sloj laka.

Na slici *Crveni korijen* uklonjeni su slojevi nečistoća te su slojevi nosioca, podloge i boje rekonstruirani. Na svim je ukrasnim okvirima prljavština mehanički i kemijski uklonjena, oštećenja i slojevi podloge su nadomješteni, rekonstruiran je sloj boje i nanesen je završni sloj laka.

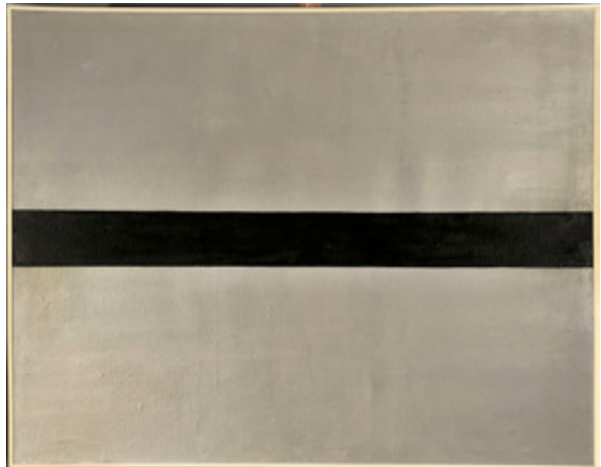
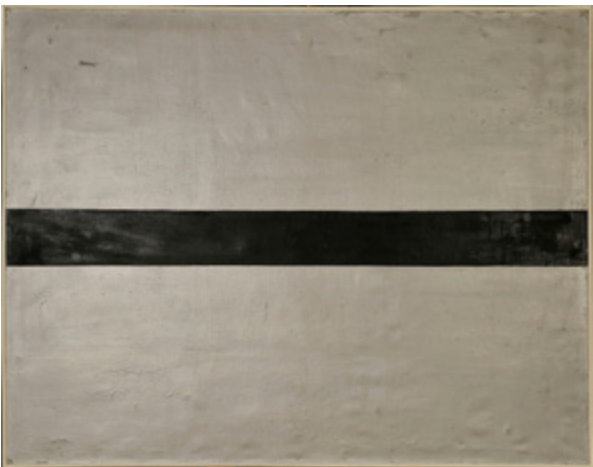
v. r. v., a. š.

Slika 1. *Crna crta na srebrnoj pozadini*, stanje prije radova

Slika 2. *Crna crta na srebrnoj pozadini*, stanje nakon radova

Slika 3. *Crveni korijen*, stanje prije radova

Slika 4. *Crveni korijen*, stanje nakon radova



## Otok Hvar

---

Krivodolac, uvala Perna, Slivanske lučice

Antika / novi vijek

Voditelj programa: Jurica Bezak

Suradnici: Ante Plančić, Saša Denegri

BROJ DOSJEA: 1932, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Treća etapa rekognosciranja podmorja srednje Dalmacije 2015. godine provedena je s ciljem provjere informacija o pronalasku nepoznatog antičkog brodoloma. Prijavu o pronalasku Konzervatorskom odjelu u Splitu podnio je Muzej hvarske baštine te je u njoj naveo da je riječ o brodolomu koji je izravno ugrožen opasnošću od krađe amfora i ostalih kulturnih dobara. Rekognosciranje je počelo na poziciji Krivodolac na kojoj se prema fotografiji i opisu objavljenima u ronilačkom časopisu *Scubalife* nalazi lokalitet antičkog brodoloma s velikim brojem ulomaka amfora. Pretraženo je područje između uvale Divja Vela i uvale Lasice, no lokacija brodoloma nije pronađena, a naknadno je ustvrđeno da se opis lokacije odnosi na jednu od tri pozicije s antičkim nalazima u blizini rta Bristova, koje su poznate i evidentirane u registru Muzeja hvarske

baštine. Pregledana je lokacija otprije poznatog antičkog brodoloma kod rta Perna, no zbog izuzetno loše vidljivosti od samo nekoliko metara, pretraživanje lokacije brodoloma nije bilo moguće, a u zoni pretraživanja nisu uočeni ni lokalitet ni ulomci amfora koji bi upućivali na lokaciju brodoloma. Posljednja pozicija nalazi se zapadno od Sućurja, ispred uvale Slivanske lučice. Na toj se lokaciji nalaze ostaci olupine američkog zrakoplova B-24 J Liberator „Le petite Fleur“, no i na toj je lokaciji podmorja vidljivost bila izrazito loša te pokušaj da se olupina locira i fotografski dokumentira nije uspio. Zbog loše vremenske prognoze i nedostatka financijskih sredstava, daljnje rekognosciranje podmorja otoka Hvara je prekinuto.

j. b.



## Otok Korčula

Podmorje LNT Otočac

Antika

Voditelj programa: Igor Miholjek

BROJ DOSJEA: 2372, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM INTERKONZALTING D.O.O.

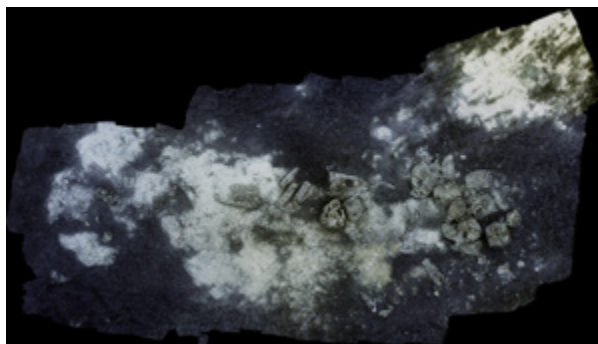
Stručni uvidaj na području buduće gradnje luke nautičkog turizma LNT Otočac - Lučica obavljen je u studenome 2015. godine. U podvodnom dijelu obuhvata planirane luke nautičkog turizma nalazi se zaštićeno kulturno dobro, tj. ostaci novovjekovnog brodoloma. Pregledom je utvrđeno postojanje broskog tereta koji se sastoji od željeznog topa promjera oko 40 cm, čiji stražnji dio izviruje iz pijeska u visini do 60 cm, zatim ostataka brodske konstrukcije (vidljivi su oplata i rebra) koja se proteže dužinom cijelog lokaliteta u smjeru SI-JZ, također prozorskih stakala če-

tvrtastih dimenzija, od kojih je većina razasuta po dnu, a preostala su u položaju originalnog pakiranja za transport. Također su nađeni blokovi željeznih šipki pakirani u drvene sanduke (koji su propali djelovanjem mora), drvene bačve sa željeznim čavlima, kolutovi željezne žice koji su slagani u šest blokova i blok mjedenog lima (100 x 30 cm). Svi navedeni elementi su fotografirani i njihov je položaj ucrtan na plan nalazišta.

i. mi.

Slika 1. Ortofoto snimka nalazišta

Slika 2. Stražnji dio željeznog topa



## Otok Mljet

Pličina Sv. Pavao, brodolom

Novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Vesna Zmaić Kralj, Miljenko Marukić, Jerko Macura, Goran Trninić, Ana Skračić

BROJ DOSJEA: 2014, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Istraživanje novovjekovnog brodoloma iz 16. stoljeća na pličini Sv. Pavao provodilo se od 20. do 26. rujna 2015. godine. Pregled lokaliteta u kampanji 2015. godine pokazao je da se na području sektora 1 i 3, na dubini ispod 45 m, u pijesku još nalaze vrlo vrijedni predmeti: keramički tanjuri, zdjele i vrčevi, trgovačka roba iz keramičkih radionica grada Iznika te ostaci inventara brodske kuhinje, poput baze svijećnjaka. Ustanovljeno je da se pokretni nalazi javljaju na području koje prelazi dubinu od 46 i 47 m. Pronađen je ulomak zdjele, profilirana baza svijećnjaka, dio pokretnog inventara brodske kuhinje i više predmeta luksuzne izničke proizvodnje. Pregledana su i fotografi-

rana dva velika željezna admiralska sidra u sektoru 4 te su uzete detaljnije mjere pojedinih elemenata sidara. Pregledano je i stanje drvene brodske konstrukcije na dubini od 46 m: manji dio drvene konstrukcije broda otkriven prilikom prijašnjih istraživanja namjerno je ostavljen nezaštićen kako bi se iz godine u godinu mogao pratiti proces utjecaja mora na drvo. Ustanovljeno je da slabije zaštićeno drvo pokazuje znakove ubrzanog propadanja, ponajprije uzrokovano djelovanjem crva *Teredo Navalis* i drugih morskih organizama.

i. mi.

Slika 1. Sektor 4, sidra (A2) i (A3) na 46,5 m dubine

Slika 2. Sektor 3, sidro (A1) na 37,2 m dubine



## Otok Mljet

Posušni Glavat - uvala Liskanje, Posušni Borovac - Debeli rat, uvala Pod Debelim ratom - Sikjerica, uvala Velika Tatinica - rt Maharac, Ponta od Konala, pličina Veli škoj, uvala Borovac, Zaobraslo prijeslo, uvala Zaklopita, uvala Vela dolina, Omanska luka, rekognosciranje

Antika / kasna antika

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Vesna Zmaić Kralj, Denis Jakopović, Pavle Dugonjić, ronionci iz Ronilačkog kluba Špinut: Duje Bulaja, Bruno Stanić, Duško Vrabić i Miljenko Andrić, vanjski suradnici Miljenko Marukić, Mario Orlandini, Damir Ban-ković, Ana Skračić, Iva Stojević, Viktor Jansa iz LBI ArchPro iz Beča, Ante Plančić, V. Danilović, Goran Trninić

BRJ DOSJEA: 1971, 1971/3, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I JU NP MLJET

Prva etapa rekognosciranja akvatorija NP Mljet provodila se od 1. do 13. srpnja, a druga od 9. rujna do 5. listopada 2015. godine. U prvoj je etapi pregledano podmorje uz sjeverozapadnu obalu, od rta Sikjerice sjeverno od Pomene do rta Glavat te je izveden uviđaj i osnovna dokumentacija lokaliteta Maharac - V. Tatinica. U drugoj etapi pregledane su pozicije u uvalama Borovac, Zaklopita i Vela dolina te u Omanskoj luci i na poziciji Zaobraslo prijeslo, gdje je istražen antički brodolom. Na poziciji Maharac - V. Tatinica nalazi se kasnoantički/biznatski brodolom pod nazivom Brodolom 1, poznat iz 2014. godine, s teretom globularnih amfora tipa LRA 13. Pronađeno je i više brodskih sidara te pokretni nalazi inventara brodske kuhinje. Nastavljena su zaštitna istraživanja antičkog brodoloma iz 3. stoljeća na pličini Veli škoj, na krajnjem istoku otoka Mljeta. Lokalitet je potpuno nacrtano i fotografski dokumentiran, a kameni

sarkofazi koji su u prijašnjim istraživačkim kampanjama bili premješteni, vraćeni su na izvorno mjesto. Izvedeno je snimanje u svrhu izrade 3D modela nalazišta, dok je podmorje u okolici snimljeno *side-scan* sonarom. U drugoj je etapi nastavljen pregled podmorja NP Mljet i provjereno stanje kasnoantičkih brodoloma iz 4. stoljeća u uvali Vela dolina i Omanska. Prema rezultatima, plovidba i trgovačka razmjena na ruti preko otoka Mljeta mogu se datirati u 2./1. stoljeće prije Krista. Antički brodolom u uvali Zaobraslo prijeslo dokumentiran je i istražen, a brodolomi u uvali Vela dolina i Omanska luka s teretom amfora iz 3./4. stoljeća potvrdili su jednak intenzitet plovidbe tijekom cijelog antičkog razdoblja. Brodolom u uvali Zaklopita s teretom keramičkog posuda i amfora iz 5./6. stoljeća ukazuje na to da trgovina nije zamrla ni u tom razdoblju.

i. mi.

Slika 1. Maharac - Velika Tatinica, brodolom 1, bakreno posuđe *in situ*

Slika 2. Uvala Zaobraslo prijeslo, antički brodolom s ostacima tereta amfora *in situ*



Uvala Zaobraslo Prijeslo, otok Mljet, 2015. antički brodolom, 1. st. pr. Kr - 1./2. st. (foto: J. Macura)

## Otok Mljet

Rt Stoba, brodolom I

Srednji vijek

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Vesna Zmaić Kralj, Pavle Dugonjić, Miljenko Marukić, Jerko Macura, Goran Trninić, Damir Banković, Vlado Onofri, Damir Onofri, Ana Skračić

BROJ DOSJEA: 1971/8/1, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

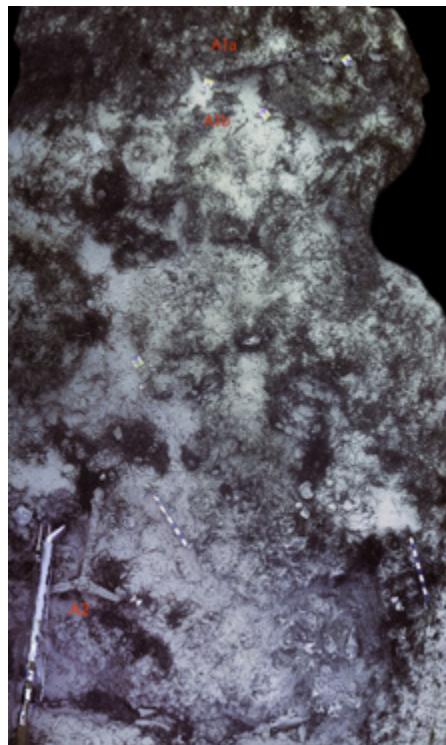
Zaštitno podvodno arheološko istraživanje bizantskog brodoloma na lokalitetu rt Stoba u blizini naselja Okuklje na otoku Mljetu provedeno je između 23. studenoga i 3. prosinca 2015. godine. To je zaštitno istraživanje na ostacima srednjovjekovnog trgovačkog broda s teretom bizantskih amfora i luksuznog staklenog posuda proizvedenog u istočnomediteranskim staklarskim radionicama, datiranim u 10./11. stoljeće, provedeno radi hitne zaštite kulturnog dobra, koje je devastirao nepoznati počinitelj tijekom 2015. godine. U sklopu prethodnog istraživanja spomenutog nalazišta, provedenog u rujnu 2015. godine, uočena je teška devastacija nalazišta: zaštitne su mreže bile maknute s područja istraživanja, a na mjestu neistraženog dijela nalazišta uočeni su tragovi svježeg iskopa pijeska s ostacima amfora, pri čemu je ručnim iskopom izvađeno i otuđeno nekoliko desetaka amfora. S obzirom na to da je

preostali materijal izložen ponovnoj krađi, trebalo je obuhvatiti preostali pokretni arheološki materijal na području od oko 60 m<sup>2</sup>. Na površinu su izvađene 43 amfore i oko 30 staklenih predmeta. Prilikom iskopa u jugozapadnom dijelu lokaliteta pojavio se velik broj životinjskih kostiju, stakla i ulomaka kuhinjske keramike koji nedvojbeno ukazuju na poziciju brodske kuhinje. Željezno sidro Y-oblika, pronađeno u prijašnjem istraživanju, detaljnije je dokumentirano, a u blizini prečke sidra pronađen je njegov donji dio. Položaj pokretnih nalaza izmjereno je unutar dokumentacijskog polja kako bi bio uklopljen u nacrtani plan brodoloma s ucrtanom konfiguracijom dna. Izvedena je i fotografska i video dokumentacija potrebna za izradu fotogrametrijskog i 3D modela nalazišta.

i. mi.

Slika 1. Zatečeno stanje na lokalitetu u 2015. godini

Slika 2. Fotomozaik lokaliteta s označenim pozicijama sidara (A1a, A1b, A2)





## Otok Mljet

Rt Stoba, brodolom II

Srednji vijek

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Vesna Zmaić Kralj, Pavle Dugonjić, Miljenko Marukić, Mario Orlandini, Damir Banković, Ana Skračić, Ante Plančić, V. Danilović, Goran Trninić, stručna ekipa ronilaca s Universita Ca'Foscari pod vodstvom Carla Beltramea: S. Caressa, R. Toffano, E. Pasotto, E. Costa i D. Della Libera

BROJ DOSJEA: 1971/8/1, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

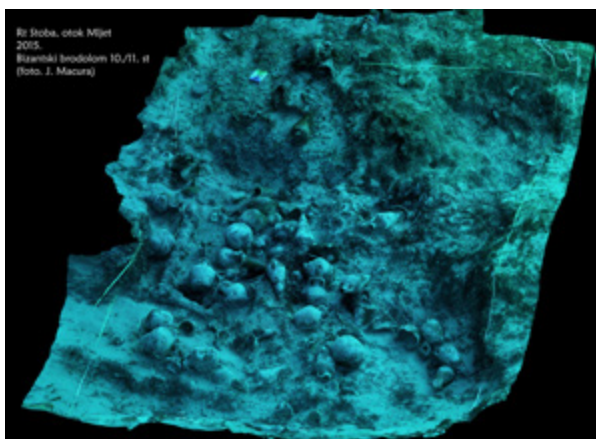
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I UNIVERSITÀ CA' FOSCARI, VENECIJA

Peta kampanja istraživanja bizantskog brodoloma kod rta Stoba provodila se od 27. rujna do 5. listopada 2015. godine. Istraživanje je izvedeno u sklopu međunarodne suradnje Odjela za podvodnu arheologiju HRZ-a i Dipartimento di Studi Umanistici, Sveučilišta Ca' Foscari iz Venecije. Ukupno polje istraživanja veličine 100 m<sup>2</sup> bilo je podijeljeno na 25 kvadrata, svaki dimenzija 2 x 2 m, orijentiranih u smjeru jugozapad-sjeveroistok. U 2015. godini unutar polja otvoreno je područje iskopa dimenzija 24 m<sup>2</sup>. Uz referentne točke iz prethodnih istraživanja dodatno su postavljene nove točke s ciljem poboljšavanja preciznosti pri izradi fotogrametrijskog modela nalazišta. Ispod površinskog sloja pijeska debljine 10-15 cm pojavio se nedirnuti sloj tereta broda u kojem je pronađeno 86 amfora koje su nakon dokumentiranja i ucrtavanja na plan izvađene na površinu. Također su nađeni i drugi

ulomci amfora, drveni čepovi amfora i ulomci staklenog posuđa. Šest amfora, odnosno grla amfora, nađeno je sa sačuvanim drvenim čepom koji je dodatno bio osiguran slojem smole. Na gotovo cijelom području iskopa pronađen je sitni do krupniji šljunak koji je bio balast broda. Sloj šljunka pronađen je iznad amfora, stoga je moguće zaključiti da se prilikom potonuća brod okrenuo i legao na dno s kobilicom prema gore, što bi moglo objasniti potpuni nedostatak tragova drvene brodske konstrukcije. Pronađeno je još jedno željezno sidro Y-oblika sačuvano u cijelosti, dužine 160 cm i svakog kraka 70 cm te s alkom za vezivanje, promjera 25 cm. Izrađena je fotografska i video dokumentacija potrebna za izradu fotogrametrije i 3D modela nalazišta. Neistraženi dijelovi lokaliteta su nakon završetka istraživanja zaštićeni, kako ne bi bili devastirani.

i. mi.

Slika 1. Bizantski brodolom iz 10./11. stoljeća s ostacima tereta amfora *in situ*





## Otok Vis

Olupine brodova Re d'Italia i Palestro

Novi vijek

Voditelj programa: Jurica Bezak

Suradnici: posada brodova Korčula i Novigrad, HRM-a i Obalne straže RH, Dražen Gorički, Leo Lušić, Uroš Jelić, Saša Denegri

BROJ DOSJEA: 1932, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Četvrta etapa rekognosciranja podmorja srednje Dalmacije 2015. godine provedena je na temelju zamolbe Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Splitu, u svrhu dokumentiranja stanja na olupinama brodova „Re D'Italia“ i „Palestro“ koji su potopljeni tijekom Viške bitke 1866. godine. Primarni cilj bio je dokumentiranje stanja na olupini broda „Palestro“, čiji je pronalazak prijavljen Konzervatorskom odjelu radi utvrđivanja točne pozicije i znanstvene identifikacije olupine. U prvoj je fazi uviđaja brodom Obalne straže LM-51 „Korčula“ pretražen sektor podmorja gdje je prijavljen pronalazak olupine. U drugoj je fazi uviđaja na lokaciji ronjenjem identificiran brodolom,

čime je potvrđeno da je doista riječ o olupini talijanske oklopnjače „Palestro“. Uviđajem je ustanovljeno da je eksplozija raznijela brodski trup na nekoliko segmenata. Dokumentiran je dio pramca i trupa olupine, približne dužine od oko 35 m, koji stoje uspravno na muljevitom dnu. Analizom fotografija utvrđeno je da forma pramca s tzv. kljunom za probijanje protivničkih brodova, ostaci dimnjaka parnog stroja, elementi nadgrađa, kao i sam položaj lokaliteta, nedvosmisleno dokazuju da je riječ o olupini talijanske oklopnjače „Palestro“ koja je potonula 1866. godine.

p. d.

Slika 1. Kljun za probijanje neprijateljskih brodova oklopnjače „Palestro“

Slika 2. Dio nadgrađa oklopnjače „Palestro“



## Otok Vis, otok Palagruža

Uvala Gnjila, uvala Labotovo, Viška luka (Vis); hrid Pupak i Volići na Veloj Palagruži, uvala Stara vloka (Palagruža), rekognosciranje

Antika / novi vijek

Voditelj programa: Jurica Bezak

Suradnici: Baldo Bistrić, Ante Plančić, Neven Lukas, Jerko Macura i Fabrizio Ciacchela

BROJ DOSJEA: 1932, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prva etapa rekognosciranja podmorja srednje Dalmacije u 2015. godini provedena je u podmorju otoka Visa i Palagruže, od 4. do 19. srpnja 2015., s ciljem pronalaska novih arheoloških podvodnih lokaliteta i provjere stanja na registriranim lokalitetima.

Na otoku Visu pregledano je više nalazišta. U uvali Gnjila utvrđeni su ostaci dosad nepoznatog antičkog brodoloma, na kojem su nađeni ulomci pitosa, amfora tipa Korint B i olovna prečka masivnog antičkog sidra. U uvali Labotovo nađeni su ostaci brodoloma s teretom željeznih sidara. Evidentirani su brojni predmeti koji su pripadali brodskoj opremi i glazirana keramika, a lokalitet je izmjeren radi dobivanja detaljnog plana nalazišta. U Viškoj luci, uz pregled nove pozicije, obavljena je kontrola novovjekovnog lokaliteta. Pregledana je pozicija u blizini Češke vile na kojoj su prema dojavi ronilaca pronađene cijele amfore, no

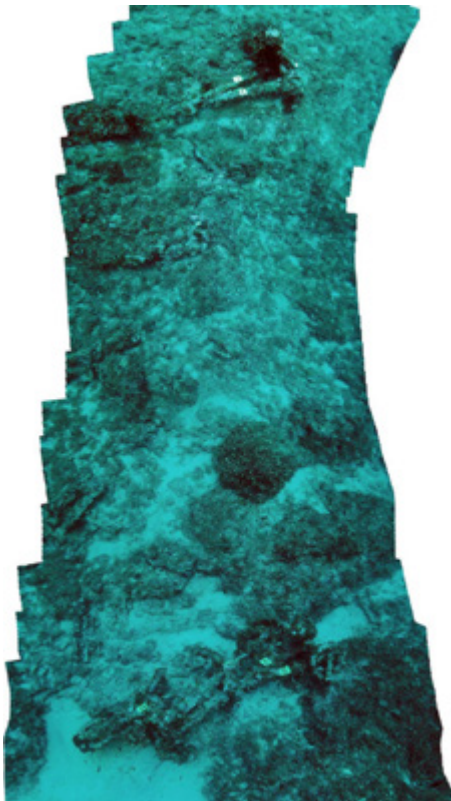
nije uočen arheološki materijal. Na lokaciji novovjekovnog brodoloma nisu vidljivi tragovi novih devastacija.

U podmorju otoka Palagruže također je pregledano nekoliko lokacija. U uvali Stara vloka pronađena je brodska kasa koja potječe s albanskog broda koji je prevezio izbjeglice u Italiju i jedno admiralsko sidro. S pozicije „Plaža“ izvađena je velika kamena prečka antičkog sidra koju je moguće povezati s nalazima grčke i helenističke keramike na otoku. Kod pličine Pupak 1 otkriven je devastirani lokalitet s kraja 1. stoljeća, no moguće je da se u dubljim slojevima pijeska nalaze cjeloviti nalazi. Na pličine Pupak 2 pronađeni su brončani topovi i ostaci željeznog parobroda iz 19. stoljeća. U neposrednoj blizini nalaze se i ostaci antičkog brodoloma s teretom amfora Dressel 1, kao i antički lokalitet s teretom grčko-italskih amfora.

j. b.

Slika 1. Uvala Labotovo, fotomozaik dijela nalazišta

Slika 2. Lokalitet Pupak 1, antički brodolom *in situ*



## Otok Vis, otok Palagruža

Otok Paržan - olupina B-24 J Liberator, otok Pločica, luka grada Komiže, rt Stračine, rekognosciranje

Antika / novi vijek

Voditelj programa: Jurica Bezak

Suradnici: Igor Mihajlović, Pavle Dugonjić, Megan Licklitter-Mundon, Russ Matthews, Steve Van Meter, Tony Burgess, Mark Petersen, Drew Pietruszka, Kevin Gray, Ante Plančić, Danijel Frka

BROJ DOSJEA: 1932, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

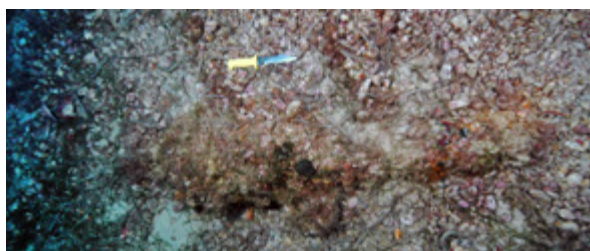
Druga etapa rekognosciranja podmorja srednje Dalmacije u 2015. godini provedena je u podmorju otoka Visa između 19. i 27. rujna 2015. godine, u suradnji sa stručnjacima Institute of Nautical Archaeology - Texas A&M University Nautical Archaeology Program. Cilj je bio prikupiti podatke o stanju na lokalitetu olupine američkog bombardera B-24 Tulsamerican nedestruktivnim metodama. Sekundarni cilj bio je pronalazak do sada nepoznatih arheoloških lokaliteta i nalaza te kontrola stanja na registriranim lokalitetima. Krajnji cilj istraživanja na olupini aviona B-24 je ustanoviti dinamiku procesa propadanja i utjecaja mora na različite materijale od kojih je izrađen avion, a sve u svrhu izrade plana primjerene zaštite i prezervacije olupine *in situ*. Stanje na plićem dijelu lokaliteta snimljeno je podvodnim kamerama, fotoaparatom i daljinski upravljanom ronilicom. Također je izmjeren električni

napon i pH stupanj kiselosti metala na krilu aviona, i to na tri pozicije koje se nalaze na različitim dubinama. Analizom očitanih vrijednosti bit će utvrđeno zatečeno stanje metala, stupanj korozije i brzina procesa dezintegracije. Na poziciji kod otoka Pločica, prema povijesnim izvorima, nalaze se ostaci francuske fregate „Favorite“ koja je potopljena 13. ožujka 1811. godine. Nalaz željeznog brodskog topa i brojnih ostataka na dnu ukazuje na to da su rekognosciranjem ubicirani ostaci fregate „Favorite“. U komiškoj luci pronađeno je krilo aviona na dubini od oko 30 m. Za krilo je ustvrđeno da vjerojatno pripada avionu B-24 Liberator koji se srušio u more u vrijeme Drugog svjetskog rata. Na rtu Stračine nije nađena prijavljena prečka antičkog sidra, već samo razasuti ulomci imbreksa i amfora koji ne pripadaju istom kontekstu.

j. b.

Slika 1. Olupina B-24

Slika 2. Brodski top *in situ*



## Pakoštane

Župna crkva Uzašašća Gospodinova

Ophodno raspelo

Venecijanski majstor (ZP), 17. st.

Srebro, srebrni lim, mjed, pozlata, drvo, tiješteno, lijevano, kucano, gravirano, 71 x 30 cm

Voditelj programa: Aleksandar Kotlar

Suradnik: Tomislav Grzunov

BROJ DOSJEA: 82/11, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na cilindrični držak nastavlja se spljošteni nodus ukrašen vegetabilnim ornamentima, a zatim prstenasti međučlan. Na središtu aversa nalazi se lijevani raspeti Krist u punoj plastici, iznad glave aureola i natpis INRI. Iznad Krista prikazan je lik Boga Oca s kuglom u ruci, lijevo od njega Bogorodica, desno Ivan, a ispod Marija Magdalena. Na središtu reversa smješten je lik Bogorodice (uznesene). Iznad nje je evanđelist Ivan, lijevo Luka, desno Marko, a ispod nje Matej. Metalno oplošje ukrašeno je iskucanim florealnim motivima. Na krajevima triloba nalaze se lijevani ukrasi u obliku palmete, a u središnjem dijelu križa ukrasne palmete. Bočna ukrasna traka je iskucana. Na više mjesta nalaze se punce venecijanskog porijekla, kao i inicijali autora (ZP).

Držak s nodusom mogao se odvojiti od ostatka križa. Tijekom vizualne analize evidentirano je više prethodnih zahvata, što je vidljivo po pojedinim bočnim ukrasima i bočnoj ukrasnoj traci. U jednoj od nestručnih intervencija je zbog pucanja donjeg dijela drvenog nosioca, na tom mjestu postavljen navoj kojim su se dva dijela raspela mogla spojiti. Stanje nosioca detaljno je analizirano tek nakon odvajanja oplošja. Drvene osi bile su deformirane, a mnogi dijelovi truli i napukli. Oplošje je bilo prekriveno slojem oksidacije, zbog čega je poprimilo tamnosivi ton. Na pojedinim mjestima uočeni su tragovi curenja boje, a na donjoj trilobi aversa tragovi korozije uzrokovani željeznim čavlicem. Na više mjesta nalazile su se udubine i

deformacije uzrokovane udarcima. Na mnogim mjestima nedostajali su čavlići kojima je oplošje pričvršćeno na nosilac. Bočna ukrasna traka gotovo je potpuno sačuvana, unatoč mnogim oštećenjima. Površina je bila oksidirana i prekrivena slojem prašine i prljavštine, a na pojedinim mjestima bile su vidljive pukotine i deformacije. Prema veličini rupica za čavliće vidljivo je da je bočna traka više puta uklanjana s nosioca. Nedostajali su pojedini bočni vegetabilni ukrasi, kao i jedna od središnjih palmeta.

Tijekom 2014. i 2015. godine izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na predmetu. Svi metalni dijelovi odvojeni su od drvenog nosioca, nakon čega je detaljno analizirano stanje nosioca. Zbog visokog stupnja oštećenja, deformacija i truljenja izazvanoga korozijom čavlića, odlučeno je da se izradi novi od laminiranog drva. S metalnih dijelova uklonjeni su slojevi nečistoće, tragovi korozije, boje i oksidacije. Sva udubljenja i druge vrste deformacija izravnate su mehaničkim sredstvima. Nedostajući bočni ukrasi izrađeni su lijevanjem kositra u gipsani kalup, kao i nedostajući srebrni čavlići. Svi metalni dijelovi dočišćeni su i fino ispolirani, nakon čega se pristupilo montaži na drveni nosilac. Montirana je bočna traka postupnim polaganjem i profiliranjem, a zatim oplošje i bočni ukrasi. Nakon montaže križ koji se još uvijek redovito koristi premazan je slojem površinske zaštite.

a. k.

Slika 1. Avers, stanje prije radova

Slika 2. Revers, stanje prije radova

Slika 3. Avers, stanje nakon radova

Slika 4. Revers, stanje nakon radova







## Pavlin Kloštar (Streza)

Pavlini samostan Svih svetih

Kasni srednji vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Suzana Čule, Bel-Bau d.o.o., Vektra d.o.o., Lupercal M. T. j. d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1832, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pavlini samostan Svih svetih osnovan je 1374. godine zakladnicom Ivana Bisena. Nakon nešto manje od dva stoljeća prosperiteta redovnici su zbog opasnosti od prodora osmanlijskih postrojbi napustili samostan između 1538. i 1547. godine te se preselili u Lepoglavu. Napušteni je samostan sljedećih stoljeća razgradilo lokalno stanovništvo. Dosadašnjim arheološkim istraživanjima (2006.-2012.) okvirno su određeni vanjski gabariti samostanskog sklopa (oko 3500 m<sup>2</sup>) te je u cijelosti istražena samostanska crkva Svih svetih, smještena na njegovu jugoistočnom dijelu (32,9 x 9,25 m). Istražena je arhitektura sustavno dokumentirana (HRZ, Vektra d.o.o.) te je izrađena nacrtana dokumentacija s pripadajućim tehničkim opisom objekta. Uz suglasnost Konzervatorskog odjela u Bjelovaru 2013. i 2014. godine istraženi je dio samostana tamponski konzerviran.

Tijekom 2015. godine istražena je površina od oko 160 m<sup>2</sup>. Prema istraženim se strukturama (od čega je većina

sačuvana u najnižoj zoni temelja ili pak samo u negativu) može pretpostaviti da je ovogodišnjim radovima bio obuhvaćen veći dio istočnog te istočni dio sjevernog hodnika klaustra, kao i dva velika pravokutna prostora. Nakon dovršetka istraživanja novopronađene strukture su fotodokumentirane s kopna (HRZ) i iz zraka (Lupercal M. T. j. d.o.o.) te su snimljene metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.). Sve su strukture nakon dovršetka istraživanja tamponski konzervirane: prekrivene su zaštitnim materijalom na koji je potom nanesen 20-40 cm deo sloj pijeska, koji je potom prekriven jednako debelim slojem zemlje (Bel-Bau d.o.o.).

Ovogodišnji radovi, provedeni u skladu s Rješenjem Konzervatorskog odjela u Bjelovaru, opisani su u ovogodišnjem izvještaju uz priloženu nacrtanu dokumentaciju s pripadajućim tehničkim opisom.

t. p.

Slika 1. Pogled iz zraka na novoistraženi dio samostana



## Pazin

Župna crkva sv. Nikole biskupa

1. Portret biskupa Andree Rapicija, nepoznati autor, prva pol. 18. st., ulje na platnu, 87 x 72,7 cm

2. Portret biskupa Enrica Rapicija, nepoznati autor, prva pol. 18. st., ulje na platnu, 93,6 x 73 cm

Voditeljica programa: Mia Kaurlotto

Suradnici: Matija Marić, Dragutin Furdi

BROJ DOSJEA: 4431, 4432, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dva portreta tršćanskih biskupa iz sakristije župne crkve sv. Nikole biskupa u Pazinu sličnih su oblika, veličine i tehnike slikanja, što upućuje na istog autora slika. Nerazmjernosti u proporcijama, položaj likova i perspektivna skraćivanja sugeriraju provincijsko porijeklo majstora školovanog vjerojatno u srednjoeuropskom slikarskom krugu. Oba biskupa prikazana su u polufiguri: Andrea u lijevom, a Enrico u desnom poluprofilu. Odjeveni su u bijelu roketu i zelenu mocetu, a u gornjem desnom kutu na svakoj slici prikazan je grb obitelji Rapicio te dugi natpis kojim se utvrđuje tko su portretirani likovi. Pretpostavlja se da je u 18. stoljeću netko od obiteljskih potomaka dao izraditi galeriju poznatih predaka prema starijim predlošcima iz 16. stoljeća. Obje slike izvedene su u tehnici ulja na platnu koje je sastavljeno od dva nejednaka komada spojena šivanjem šavom. Preparacija je dvoslojna, sličnih, smeđe-crveno-narančastih tonova. Oštećenja platna i slikanog sloja u oba su slučaja najveća na rubnim zonama slika i na tim je mjestima slikani sloj probijen čavlima koje je zahvatila hrđa. Zbog izgubljenih veza platna s drvenim podokvirima, na obje slike nastala su veća i manja

izobličenja nosioca, a preparacija i boja točkasto nedostaju na mnogo mjesta. Nakon skidanja slika s podokvira, blago su očišćene njihove poleđine te je na njih nanesen konsolidant. Platna su izravnata, a nestabilni slikani sloj konsolidiran i stabiliziran na toplinskom vakuumskom stolu. Slikani sloj raspucao se u sitne, ali duboke žličaste krakelire koje su otežavale njegovo čišćenje od nečistoća i starog alteriranog laka. Postupak čišćenja lica slika provodio se u dvije faze: tijekom prve je uklonjena prljavština, a u drugoj fazi uklonjen je alterirani lak. Nakon čišćenja znatno je postao čitkiji natpis na tamnoj pozadini s lijeve strane biskupa Enrica Rapicija. Rubovi slika ojačani su trakama novog platna, a oštećenja slikanog sloja zapunjena odgovarajućim kitom. Obradena tekstura kita podslikana je gvašom. Slike su napete na nove, drvene podokvire preko slijepog platna. Nakon lakiranja završno su retuširane bojama otopljenim u smolnom mediju. Ukrasni okviri su konsolidirani, obnovljeni su nedostajući drveni dijelovi, oštećenja su zapunjena kitom te su površinski zaštićeni. Slike su uokvirene i s poleđine zaštićene.

m. ka.

Slika 1. *Portret biskupa Enrica Rapicija*, stanje prije radova

Slika 2. *Portret biskupa Enrica Rapicija*, stanje nakon radova



## Pazin

Župna crkva sv. Nikole biskupa  
 Portret prepozita Antuna Vida Franjula  
 Nepoznati autor, 1747. g.  
 Ulje na platnu, 110 x 95 cm  
 Voditeljica programa: Ivana Sambolić  
 Suradnik: Matija Marić

BROJ DOSJEA: 4430, ZAGREB, ZMAJEVAC 8  
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Portret prepozita Antuna Vida Franjula nalazi se s još dva portreta na zidu sakristije crkve sv. Nikole u Pazinu. Slika je ovalnog formata te prikazuje svećenika u ranim srednjim godinama u polufiguri i desnom poluprofilu, kako stoji uz stol i u ruci drži brevijar. Na zelenoj pozadini su dva natpisa: s lijeve strane, ispod obiteljskoga grba, navedeno je da je portret nastao 1747. godine, kad je portretiranome bila 41 godina, te tekst uz gornji rub koji navodi da je bio "vrlo zaslužan za ovu crkvu / preminuo u 68. godini starosti 15. svibnja 1774. i u 35. godini prepozitske službe". Riječ je o djelu osrednje vještog majstora kod kojega se osjećaju i srednjoeuropski stilski utjecaji. Tijekom 2015. slika je dopremljena u radionicu Zavoda na Zmajevcu radi izvođenja cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova. Kako bi se dobio točan uvid u stanje umjetnine, provedena su istraživanja (uzorkovanje za laboratorijske analize, UV i IC fotografiranje). Nosilac slike je laneno platno sastavljeno od dva komada po sredini spojena šavom. Površina slike bila je prekrivena slojem potamnjelog laka, a s većih površina otpala je preparacija

sa slikanim slojem. Na pripadajućem ukrasnom okviru vidljiva su bila oštećenja slojeva polikromije te sloj smeđeg preslika. Nakon skidanja slike sa staroga podokvira, izvedeno je čišćenje poledine te ravnanje rubova nosioca vlaženjem i optežavanjem pod bugačicama. Nestabilni slojevi slike učvršćeni su unošenjem odgovarajućeg konsolidanta te tretmanom na toplinskom vakuumskom stolu, a potom je uklonjen stari lak. Sitne perforacije u platnu sanirane su umetanjem lanenih niti, a nedostajući dijelovi preparacije nadomješteni su toniranim kitom. Izvedena je rentoalaža slike na novi nosilac, nakon čega je napeta na novi podokvir. Izvedena je rekonstrukcija nedostajućeg slikanog sloja podlaganjem u gvaš tehnici. Nakon nanošenja sloja mastiks laka, izveden je završni retuš smolnim bojama. Ukrasni okvir stolarski je saniran, drveni nosilac i nestabilni slojevi polikromije konsolidirani te su uklonjeni površinska prljavština, lak i sloj preslika. Nakon završetka radova, slika je montirana na pripadajući obnovljeni bočni oltar.

i. sa.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Pazin

Župna crkva sv. Nikole biskupa

Zidni oslik

Fresco/secco, 15. st.

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Ivan Srša, Fani Župan, Ivan Braut, Željko Bistović, Domagoj Mudronja, Martina Lesar Kikelj, Marta Bensa, Danijela Skelin, Mirta Cvetko, Nives Jakovina, Ivana Pavleka, Maja Kamenar

BROJ DOSJEA: 1016/1, 1016/1/1, RIJEKA, UŽARSKA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE I GRADOM PAZINOM

Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima u 2015. godini obuhvaćene su zidne slike na svodnim poljima, unutarnoj strani trijumfalnog luka i na istočnom zidu svetišta. Pregledano je stanje slikanog sloja i nosioca (žbuke), dokumentirano zatečeno stanje, izvedene su probe čišćenja slikanog sloja, laboratorijska ispitivanja izvornih i naknadnih materijala te su se utvrdili uzroci i opseg oštećenja.

Detaljno su fotografirana svodna polja i zidovi te je nastavljeno s detaljnim 3D laserskim skeniranjem i fotogrametrijom svoda. S pomoću UV i IC fotografija nastojale su se utvrditi naknadne intervencije i stupanj oštećenja. Uzorci pigmenata, veziva, soli i žbuka analizirani su u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a i u laboratoriju Metris (Centar za istraživanje materijala Istarske županije).

Nakon laboratorijskih ispitivanja *in situ*, izvedene su probe čišćenja slikanog sloja kemijskim i mehaničkim metodama te je mjerena pH-vrijednost zida. Zidne slike svoda dodatno su očišćene od površinske prljavštine mehaničkim metodama čišćenja i vodom preko sloja japanskog papira. Istovremeno s konzervatorsko-restauratorskim istraživanjem provedena je povijesno-umjetnička analiza zidnih slika te arhivska istraživanja, da bi se utvrdio i valorizirao povijesni restauratorski zahvat na zidnim slikama u svetištu. Prikupljena je arhivska dokumentacija iz fondova Državnog arhiva u Pazinu, župnog arhiva u Pazinu i *Archivio storico della Soprintendenza Belle Arti e Paesaggio del Friuli Venezia Giulia* u Trstu.

k. k.

Slika 1. Uklanjanje soli s površine zidne slike mehaničkim metodama

Slika 2. Proba čišćenja 10%-tnom otopinom amonij-karbonata





## Petrovac / Zlat

Pavlinski samostan sv. Petra

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Teodora Kučinac, Petar Sekulić, Ingor d.o.o., Vektra d.o.o., Babushke

BROJ DOSJEA: 1833/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pavlinski samostan sv. Petra na Petrovoj gori (Petrovac, Zlat) osnovao je 1303./1304. godine otac Grdoš. Pavlini su ga trajno napustili između 1545. i 1548. godine zbog učestalih napada osmanlijskih postrojbi.

Tlocrtna dispozicija zlatkog samostana bila je određena geomorfologijom terena, u skladu s kojom je sagrađen sklop primjeren potrebama male redovničke zajednice (ukupna površina od oko 420 m<sup>2</sup>). U vrijeme Vojne krajine lađa crkve bila je prenamijenjena u čardak, dok su temelji svetišta bili iskorišteni kao temelji za drveni trijem. Početkom 19. stoljeća prenamijenjen je prostor svetišta crkve u pravoslavni Hram silaska Sv. Duha.

Radovi na konzerviranju i prezentiranju zlatkog samostana sv. Petra (i njegovih kasnijih pregradnji) počeli su 2009. godine. Do 2014. u cijelosti su konzervirani: samostanska crkva, refektorij/kapitularna dvorana, kuhinja, sjeverni zid dvorišta, pravoslavni zvonik te svi kontrafori uz istočnu i

sjevernu građevinsku liniju. Ujedno je izrađena i idealna 3D rekonstrukcija zlatkog samostana (Vektra d.o.o.).

Tijekom 2015. godine izvedeni su završni radovi (građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije južnog zida refektorija/kapitularne dvorane, izvođenje „ozelenjene“ krune, uređenje svih hodnih slojeva, planiranje prostora oko samostana) prezentiranja pavlinskog samostana sv. Petra na Petrovoj gori i njegovih kasnijih pregradnji (Ingor d.o.o.). Ujedno su pripremljeni novi informativni panoi (Babushke, Vektra d.o.o.).

Svi navedeni radovi, izvedeni u skladu s prethodnim odobrenjem Konzervatorskog odjela u Sisku te uz suglasnost DUUDI-ja, opisani su u godišnjem izvještaju.

Zlatki je samostan (za sada) jedini u cijelosti istražen i prezentiran kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan na onodobnome slavonskom prostoru.

t. p.

Slika 1. Pogled iz zraka nakon dovršetka radova



## Plomin

Peterokutna kula kaštela

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Tihomir Percan

Suradnik: Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 2331, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM KRŠAN

Radovima u unutrašnjosti peterokutne kule nastavljen je projekt građevinske i konstruktivne sanacije koji se proteklih godina provodi u Plominu, čiji je dio i arheološki nadzor, odnosno arheološko istraživanje. U navedenoj je kampanji arheološki nadzor trajao samo tri dana i bio je usmjeren prije svega na unutrašnjost kule na kojoj su se provodili građevinski radovi. Evidentirano je nekoliko kulturnih slojeva, međutim ni jedan od pronađenih nije bio intaktan te je materijal koji je prevladavao u njima datiran u širok raspon od kasnog srednjeg vijeka do kraja 20. stoljeća, čime nisu dobiveni podaci koji bi mogli proizaći istraživanjem dubljih intaktnih slojeva unutar kule. Bez obzira na malu istraženu površinu, kulturni slojevi u unutrašnjosti peterokutne kule, iako ispremiješani,

sadržavali su dosta pripadajućeg pokretnog materijala. Nakon završenih arheoloških radova sanirani su zidovi kule s vanjske i unutarnje strane, a unutrašnjost je prekrivena geotekstilom i zapunjena šljunkom. Zahvaljujući tim radovima i arheološkom nadzoru u suradnji s Ministarstvom kulture RH, Općinom Kršan, tvrtkom Kapitel d.o.o. i Hrvatskim restauratorskim zavodom, donekle je prošireno znanje o slojevima unutar peterokutne kule plominskog kaštela, a nastavak istraživanja dubljih slojeva svakako bi dao odgovore na mnoga neodgovorena pitanja, prije svega ona o fazama gradnje kule i cijelog kompleksa plominskog kaštela.

t. pe.

Slika 1. Pogled na otkrivene puškarnice

Slika 2. Pogled na puškarnice nakon zatrpavanja unutrašnjosti kule šljunkom



## Podgarić

Stari grad Garić-grad

13. - 16. st.

Voditeljica programa: Teodora Kučinac

Suradnici: Tajana Pleše, Vektra d.o.o., M. G. plan d.o.o., Ing-grad d.o.o., Bel-Bau d.o.o.

BROJ DOSJEA: 26/2, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi su pokrenuti 2009. godine nakon tridesetogodišnje stanke. Do 2011. vođeni su na Odjelu za kopnenu arheologiju HRZ-a (vidi kataloške jedinice u Portalu 1/2010., 2/2011., 3/2012.). Obuhvatili su pripremne radove za sanaciju središnje kule (uklanjanje vegetacije, gradnja prilaznog mosta, definiranje hodnica i priprema digitalne dokumentacije postojećega stanja).

Od 2012. radovi se obavljaju na Odjelu za graditeljsko naslijeđe HRZ-a. Tijekom godine dovršena je projektna dokumentacija za sanaciju središnje kule koja se sastoji od arhitektonskog i građevinskog dijela. Projekt su izradile tvrtke Vektra d.o.o. iz Varaždina i M. G. plan d.o.o. iz Sesveta. Prema potvrđenoj projektnoj dokumentaciji izvedena je konstruktivna i građevinska sanacija gornjeg dijela jugoistočnog zida središnje kule. Radove je izvodio Ing-grad d.o.o. iz Zagreba pod nadzorom HRZ-a i tvrtke M. G. plan d.o.o. Radove od 2013. izvodi tvrtka Bel-Bau d.o.o.

iz Bjelovara. Te godine je građevinski saniran gornji dio sjeveroistočnog zida, a sljedeće, 2014., grubo su sanirani preostali vanjski zidovi, široki oko 2,5 metara, i to najprije njihova vanjska lica.

Tijekom 2015. nastavljena je konstruktivna i građevinska sanacija središnje kule. Građevinski radovi ponovo su ugovoreni s tvrtkom Bel-Bau d.o.o. iz Bjelovara, a nadzor s tvrtkom M. G. plan d.o.o. iz Sesveta. Radovi su obuhvatili zazidavanje lica zidova u unutrašnjosti i dozidavanje nedostajuće krune zidova. Izveden je i armiranobetonski serklaž na vrhu kule na koji će se osloniti projektirana krovna konstrukcija. Tek nakon izvedbe krova, koji bi trebao zaštititi kulu od daljnjeg propadanja, nastavilo bi se s radovima na formiranju otvora i izvedbi drvenih međukatnih konstrukcija.

t. k.

Slika 1. Kula prije građevinskih radova

Slika 2. Kula prije početka radova 2015. godine

Slika 3. Izvedeni armiranobetonski serklaž na vrhu kule





## Požega

Crkva sv. Lovre

Zidni oslik

Nepoznati autor, 18. st.

*Secco* tehnika

Voditelj programa: Ivan Srša

Suradnik: Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 3/2, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Restauratorski radovi u 2015. izvedeni su na sačuvanim fragmentima teško oštećene barokne zidne slike na sjevernom zidu sjevernoga broda. Radovi su obuhvatili uklanjanje nataložene prašine i ostataka vapnenih premaza te kapljica žbuke. Ispunjavanje lakuna u žbuci izvedeno je vapnenim mortom, u omjeru 1:3 (jedan dio prosijanoga

gašenog vapna i tri dijela prosijanoga riječnog pijeska). Integracija slikanog sloja izvedena je samo djelomice, i to pigmentima pomiješanim s bistrom vapnenom vodom. Zbog hrapave površine izvorne žbuke, integracija je mjestimice izvedena poentilističkom metodom.

i. sr.

Slika 1. Stanje zidne slike prije zahvata

Slika 2. Stanje zidne slike nakon zahvata





## Požega

Kripta katedrale sv. Terezije Avilske

Tekstilni inventar

Nepoznati autori, 18. i 19. st.

Razni materijali, razne dimenzije

Voditeljica programa: Gordana Car

Suradnici: Branka Regović, Tihana Čelebić, Marta Budicin, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Goran Tomljenović

BROJ DOSJEA: 8744, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu višegodišnje suradnje na preventivnoj zaštiti i restauriranju grobnog tekstila iz kripte požeške katedrale, tijekom 2015. izvedeno je preventivno konzerviranje ostatka tekstilnog inventara koji obuhvaća 77 odjevnih predmeta i fragmenata liturgijskog i građanskog tekstila. Liturgijski tekstil uglavnom potječe iz 18., a građanski iz 18. i prve polovice 19. stoljeća.

Zbog grobnih ostataka (tjelesne izlučevine, ostaci kostiju, nakupine čahura, drveni dijelovi i ispune ljesova, prašina, zemlja) predmeti su deformirani, korodiranih metalnih dijelova, diskolorirani, mehanički oštećeni te površinski i dubinski onečišćeni.

Dezinfekcija svih predmeta potapanjem u 70%-tnom etanolu u trajanju od deset minuta izvedena je u prostorima

RC-a Ludbreg. Radovi su nastavljeni na zagrebačkom odjelu, gdje je izvedeno uklanjanje grubih nečistoća višestrukim natapanjem uz mehaničko uklanjanje nečistoća. Uslijedio je postupak pranja neutralnim anionskim deterdžentom *Hostapon T* (4g/l) na 35 °C, ispiranje u naizmjeničnim namakanjima i pod mlazom u više navrata. Sušenje voluminoznih predmeta izvedeno je na mekanim voluminoznim nosačima, a ravnih na površini stola. Nakon toga su svi predmeti izmjereni, opisani, međusobno usklađeni te pohranjeni u beskiselinske kutije i namotani na valjke.

g. c., m. b.

Slika 1. Prsluk od kepera, stanje prije preventivne zaštite

Slika 2. Prsluk od kepera, stanje nakon preventivne zaštite

Slika 3. Košulja-kaputić od tafta, stanje prije preventivne zaštite

Slika 4. Košulja-kaputić od tafta, stanje nakon preventivne zaštite



## Premuda

Olupina potonulog bojnog broda SMS Sz. Istvan

Novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Andrea Rigon, Christian Hoelzl, Michele Fauaron, Phillip Alarei, Stefan Saver, Stefan Steuerer, Walter Reh, Wolfgang Mehrer, Aleksandar Pasić

BROJ DOSJEA: 1965/2, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S DC SHARK D.O.O., MEDULIN

Podmorsko arheološko istraživanje proveo je Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda od 27. do 29. svibnja 2015. godine. Olupina se nalazi na 66 m dubine i na njoj su moguća samo ronjenja s ronionicima viših ronilačkih kategorija iz tehničkog ronjenja. Olupina bojnog broda Sz. Istvan prvi put je istraživana 1995. godine, kad je provedena prva veća istraživačka ekspedicija u suradnji s mađarskim kolegama. Na olupini je provedeno šest većih ekspedicija u suradnji s austrijskim i talijanskim kolegama, kao i desetak stručnih uvidaja i arheoloških nadzora prilikom turističkog ronjenja. Na dnu oko olupine leži velika količina pokretnog materijala, tj. obilje vojne opreme i dijelova brodske konstrukcije. Navedeni su predmeti iznimno zanimljivi devastatorima i kolekcionarima, a na navedenom zaštićenom kulturnom dobru lak su plijen lopovima. Prva je etapa istraživanja provedena od

27. do 29. svibnja 2015. godine. Pokretni predmeti nisu vađeni na površinu, a s obzirom na nepovoljne vremenske uvjete na površini, ali i iznimno lošu vidljivost na dnu, realiziran je samo dio predviđenog programa, tj. mjerenje od referentnih točaka postavljenih 2009. godine. Većina ronjenja obavljena je uz krmu broda gdje je pregledano šire područje, a nove devastacije nisu uočene, iako iz mulja vire razni predmeti. Međutim, primijećeno je da je s krme broda otpao veći komad prirodnog obraštaja školjaka. Riječ je o površini od oko 10 m<sup>2</sup>, debljine 10 do 15 cm. Utvrđeno je da su školjke otpale zbog svoje težine, a ne strukturalnog oštećenja trupa broda. Na metalu nisu uočena pucanja, što je svakako dobro, no ovako je taj dio trupa nanovo izložen solima iz mora i evidentno je da će propadanje na tom dijelu trupa biti ubrzano.

i. mi.

Slika 1. Krmeni prozor broda

Slika 2. Propeler i kormilo broda



## Pula

Franjevački samostan

Podni mozaik

*Opus tessellatum*, 2. - 3. st.

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: Matko Kezele, Nikola Upevče, Luana Miletić Bulić, Vanja Ujčić, Alan Vlahov, Ivan Valušek, Macuka d.o.o.

BROJ DOSJEA 1481/2/1, RIJEKA, UŽARSKA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM U PULI

Rimski mozaik u franjevačkom samostanu u Puli otkriven je tijekom arheološkog istraživanja kapele sv. Ivana 1963. godine. Od otkrivanja do danas mozaik je postupno degradirao zbog nepovoljnih uvjeta u kojima se nalazio. Usporedbom povijesnih fotografija, vidljivo da je otprilike 10 % središnjeg polikromnog dijela mozaika nepovratno uništeno. Zbog takvog stanja mozaika 2009. godine, počeli su istraživački radovi kojima su se utvrdili uzroci propadanja mozaika. Nakon istraživanja donesen je zaključak da je podizanje mozaika nužno jer je uzrok propadanja podnica koja je kontaminirana štetnim solima pa se zbog naglih promjena temperature i vlage postupno mrvili i osipali. Radovi su počeli postavljanjem zaštitnog sloja na površinu mozaika (*facing*), numeriranjem i ucrtavanjem smjerova na gazi, nakon čega se počelo sa strapiranjem

mozaika. Demontaža se sastojala od odvajanja mozaika na 37 manjih fragmenata. Kad je fragment bio potpuno odvojen, prenesen je u privremenu radionicu u kojoj su izvedeni konzervatorski zahvati. Nova *aerolam* podloga mreža položena je na željeznu konstrukciju od inoksa, a zbog ventilacije izvorne podnice moralo se pripaziti da ostane dovoljno prostora između nove podloge, izvorne podnice i zidova. Na *aerolam* podlogu potom je nanesen sloj žbuke kojom su fragmenti jednim redom spojeni u cjelinu. Uklanjanje gaze s lica mozaika uslijedilo je nakon što se žbuka dobro osušila. Nakon čišćenja, manje lakune su rekonstruirane uz pomoć izvornih *tessera*, a preostale veće lakune ožbukane su toniranom žbukom upuštenom nekoliko milimetara u odnosu na *tesselatum*.

t. š.

Slika 1. Zatečeno stanje 2009. godine

Slika 2. Pogled na mozaik nakon postavljanja zaštitnog sloja

Slika 3. Odvajanje mozaika od podloge

Slika 4. Mozaik nakon radova







## Pula

Olupina broda Viribus Unitis, uvala Banjole, rt Rakovica i Bumbište, akvatorij Vrsara i Rovinja  
Antika / novi vijek

Voditelj programa: Krunoslav Zubčić

Suradnici: Davor Milošević, Darko Poropad, Tomislav Divić, Antonio Ribić, Ivica Rojnić, Neven Kelemen, članovi  
CPA Pula, Ozren Pleše

BROJ DOSJEA: 2146, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podvodno arheološko istraživanje i rekognosciranje podmorja Istre, osim na ostacima potopljenog broda Viribus Unitis, obavljeno na više lokacija u okolici Pule (uvala Banjole, rt Rakovica i Bumbište te akvatorij ispred Vrsara i Rovinja). Istraživanje na lokaciji broda Viribus Unitis bilo je otežano zbog izuzetno loše vidljivosti koja je onemogućila fotografsko dokumentiranje ili snimanje *in situ*. Na lokalitetima Albanež i Kamenjak nisu uočeni novi tragovi

devastacije. Dokumentirani su ostaci sidara i topova. Na lokaciji ulaza u uvalu Banjole je, prema informacijama dobivenim od Davora Miloševića, lociran antički brodolom s teretom amfora. Lokalitet je devastiran: na površini morskog dna vidljivi su samo krupni, veći komadi amfora, bez cjelovitih primjeraka. Najveća koncentracija amfora nalazi se na dubini između 32 i 39 m.

k. z.

## Pula

Povijesni i pomorski muzej Istre

Mapa Harryja Heussera

Nepoznati autor, 1914.-1918. g.

Svila, papir, tempera, ljepenka, 57 x 65 cm

Voditeljica programa: Branka Regović

Suradnici: Blaženka Beatović, Marta Budicin, Daniela Ratkajec, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 8763, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S POVIJESNIM I POMORSKIM MUZEJOM ISTRE

U mapi grafika Harryja Heussera, odnosno carske i kraljevske flote (*Von der kaiserlichen und königlichen Flotte*) čuvane su grafike mornaričkog slikara i grafičara Harryja Heussera (1886.-1943.). Tijekom Prvog svjetskog rata Heusser je izradio seriju bakroreza "C. kr. flota" koji su objavljivani u novinama *Wiener Blatt*, *Oesterreichs Illustrierte Zeitung*, *Leipziger Illustrierte*. Od njegovih većih platna, glavnina je sačuvana u Vojno-povijesnom muzeju u Beču te u privatnim zbirkama.

Osnovu korica mape za ulaganje grafika čine dva komada ljepenke presvučene crnom svilenom tkaninom. Na prednjoj strani otisnut je motiv carske krune i natpis *Von der Kaiserlichen und Königlichen flotte, Harry Heusser*. Unutrašnjost mape oblijepljena je tiskanim papirom s motivom carske krune u vijencu. Mapa je zatečena u izrazito lošem stanju. Bila je prekrivena prašinom i manjim mrljama, s nešto više nečistoća u utorima preklopa. Veća oštećenja papira pronađena su u unutrašnjosti preklopa. Tkanine s omota i s hrpta mape bile su u vrlo

lošem stanju, pune pukotina i procjepa, a na nekoliko su mjesta i nedostajale. Traka za vezanje bilo je samo u tragovima. Nečistoće mape uklonjene su usisavanjem, a neprimjerena intervencija lijepljenja oštećenih svilenih dijelova uklonjena je destiliranom vodom. Oštećenja tkanine hrpta mape sanirana su podlaganjem i šivanjem. Svi odlijepljeni dijelovi umetnuti su u procijepa i zalijepljeni. Glavna tkanina mape podložena je pamučnom tkaninom i umetnuta između izvorne tkanine i ljepenke. Oštećenja su zatvorena šivanjem restauratorskim bodom. Novim trakama nadomještene su nedostajuće trake za vezanje. Poderotine i odlijepljeni dijelovi dekorativne papirnate podloge konsolidirani su japanskim papirom. Oštećeni dijelovi retuširani su do ujednačenosti s izvornim koloritom. Zatečeni izbljedjeli rukopis i ornament s krunom osvježeni su minimalnim retušem. Nabavljena je kutija za pohranu, opremljena beskiselinskim materijalom, te je predmet vraćen vlasniku.

b. re., m. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Purga Lepoglavska

Kapela sv. Jurja

1749. g.

Voditelj programa: Duško Čikara

Suradnici: Anka Čurić, Branimir Rašpica, Bel-Bau d.o.o., Geoexpert-projekt d.o.o.

BROJ DOSJEA: 258, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela je podignuta 1749. godine na nekadašnjem pavlinskom posjedu u selu Purga, nedaleko od Lepoglave. Pravilno orijentirana kapela ima manji zvonik po sredini glavnog pročelja te sakristiju uz sjevernu stranu svetišta. Iako plastičnom raščlambom jednostavna, na njezinu se zidnom i krovnom plaštu reflektira dinamička kompozicija unutarnjeg prostora s bočnim proširenjima lađe te kupolastim svodom. Unutrašnjost kapele oslikao je pavlinski slikar Ivan Ranger 1750. godine iluzionističkom arhitekturom i prizorima iz legende o svetom Jurju. U kapeli je očuvan integralni barokni inventar.

Osim povremene ugroze zidnog oslika, prouzročene prokišnjavanjem zbog neodgovarajućeg krovnog pokrova, najveći problem je prodor zemne vlage koja je uzrokovala oštećenja donje zone oslikanih zidova i kamenog popločenja u kapeli. Da bi se zaustavilo daljnje propadanje, u dvije godine je građevinskom sanacijom izvedena konsolidacija i zaštita temelja od vlage sa sustavom drenaže i odvodnje oborinskih voda. Radove je izvela tvrtka Bel-Bau d.o.o. prema projektu tvrtke Geoexpert-projekt d.o.o., koja je obavila stručni i projektantski nadzor nad navedenim radovima.

d. č.

Slika 1. Izvedba tajače uz sanirani temelj južnog zida kapele u prosincu 2015.

Slika 2. Djelomično nasuti drenažni iskop uz južni zid kapele u prosincu 2015.

Slika 3. Travnati pokrov uz sjeverni zid kapele u ožujku 2015.



## Radovan

Kapela Blažene Djevice Marije

Skulptura Bogorodice s Djetetom

Nepoznati autor, salzburški umjetnički krug, oko 1430. g.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, posrebreno, 100 x 31 x 20 cm

Voditeljica programa: Ksenija Škarić

Suradnici: Goran Cukrov, Martina Wolff Zubović

BROJ DOSJEA: 8648, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom prve polovice 2015. godine provedena su opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja gotičke skulpture Bogorodice s Djetetom, koja su uključivala arhivska istraživanja i analizu komparativne građe, analizu materijala (drva i polikromije), RTG snimanje i stratigrafsku analizu. Istraživanja su razjasnila kronologiju umjetnine i pružila uvid u njezino stanje. Temeljem tih spoznaja predložena su dva pristupa restauriranju umjetnine: prvim bi se zadržala recentna repolikromija, a drugim bi se ona uklonila i predstavio prijašnji oslik. Nakon analize argumetata, u dogovoru s kolegama, vlasnikom i konzervatorima, donesena je odluka o zadržavanju postojeće recentne repolikromije, uz obvezno praćenje stanja u budućnosti. Prije preuzimanja i pakiranja kipa Majke Božje iz crkve, ljuskava polikromija imobilizirana je japanskim papirom i sintetičkim ljepljivom. Demontirana su žezla te su odvojeno omotana u zračnu foliju i pohranjena s figurom u sanduk za transport. Na mjesto skulpture postavljena je kaširana fotografija u prirodnoj veličini izrezana prema obrisu, koja je na tom mjestu stajala do povrata skulpture. U nišu

je postavljen termohigrograf koji je tijekom godine dana bilježio temperaturu i relativnu vlažnost zraka.

Skulptura Majke Božje podvrgnuta je dezinfekciji i dezinfekciji gama-zračenjem na Institutu Ruđer Bošković. Slojevi polikromije i osnove učvršćeni su ljepljivom uz podlogu, što je omogućilo uklanjanje privremene imobilizacije japanskim papirom. Zalijepljen je palac lijeve Isusove ruke koji je bio slomljen. Na žezlu Majke Božje istokaren je donji dio koji je bio izgubljen. U nastavku radova postojeća oštećenja polikromije zapunjena su kitom koji je uglačan, a potom izoliran lakom. Kitovi su retuširani prema okolnoj površini, bojom, pozlatom i posrebrenjem. Nova pozlata i posrebrenje u tonu i sjaju približeni su zatečenima. Žezlo je od šake izolirano koloriranim filcom, čime je položaj žezla popravljen, a trenje između dijelova smanjeno.

U završnici radova Hrvatski restauratorski zavod preuzeo je postolje kipa u radionicu radi izrade novog spoja s poleđine. Umjesto mesinganih vijaka kojima je skulptura bila učvršćena s lica, skulptura je za postolje učvršćena s



poledine, a rupe od vijaka su zatvorene. Kako bi se izbjeglo bušenje skulpture, s poledine je na drvo zalijepljena daščica u koji je uglavljen vijak. Postolje i skulptura vraćeni su u crkvu i montirani na oltar.

Usporedno s radovima na montaži skulpture, na ispo- vjedaonici su provedeni radovi osnovnog konzerviranja. Ljuskav oslik je učvršćen, a dvoja vratašca na kojima su šarke bile slomljene montirana su novim šarkama.

k. š.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Rakalj

Lokalitet Stari Rakalj

Prapovijest / antika / srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Tihomir Percan

Suradnici: Siniša Pamić, Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 1925, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM MARČANA

Arheološki lokalitet Stari Rakalj, odnosno ostaci neka-  
dašnjeg kaštela, nalazi se na brežuljku nadmorske visine  
93 m iznad rta Svetog Mikule. Strateškim položajem vrlo  
dobro kontrolira ulaz u Raški zaljev, ali i velik dio Kvarner-  
skog zaljeva. Upravo je to jedan od razloga gotovo stalne  
naseljenosti Starog Raklja, od prapovijesne gradine pa  
do srednjovjekovnog kaštela koji je prestao postojati 1510.  
godine. U povijesnim izvorima prvi se put spominje 1312.  
godine, gdje se pojavljuje pod nazivom *Castellare de Rachir*  
kad ga gorički grof Henrik daje kao miraz svojoj kćeri Eli-  
zabeti i njezinu zaručniku Nikoli od Pramberga. Godine  
1342. u diobnom ugovoru goričkih grofova spominje se  
kao *Castrum Novum*, a 1374. godine prelazi, s cijelom gro-  
fovijom, u vlast austrijskih vojvoda Habsburgovaca. Prva

arheološka istraživanja provedena su 2007. godine te su  
nastavljena u kampanjama 2013. i 2014. godine. Radovima  
u 2015. godini potvrđene su pretpostavke o postojanju više  
faza gradnje bedema, ali i stambenog dijela i kule kaštela  
te, isto tako, postojanje jedne antičke faze gradnje na tom  
lokalitetu. Pronađeni su ostaci slojeva iz brončanog doba,  
kao i ostaci zidova iz (kasno)antičkog razdoblja. Otkrivena  
je i masivna samostojeća kvadratna kula čija širina zidova  
iznosi gotovo 2 m. U kulturnim slojevima prikupljeni su  
pokretni arheološki nalazi (keramika, kosti, staklo, metal,  
školjke, ugljen) koji se datiraju od brončanog doba pa sve  
do srednjeg vijeka.

t. pe.

Slika 1. Ostaci polukružnog zida i dijela kule tijekom istraživanja

Slika 2. Ostaci kule kvadratne osnove



## Rijeka

Srpska pravoslavna crkva sv. Nikole

1. Bogorodica Umilenija, nepoznati autor, 16./17. st., tempera na dasci, pozlata, 98 x 72,6 x 3,5 cm

2. Bogorodica s Kristom na prijestolju, nepoznati autor, 18. st., ulje/tempera na drvu, pozlata, srebro, 49,5 x 38 x 2,5 cm

Voditelj programa: Goran Bulić

Suradnice: Ana Rušin Bulić, Svjetlana Dokić, Patricia Obuljen

BROJ DOSJEA: 1985/6, RIJEKA, UŽARSKA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ikona *Bogorodica Umilenija* izvedena je tehnikom tempere i pozlate na drvu. Prikazuje poprsje Bogorodice s Djetetom u rukama, a lijevo i desno su natpisi iznad kojih su likovi dvaju anđela. Povjesničar umjetnosti Dejan Radovanović navodi da je ikona nastala u Grčkoj u 16./17. stoljeću. Drveni nosilac sastavljen je od tri dijela, spojena fiksnim potpornim sustavom. U gornjem dijelu slike vidi se platneni nosilac. Spojevi su razdvojeni i uzrok su oštećenja slikanog sloja. Oštećenja su najbrojnija uz gornji i donji rub slike te ispod desnog Bogorodičina ramena. Preparacija je stabilna (osim uz spojeve). Debelo nanoseni lak oksidacijom je jako potamnio i prekriven je gustim slojem površinske nečistoće. Na Bogorodičinim rukama čavlima su pričvršćene srebrne aplikacije.

Ikona *Bogorodica s Kristom na prijestolju* izrađena je tehnikom tempere/ulja preko pozlate i srebra na drvu. Prikazuje Bogorodicu kako sjedi na prijestolju s Djetetom u krilu. Prema Dejanu Radovanoviću, ikona pripada levantinskom baroku iz 18. stoljeća. Nosilac je drvo iz jednog dijela, raspuklo na dva dijela, s fiksnim potpornim sustavom od dva dijela. Preparacija je zatečena stabilna (osim uz oštećenja nosioca), kao i slikani sloj, no određeni su dijelovi prečišćeni. Lak je u debelom sloju nanesen, oksidiran i

prekriven gustim slojem površinske nečistoće. Ukrasni okvir je drven, rezbaren, pozlaćen, s vidljivim oštećenjima i potpuno preslikan imitacijom pozlate.

Na ikonama je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat: dezinsekcija, istraživanja i probe topivosti. U skladu s rezultatima, uklanjane su površinske nečistoće i naknadno nanoseni materijali sa stabilnih dijelova slikanog sloja i pozlate na licima i ukrasnom okviru. Srebrne aplikacije su demontirane, očišćene i premazane zaštitnim lakom te ponovno postavljene na ikonu. Konsolidirani su nestabilni dijelovi nosioca, preparacije i slikanog sloja. Očišćeni su stabilizirani dijelovi pozlate i slikanog sloja. Izvedena je stolarska sanacija nosioca ukrasnog okvira te je izrađen potporni sustav na nosiocu ikone *Bogorodica Umilenija*. Rekonstruirani su nedostajući dijelovi nosioca i preparacije, a retuš oštećenja slikanog sloja izveden je u dvije faze: podlaganjem pokrivnim bojama te završni retuš lazurnim bojama. Oštećena pozlata rekonstruirana je 22-karatnim zlatom. Slike su završno lakirane te je ikona *Bogorodica s Kristom na prijestolju* montirana u ukrasni okvir.

g. b.

Slika 1. *Bogorodica Umilenija*, stanje prije radova

Slika 2. *Bogorodica Umilenija*, stanje nakon radova

Slika 3. *Bogorodica s Kristom na prijestolju*, stanje prije radova

Slika 4. *Bogorodica s Kristom na prijestolju*, stanje nakon radova





## Rijeka, Jelenje, Klana, Čabar

Obrambeni sustav *Claustra Alpia Iuliarum*

Antika

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Tihomir Percan, Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 2147, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM FINANCIRAN IZ EU FONDOVA I PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2015. godine Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda sudjelovao je u međunarodnom projektu „*Claustra* - kameni branici Rimskog Carstva“. Projekt je financirala Europska unija u sklopu Europske teritorijalne suradnje, operativnog programa prekogranične suradnje Slovenija-Hrvatska, a sufinanciralo Ministarstvo kulture RH. U projektu su također sudjelovali Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije kao vodeći partner, Narodni muzej Slovenije, Udruga Žmergo i Primorsko-goranska županija.

Spomenička baština kasnoantičkog obrambenog sustava *Claustra Alpia Iuliarum* prostrana je arheološka zona na području Hrvatske i Slovenije. Arheološka istraživanja, uz oskudne povijesne podatke, osnovni su izvor podataka o vremenu nastanka i djelovanja toga sustava, kao i o načinima njegova funkcioniranja. Stoga je Hrvatski restauratorski zavod, uz ostale aktivnosti u kojima je su-

djelovao, proveo i niz arheoloških istraživanja kojima su se pronalazili i dokumentirali do sada nepoznati dijelovi sustava, definirao znanstveno-istraživački potencijal toga spomenika te se prikupljali podaci o njegovu postojećem stanju, kako bi izrada konzervatorske podloge i nacrtu upravljanja bila što kvalitetnija. Zbog specifičnosti spomenika, uvjetovanih iznimno prostranim područjem na kojem se pruža te gustom vegetacijom koja to područje prekriva, osim uobičajenih arheoloških metoda (arheološkog sondiranja ili arheološkog rekognosciranja), prilikom predmetnih istraživanja korištene su i neke suvremene nedestruktivne metode dokumentacije, poput LiDAR ili GPR snimanja.

Takav pristup omogućio je lociranje do sada nepoznatih dijelova sustava i arheološko istraživanje dviju novootkrivenih kula.

j. v.

Slika 1. Novootkrivena kula na lokalitetu Obrovac iznad Grobničkog polja

Slika 2. Novootkrivena kula na položaju Mlake kod Klane





## Rovinj

Kula Turnina

Prapovijest / srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Tihomir Percan, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 2071, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u 2015. godini osiguralo je financijska sredstva za nastavak sustavnih arheoloških istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova na ostacima srednjovjekovne kule Turnina kod Rovinja, koja djelatnici Službe za arheološku baštinu na tom lokalitetu provode od 2013. godine.

Arheološka istraživanja provedena 2015. godine za cilj su imala definiranje prostora sjeverno od kule, na kojemu su već prethodne godine pronađeni ostaci zidanih struktura koje su sugerirale širenje lokaliteta i na tom prostoru. Iz tog su razloga istražene sonde uz prošle godine utvrđene zidove, čime su definirani dijelovi dvaju objekata iz kasnosrednjovjekovnog razdoblja te dio jednog objekta iz ranosrednjovjekovnog vremena. Posljednji dio istraživanja provodio se na prostoru najjužnije prizemne prostorije

kule i prostora koji se pruža prema jugu, gdje su nakon čišćenja urušenja istraženi arheološki slojevi.

Pronađeni nalazi pokazuju da je ta lokacija korištena tijekom brončanog doba, nakon čega je dulje vrijeme bila napuštena. Dio nalaza sugerira da je lokacija ponovno zaposjednuta tijekom ranog srednjeg vijeka (9. i 10. stoljeće), a znatniju graditeljsku aktivnost možemo pratiti ponovno od 13. stoljeća, kad je kula najvjerojatnije dobila konačnu formu.

Glavnina financijskih sredstava usmjerena je na građevinsku sanaciju najugroženijih dijelova objekta te na raščišćavanje terena oko kule. Građevinski radovi obavljali su se prije svega na dijelovima svodnih konstrukcija prizemnih prostorija kojima je na pojedinim mjestima prijetilo urušavanje.

j. v.

Slika 1. Pogled na ostatke kule s istočne strane nakon provedenog čišćenja

Slika 2. Pogled na nalazište sa sjevera nakon dovršenih istraživanja



## Samobor

Samoborski muzej

1. Opća slika Austrijskog Carstva s geografskog, državnog, znanstvenog i umjetničkog aspekta, C. Hennig (grafičar), C. W. Medau (izd.), 1838. g., litografija, 60,7 x 46,5 cm
  2. Skidanje s križa, J. Kohlschein (grafičar), prema istoimenoj kompoziciji Rogera van der Weydena, 19. st., bakropis, 16 x 22,5 cm
  3. Poklonstvo mudraca, J. Blaschke (grafičar), 19. st., bakrorez/bakropis, 21 x 14,3 cm
  4. Bogorodica s Djetetom i sv. Anom, F. Dinger (grafičar), 19. st., bakrorez, 21,2 x 15,5 cm
- Voditeljica programa: Sandra Juranić  
Suradnici: Marta Budicin, Jovan Kliska, Margareta Klofutar

BRJ DOSJEA: 8749 (1), 8750 (2), 8751 (3), 8752 (4)

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Četiri grafike iz fundusa umjetničke zbirke Samoborskog muzeja datirane su u 19. stoljeće.

Litografija *Opća slika Austrijskog Carstva* u vrijeme cara Ferdinanda I. izrađena je, litografirana i izdana u češkim Litomericama od izdavačkog društva C. W. Medau iz Praga, a autor je grafičar Carl(?) Hennig. Ta je litografija inovativan način predstavljanja i promidžbe cara Ferdinanda. Predstavlja enciklopedijski opći pregled carstva od početaka do vremena Ferdinanda I. sa svim statističkim podacima o regijama, njihovu stanovništvu, s mjerama i udaljenostima. U središtu rozete nalazi se poprsje Ferdinanda I. okruženo s dvadeset medaljona s prikazima važnih predstavnika različitih disciplina, od državnništva do matematike. Tu je i karta Austro-Ugarske s portretima Rudolfa I. Habsburškog i Franje I. Lotarinškog, a iznad njih su vedute Trsta, Praga, Budima, Pešte, Innsbrucka, Beča i Habsburške tvrđave među rodoslovljima.

Tri su preostale grafike sakralne tematike s popratnim tekstovima na njemačkom jeziku.

Njemački bakrorezac, grafičar i slikar Joseph Kohlschein (1841.-1915.) autor je bakropisa *Skidanje s križa* koji je rađen prema poznatoj kompoziciji iz 1443. flamanskog renesansnog slikara Rogera van der Weydena. Autor je, između ostalog, poznat i po izrađivanju grafika religiozne tematike uz predloške njemačkih nazarenskih slikara.

Bakrorez/bakropis *Poklonstvo mudraca* izradio je bakrorezac i grafičar János Blaschke (1770.-1833.) rodom iz Bratislave. Živio je i djelovao u Beču gdje nastaju njegova najvažnija djela, a ističe se po portretnoj grafici manjih dimenzija slavni ličnosti.

Bakrorez *Bogorodica s Djetetom i sv. Anom* izradio je njemački slikar i bakrorezac Fritz Dinger (1827.-1904.) prema zidnoj slici s istoimenim prikazom iz kapele sv. Ane u crkvi San Pietro in Montorio u Rimu, čiji je autor talijanski renesansni slikar Antoniazio Romano, odnosno njegova

radionica, a pripisivana je i Pinturicchiju, odnosno njegovoj školi.

Na licima i poledinama grafika zatečena je površinska nečistoća. Papirnati je nosilac bio požutio, prekriven mrljama različitog porijekla i obojenja, s pregibima te manjim nedostajućim dijelovima. Na poledinama pojedinih grafika zatečena je pik-traka.

Izrazita stabilnost grafičkih tehnika na umjetninama dopuštala je provedbu cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog postupka. Nakon fotografiranja i opisa stanja, izvedeno je precizno mjerenje dimenzija i ispitivanje vlakana mikroskopskom i mikrokemijskom analizom.

Uslijedilo je suho čišćenje svih grafika, uklanjanje neprimjerenih intervencija te mokro čišćenje metodom uranjanja u otopinu etilnog alkohola i vode. Neutralizacija je izvedena uranjanjem u otopinu kalcijeva hidroksida. Pregibi, poderotine i nedostajući dijelovi konsolidirani su japanskim papirom odgovarajuće gramature i škrobnim ljepilom *Eukalin BKL*. Crteži su potom vlaženi, izravnati i sušeni u hidrauličkoj preši. Uslijedio je retuš suhom pastelom kako bi se konsolidirani i rekonstruirani dijelovi uklopili u cjelinu. Umjetnine su nakon radova pohranjene u opremu od beskišelnog kartona te vraćene vlasniku.

s. j., m. b.

Slika 1. *Bogorodica s Djetetom i sv. Anom*, stanje prije radova

Slika 2. *Bogorodica s Djetetom i sv. Anom*, stanje nakon radova



## Sinac

Crkva sv. Ilije proroka

1. Glavni oltar sv. Ilije, nepoznati autor, 18. st., drvo, polikromirano, rezbareno, 750 x 700 cm
2. Oltar sv. Franje Borgie, nepoznati autor, 18. st., drvo, polikromirano, rezbareno, 490 x 295 cm
3. Oltar Majke Božje Karmelske, nepoznati autor, 18. st., drvo, polikromirano, rezbareno, 490 x 295 cm
4. Sv. Habakuk, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 370 x 150 cm

Voditeljica programa: Renata Duvančić

Suradnici: Martina Wolff Zubović, Vanesa Gjini, Goran Cukrov, Davor Filipčić, Dragutin Furdi, Slobodan Radić, Zoran Durbić

BRJ DOSJEA: 8726 (1), 8727 (2), 8728 (3), 8729 (4), ZAGREB, ZMAJEVAČ 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Drveni sakralni inventar župne crkve sv. Ilije obuhvaća tri oltara i propovjedaonicu. Riječ je o homogenoj cjelini usklađenoj s arhitekturom crkve, izuzetno važne u regionalnim okvirima Like. U sklopu radova na drvenom inventaru izvedeni su radovi na slici sv. Habakuka. Radovima je prethodila dezinfekcija plinom metilbromidom. Površine oltara su očišćene od krupnih naslaga nečistoće. Odignuti polikromirani sloj podlijepjen je 5%-tnom otopinom zečjeg (kožnog) tutkala kako bi se zaustavilo njegovo daljnje otpadanje. Crvotočno i trulo drvo konsolidirano je akrilnom smolom *Paraloid B-72* otopljenom u alkoholu. Bočni oltar sv. Franje Borgie bio je statički ugrožen pa je zbog oslabljenih spojeva rastavljen. Svi su demontirani dijelovi inventara nakon završetka radova vraćeni na odgovarajuće mjesto. Pronađeni dijelovi inventara koji su otpali prije, također su učvršćeni na pripadajuće mjesto. Drveni dijelovi lijepljeni su ljepilom *PVAc* s dodatkom punila od drvene piljevine. Slika sv. Franje Borgie s oltara

restaurirana je u radionici HRZ-a, kao i okvir i grb iznad okvira. Nakon montaže oltara, slika je vraćena. Na oltaru Majke Božje Karmelske odvajao se središnji dio oplata stipesa od bočnih stranica i propadao u pod stube. Trebalo je skratiti noseću gredu ispod poda i primaknuti pod da bi se oplata mogla ispraviti i učvrstiti za bočni dio. Slika sv. Habakuka je demontirana iz ukrasnog okvira i s poledine su uklonjene naslage nečistoće. Lice slike je konsolidirano akrilnim ljepilom, a potom je slika skinuta s podokvira. Cijela površina slike je izravnata peglama i utezima. Na rubove slike aplicirane su trake sintetskog platna da bi se slika mogla napeti na podokvir. Veća oštećenja i intarzije prekrivene su akrilnim kitom. Retuš rekonstruiranih dijelova izvodio se tonski da bi se uklopio u okolni izvor. Ukrasni okvir je očišćen, a veća oštećenja zakitana i retuširana.

r. d.

Slika 1. Oltar sv. Ilije, stanje nakon radova

Slika 2. Oltar sv. Franje Borgie, stanje nakon radova

Slika 3. Oltar Majke Božje Karmelske, stanje nakon radova





Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►



## Sinj

Viteško alkarsko društvo

1. Jatagan (inv. br. 84), nepoznati autor, 18./19. st., čelik, srebro, drvo, mjed, kovanje, tauširanje, rezbarenje, iskucavanje, 82 x 10 cm
2. Jatagan (inv. br. 88), nepoznati autor, 18./19. st., čelik, srebro, koralji, bjelokost, drvo, koža, mjed, kovanje, tauširanje, rezbarenje, iskucavanje, 75 x 8 cm
3. Jatagan (inv. br. 89), nepoznati autor, 18./19. st., čelik, srebro, koralji, bjelokost, kovanje, tauširanje, rezbarenje, iskucavanje, 74 x 10 cm
4. Jatagan (inv. br. 580), nepoznati autor, 18./19. st., čelik, srebro, bjelokost, drvo, koža, kovanje, tauširanje, rezbarenje, iskucavanje, 76 x 6 cm
5. Jatagan (inv. br. BB2), nepoznati autor, 18./20. st., čelik, srebro, koralji, drvo, kovanje, tauširanje, rezbarenje, iskucavanje, 82 x 12 cm
6. Kubura (inv. br. 51), nepoznati autor, 18./20. st., čelik, drvo, srebro, kovanje, iskucavanje, rezbarenje, 51 x 7 cm
7. Kubura (inv. br. 537), nepoznati autor, 18./20. st., čelik, drvo, mjed, kovanje, iskucavanje, graviranje, rezbarenje, 47 x 7 cm

Voditelj programa: Aleksandar Kotlar

Suradnici: Marko Horvat, Sonja Đuraš

BROJ DOSJEA: 223/46, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Predmeti su dio zbirke oružja Muzeja Viteškog alkarskog društva iz Sinja. Jatagani su vrsta turskog hladnog oružja jednobridne, blago zakrivljene oštrice ukrašene tauširanom srebrnom žicom (arapski natpis, rozete). Dršci su sastavljeni od dva dijela koji završavaju manjim ili većim ušima (sapi). Izrađeni su od bjelokosti i ukrašeni srebrnom pločicom s filigranom i koraljima ili kao što je slučaj kod jatagana inv. br. BB2 i 84 potpuno okovani u srebro i ukrašeni filigranom. Kubure imaju cijevi glatke unutrašnjosti koja je u stražnjem dijelu jedne (inv. br. 51) osmerokutna, a kod druge šesterokutna (inv. br. 537). Obje

imaju isti mehanizam za paljenje „na kremen“ (*miquelet*), jednostavno ukrašen plicim i dubljim gravurama. Okov kundaka i štitnik okidača također su ukrašeni plitko graviranim biljnim motivima. Okov mehanizma za paljenje ukrašen je iskucanim točkama, a kod kubure inv. br. 51 nedostaje. Drveni dio kubure izrađen je od orahova drva, ukrašen rezbarijama vitica kojima je na kundaku ukucana srebrna žica.

Sedam odabranih predmeta bilo je prekriveno slojem površinske nečistoće. Metalni dijelovi oružja bili su zahvaćeni korozijom, drveni elementi su nedostajali ili su bili

oštećeni, uz poneka oštećenja aplikacija. Šavovi korica su raspucani, a mjestimice su i otpali komadi. Nakon rastavljanja kubura, čelični dijelovi čišćeni su elektrolitički, što se izvodilo u nekoliko faza uz praćenje stupnja uklanjanja produkta korozije, a zatim su dočišćeni mehanički. Drveni dijelovi su očišćeni i mjestimično konsolidirani kako bi se učvrstila struktura. Srebrni i mjedeni dijelovi očišćeni su mehanički ili kemijski puferiranom limunskom kiselinom (pH 6,5) s anionskim deterdžentom i dočišćeni vodenom parom. Nedostajući dijelovi su izrađeni i spojeni na izvorno mjesto. Nakon odvajanja drška, sječiva jatagana su

zbog dimenzija uronjena u posebno konstruiranu kadu za elektrolizu, nakon čega su dočišćena mehanički. Dršci su rastavljeni, slonovača mehanički očišćena, a puknuti komadi spojeni. Metalni dijelovi drška očišćeni su na isti način kao i srebrni i mjedeni dijelovi. Deformacije su mehanički ispravljene, a neprimjereni neizvorni dijelovi zamijenjeni. Korice su rastavljene i mehanički očišćene. Nakon uklanjanja nečistoće i korozije pristupilo se sastavljanju oružja i površinskoj zaštiti.

a. k.

Slika 1. Kubura (inv. br. 537), stanje prije radova

Slika 2. Kubura (inv. br. 537), stanje nakon radova





## Slatine (Čiovo)

Crkva Gospe od Prizidnica i eremitorij

Glavni oltar

Nepoznati autor, 18. st.

Voditelj programa: Nenad Lešina

Suradnici: Marin Barišić, Vinka Marinković, Mate Roščić, Ivan Sikavica

BROJ DOSJEA: 2354/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Gospe od Prizidnica s pustinjačkim samostanom smještena je podno strme litice na južnoj obali otoka Čiova, istočno od Slatina. Crkvu posvećenu Bezgrešnom začecu BDM podigao je poljički svećenik Juraj Stoidražić 1546. godine na mjestu starijeg pustinjačkog boravišta. Crkva je jednobrodna građevina s izduženom pravokutnom apsidom. Građena je priklesanim kvadrima u pravilnim redovima te je pokrivena dvostrešnim krovom s pokrovom od kupe kanalice. Glavni monumentalni oltar izrađen je od višebojnog mramora te je flankiran slobodnostojećim okvirima vrata s atikom; dijeli prostor apside na svetište i sakristiju. U sredini oltara je ikona Bogorodice s Djetetom iz 14. stoljeća. Na oltaru su zabilježena strukturalna oštećenja i pomaci zbog korozije metalnih spona i trnova. Oltar je prekriven blagom površinskom prljavštinom te na njegovoj površini nisu zabilježena veća oštećenja.

U srpnju 2015. godine pristupilo se djelomičnoj *in situ* demontaži dijelova oltara s ciljem sanacije strukturalnih oštećenja. Demontiran je sjeverni stup i baza stupa uz prethodno podupiranje i stabilizaciju oltara cijevnom ske-lom. Uklonjeni su svi željezni elementi koji su prouzročili statičku nestabilnost i pucanje kamena na oltaru. Nakon demontaže, izmaknuti dijelovi oltara vraćeni su na svoje mjesto te su spojeni s novim, nehrđajućim trnovima zalivenim u olovo. Sljubnice su fugirane vapnenim mortom, a oštećenja rekonstruirana smjesom umjetnog kamena. Tijekom konzervatorsko-restauratorskih zahvata na oltaru izvedeno je sondiranje boje na jednom od kamenih reljef-nih posvetnih križeva na južnom zidu crkve. Pri sondiranju su evidentirani tragovi žute, crvene i plave polikromije.

v. ma.

Slika 1. Glavni oltar nakon konzervatorsko-restauratorskih zahvata

Slika 2. Posvetni križ na južnom zidu crkve





## Slavonski Brod

Kuća Brlić

1883. g.

Voditeljica programa: Bernarda Ratančić

Suradnici: Daria Škarpa Dubreta, Vladanka Milošević, Anka Ćurić, Ivana Drmić, Bojan Braun, Mirta Krizman

BROJ DOSJEA: 108, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM SLAVONSKIM BRODOM

Kuća Brlić je historicistička jednokatnica sagrađena 1883. godine na istočnom obodu glavnog trga u Slavonskom Brodu. Godine 1894. dograđena je sa sjeverne strane u širini triju prozorskih osi. Izvorna koncepcija prostora bila je određena simetričnim rasporedom u tlocrtnoj dispoziciji i u oblikovanju pročelja. U prizemlju kuće nalazili su se poslovni prostori, dok su na katu bili stambeni prostori za obitelj.

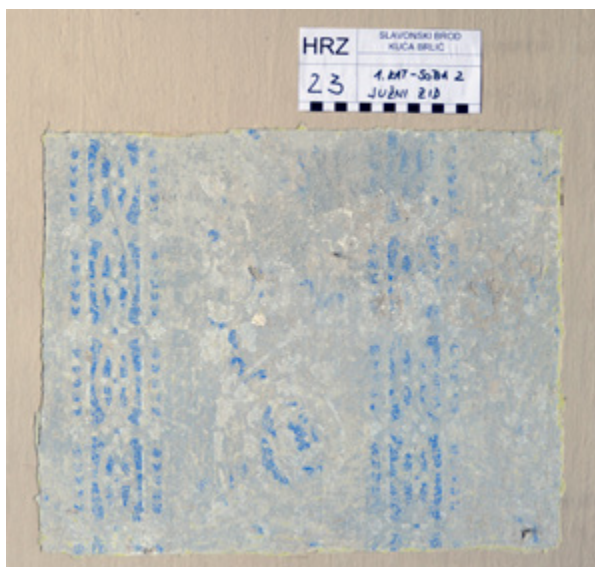
Kao nastavak suradnje s Gradom Slavonskim Brodom, koja je započeta 2014. istraživanjem i izradom projekta za pročelje kuće, Hrvatski restauratorski zavod je 2015. bio angažiran za konzervatorsko-restauratorska istraživa-

nja interijera kuće. Zona obuhvata uključivala je ulaznu vežu, stubište i prostorije kata. Istraživanja su obuhvatila arhivska i povijesna istraživanja, analizu postojećeg stanja, sondiranje građevnih, žbukanih i bojenih slojeva te laboratorijska ispitivanja uzoraka pigmenta i žbuke. Provedenim sondiranjem potvrđene su faze gradnje kuće, kao i naknadne preinake u tlocrtnom rasporedu te je utvrđena slojevitost žbukanih i bojenih slojeva. Rezultati i zaključci istraživanja izneseni su u konzervatorsko-restauratorskom elaboratu, u kojem su dani i prijedlozi smjernica za obnovu, popraćeni grafičkim priložima.

b. r.

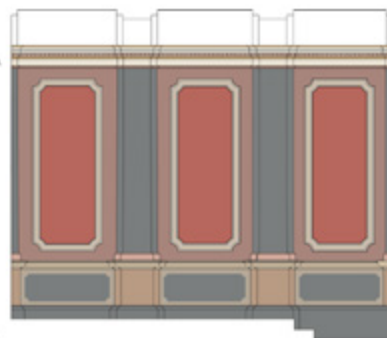
Slika 1. Dokumentacija sonde s utvrđenim ranijim dekorativnim oslikom

Slika 2. Grafički prilog s prijedlogom rekonstrukcije oslika bočnog zida veže



LIST B.3.1.

KUĆA BRILIĆ  
Slavonski Brod  
REKONSTRUKCIJA  
OSLIKA  
Uzorna rekonstrukcija  
skupni od  
M 1:20



## Slavonski Brod

Kupalište Poloj na rijeci Savi

Novi vijek

Voditelj programa: Krunoslav Zubčić

Suradnici: Goran Trninić, članovi Kluba za podvodne aktivnosti Marsonia

BROJ DOSJEA: 2374, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stručni uviđaj u neposrednoj blizini kupališta Poloj, udaljenog oko 2 km od Slavonskog Broda, obavljen je 19. kolovoza 2015. godine temeljem zahtjeva Muzeja Brodskog Posavlja. Plaža kupališta Poloj nalazi se na lijevoj obali rijeke Save, nakon oštrog lijevog riječnog zavoja nizvodno od Slavonskog Broda. Lokalitet su potkraj srpnja pronašli i prijavili članovi Kluba podvodnih aktivnosti Marsonia. Tijekom stručnog uviđaja provedenog 21. kolovoza 2015. godine lokalitet je snimljen videokamerom i pregledan *side-scan* sonarom. Radi zaštite od erozije plaže i obale, prije desetak godina napravljeno je zaštitno pero (hidrograđevinski nasip). Lokalitet se nalazi na dubini od 1,8 m nizvodno od vrha zaštitnog pera i 6-7 m izvan plutačama ograđenog prostora za plivače. Na ravnom, pjeskovito-šljunčanom dnu nalaze se ostaci keramičkih posuda. Gustoća posuda ukazuje na to da je riječ o pažljivo složenom teretu koji

se nalazi u položaju u kojem je bio prevožen. Vidljivo je i grupiranje keramike prema tipu posude, što ukazuje na razvrstavanje tereta prilikom transporta. Zbog rasporeda i brojnosti nalaza keramike moguće je pretpostaviti da nije došlo do većeg pomicanja i/ili premještanja nalaza zbog djelovanja riječne struje, koja je na tom plićem dijelu vrlo jaka i zamjetna. Ispod sloja keramike na strmini nisu uočeni ostaci drvene brodske konstrukcije. Površinski dio lokaliteta na plićem dijelu riječnog korita prekriven je geotekstilom i metalnim klinovima učvršćen na dno. Dio lokaliteta na rubu kosine koja pada prema sredini rijeke samo je djelomično pokriven geotekstilom, jer je jaka riječna struja onemogućavala sigurno zadržavanje ronilaca na riječnom dnu. Manji dio keramike izvađen je za analizu i znanstvenu obradu.

k. z.

Slika 1. Položaj lokaliteta

Slika 2. Keramičke posude *in situ*



## Slavonski Brod

Tvrđava Brod

Kavalir

18. st.

Voditeljica programa: Daria Škarpa Dubreta

Suradnici: Anka Ćurić, Branimir Rašpica, Duško Ćikara, Igor Oros

BROJ DOSJEA: 2358, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM SLAVONSKIM BRODOM

Kavalir brodske tvrđave započet je 1750. godine. Smješten je na središnjem kvadratnom platou tvrđave koji zatvaraju ranije izgrađeni, ugaoni zemljani, opekom obzidani bastioni povezani kurtinama. Tlocrtno je U oblika, čija su tri krila (zapadni, sjeverni i istočni) paralelna s kurtinama, zatvarajući veliki unutarnji plato - Oružni trg. U skladu s njegovom fortifikacijskom funkcijom, vanjska su pročelja skošena, a krovna ploha s položajima za topove projektirana je tako da nadvisuje sve ostale objekte tvrđave.

Nakon što je obnovljen južni dio zapadnog krila kavalira i u njemu smještena Galerija Ružić, Grad Slavonski Brod, sredstvima iz europskih fondova planira obnoviti i sjeverni

dio toga krila te u njemu smjestiti „Kuću tambure“. U svrhu izrade projektne dokumentacije za sanaciju i obnovu, HRZ je angažiran za provedbu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja te izradu konzervatorskog elaborata.

U sjevernom dijelu zapadnog krila kavalira, gdje su provedena konzervatorsko-restauratorska istraživanja, bez obzira na sve naknadne intervencije, njegove su povijesne strukture iz 18. stoljeća u velikoj mjeri sačuvane. Provedenim istraživanjima nastojale su se utvrditi faze njegove gradnje i brojne veće strukturne preinake koje je doživio još tijekom 18. stoljeća te intervencije iz 19. i 20. stoljeća. d. š. d.

Slika 1. Unutarnje, istočno pročelje sjevernog dijela zapadnog krila kavalira, zatečeno stanje

Slika 2. Vanjsko, zapadno pročelje sjevernog dijela zapadnog krila kavalira, zatečeno stanje

Slika 3. Sonda otvorena u interijeru prizemlja prostorije 8, koje jasno pokazuje naknadne intervencije, najprije nasipavanje poda prostorije, a onda i zazidavanje otvora vrata izvorne, istočne komunikacijske osi





## Split

Željezna vrata Dioklecijanove palače

3. - 4. st.

Voditelj programa: Ivan Sikavica

Suradnici: Antonija Gluhan, Irma Huić, Ivana Jerković, Vinka Marinković, Borka Milković, Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 1550/13, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Željezna vrata su zapadna kopnena ulazna vrata kroz koje se glavnom ulicom pristupalo u Dioklecijanovu palaču. Kameno oplošje vrata i obrambeno dvorište (propugnakul) izvrsno su očuvani, ali su znatno zagrađeni kasnijim nadogradnjama i interpolacijama. S obzirom na to da su vrata glavna komunikacija unutar grada, to je i jedan od najfrekventnijih pješačkih prolaza. Kameno oplošje, unatoč tome što je sačuvano u punoj visini i dimenzijama, jako je strukturno oštećeno i neočišćeno. Zbog agresivnog djelovanja debelih naslaga nečistoće, soli i vegetacije, kamen se ljuska i osipa, a mjestimično i otpadaju veći dijelovi. Tijekom 2013. i 2014. godine obavljeno je prikupljanje postojeće dokumentacije, fotografiranje postojećeg stanja te laboratorijske analize materijala, onečišćenja i uzroka propadanja. Započeta je izrada arhitektonskih nacrti i probni konzervatorsko-restauratorski zahvati. Programom je obuhvaćen cijeli prostor zapadnih vrata, uključujući i

crkvicu Gospe od Zvonika koja je smještena u stražarski hodnik. Unutar crkvice pregledan je inventar te su provedena sondažna istraživanja bojenog sloja na zidovima. Godine 2015. dovršena je izrada arhitektonskih nacrti i podignuta je radna skela na unutarnjem zapadnom zidu propugnakula s ciljem dodatnih istraživačkih radova na kamenom oplošju i ranoromaničkoj fresci. Freska je naslikana na antičkom kamenom vijencu. Sadrži jednostavan ornament izveden u crvenoj, crnoj i zelenoj boji. Uzeti su uzorci materijala i onečišćenja te su provedeni probni radovi čišćenja, konsolidacije i injektiranja pukotina na fresci. Sjeverni dio freske je potpuno očišćen i dokumentiran. Tijekom radova evidentirano je postojanje identičnog oslika na istočnom vanjskom zidu propugnakula te na sjevernom zabatu crkvice. Na temelju istraživačkih radova izrađen je elaborat sa smjernicama za konzervaciju freske.

v. ma.

Slika 1. Pogled na zapadni unutarnji zid propugnakula Dioklecijanove palače i crkvu Gospe od Zvonika

Slika 2. Detalj freske na zapadnom unutarnjem zidu propugnakula nakon konzervatorsko-restauratorskih radova



## Stari Brod

Kapela sv. Martina

Oslíkana drvena oplata (tabulat)

Nepoznati autor, pučko slikarstvo, pol. 18. st.

Polikromirane hrastove daske na grednoj konstrukciji, 74,13 m<sup>2</sup>

Voditelj programa: Josip Turk (2002.-2012.), Anđelko Pedišić (2013.-2015.)

Suradnici: Suzana Purišić, Bernarda Ratančić, Sonja Črešnjek, Ivan Bujan, Miljenko Zvonar, Maja Kolar, Sena Kulenović, Petra Orlić, Maja Postonjski, Mladenka Đurić, Davor Bešvir, Dana Buljan Cypryn, Dragutin Furdi, Radovan Pavlek, Davor Filipčić, Mario Braun, Vid Barac, Nikolina Oštarijaš, Jovan Kliska, Goran Tomljenović, Maja Sučević-Miklin, Anita Bojović, Tanja Karakaš, Marijana Vojtić (IPU)

BROJ DOSJEA: 5361, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela sv. Martina u Starom Brodu prvi put se izričito spominje 1699. godine. Građena je od hrastovih planjki na temeljima od opeka. Tlocrtno je jednodobna građevina s trostranim završetkom i zabatnim tornjićem nad zapadnim pročeljem. Prozore zatvaraju drveni kapci koji se otvaraju prema dolje. Imala je mali trijem ispred ulaza koji je uklonjen 1736. godine, kad je dodano malo predvorje. Oltar sa slikom sv. Martina potječe iz 1743. godine. Smješten je na drvenu menzu, a sastoji se od niske predele obrubljene postamentima stupova središnjeg dijela koji podupiru prekinuti vijenac iznad središnjeg dijela kojim dominira oltarna pala. Bočno od stupova šire se oltarna krila ispred kojih su smješteni kipovi sv. Ambrozija i sv. Nikole. Gornji dio oltara zaključuje široka atika omeđena volutama, u čijem se središtu nalazi Božje oko s rezbarenim zrakama.

Koritasti svod svetišta, strop, bočne stijene lađe i strop kapele prekrivaju oslikane drvene ploče, tvoreći 88 plitkih kasetna nejednakih dimenzija, obrubljenih ukrasnim letvama. Na kasetama oslikane drvene oplata očuvani su motivi vrpčastog simetričnog prepleta na kojem visi lišće, velike ruže i cvjetovi tulipana, karanfila, božura, teški grozdovi

s grančicama vinove loze te motivi akantusa s lisnatim izdancima, naturalistički naslikani u živim bojama (zelena, plava, crvena, žuta, narančasta, svijetlosiva i smeđa). U kapelu se danas ulazi kroz dvokrilna neoslikana drvena vrata probijena u vrijeme gradnje predvorja. Pod kapele je popločen velikim rimskim opekama dopremljenim iz okolice Siska, a u jednu je urezana 1774. godina. Kapela je primjer inventivnog pučkog graditeljstva i ubraja se među značajnije spomenike drvene sakralne arhitekture sjeverozapadne Hrvatske.

Oltar iz kapele je demontiran i evakuiran u travnju 1994. godine, kad je dopremljen u radionicu Restauratorskog centra u Ludbregu zbog konzervatorsko-restauratorskih radova za potrebe izlaganja na izložbi „Sveti trag: Devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije, 1094-1994“, održanoj 1994. godine u Muzeju Mimara u Zagrebu. Nakon završetka izložbe, u lipnju 1995. godine, oltar je prenesen u kapelu Sv. Križa u sklopu dvorca Batthyany u Ludbregu gdje je bio izložen do 2012. godine, kad je demontiran i spremljen u čuvaonicu Restauratorskog centra u Ludbregu.

Tijekom nekoliko uzastopnih pregleda kapele sv. Martina u Starom Brodu 2001. godine, utvrđeno je da je kapela zapuštena, da je krovšte kapele dotrajalo i da na pojedinim mjestima nedostaje crepova pa se u unutrašnjost kapele slijeva dio oborinskih voda. Zaključeno je da je zbog narušene statike kapele došlo do gibanja i deformacije arhitektonskih elemenata te odvajanja spojeva dasaka oslikane drvene oplata. Stropne daske oslikane drvene oplata su zbog dugotrajne izloženosti visokoj vlazi djelomično istrunule, iskrivile se i ispucale, a na njihovu nezaštićenu poledinu nataložili su se slijepljeni slojevi prašine pomiješane s izmetom, slamom i ostacima uginulih životinja. Prolazeći kroz drveni nosilac i podlogu, vlaga je na prednjoj strani oslikanih dasaka nataložila tanin, vezivo, pigment i prašinu, što je vidljivo u obliku tamnih mrlja. Također je došlo do slabljenja povezanosti slojeva položenih na drveni nosilac, što je rezultiralo njihovim odvajanjem i mjestimičnim otpadanjem.

U lipnju 2001. godine izrađen je prijedlog konzervatorsko-restauratorskih radova na oslikanoj drvenoj oplati kapele. Oslikana drvena oplata je demontirana u listopadu 2002. godine. Prethodno je fotografski snimljena i preventivno zaštićena. Od 2003. do kraja 2011. godine na oplati su obavljani istraživački radovi, slojevi podloge i polikromije su fiksirani na nosilac, uklonjene su dubinske naslage nečistoće s izvornog oslika, djelomično je obavljena stolarska sanacija i završeno je konzerviranje polikromiranog sloja.

U 2012. godini dovršena je stolarska sanacija i obavljeno je krediranje oštećenja u sloju podloge na pločama koritastog svoda iznad svetišta kapele, a iduće kalendarske godine na tim je pločama i ukrasnim letvama između njih izveden završni retuš oštećenja slikanog sloja.

Uz završni retuš oštećenja na koritastom svodu iznad svetišta, u 2013. godini obavljeno je krediranje oštećenja u sloju podloge i dovršen završni retuš oštećenja slikanog sloja na pločama poligonalnog zaključka svetišta kapele. U 2014. godini obavljeno je krediranje oštećenja u sloju podloge i dovršen završni retuš oštećenja slikanog sloja na ukupno 19 ploča koje prekrivaju strop broda i predvorja kapele, a iste je godine obavljena montaža restauriranih oslikanih ploča na stropu broda i predvorja kapele.

U 2015. godini obavljeno je krediranje oštećenja u sloju podloge i dovršen je završni retuš oštećenja slikanoga sloja na 12 ploča na zidovima kapele te na pločama sjevernoga zida predvorja. Također je obavljeno i krediranje oštećenja u sloju podloge i završni retuš oštećenja slikanog sloja na ukrasnim letvama između ploča na stropu i zidovima broda te predvorja kapele. Iste je godine obavljena montaža restauriranih oslikanih ploča na svodu iznad svetišta te na zidovima broda i predvorja kapele, zajedno s pripadajućim ukrasnim letvama. Nakon dovršetka montaže oslikane drvene oplata, u kapelu je vraćen restaurirani oltar koji je montiran na izvornu poziciju.

a. p.

Slika 1. Unutrašnjost kapele snimljena prije evakuacije pokretnog inventara 1991. godine

Slika 2. Pogled prema svetištu tijekom evidencije stanja *in situ* 2001. godine

Slika 3. Pogled prema svetištu 2015. godine, nakon završne montaže oslikane drvene oplata i oltara



## Stražeman

Crkva sv. Mihovila arkandela

1. Zeleni komplet misnog ruha: misnica, manipul, stola, bursa, pala, velum, nepoznati autori, 18. st., svila, pamuk, posrebrene i svilene niti, metalna čipka, ukrasna traka, različite dimenzije
  2. Laksružičasti komplet misnog ruha: misnica, velum, stola, manipul, pala, nepoznati autori, 19. st., svila, platno, pozlaćene i posrebrene niti, ukrasna traka, različite dimenzije
  3. Bijeli komplet misnog ruha: misnica, stola, manipul, bursa, pala, nepoznati autori, 18./19. st., bijeli svileni rips, raznobojne svilene niti, pozlaćene i posrebrene niti, ukrasna traka, različite dimenzije
- Voditeljica programa: Venija Bobnjarić-Vučković  
Suradnice: Maja Vrtulek, Ada Vrtulek Gerić

BRJ DOSJEA: 79.1.1. (1.), 79.1.2. (2), 79.1.3. (3), LUDBREG, TRG SVETOG TROJSTVA 15  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zbirka povijesnog liturgijskog tekstila iz župne zbirke crkve sv. Mihovila arkandela u Stražemanu sastoji se od tri kompleta misnog ruha (zeleni, laksružičasti i bijeli). Ima ukupno 11 predmeta (misnica, stola, manipula, veluma, bursa i pala).

Predmeti su s lica izrađeni od svilenih tkanina u atlas vezu ili ripsu, u tkanju ili vezenjem ukrašeni motivima od raznobojnih svilenih niti te pozlaćenih i/ili posrebrjenih metalnih niti. S unutarnje strane predmeti su uglavnom podstavljeni jednoboju pamučnim tkaninama u platno vezu, od kojih neke imaju apreturu. Dodatno su rubno ukrašeni tkanim vrpčama ili čipkom od pozlaćenih ili posrebrjenih metalnih niti.

Predmeti su bili relativno dobro očuvani, mjestimice zaprljani i prašni, no bez većih mehaničkih oštećenja. Na dijelovima zelenog kompleta mjestimice se vide veća mehanička oštećenja uzrokovana dugogodišnjim korištenjem. Na predjelu trbuha s prednje strane misnice, kao i na manipulu i stoli, zbog istrošenih niti svilene osnove,

niti potke su ovješene i doimaju se poput poderotina. Vidljive su oksidativne promjene na tkanim ukrasnim trakama od posrebrene i pozlaćene srme.

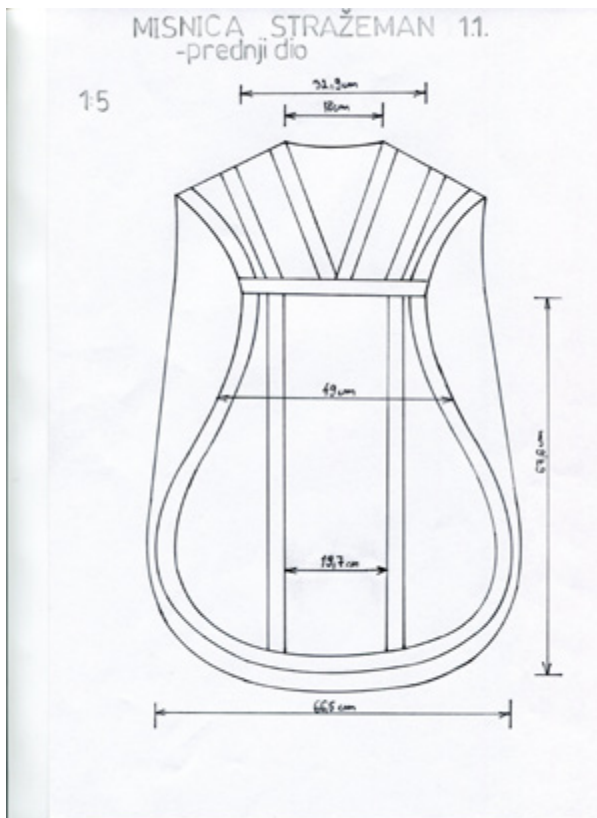
U sklopu programa preventivne konzervacije, tekstilni predmeti su preuzeti iz crkve i preneseni u Restauratorski centar Ludbreg, gdje je najprije provedena dezinfekcija *anoxo* metodom, s plinovitim dušikom u trajanju od deset tjedana. Izrađena je dokumentacija zatečenog stanja te specifičnosti svakog predmeta (vrsta oštećenja, vez i sl.). Grafički su dokumentirane dimenzije predmeta i konstrukcijske karakteristike tkanina od kojih su predmeti izrađeni. Na svim predmetima proveden je suhi postupak čišćenja s vanjske i unutarnje strane. Nabavljeni su adekvatni spremnici od beskišelnog kartona za koje je dodatno izrađena oprema, tj. ispuna radi sigurnijeg transporta i čuvanja predmeta. Nakon radova, predmeti su u novim spremnicima transportirani u Stražeman, a privremeni smještaj osiguran im je u župnom dvoru.

v. b. v.

Slika 1. Izrada dokumentacije: grafički prikaz misnice

Slika 2. Pohrana misnice u novom spremniku





## Sveti Ivan Zelina

Muzej Sveti Ivan Zelina

1. Medaljon I, nepoznati autor, druga pol. 19. st., gvaš na papiru, papir kaširan na drveni nosilac, ukrasni drveni okvir, promjer 160 cm

2. Medaljon II, nepoznati autor, druga pol. 19. st., gvaš na papiru, papir kaširan na drveni nosilac, ukrasni drveni okvir, promjer 152 cm

Voditeljice programa: Ivana Sambolić, Majda Begić Jarić

Suradnici: Danijela Ratkajec, Sandra Juranić, Andro Šimičić, Karmen Lečić, Radovan Pavlek, Matija Marić, Nena Meter Kiseljak, Marta Budicin, Ljubo Gamulin, Nikolina Oštarijaš, Jovan Kliska

BRJ DOSJEA: 7854 (1), 7854 (2), ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Medaljoni I i II pripadali su drvenom stropu kurije Adamović-Hellenbach-Mikšić u Svetoj Heleni (naselje u sastavu grada Sv. Ivana Zeline). Nekada je ono bilo plemićko imanje s dvorcem, kapelom i perivojem. Do danas je najbolje sačuvana dvorska kapela. Od perivoja nije ostalo gotovo ništa, a kurija je velikim dijelom ruševina. Najstariji podatak o posjedu u povijesnim izvorima potječe s početka 13. stoljeća, dok se posljednja faza kurije datira nakon velikog potresa 1880. godine. U jednoj od dviju glavnih dvorana kurije bio je drveni strop, pretpostavljenih dimenzija 1030 x 570 cm, s ukupno šest drvenih medaljona promjera oko 160 cm. Svaki od tih medaljona imao je u središtu sliku promjera 130 cm. Nažalost, strop se tijekom propadanja kurije urušio. Preostala su samo dva medaljona s ljupkim prikazom anđela i cvijeća, vrlo loše očuvana. Oba medaljona mogu se, prema tehnologiji izrade papira, datirati u drugu polovicu 19. stoljeća, vrlo vjerojatno u vrijeme obnove kurije nakon potresa. *Medaljon I* i *medaljon II* slikani su gvašem na papiru koji je kaširan na daščanu podlogu uokvirenu profiliranim, drvenim okvirom. Slikani sloj je vrlo nestabilan te dosta istanjen, vidljive su tamne mrlje nastale migracijom tanina iz drvenih dasaki. Papir je bio dvoslojan i vrlo krhak, zalijepljen škrobnim ljepilom za drvenu podlogu i dodatno

pričvršćen čavlicima uz rub ukrasnog okvira. Papirnati nosilac je dodatno oslabljen i degradiran zbog kiselog djelovanja daščane oplata. Vidljiva su i mehanička oštećenja papira u vidu pukotina, ogrebotina te većih nedostajućih dijelova. Drvene daske oplata u manjoj su mjeri crvotočne. Ukrasni okvir je razdvojen na spojevima, vidljive su pukotine i mehanička oštećenja. Cijela površina papira prekrivena je plijesnima.

Sve radove pratila je fotografska, pisana i grafička dokumentacija, a postupcima su prethodile probe. Mehaničkim postupkom četkanja s lica i poledine uklonjene su plijesni s papira i okvira. Prije odvajanja papirnatog nosioca od daščane oplata izveden je *facing* (zaštita) bojenog sloja na papiru. Slijedilo je razdvajanje papirnatog nosioca od oplata, nakon čega su svi drveni dijelovi podvrgnuti dezinfekciji. Oplate i ukrasni okvir su stolarski sanirani, a nedostajući dijelovi rekonstruirani novom hrastovinom. Manja oštećenja drva zapunjena su kitom, obrađena, retuširana i na kraju polirana. Slijedilo je pažljivo uklanjanje poledinskog papira. Mokrim postupkom čišćenja potpunim uranjanjem, papirnati nosilac dodatno je dezinficiran i uklonjena je zaštita lica medaljona. Neutralizacija je izvedena metodom *Bookkeeper*, odnosno otopinom magnezija za crteže nepostojane u vodi. Na pripremlje-

nu podlogu od debljeg japanskog papira zalijepljeni su dijelovi medaljona. Nedostajući veći dijelovi papirnatog nosioca nadomješteni su fragmentima ručno izrađenog papira koji su na podlogu zalijepljeni 4%-tnim ljepilom *Tylose*. Manje zone nedostajućeg papira rekonstruirane su pulpom od vlakana japanskog papira i celuloznog ljepila. Rekonstruirane zone podložene su u srednjem tonu akvarelom, dok je završni retuš izveden suhom pastelom.

Cijela površina bojenog sloja učvršćena je raspršivanjem fiksativa za pastele. Podlijepljeni medaljoni montirani su na valoviti beskiselinški karton, precizno izrezan prema dimenziji otvora okvira. Medaljoni na kartonskom nosiocu montirani su magnetima unutar drvenih ukrasnih okvira i vraćeni vlasniku.

m. b. j., m. m., m. b.

Slika 1. *Medaljon I*, stanje prije radova

Slika 2. *Medaljon I*, stanje nakon radova

Slika 3. *Medaljon II*, stanje prije radova

Slika 4. *Medaljon II*, stanje nakon radova



## Sveti Lovreč Pazenatički

Župa sv. Martina

1. Oltar sv. Andrije, nepoznati autor, 17. st., drvo, rezbareno, oslikano i pozlačeno, 387 x 239 x 56 cm
2. Četiri drvena kipa, nepoznati autor, 17. st., drvo, rezbareno, oslikano i pozlačeno, 103 x 34 x 22 cm, 28,5 x 9 x 12 cm, 50,5 x 15 x 13,5 cm, 40,3 x 16 x 12 cm

3. Deset dijelova oltarne građe, nepoznati autor, 17. st., drvo, rezbareno, oslikano i pozlačeno, različite dimenzije  
Voditelj programa: Silvo Šarić

Suradnici: Kristina Bin Latal, Laura Stipić Miočić, Mario Miočić

BROJ DOSJEA: 32/1, VODNJAN - JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Drveni oltar zatečen u potkrovlju župne kuće u Svetom Lovreču Pazenatičkom pripada crkvi sv. Andrije u Gradini. Do demontaže 1975. godine, oltar je prema svjedočenju vlč. Marijana Jelenića, ondašnjeg župnika u Gradini i Svetom Lovreču, zauzimao središnju poziciju u crkvi uz dva bočna oltara. Danas se na poziciji oltara nalazi kameno svetohranište i oltarna pala koja potječe iz crkvice koja se do 1965. godine nalazila u naselju Cul di Leme (na mjestu današnjih ugostiteljskih objekata u Limskom zaljevu).

Na tavanu župne kuće zatečeno je mnoštvo predmeta i drvenih dijelova različitih stilskih i vremenskih razdoblja. Oltarna cjelina stilski se izdvajala, ali nije ju bilo moguće cjelovito sagledati i točno utvrditi količinu gubitaka. Osim drvene građe oltara sv. Andrije, preuzeta su četiri drvena kipa, četiri veća i nekoliko manjih dijelova oltarne građe koji pripadaju drugoj oltarnoj cjelini (ili više njih).

Zatečena građa bila je neadekvatno pohranjena, a izrazito loši mikroklimatski uvjeti pridonijeli su propadanju umjetnine. Stanje zatečenih dijelova bilo je izrazito loše; drvo je nagrizeno crvotočinom, pojedini dijelovi potpuno su truli i spojevi olabavljeni. Brojni su i gubici drvenog nosioca. Slikani slojevi bili su rasušeni i odvajali su se od

drvenog nosioca, površina je bila prekrivena debelim slojem nečistoće, zatečena je veća količina potpuno odvojenih i otpalih slojeva polikromije, a brojni su i gubici. Drvena građa oltara tijekom povijesti više je puta popravljana i prilagođavana novim zahtjevima (oltarna pala, prostor). Prilikom različitih oblika sanacija korištena je odbačena drvena građa, kao što su stare oslikane i pozlačene daske, a vidljive su s lica i s poleđine oltara. Najveći gubitak drvene građe je vodoravna greda (grede), koja je izvorno stajala iznad središnjeg luka i ispod atike.

Istraživanjima na slikanim slojevima utvrđeno je postojanje višestrukih preslika. Izvorni slikani sloj i pozlata očuvani su vrlo rijetko i u manjim fragmentima. Posebno loše stanje umjetnine nametnulo je određene konzervatorsko-restauratorske postupke temeljene isključivo na primarnoj zaštiti: konsolidaciju slikanih slojeva i drvenog nosioca te spajanje dijelova oltara u cjelinu. Stolarska konsolidacija sastojala se od spajanja odvojenih dijelova i učvršćivanja spojeva, a gubici drvene građe, kao i trule poleđinske daske važne za strukturnu stabilnost dijelova i cjeline, rekonstruirani su u lipovu i smrekovu drvu.



Nakon povezivanja svih postojećih dijelova, dobiven je pretpostavljeni, ali i jedini mogući oblik (prije svega zbog brojnih gubitaka), koji najvjerojatnije odgovara stanju oltarne cjeline prije posljednje demontaže. Ukupno gledano, loše stanje umjetnine rezultat je vlasnikova odustajanja od prvotne ideje da se oltar vrati na izvornu poziciju u matičnu crkvu. U zajedničkim dogovorima nadležnog

Konzervatorskog odjela, HRZ-a i crkve kao vlasnika, traži se alternativni prostor u kojem bi oltar bio adekvatno i trajno smješten.

Četiri drvena kipa i dijelovi oltarne građe, koji ne pripadaju oltaru, bit će izloženi u sklopu sakralne zbirke u Svetom Lovreću.

s. š.

Slika 1. Zatečeno stanje, potkrovlje župne kuće, Sveti Lovreč

Slika 2. Oltarna građa, stanje prije radova

Slika 3. Simulacija sklopljene oltarne građe

Slika 4. Drveni kipovi i dijelovi oltarne građe, stanje nakon radova





## Sveti Martin na Muri

Arheološka istraživanja antičkog naselja

Antika / srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnici: Ivana Hirschler Marić, Marijana Krmpotić, Josipa Caričić, Eva Buća, Tomislav Zojčeski

BROJ DOSJEA: 2285, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prema rezultatima dosadašnjih arheoloških istraživanja, brojnim slučajnim nalazima i podacima iz Antoninova itinerara, na mjestu Svetog Martina na Muri nalazio se antički Halicanum. U istraživanjima 2015. godine istraženo je 18 sondi i površina od 108,60 m<sup>2</sup>.

Na povišenom platou u središtu današnjeg naselja postavljeno je osam sondi, a pretpostavlja se da je na tom mjestu bio radionički dio antičkog naselja. U sondi 2 nađeni su ostaci donje konstrukcije manje antičke peći. U sondi 3 pronađena je jama sa zapečenim stijenkama, radiokarbonski datirana u 14./15. stoljeće. U sondi 10 u zdravicu su bile ukopane dvije antičke jame. Sonde 4 i 5 imale su potpuno poremećenu stratigrafiju. U sondama 1 i 6 nađeni su antički objekti: dvije jame u sondi 1 i jama od stupa u sondi 6. U sondi 7 nalazi su bili novovjekovni i recentni. Sonde 14 i 15 postavljene su sjeverno od opisanih, podno povišenog platoa naselja. U sondi 15 nađeni su ostaci dviju peći, od kojih je jedna radiokarbonski datirana između 50. i

260. godine. U sondi 14 istražena je otpadna keramičarska jama s obiljem keramike, radiokarbonski datirana između 50. i 140. godine.

Sonde 12 i 13 postavljene su na oranicama zapadno od središta naselja. U sondi 12 nađeni su isključivo antički nalazi, a u sondi 13 isključivo srednjovjekovni.

Sonda 17, s novovjekovnim nalazima, postavljena je u jugoistočnom kutu zone zaštite. U sondi 11, postavljenoj izvan sjeverne zone zaštite, nađena je manja količina antičkih i novovjekovnih nalaza. Sonde 8, 9, 16 i 18, smještene južno od današnje glavne ceste, sadržavale su samo novovjekovne i recentne nalaze.

Većina nalaza pripada razdoblju antike (1.-4. stoljeće), dok manji dio možemo datirati u srednji i novi vijek (14.-18. stoljeće). Nađena je velika količina keramičkog materijala te metalni nalazi (brončani prsten, ključ i tri novčića).

1. č.

Slika 1. Položaj sondi

Slika 2. Pogled na ostatke peći u sondi 2



## Svetvinčenat

Kaštel Morosini-Grimani

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Tihomir Percan, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 2175, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM SVETVINČENAT

Tijekom 2015. godine Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo je zaštitna arheološka istraživanja na prostoru kaštela Morosini-Grimani u Svetvinčentu. Istraživanja su obavljena zbog namjere Općine Svetvinčenat, koja je i financirala spomenuta istraživanja, da tijekom 2015. godine daljnjim istraživačkim radovima prikupi sve podatke nužne za izradu projektne dokumentacije za obnovu toga srednjovjekovnog sklopa. U prostoru palasa istražena je površina od 60 m<sup>2</sup>, u njevoj zapadnoj polovici. Istraživanja su pokazala da je približno ista hodna razina korištena od same izgradnje objekta sve do danas, što je nažalost za posljedicu imalo izrazito plitke arheološke slojeve i malobrojne pokretne arheološke nalaze.

Među pokretnim arheološkim nalazima izdvaja se izrazito velika količina troske, dok keramičkih ulomaka i ostalih

nalaza gotovo da nije ni bilo. Količina troske i prosloji ugljena ukazuju na mogućnost da je u prvoj fazi razvitka objekt korišten kao kovačnica. Putem metode „arheologije arhitekture“ utvrđeno je postojanje bar četiriju razvojnih faza objekta, pri čemu je zgrada cijelo vrijeme funkcioniranja imala iste tlocrtne gabarite, dok se razvijala povećavanjem visine i podebljavanjem zidova. Više podataka o vremenu izgradnje trebala bi dati analiza izuzetih uzoraka ugljena. U drugoj sondi, istraženoj podno pristupnog stubišta, otkriven je nastavak objekta djelomično dokumentiranog 2010. godine. Pokretni arheološki nalazi indiciraju da je objekt građen najvjerojatnije potkraj 13. ili početkom 14. stoljeća.

j. v.

Slika 1. Prostor palasa tijekom istraživanja



## Šibenik

Biskupska palača u Šibeniku

Ophodni križ

Nepoznati autor, 15. st.

Drvo, pozlaćeno srebro, tiješteno, puncirano, 72,5 x 32 cm

Voditelj programa: Aleksandar Kotlar

BROJ DOSJEA: 82/11, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Silueta križa je gotička. Krakovi završavaju trolistima. Na aversu je lijevana figura raspetog Krista. U trolistima, s lijeve i desne strane Krista, smješteni su simboli evanđelista, dok je u gornjem trolistu anđeo raskriljenih krila, a u donjem Adam koji proviruje iz groba. Na reversu križa središnja figura je Bogorodica s Djetetom, dok su u trilobama prikazani tugujući likovi Bogorodice i sv. Ivana, arkandela Mihovila te lik pelikana. Motka križa je jednostavna, bez ukrasa, s nodusom u obliku jabuke podijeljene na kriške.

Prilikom evidentiranja zatečenog stanja, na drvenom nosiocu uočena su mehanička oštećenja. U prošlosti je metalno oplošje skidano s izvornog nosioca. Bila su vidljiva višestruka iskrivljenja, lomovi i pukotine, kao i pokušaji sanacije. Pričvršćeno je neprimjerenim, predimenzioniranim čavlicima na novi nosilac, a mjestimice i odvojeno od njega, zbog čega je postojala opasnost od gubitka pojedinih dijelova oplošja. Trolisni završetak donjeg kraka na aversu je u prijašnjem neadekvatnom zahvatu popucao te je pogrešno montiran kao i ostali trolisni završeci. Na bočnim stranama nema ukrasne trake. Cijela površina oplošja prekrivena je visokim stupnjem oksidacije. Nodus s pripadajućim drškom pretrpio je teška mehanička oštećenja koja su rezultirala udubljenjima i pukotinama.

Zahvat je počeo skidanjem oplošja s nosioca, demontiranjem nodusa i drška. Skidanje oplošja bilo je otežano zbog mnogo željeznih čavlića kojima je bilo zakucano za nosilac. Nakon određivanja stanja nosioca, odlučeno je da se izradi novi. Svi metalni dijelovi uronjeni su u kemijsku kadu s destiliranom vodom kako bi se uklonile prisutne soli. Na jednom segmentu oplošja izvedene su probe uklanjanja površinske nečistoće. Blago lužnata (pH 8) otopina limunske kiseline uz dodatak tenzida pokazala se učinkovitom za prisutne oksidacije. U destiliranu vodu dodan je natrijev bikarbonat (5 %). Dijelovi oplošja držani su u destiliranoj vodi s natrijevim bikarbonatom dulje vrijeme uz kontrolu uklanjanja. Nakon vađenja iz destilirane vode, dodatno su očišćeni blago lužnatim kelatskim gelom (pH 8). Nedostajući dijelovi oplošja izrađeni su od pozlaćenog srebrnog lima. Pukotine na metalnim dijelovima su sanirane. Nedostajući čavlići izrađeni su prema izvornima. Izrađen je i novi drveni nosilac od laminiranog vodootpornog drva. Nova bočna ukrasna traka napravljena je od posrebnog bakrenog lima. Nije sačuvan ni jedan detalj prema kojem su se mogli rekonstruirati izvorni ukrasi pa je trebalo uz stručne konzultacije utvrditi hoće li nova bočna ukrasna traka imati ukrase ili neće. Izrađeno je 13 florealnih ukrasa i dvije ukrasne palmete na sredini križa, tehnikom gal-

vanoplastike. Nakon postavljanja bočne ukrasne trake na novi nosilac, elementi oplošja su montirani. Svi metalni elementi precizno su postavljeni i potom pričvršćeni na drveni nosilac. Na više mjesta pozlata je bila potpuno

istrošena pa je obnovljena starom metodom živine pozlate amalgamom. Uslijedilo je poliranje i površinska zaštita metalnih dijelova.

a. k.

Slika 1. Avers, stanje prije radova

Slika 2. Revers, stanje prije radova

Slika 3. Avers, stanje nakon radova

Slika 4. Revers, stanje nakon radova



## Šibenik

Katedrala sv. Jakova

Gospa od Karavaja

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 117 x 149,5 cm

Voditelj programa: Branko Pavazza

Suradnica: Jelena Zagora

BROJ DOSJEA: 82/9, 82/9/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je zatečena u južnoj galeriji šibenske katedrale sv. Jakova. U posljednjem zapadnom odjeljku galerije nalazila se sa slikom sv. Ivana Trogirskog i nekoliko drugih okvira i predmeta manje vrijednosti. Slika prikazuje tzv. Gospu od Karavaja koja se 1432. godine ukazala ženi Ivanici (Giannetta) u mjestu Caravaggio u blizini Bergama u Italiji. Slika je izrađena u tehnici ulja na platnu, uokvirena pozlaćenim, vjerojatno izvornim ukrasnim okvirom. Prema tehnologiji izrade i stilskim obilježjima, može se pretpostaviti da slika i okvir potječu iz 18. stoljeća.

Nosilac slike je rijetko tkano, vjerojatno laneno platno, napeto na drveni podokvir. Platno je uvelike deformirano i cijelom visinom rasparano duž šava. U gornjem lijevom kvadrantu uočljiva je velika poderotina u obliku slova "L" i jedna uz unutarnju konturu podokvira. Slikani sloj je relativno tanak i raspucan, prati teksturu platna. Preparacija je crvene boje, krta, slabo vezana za platno. Gubici slikanog sloja najveći su uz donji rub slike, gdje su najizraženije deformacije platna i tragovi močenja. Površina slike prekrivena je tamnim slojem prljavštine, prašine, tragovima plijesni i mrljama, zbog čega je čitljivost oslika izrazito otežana, a kolorit vrlo prigušen. Uočljivo je nekoliko naknadnih intervencija (zakrpe i retuši).

Tijekom 2014. godine, nakon demontaže slike iz ukrasnog okvira i skidanja s podokvira, sanirane su deformacije platna u komori za vlaženje i sušenjem pod opterećenjem. Izvedene su probe čišćenja površinske prljavštine i prema za. Lice slike zaštićeno je japanskim papirom i vezivom

u gelu *Tylose MH 300*. Nakon mjerenja pH-vrijednosti, poledina platna očišćena je gumicama, a zatim i destiliranom vodom. Zaštitni japanski papir uklonjen je s lica slike vlaženjem. Na područjima na kojima se slikani sloj osipao, izvedena je konsolidacija otopinom zečjeg tutkala. Površinska prljavština očišćena je deioniziranom vodom. Izrađen je novi podokvir.

U 2015. godini dovršeno je čišćenje poledine platna, a zatim su spojene poderotine i rekonstruirani su nedostajući dijelovi platna lijepljenjem umetaka ribljim tutkalom. Rubovi platna uz šav vlaženjem su omekšani i pažljivo presavijeni tako da se dvije polovice slike sljube. Šivanje je izvedeno poliesterskim koncem i zakrivljenom iglom. U sklopu pripreme za dubliranje, rubovi šava zalijepljeni su za platno. Slika je dublirana lijepljenjem na novo platno te postavljena na novi podokvir. Nakon dočišćavanja površine slike, preparacija je rekonstruirana smjesom zečjeg tutkala, šampanjske krede i pigmenata, a rekonstrukcije su retuširane u podsliku akvarelom i završno kanadskim balzomom.

Drveni rezbareni ukrasni okvir slike *Gospa od Karavaja* pozlaćen je tehnikom vodene pozlate. Izrađen je u stilu *veneziana*, karakterističnom za 18. stoljeće, prepoznatljivom po plošnim motivima (*cartelle*) koji ukrašavaju sredinu svake letve te po rezbarijama cvijeća i lišća u kutovima. Svaka letva okvira izrađena je od dva profilirana segmenta, međusobno spojena kovanim čavlima. Nedostaje donji dio donje letve. Okvir je za izvorni podokvir bio pričvršćen



kovanim klinovima; neki su sačuvani, kao i izvorni kovani željezni ovjesi. Lijevani čavli različitih veličina potječu iz prethodnog restauratorskog zahvata. Drvo je bilo uz rubove izjedeno crvotočinom, ponegdje raspucano. Preparacija je mjestimično otpala, raspucala se ili je postala nestabilna, a pozlata je ponegdje abradirana, najviše na donjoj letvi. Površina je prekrivena prljavštinom. Pozlata je bila premazana vodotopivim transparentnim narančasto-smeđim slojem, vjerojatno u sklopu neke povijesne restauracije. Premaz je na gornjoj letvi okvira izvrsno sačuvan, na ostalima ponegdje degradiran i potamnio, osobito na donjoj letvi. Pod uvećanjem su vidljive kapljice boje s

preparacijom, vrlo slične slikanom sloju na slici, što ide u prilog pretpostavci o okviru i slici kao izvornoj cjelini. Okvir je očišćen mehaničkim i kemijskim metodama te je ostavljena zatečena izvorna pozlata. Na pozlati se nalazi sloj izvornog laka koji je također sačuvan. Manja oštećenja u drvenom nosiocu dopunjena su drvom balze. Na horizontalnoj letvi nedostajao je cijeli donji dio drvenog profila nosioca koji je nadomješten profilom od smrekovine. Na drvene rekonstrukcije nanosena je preparacija, postavljen je sloj bolusa te pozlata u listićima. Novopostavljeni zlatni listići od 23,5 karata habani su i ujednačeni s izvornim listićima.

b. p.

Slika 1. Stanje slike prije radova

Slika 2. Stanje ukrasnog okvira prije radova *in situ*

Slika 3. Stanje nakon radova



## Šibenik

Katedrala sv. Jakova

Ormar za relikvije

Nepoznati autor, 18. st.

Polikromirano drvo, 108 x 150 x 18 cm

Voditeljica programa: Tihana Pleština

Suradnik: Alen Škomrlj

BROJ DOSJEA: 82/13, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Izvorna namjena ormarića bila je pohrana relikvija. Ormarić je smješten u niši na južnom pregradnom zidu glavne apside unutar crkve. Početkom 2014. godine privremeno je demontiran zbog konzervatorskih radova na glavnom oltaru te pohranjen u restauratorskom odjelu u Šibeniku. Ormarić se sastoji od dviju vratnica, koje u središnjem dijelu sadrže natpis SANCTORUM (lijeva vratnica) i RELIQUIAE (desna vratnica). U prijašnjoj intervenciji vratnice su djelomično bile preslikane sivom bojom. Središnje polje vratnica oslikano je iluzionističkim prikazom marmorizacije.

Unutrašnjost relativno plitkog ormarića podijeljena je policama u tri jednaka dijela. Ormarić je bio oblijepljen

papirom koji je poslije uklonjen. Na površini vratnica prisutan je niz manjih oštećenja polikromije. Struktura drva je dobro očuvana, samo je u gornjem lijevom kutu nedostajao dio rubne letvice. Cijela površina bila je prekrivena debelim slojem prašine. Nestabilna konstrukcija je stabilizirana lijepljenjem. Sanacija strukturnog oštećenja izvedena je umetanjem nedostajućih dijelova drva i piljevinskim kitom. Krediranje je izvedeno tutkalno-krednom preparacijom, koja je zatim izolirana šelakom. Retuš je izveden temperama i nanesen je zaštitni sloj laka.

t. p.

Slika 1. Vratnice ormarića, stanje prije radova

Slika 2. Vratnice ormarića, stanje nakon radova



## Šibenik

Otok Žirje: uvala Vela Stupica, otok Hrbošnjak, Vrtlac i Babuljak, pličina kod rta Ljuta, uvala Koromašno, rekognosciranje

Antika

Voditeljica programa: Vesna Zmaić Kralj

Suradnici: Igor Miholjek, Zoran Delibašić, Marin Cvitan, Željko Sižgorić

BROJ DOSJEA: 2036, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

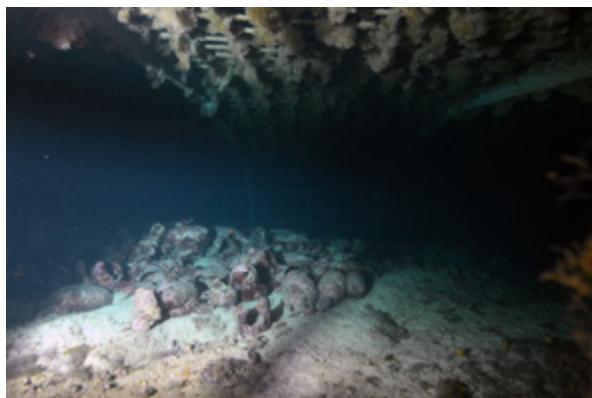
Arheološkim rekognosciranjem šibenskog podmorja, provedenim u listopadu 2015. godine, pregledano je podmorje otoka Žirja na području uvale Vela Stupica, gdje su nađeni temelji antičke arhitekture, zatim južna strana otočića Hrbošnjaka, gdje su uočeni samo mjestimični nalazi amfora i jedno novovjekovno željezno sidro te između Vrtlaca i Babuljaka, gdje prijavljeni antički ostaci nisu pronađeni. Na pličini zapadno od rta Ljuta, na sjeverozapadnoj strani otoka Žirja, otkriven je novi arheološki lokalitet s teretom keramičkih krovnih pokrova, tegula i imbreksa te amfora tipa Dressel 6B koje se datiraju od sredine 1. do kraja 3. stoljeća. Također je provjereno stanje novog zaštitnog kaveza postavljenog 2011. godine

nad antičkim brodolomom ispred uvale Koromašno s teretom egejskih amfora iz 1. do 3. stoljeća. Ti lokaliteti potvrđuju tezu da su se intenzivna plovidba i trgovačka razmjena na području otoka Žirja događale i između 1. i 3. stoljeća, što se očituje u brodolomima iz toga razdoblja s teretom amfora namijenjenih prijevozu vina, maslinova ulja i drugih namirnica. Intenzivna plovidba nastavlja se i poslije, što potvrđuju amfore tipa Keay XXV/B tipa, koje su se proizvodile u 3./4. stoljeću na području sjeverne Afrike i bile namijenjene transportu ulja te amfore tipa Opait C1 koje se mogu datirati u drugu polovicu 4. stoljeća.

v. z. k.

Slika 1. Pličina Ljuta, ostaci broskog tereta tegula na dnu

Slika 2. Uvala Koromašno, pogled na nalazište kroz zaštitni kavez



## Šišan

Župna crkva sv. Feliksa i Fortunata

Drveni tabernakul

Nepoznati autor, 17. st.

Drvo, rezbareno, pozlačeno i polikromirano, 103,5 x 78,5 x 47,5 cm

Voditelj programa: Mario Miočić

Suradnici: Kristina Bin Latal, Laura Stipić Miočić, Mirjana Jelinčić

BROJ DOSJEA: 2258/3, VODNJAN - JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Drveni tabernakul zatečen je na istočnom zidu župne crkve sv. Feliksa i Fortunata, na desnom kamenom bočnom oltaru uz polukružni otvor u apsidu. Tabernakul ima oblik antičkog hrama s kupolom, šesterokutne osnove s dvije polukružne niše u kojima su smještene figure u punoj plastici, s dvije bočne oslikane plohe koje uprizoruju figure anđela u profilu s kandilom u ruci. Šest kaneliranih korintskih stupova postavljeno je na obratima, od kojih dva uokviruju središnja vratašca oslikana prizorom oplakivanja. Plohe i kupola tabernakula bogato su ukrašene izrezbarenim i apliciranim florealnim i antropomorfnim reljefima.

Drveni je nosilac bio crvotočan, narušena je konstrukcijska statika, a spojevi su oslabjeli. Zatječemo prethodne intervencije i rekonstrukcije drvenih elemenata, gubitke i odlomljenja reljefnih formi, a površina je temeljito bila preslikana tvrdokornim uljnim slojem s punilom i slojem „bronce“ na bazi uljnog veziva. Izvorno je tabernakul pozlaćen tankim listićima postavljenim na narančasto-smeđem bolusu. Oslikane plohe višekratno su lakirane, a slojevi laka su potamnili.

Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su plinskom dezinfekcijom obavljenom u reduciranom balonu. Drveni nosilac konsolidiran je smoljenjem. Uklonjeni su neadekvatni materijali iz prethodnih intervencija, korodirani čavlići i nakupine ljepila s prljavštinom da bi se spojevi nanovo slijepili drvenim čavlama i PVAc ljepilom. Provedena je potpuna konstrukcijska konsolidacija svih spojeva. Recentni slojevi preslika i laka očišćeni su kombinacijom kemijskih otapala i struganjem omekšanih slojeva. Rekonstruirana su oštećenja drvenog nosioca s postojećim podacima o izvornom izgledu forme. Manja oštećenja drva rekonstruirana su piljevinskim kitom. Podlijepljeni su slojevi polikromije i pozlate, rekonstruirani su gubici preparacije kredno-tutkalnim kitom. Retuš je izveden na bolusu; na zatečenim i novim rekonstruiranim površinama mineralnim pigmentom, a na izvornim površinama zlatom u prahu. Polikromirane površine podslikane su gvašem i retuširane lakirnim lazurama. Tabernakul je završno površinski lakiran damar lakom u terpentinu. Nakon završetka radova tabernakul je vraćen na zatečenu poziciju, na kamenu menzu bočnog oltara u crkvi.

l. s. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon čišćenja







## Štrigova

Crkva sv. Jeronima

18. st.

Voditeljica programa: Teodora Kučinac

Suradnici: Ivan Srša, Ramona Mavar, Domagoj Mudronja, Tonko Fabris, Tajana Pleše, Bel-Bau d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1405/1, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na crkvi se provodi višegodišnji program zaštitnih radova, od konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnom osliku do radova građevinske sanacije koje izvodi tvrtka Bel-Bau d.o.o. iz Bjelovara. Proteklih godina izvedena je vanjska drenaža, u unutrašnjosti su zamijenjeni podložni slojevi poda i izveden je sustav ventiliranja temelja, čime se nastojala sniziti razina uspona kapilarne vlage.

Kripta je pregledana i očišćena. Pregledom stuba, okvira i poklopca kripte ustanovljeno je da je kamen površinski i strukturno odviše oštećen za planirani restauratorski zahvat pa je nabavljen novi okvir od svijetlog kamena (tip *Avorio*) od kojega su 2013. godine dobavljene i nove kamene ploče za pod u lađi. Godine 2015. dokupljen je kamen za pod u svetištu, za stube ispred i ispod trijumfalnog luka. Uređeni su kameni okviri glavnoga portala, novi prag i bočne stranice, dok je polukružni nadvoj postavljen na korigiranu poziciju. Postojeći kamen, pješčenjak sa sitnim zrcima liskuna (kvarca), s vremenom se znatno oštetio, izrazito u donjoj zoni. Isporučen je i isklesan kamen za novi prag i dovratnike portala od sivog, tvrdog kamena (tip *Noela*). Obavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na polukružnom kamenom nadvoju portala, a novi i stari kamen su tonski ujednačeni. Ugrađen je odljev ploče s natpisom nad portalom. Snižen je teren ispred crkve i uređen prilaz portalu.

Počišćeni su zvonici i potkrovlje crkve, popravljene ljestve u sjevernom zvoniku, dok se u južnom još moraju izraditi

potpuno nove ljestve, popođene su etaže južnog zvonika, dok su u sjevernome samo dopunjene daske. Mrežicama su zatvoreni otvori kroz koje su ulazile ptice u potkrovlje i u zvonike. Otpale grilje na malom prozoru sjevernog te na velikom prozoru na vrhu južnog zvonika ponovo su montirane, a ostali su otvori zatvoreni mrežicom.

Restauratorski radovi na zidnim slikama u 2014. obuhvatili su uklanjanje oštećene žbuke na podnožju zidova u unutrašnjosti te nanošenje nove žbuke u dva sloja (gruba vapnena žbuka s dodatkom grubih zrna mljevene opeke i fina završna vapnena žbuka).

Godine 2015. izvedeni su radovi na zidovima u svetištu, od poda do profiliranoga vijenca koji zidove odjeljuje od pandativa i osmerokutnog tambura. Sa zidnih slika na tim je površinama uklonjen preslik; preliminarno su injektiranjem učvršćeni odvojeni oslikani dijelovi žbuke od nosača (zida) i završnom je žbukom ožbukano podnožje zidova i lakuna.

Uklanjanje preslika (oker-zelenkaste i oker-crvenkaste boje) obavljeno je na svim sačuvanim dijelovima izvornog slikanog sloja. Probe uklanjanja obavljene su kistom, *Wishab* spužvom i smjesom demineralizirane vode i alkohola (2A). Budući da je izvorni pigment postojan, a rezultati uklanjanja preslika suhim načinom nisu bili dostatni, s oslikanih površina preslik je uklonjen otopinom 2A. Mort za završnu žbuku izrađen je od gašenoga vapna i dviju vrsta pijeska u omjeru 1:3 (2 dijela vapna, 5 dijelova dravskoga

pijeska i 1 dio kvarcnog pijeska). Ožbukane su sve zidne površine u donjim dijelovima svetišta, a ujednačavanje

ožbukanih površina obavljeno je premazivanjem vapnenom vodom dobivenom iz razrijeđene žbuke.

t. k., i. sr.

Slika 1. Portal, zatečeno stanje

Slika 2. Portal nakon radova

Slika 3. Zidna slika u svetištu, stanje prije radova

Slika 4. Zidna slika u svetištu, stanje tijekom radova



## Trakošćan

Muzej Dvorca Trakošćan

1. Mlada žena u rokoko haljini, nepoznati autor, druga pol. 19. st., ulje na platnu, 81 x 58 cm
2. Bogorodica s Isusom, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 92 x 74,5 cm
3. Nepoznati časnik, nepoznati autor, druga pol. 18. st., ulje na platnu, 91,5 x 73,5 cm

Voditeljica programa: Marina Đurović

Suradnici: Marko Begović, Dragutin Furdi, Mirela Mateljak, Sanda Milošević, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 8709 (1), 8710 (2), 8711 (3), ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Mlada žena u rokoko haljini* prikazuje žensku polu-figuru blago zakrenutu u lijevu stranu, odjevenu u usku dekoliranu haljinu svijetlog pepeljastog tona, raskošno nabranih rukava na koje je pričvršćen dodatni materijal kojim je ogrnuta. Nosilac slike zatečen je krt i opušten, valovit duž rubova, a na licu slike bio je vidljiv obris podokvira. Boja i preparacija bile su vrlo trusne i odvajale su se od nosioca, a na više mjesta su otpale. Slika je rađena višeslojnim tankim nanosima boje s lazurama, a tekstura platna nazire se kroz stanjeni slikani sloj. S lica slike uklonjene su površinske nečistoće blagim potezima kistom te je nanesen konsolidant, aktiviran zagrijavanjem toplinskom špahtlom. Slika je skinuta sa starog i neadekvatnog podokvira. Uslijedilo je nadomještanje sloja preparacije akrilnim kitom. Slika je dublirana na toplinskom vakuuromskom stolu novim lanenim platnom fine strukture i napeta na novi drveni podokvir s klinovima. Na slici su zatečene tamne mrlje oksidirane boje, najvidljivije na području lica i dekoltea zbog svijetle boje inkarnata, nastale od ulja koje je prodrlo iz preparacije i boje na površinu slike. Nije ih bilo moguće ukloniti pa su neutralizirane retušem. Nakon podslika za rekonstrukciju slikanog sloja, nanesen je izolacijski sloj međulaka, a zatim završni retuš smolnim bojama. Pokrivenim pigmentima dovršena je rekonstrukcija na mjestima oštećenja, a lazurnima su rekonstruirani izgubljeni dijelovi izvornih lazura. Završnom laku dodano je sredstvo protiv tamnjenja.

Na tamno slikanom ovalu *Bogorodica s Isusom* platno je blago opušteno, a na licu slike vidljivi su obrisi podokvira i krakelire. Prisutna su mnogobrojna sitna oštećenja na kojima se boja odvojila od nosioca i otpala zajedno s preparacijom. Slika je konsolidirana, toplinskom špahtlicom spuštenu su svi odignuti slojevi boje i slika je parcijalno izravnata. Izvedene su probe topivosti, potom je slika očišćena od površinski nataloženih nečistoća masnom emulzijom. Stari lak uklonjen je otopinom etanola u petroleteru. Nadomještanje sloja preparacije izvedeno je akrilnim kitom. Slika je izravnata i dublirana na toplinskom vakuuromskom stolu i napeta na novi, odgovarajući podokvir. Oštećenja slikanog sloja rekonstruirana su u podsliku gvašem i završno restauratorskim smolnim bojama, a između dvije faze retuša postavljen je akrilni lak. Završnom laku dodano je sredstvo protiv tamnjenja. Slika *Nepoznati časnik* dio je cjeline koja obuhvaća četrdesetak portreta časnika vojske Josipa Kazimira Draškovića (1714.-1765.), smještenih u Dvorcu Trakošćan. Monografija *Trakošćan, burg-muzej* (2007.) donosi podatak kako su portreti vjerojatno djelo Johanna Michaela Millitza i njegove škole. Sustavnim radom na toj cjelini restaurirano je već više od polovice časničkih portreta i pripadajućih drvenih, rezbarenih ukrasnih okvira. Slika je premazana termoaktivnim konsolidantom i nakon sušenja pažljivo skinuta s podokvira. Odignuti rubovi slike izravnati su. Na ostalim dijelovima slike konsolidacija i ravnjanje rađeni

su toplinskom špahtlicom, optežavanjem i hlađenjem. S poledine i lica slike uklonjena je nataložena nečistoća. Perforacije su zatvorene i fiksirane s poledine slike japanskim papirom i termoaktivnim konsolidantom. Na mjestima oštećenja izvornika preparacija je rekonstruirana akrilnim kitom. Slika je dublirana novim platnom na

toplinskom vakuumskom stolu i napeta na novi drveni podokvir. Na zakitanim mjestima napravljen je podslik i slika je lakirana. Završni retuš izveden je restauratorskim smolnim bojama.

m. đ., s. m.

Slika 1. *Mlada žena u rokoko haljini*, stanje prije radova

Slika 2. *Mlada žena u rokoko haljini*, stanje nakon radova



## Trogir

Crkva sv. Petra

Sv. Pavao

Nepoznati autor, kopija prema Tintoretu, 17. st.

Ulje na platnu, 166 x 108 cm

Voditeljica programa: Ratka Kalilić

Suradnik: Alen Škomrlj

BROJ DOSJEA: 1881/2, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika pravokutnog oblika uokvirena je drvenim, profiliranim te pozlaćenim okvirom. Vizualnim pregledom slike uočene su prijašnje restauratorske intervencije - podstavljanje slike novim platnom, kit bijele boje te manje intervencije u retušu i laku. Metoda i materijali primijenjeni u prethodnoj restauraciji uzrokovali su krovasta i kruta odignuća nosioca, koritasta odignuća bijelog kita te tamnjenje retuša. Pregledom slike pod UV svjetlom uočena je izrazita blijedomliječna i blaga zelenkasta fluorescencija koja dokazuje djelomičnu prisutnost izvornog završnog sloja, ali i naknadni lak, koji je nanesen u debelom nanosu, s neurednim potezima kista koncentriranim u središnjem dijelu slike. Izvorno platno očuvano je u relativno dobrom stanju. Drveni podokvir je jako crvotočan i nefunkcionalan. Preparacija je tutkalno-kredna, crveno-smeđe boje te izrazito stabilna. Zajedno s bojenim slojem, osipala se isključivo u donjem dijelu slike. Bojeni sloj je relativno tanak. Njegova nestabilnost uzrokovana oslabljenim vezivom isključivo se zamjećuje u donjem rubnom dijelu. Površina je prekrivena slojem vezane površinske nečistoće. Nakon dopremanja u radionicu, zabilježeno je stanje slike te su

provedena preliminarna istraživanja: uzimanje uzoraka za stratigrafsku analizu slikanog sloja i analize sastava laka. Lice slike je zaštitno podlijepjeno japanskim papirom. Podstavno platno iz prethodne restauracije je uklonjeno te je poledina izvornog platna očišćena skalpelom i vodenom puferiranom otopinom. Prije proba čišćenja provedeno je mjerenje pH-vrijednosti površine slikanog sloja, na temelju čega je odabrano sredstvo za uklanjanje laka. Tvr-dokorni lak uklonjen je solventnim gelom *Butyl-Acetat*, uz dočišćavanje solventnim gelom *Ligroin*. Cijela je površina slike zatim tretirana *Shellsolom T*. Konsolidacija slikanog sloja s poledine bila je nužna da bi se u nestabilnim zonama slike obnovila veza slikanog sloja i platna, ali i da bi se unošanjem vlage s poledine istovremeno omekšalo platno i slikani sloj te se tako omogućilo dodatno ravnanje. Za konsolidaciju je korištena 5%-tna otopina zečjeg tutkala koja je nanošena na platno. Toplom peglom, preko slojeva papira, tretirana je površina do njezina sušenja. Slika je prekrivena suhom bugaćicom, opterećena i ostavljena da se suši. Slijedila je faza ojačavanja rubnih dijelova slike novim platnenim trakama. Slika je napeta na novoizrađeni



drveni podokvir s klinovima. Oštećenja u sloju preparacije nadomještena su tutkalno-krednom toniranom preparacijom. Preparacija je obrađena skalpelom pod kosim svjetlom kako bi se postigla tekstura što sličnija izvornoj. Spomenuta mjesta izolirana su šelakom, a potom je cijela slika zaštićena slojem izolacijskog laka. Za integriranje

prepariranih zona i rekonstrukciju oštećenja bojenoga sloja upotrijebljene su boje u pigmentima. Slika je završno lakirana neutralnim lakom u spreju i postavljena u pripadajući pozlaćeni ukrasni okvir.

r. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Trogir

Katedrala sv. Lovre, riznica

Crkvena zastava

Nepoznati autor, 14. - 16. st.

Svileni rezani baršun, pozlaćene niti, raznobojne svilene niti, 144 x 62 cm

Voditeljica programa: Željka Mlinarić Galler

Suradnici: Marta Budicin, Jurica Škudar, Nikolina Oštarijaš, Margareta Klofutar, Katija Hrepić, Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 8436, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkvena zastava dio je vrijedne zbirke riznice katedrale sv. Lovre u Trogiru. Izrađena je u razdoblju od 14. do 16. st., a rad je nepoznatog autora. Glavna tkanina od tamno-crvenog, svilenog i rezanog baršuna izrađena je u 14. st. i jedna je od najranijih na našem području, dok su grbovi našiveni u 16. stoljeću.

Zastava je pravokutnog oblika s našivenim vezenim jednakostraničnim križem u središtu.

Križ je izvezen na lanenoj podlozi pozlaćenim, posrebranim i raznobojnim svilenim nitima; pokazuje odlike gotičkih križeva iz 14. i početka 15. stoljeća s karakterističnim peterolatičnim proširenjima krakova s izvezenim ljiljanima i trolatičnim cvjetovima po vanjskim rubovima te reljefnom srcolikom viticom po površini krakova. Uz to, na vrhovima i u središtu križ je bio ukrašen s pet našivenih prikaza, od kojih je preostao prikaz sv. Ivana Trogirskog s karakterističnom mitrom u gornjem vrhu križa te grb patricijskih obitelji Cornaro i Bembo. Grb obitelji Cornaro (tri uspravna lava i manji križ) smješten je u lijevom, a obitelji Bembo (tri ruže između dviju greda) u desnom kraku.

Baršun trogirske zastave potječe iz 14. st., ima zeleni živi rub s bjelkastom niti u sredini, što upućuje na to da je venecijanske provenijencije i rađen za izvoz. Prema

istraživanjima dr. sc. Z. Demori Staničić, lik sv. Ivana Trogirskog prišiven je u 15. stoljeću, a grbovi 1562. i 1563., kad u Trogiru istovremeno djeluju članovi obitelji Cornaro i Bembo. Te slojevite intervencije upućuju na važnost predmeta za lokalnu tradiciju, ali i na njegovu dugotrajnu upotrebu. Naime, takvim su baršunima prekrivani amboni i ciboriji sve do 18. stoljeća.

S obzirom na to da u Hrvatskoj postoje još dvije takve zastave, odnosno prekrivači s vezenim križevima, koji se čuvaju u Hrvatskom povijesnom muzeju i Muzeju za umjetnost i obrt, te da obje na svojim križevima imaju trogirske svece, točnije lik sv. Lovre, sv. Jeronima i sv. Ivana Trogirskog (HPM), odnosno likove sv. Ivana Trogirskog i sv. Lovre (MUO) i da se istovremeno pojavljuju grbovi obitelji Cornaro i Bembo na trogirskoj zastavi i onoj iz MUO, pretpostavka je da je u Trogiru od druge polovice 14. stoljeća djelovala vezilačka radionica koja je vezla za katedralu na uvezenom mletačkom baršunu (Zoraida Demori Staničić, Prilozi o srednjovjekovnom tekstilu u Trogiru: prijedlog za lokalnu vezilačku radionicu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, vol. 40, Književni krug Split i Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 2003./2004., 132-144). Crkvena je zastava, uključujući podstavu, zatečena u veoma lošem stanju. Površina je prekrivena slojem prašine,

ima veći broj pukotina i rupa. Podstava zastave također je prekrivena prašinom koja se uvukla u strukturu materijala. Vidljive su naknadne intervencije neprimjerenim koncima i bodovima. Metalne niti veza su patinirane i ogoljene, dok svilene niti uglavnom nedostaju. Rese koje uokviruju zastavu vrlo su oštećene i prašne, na nekim su dijelovima sačuvane fragmentarno, a na nekim potpuno nedostaju. Nakon zaprimanja predmeta, izrađena je fotografska i grafička dokumentacija zatečenog stanja i oštećenja, provedena laboratorijska i tehnološka analiza materijala te povijesno-umjetnička obrada.

Usljedilo je suho čišćenje usisivačima slabe usisne snage. Nabavljen je materijal za izvođenje radova, a nove su

tkanine obojene prema bojama izvornika. Oštećenja su zatvorena podlaganjem novim tkaninama i šivanjem svilenim koncem. S vezenog križa i svilenih resa uklonjene su povijesne intervencije koje narušavaju izgled i oštećuju krhki materijal. Vez i svilene rese konzervirani su šivanjem svilenim filamentima. Izrađen je nosač za izlaganje i transport predmeta metodom *pressure mounting*. Stanje nakon konzervatorsko-restauratorskih radova je dokumentirano, nakon čega je opremljena kutija za transport i umjetnina je vraćena vlasniku u Trogir.

ž. m. g, m. b.

Slika 1. Stanje nakon radova

Slika 2. Detalj, stanje nakon radova



## Trogir

Katedrala sv. Lovre, Zbirka crkvene umjetnosti

Bogorodica s Djetetom

Nepoznati autor, 14. st.

Tempera na drvu, 88 cm x 64,5 cm

Voditelj programa: Branko Pavazza

BROJ DOSJEA: 288/8, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ikona *Bogorodica s Djetetom* do 1970. godine nalazila se u sakristiji katedrale sv. Lovre u Trogiru, a od 2005. na prvom katu obnovljenog župnog dvora, u Zbirci crkvene umjetnosti katedrale.

Nosioc ikone je sastavljen od tri drvene daske koje su se u donjem dijelu odlijepile. U zahvatu iz 1957. godine podloga je s nosiocem konsolidirana voskom. Uz rubne dijelove slike vezivost između podloge i drvenog nosioca je slaba. Slikani sloj prekriven je naslagama nečistoće i prašine. Pri zagrijavanju slike u prethodnom zahvatu došlo je do diskoloracije na segmentima s crnom bojom, koja je poprimila sivkast izgled. Djelomična rekonstrukcija slikanog sloja tehnikom *tratteggio* unijela je u ukupni dojam slike konfuziju te je potpuno zanemarena njezina estetska vrijednost. Pozlata je vrlo oštećena i nedostaje je oko 70 %. U 15. ili 16. stoljeću izvorna pozlata potpuno je premazana tzv. šlag zlatom kojim je rekonstruiran umetak s lijeve strane ikone. Preslici i retuši su 1957. godine uklonjeni te su rekonstruirana samo oštećenja pozlate tehničkim zlatom tehnikom *tratteggio*.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

U ovom zahvatu na ikoni su izvedeni radovi dočišćavanja izvornog slikanog i pozlaćenog sloja, kao i radovi na saniranju, izmjeni i ujednačavanju površina i teksture oštećenja na tri vrste površine ikone: na dijelovima inkarnata, draperijama te pozlati pozadine sa Bogorodičinim svetokrugom. U završnoj fazi i dovršetku radova, brojna oštećenja usklađena su ujednačavanjem stupnja reintegracije na navedene tri vrste površine. Zbog visoke razine oštećenja i izgubljenih slojeva izvornika po cijeloj površini ikone te opasnosti opterećenja novim retušom, puna reintegracija slikanog sloja i pozlate izvedena je diskretno, samo na ograničenim, potrebnim mjestima. Najveći dio postojećih oštećenja ostao je na razini rekonstrukcije krednog sloja koji je ujednačen po izgledu i teksturi s izvornom krednom podlogom. Jedan dio starih retuša i rekonstrukcija je ostavljen te prilagođen i usklađen s izvornim površinama podloge i boje. Pojedini detalji izvornog sloja uz rubove postojećih oštećenja i lakuna dočišćeni su pod mikroskopom.

b. p.





## Trsteno

Crkva sv. Mihajla

Sveti Mihael

Nepoznati autor, 16./17. st.

Ulje na platnu, 320 x 237 cm

Voditelji programa: Vlaho Pustić (do 2014.), Antonio Blašković

Suradnice: Neda Kuzek, Jelena Raguž

BROJ DOSJEA: 2026/2, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je dio oltarnog retabla iz crkve sv. Mihajla u Trstenom. Središnja figura je leteći lik sv. Mihaela koji ubija Sotonu. Svetac je prikazan kao atletski građen mladić, odjeven u rimsku vojnu odjeću s velikim raskriljenim krilima. Povrh glavnog lika na oblacima sjedi lik Boga Oca, a uokolo lebde anđeli.

Riječ je o uljanoj slici, pravokutnog oblika, većih dimenzija, rađenoj na lanenom platnu rjeđeg tkanja. Slika je u nekoj od prošlih intervencija bila podlijepljena novim platnom. Dublirno platno izgubilo je funkciju armature pa je i izvorno platno opušteno, mjestimično i natrulo. Osnova je kredno-tutkalna, nanescena u tankom sloju. Odignuća osnove i slikanog sloja bila su prisutna u velikoj mjeri, a brojni nanosi kita koji je zapunjavao oštećenja u sloju osnove pokrivali su djelomično i izvorni prikaz.

Na slici su bila vidljiva brojna mjesta s retušima, brojnim preslicima, mrlje u slikanom sloju i bjelasanje te erodiranost površine. Lak je požutio, a na površini je bila akumulirana nečistoća. Sa stražnje strane na podokvir slike bile su postavljene aluminijske ploče kao pozadinska zaštita.

Nakon dolaska slike u radionicu, uklonjena je pozadinska zaštita, a odignuća slikanog sloja i osnove lokalno su podlijepljena s lica. Mehanički je uklonjeno dublirno platno i ostaci ljepljivosti s pozadine. Akumulirana prljavština, sloj požutjelog laka, neprimjereni retuši i kitovi uklonjeni su kemijski i mehanički. Slikani sloj s osnovom sveobuhvatno je podlijepljen s pozadine platna. Oštećenja nosioca zapunjena su intarziranjem komadića platna i lijepljenjem niti na osnovni nosilac. Slika je predstavljena novim platnom, lijepljenim termoreaktivnim ljepljivom uz zagrijavanje pod sniženim tlakom. Za napinjanje slike iskorišten je izvorni podokvir uz manje konstruktivne preinake. Lakune i nedostajuće zone u sloju osnove zapunjene su akrilnim kitom. Površina je obrađena tako da se teksturom integrira s okolnim izvornikom. Prva faza retuša izvedena je postavljanjem podslika u temperi, a završna integracija s izvornikom pigmentima u laku. Završni lak nanesen je prskanjem. Slika je nakon završetka radova vraćena u obnovljenu crkvu u Trstenom.

a. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Trsteno

Ljetnikovac Gučetić, kapela sv. Jeronima  
16. - 18. st.

Voditeljica programa: Krasanka Majer Jurišić

Suradnici: Edita Šurina, Ivana Drmić, Vinka Marinković, Danuta Misiuda, Andrea Šimunić, Ana Škevin Mikulandra, Natalija Vasić, Domagoj Mudronja, Mirjana Jelinčić

BROJ DOSJEA: 1428, ZAGREB, ILICA 44/1

PROGRAM PREMA UGOVORU S HRVATSKOM AKADEMIJOM ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Kapela sv. Jeronima nalazi se sjeverno od ljetnikovca. Pravokutnog je tlocrta, jednobrodna i zaključena bačvastim svodom. Na glavnom pročelju su vrata jednostavno profiliranog okvira iznad kojega je pravokutna ploča s reljefom akantusa i iznad nje četverolisna rozeta, a u vrhu pročelja je preslica sa zvonom. Bočni zidovi kapele rastvoreni su po jednim uskim i visokim prozorom zaključenim šiljastim lukom. Kapela se prvi put spominje u 16. stoljeću, a tek se 1667. godine u spisima navodi njezi titular.

Program je nastavak suradnje s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti započetom istraživanjem ljetnikovca u 2014. godini. Na kapeli sv. Jeronima provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja, izrađen

je elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja s prijedlogom prezentacije i smjernicama za obnovu te je sastavljen troškovnik potrebnih građevinskih, obrtničkih i restauratorskih radova.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja uključila su pregled relevantne literature, arhivske građe i postojećeg slikovnog materijala, izradu fotografske dokumentacije postojećeg stanja, pripremu arhitektonskih podloga za izradu dokumentacije istraživanja. Uslijedilo je sondiranje, laboratorijske analize i ispitivanje materijala, kao i izrada grafičkih priloga, skica i nacрта. Temeljem rezultata provedenih istraživanja izrađen je prijedlog prezentacije.

e. š., k. m. j.

Slika 1. Glavno pročelje kapele

Slika 2. Unutrašnjost kapele



## Trsteno

Ljetnikovac Gučetić, mlinica i gospodarska zgrada

15./16. st.

Voditeljica programa: Krasanka Majer Jurišić

Suradnici: Ivana Drmić, Vinka Marinković, Edita Šurina, Andrea Šimunić, Ana Škevin Mikulandra, Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar, Mirjana Jelinčić, Goran Tomljenović, Igor Tomljenović

BROJ DOSJEA: 1428, ZAGREB, ILICA 44/1

PROGRAM PREMA UGOVORU S HRVATSKOM AKADEMIJOM ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Gospodarski dio imanja, koji se nalazi u jugoistočnom dijelu, već je u prvoj fazi bio odvojen od samog ljetnikovca i ondje je sagrađeno nekoliko kuća: mlinice za masline i spremište. Iako ne postoji njihova točna datacija, neke se obiteljske gospodarske zgrade u povijesnim dokumentima navode već od 15. stoljeća, a provedena konzervatorska istraživanja utvrdila su višefaznu gradnju mlinice.

Program je nastavak suradnje s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti započetom istraživanjem samog ljetnikovca 2014. godine. HRZ je 2015. proveo konzervatorsko-restauratorska istraživanja mlinice i gospodarske zgrade te izradio konzervatorsku i projektnu dokumentaciju za obnovu i prenamjenu povijesnih građevina u Arboretumu Trsteno. Istraživanja mlinice i gospodarske zgrade koja su obuhvatila pregled relevantne literature i arhivske građe,

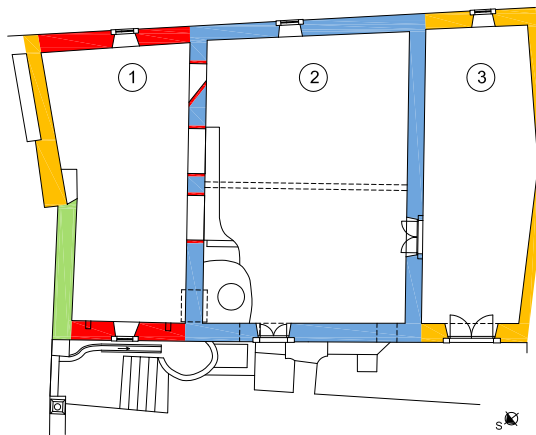
postojećeg slikovnog materijala, potom fotografsko dokumentiranje građevine i pripremu arhitektonskih podloga za izradu dokumentacije istraživanja. Usljedilo je sondiranje (građevinske sonde - sondiranje podova, ispitivanje zidnih površina i otvora), laboratorijske analize i ispitivanje materijala; drva, kamena i žbuke, dokumentiranje kamene plastike i izradu grafičkih priloga. Rezultati su, zajedno s tekstom o povijesti gradnje, prijedlogom prezentacije i smjernicama za obnovu predstavljeni u elaboratu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja. Nakon toga, prema ugovoru, izrađena je i projektna dokumentacija za obnovu mlinice i gospodarske zgrade, i to idejno rješenje obnove i prenamjene, temeljem kojega su ishođeni posebni uvjeti, a zatim i glavni projekt obnove i prenamjene obiju zgrada.

e. š., k. m. j.

Slika 1. Unutrašnjost mlinice

Slika 2. Datacija zidova mlinice





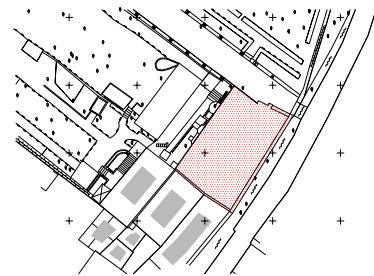
LEGENDA


- kraj 15. - sredina 16. st.
- nakon 1667. - početak 19. st.
- nakon 1667. - nadogradnja na zidanu ogradu šetnice (kraj 15. - sredina 16. st.)
- sredina 18. st. - početak 20. st.
- ① oznaka prostorije

LJETNIKOVAC GUČETIĆ, Trsteno  
MLINICA

DATACIJA ZIDOVA  
Tlocrt

mj 1:100



 HRVATSKI RESTAURATORSKI ZAVOD Nj. & Gorkovica 23 10 000 ZAGREB	investitor	HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMIJETNOSTI Anđrije Hebranga 1, 10 000 Zagreb	
	ev. br.	1428	
	mjerilo	1:100	
	datum	studeni 2014.	
list	4.4.1.2.	sadržaj	DATACIJA ZIDOVA Tlocrt
snimili	Izrađeno na podlogi ARSOPRETLJAJ TRSTENO, GOSPODARSKA GRADA ALFREDIJA, Marka Viskarića 3, 10 000 Zagreb, studeni 2009.		
revizija	I. Dimitić, K. Hleber, J. Jurić, A. Štrunk, E. Šurina		
autor	A. Šurina, M. Braun		

## Varaždin

Dobrovoljno vatrogasno društvo Varaždin

Zastava Prvog hrvatskog dobrovoljnog vatrogasnog zbora u Varaždinu

Nepoznati autor, 1864.-1904.

Tkanje, krojenje, vezenje, šivanje, svileni rebrasti taft, dvostrana tkanina u keper vezu, tkana ukrasna traka od metalnih i tekstilnih niti, drveni stijeg, metalne zakovice, 154 x 117 cm

Voditeljica programa: Maja Vrtulek

Suradnici: Štefica Nemeč Panić, Petar Nvžala, Ada Vrtulek Gerić, Venija Bobnjarić-Vučković, Sandra Lucić Vujičić, Margareta Klofutar, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 76.1., LUDBREG, TRG SVETOG TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zastava Prvog hrvatskog dobrovoljnog vatrogasnog zbora iz Varaždina vrijedan je primjerak povijesne vatrogasne zastave i dokaz kontinuiteta vatrogastva u gradu Varaždinu. Prednja strana zastave načinjena je od crvene svilene tkanine. U središnjem dijelu nalazi se natpis: „Prvi hrvatski dobrovoljni vatrogasni zbor u Varaždinu 1904.“, a slova su vezena tambur tehnikom i obrubljena pozlaćenom srmom i gajtan trakom. Uz vanjski rub, s tri strane aplicirana je tkanina s motivima crvenih plamičaka vatre. Tkanina zastave, u gornjem dijelu, metalnim je zakovicama učvršćena za drveni stijeg.

Stražnja strana zastave načinjena je od iste crvene tkanine i ukrasne trake. U središnjem dijelu nalazi se slika na svili koja prikazuje lik sv. Florijana. Slika je uz sam rub ukrašena tkanim trakama od tekstilnih i metalnih niti te vezom u tambur tehnici svilenim koncem i srmom kojom su izvedene vitice i cvjetovi. U donjem dijelu, ispod slike, izvezena je godina 1864.

Zastavna tkanina s prednje i stražnje strane zatečena je krta, prašna i zaprljana, s izrazitim materijalnim oštećenjima. Na mjestima uz natpis na prednjoj strani i u donjem dijelu na stražnjoj strani osnovna tkanina potpuno nedostaje. Vez je u dobrom stanju, dok je rubna crvenobijela tkanina također vrlo oštećena. Na slici su vidljiva mehanička oštećenja tekstilnog nosioca i slikanog sloja, a na mjestima oštećenja rubovi su odvojeni od osnovne tkanine. Na nekim dijelovima slike tkanina potpuno nedostaje.

U 2013. godini provedena je dezinfekcija predmeta u modificiranoj *anox*y atmosferi s plinovitim dušikom. Izra-

đena je fotografska, grafička i pisana dokumentacija prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova. Uklonjena je površinska prašina i prljavština te su stvoreni uvjeti za nastavak konzervatorsko-restauratorskih radova.

U 2014. godini provedena je druga faza konzervatorsko-restauratorskih radova na prednjoj i stražnjoj strani zastavne tkanine. U svrhu sanacije mjesta oštećenja, obojena je nova svilena tkanina za konsolidaciju. Mjesta oštećenja učvršćena su šivanjem, kombiniranom tehnikom. Također su sanirana oštećenja na rubnoj ukrasnoj traci s motivima crvenih plamičaka vatre.

U 2015. godini provedena je treća faza radova na sanaciji oštećenja tekstilnog nosioca slike. Zbog krтости materijala provedeno je vlaženje ultrazvučnim raspršivačem pare, nakon čega su deformirani dijelovi izravnati i podlijepljeni. Dijelovi slike na kojima je nedostajao tekstilni nosilac rekonstruirani su novom svilenom tkaninom obojenom u lokalni ton i učvršćenom 4%-tnim celuloznim vezivom *Tylose MH 300*. Na taj je način postignuta cjelovitost slike, pri čemu dobro čitljiv motiv sv. Florijana, kao i pozadinskih motiva, nije zahtijevao retuš.

Kako bi se sačuvao povijesni integritet zastave, tijekom radova vodilo se računa o tome da se sačuvaju svi izvorni šavovi, zbog čega nije provedena dekompozicija predmeta. Za zastavu je izrađena kutija od beskiselinskog kartona s odgovarajućom popunom za čuvanje i transport. U 2016. godini zastava će biti izložena u Muzeju vatrogastva u Varaždinu, polegnuta u staklenoj vitrini.

m. vr.

Slika 1. Prednja strana, stanje prije radova

Slika 2. Prednja strana, stanje nakon radova

Slika 3. Stražnja strana, stanje prije radova

Slika 4. Stražnja strana, stanje nakon radova



## Varaždin

Franjevački samostan

Zbirka povijesnog crkvenog tekstila

Nepoznati autori, 18. - 20. st.

Tkanje, vezenje, šivanje, raznorodni tekstilni materijali, razne dimenzije

Voditeljica programa: Venija Bobnjarić-Vučković

Suradnice: Maja Vrtulek, Ada Vrtulek Gerić

BROJ DOSJEA: T.15, LUDBREG, TRG SVETOG TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM VARAŽDIN

Zbirka crkvenog tekstila iz franjevačkog samostana u Varaždinu sadrži 63 komada tekstilnih predmeta, od toga dvadeset četiri misnice, četiri pluvijala, dvije dalmatike, jedan antependij, sedamnaest stola, šest manipula, tri burse i šest pala. Izrađeni su od jednoboynih i višeboynih tkanina (svila, pamuk, lan) i efektnih tkanina u platno, atlas ili keper vezu. Tkanine su uglavnom broširane, lizerirane ili ukrašene vezom s posrebrenim i pozlaćenim metalnim nitima, metalnim lamelama, kao i raznobojnim nitima svile. Vez je izveden ručno, tehnikama plosnog veza, križića i slikanjem iglom, a neke tkanine ukrašene su strojno tehnikom tamburiranja. Stražnja strana predmeta uglavnom je podstavljena jednoboynim tkaninama, od kojih neke imaju apreturu.

Predmeti su zatečeni relativno dobro očuvani, ali prašni, s mjestimice vidljivim mehaničkim oštećenjima tkanina, veza i ukrasnih elemenata. Vidljive su oksidativne promjene na tkanim ukrasnim trakama od posrebrene i pozlaćene srme. Uočljiva je i migracija bojila s veza na okolne tkanine.

U sklopu programa preventivne konzervacije, tekstilni predmeti preuzeti su iz franjevačkog samostana i transportirani u Restauratorski centar Ludbreg, gdje je najprije provedena dezinfekcija *anoxxy* metodom s plinovitim dušikom u trajanju od deset tjedana. Izrađena je dokumentacija zatečenog stanja, s posebnostima svakog predmeta (vrsta oštećenja, vez i sl.). Grafički su dokumentirane dimenzije predmeta i konstrukcijske karakteristike tkanina od kojih je pojedini predmet izrađen. Na svim predmetima proveden je suhi postupak čišćenja s vanjske i unutarnje strane. Crkveni tekstil numeriran je i sortiran. U privremenim spremnicima predmeti su transportirani u franjevački samostan u Varaždinu, gdje je bio pripremljen novi metalni ladičar u koji su pohranjeni na trajno čuvanje. Na dno svake ladice položen je sloj poliesterske vune, a potom su predmeti međusobno razdvojeni slojevima beskiselinskog papira te završno prekriveni još jednim slojem zaštitne poliesterske vune.

v. b. v.

Slika 1. Misno ruho u drvenom ladičaru prije preventivne konzervacije

Slika 2. Novi metalni ladičar



## Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. Austrijsko-bavarske obiteljske veze, F. Würbel (crtač), F. Tewele (grafičar), 19. st., litografija, 94,5 x 69,5 cm
2. Car Karlo I. Austrijski, Carski i kraljevski vojno-geografski institut prema fotografiji Carskog i kraljevskog dvorskog ateljea Adèle, R. Lechner (izd.), 19. st., fotografska, 80 x 60 cm
3. Konjanička vojska, nepoznati autor, 19. st., litografija u boji, 36,5 x 31 cm
4. Konjanička statua cara Josipa II., J. Merz (grafičar) prema skulpturi F. A. von Zaunera na Josefsplatzu u Beču, 1907. g., bakrorez, 51 x 68 cm
5. Car Franjo I. blagoslivlje Ferdinanda V. prije krunidbe za ugarskog kralja 28. 9. 1830., J. Nepomuk Höchle (crtač), F. Wolf (grafičar), 1835. g., litografija, 57,5 x 46,5 cm
6. Parada u Mladoj Boleslavi 19. 9. 1833., J. Nepomuk Höchle (crtač), A. H. Mansfeld (crtač), W. Franz (grafičar), 1835. g., litografija, 57,5 x 46,5 cm
7. Franjo I. austrijski car, F. Jügel (grafičar) prema slici B. R. von Guérarda, Artaria et Comp. (izd.), 1810. g., *mezzotinta*, 26 x 34,5 cm
8. Nadvojvoda Karlo Ludovik Austrijski, C. Kohl (grafičar), P. Luxer (crtač), 1802. g., bakrorez/*mezzotinta*, 16,8 x 10,7 cm
9. Car Leopold II., J. Adam (grafičar) prema slici J. Kreutzingera, 1790. g., bakrorez/*mezzotinta*, 19,5 x 12 cm
10. Carica Zita, H. C. Kosel (grafičar), R. Lechner (izd.), 1917. g., fotografska, 83 x 67 cm

Voditeljica programa: Daniela Ratkajec

Suradnici: Marta Budicin, Margareta Klofutar, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 8649 (1), 8650 (2), 8651 (3), 8652 (4), 8653 (5), 8654 (6), 8655 (7), 8656 (8), 8657 (9), 8658 (10), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Programom je obuhvaćeno deset grafika iz Zbirke slika, skulptura, grafika i crteža Gradskog muzeja Varaždin, izrađenih u tehnici bakroreza, bakroreza/*mezzotinte*, *mezzotinte*, litografije, litografije u boji i fotografure. Grafike su datirane u razdoblje od 18. do 20. stoljeća, a djela su različitih autora.

Bečki litografi Ferdinand Tewele (1807.-1893.) i Franz Würbel (1822.-1900.) autori su litografije *Austrijsko-bavarske obiteljske veze* iz 19. st., a fotografura *Car Karlo I. Austrijski* izrađena je prema slici poznatog dvorskog ateljea Adèle. Rođeni Švicarac Jakob Merz (1783.-1807.) slikar je i grafičar te autor bakroreza s prikazom *Konjaničke statue cara Josipa II.* na Josefsplatzu u Beču, nastalog 1907. prema konjaničkoj statui poznatog bečkog kipara Franza Antona von Zaunera (1746.-1822.).

Njemački slikar, grafičar i ilustrator Johann Nepomuk Höchle (1790.-1835.) i austrijski grafičar i slikar Franz Wolf (1795.-1859.) surađivali su na izradi serije koloriranih litografija iz 1835. o najvažnijim trenucima iz života cara Franje I. (prikaz krunidbe Ferdinanda V. i parade 9. husarske regimente za cara Franju I. i caricu Karolinu Augustu 19. 9. 1833. u Mladoj Boleslavi, na čijoj je izradi

kao crtač sudjelovao i bečki slikar August Heinrich Mansfeld [1816.-1901.]).

Friedrich Jügel (1772.-1833.) njemački je bakrorezac, grafičar i ilustrator te autor *mezzotinte* iz 1810. s polufigurom austrijskog cara Franje I. Izrađena je prema slici slikara Bernharda Rittera von Guérarda koji je izrađivao minijature za cara Franju I.

Bakrorez/*mezzotintu* s portretnom polufigurom nadvojvode Karla Ludovika Austrijskog izradili su poznati bakrorezac, grafičar, autor portretnih grafika i ilustrator Clemens Kohl (1754.-1807.) koji je djelovao u Beču te pukovnik austrijskog pješaštva Peter Luxer 1802. u Beču. Jakob Adam (1748.-1811.) bečki je grafičar i bakrorezac, autor brojnih portreta poznatih austrijskih ličnosti. Godine 1790. izradio je i bakrorez/*mezzotintu* s portretnom polufigurom cara Leopolda II. prema slici poznatog dvorskog slikara Josepha Kreutzingera.

Fotografura s portretom mlade carice Zite datirana je u 1917. godinu. Izradio ju je pisac, grafičar, slikar, ilustrator i knjigovezac Hermann Clemens Kosel (1867.-1945.) koji je djelovao u Beču, a izdavač je R. Lechner. Kosel se istaknuo kao autor pejzaža i portreta pripadnika carske obitelji.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►



Radovi na deset grafika počeli su izradom dokumentacije zatečenog stanja. Zatim su izmjerene pH-vrijednosti papirnatih nosilaca. Dobivene vrijednosti kretale su se između 5,37 i 6,09, što je ukazivalo na blažu kiselost. Mikroskopskim i mikrokemijskim analizama papirnatih nosilaca utvrđeno je da se papirnati nosioci gotovo svih djela sastoje od kvalitetnih lanenih i pamučnih vlakana. Precizno su izmjerene dimenzije papirnatih nosilaca te su dokumentirani vodeni znakovi. Uslijedilo je suho čišćenje lica i poledine djela. Kod osjetljivih i najoštećenijih djela, poput litografije na tanjem papirnatom nosiocu *Konjanička vojska*, na *mezzotinti - Franjo I. austrijski car* i na dva bakroreza kombinirana *mezzotintom - Nadvojvoda Karlo Ludovik Austrijski i Car Leopold II.*, tijekom suhog čišćenja korišteno je brišuće sredstvo u prahu jer su papirnati nosioci bili izrazito kruti i manje gramature. Na poledini bakroreza/*mezzotinte - Car Leopold II.* prije mokrog čišćenja uklonjene su inskripcije, s obzirom na to da su izvedene nestabilnom crvenom bojom. U sljedećoj fazi rada pristupilo se uklanjanju zatečenih intervencija. Primjerice, na litografijama *Car Franjo I. blagoslivlje Ferdinanda V. prije krunidbe za ugarskog kralja 28. rujna 1830.* i *Parada u Mladoj Boleslavi 19. rujna 1833.* u širim zonama duž svih margina papirnato nosioca zatečeni su slojevi krede koji su uklonjeni mehanički, brišućim sredstvom *Foam gum*. Plavi žig na poledini *mezzotinite - Franjo I. austrijski car* uklonjen je usisnom metodom, otapalom. Specifična je bila zatečena intervencija na bakrorezu *Konjanička statua cara Josipa II.* Izvorni otisnuti tekst, ispod grafičkog prikaza, u prošlosti je izrezan i zalijepljen na višu poziciju preko donjeg dijela grafike. Tekst je mehanički oštećen (manje poderotine), dok nekoliko fragmenata nedostaje. Na poledini su preko poderotina bili zatečeni fragmenti bijele pik-trake, dok je dio inskripcije koji označava izdavača također bio izrezan s izvorne pozicije i zalijepljen na središnjem donjem dijelu poledine papirnato nosioca. Pik-trake su uklonjene vlaženjem i mehanički, dok su dijelovi teksta postupno vlaženi agar-agar gelom kako bi se papir opustio i ljepilo aktiviralo. Slijedilo je mokro čišćenje

umjetnina stabilnih izvedbenih tehnika metodom uranja u otopinu destilirane vode i etanola. Neutralizacija je kod stabilnih umjetničkih tehnika izvedena uobičajenim postupkom, kalcijevim hidroksidom. Kod nestabilnih tehnika primijenjena je metoda *Bookkeeper*, primjerice na grafikama *Car Karlo I. Austrijski* i *Carica Zita* koje su izvedene u rijetkoj i vrlo osjetljivoj tehnici heliogravure (duboki tisak i fotokemijski postupak). Spomenute grafike su osjetljive na djelovanje vlage pa su zato metode rada isključivale mokre postupke. Intenzivne mrlje koje su bile zatečene na fotografuri *Carica Zita* analizirane su metodom rendgenske fluorescentne spektroskopije (XRF). Rezultati su potvrdili prisutnost elementa željeza te elemenata kao što su silicij, kalij, kalcij, kobalt, bakar, cink, barij, zlato, živa i olovo u tragovima; vjerojatno je riječ o metalnim česticama zaostalim od procesa otiskivanja. Mrlje nepoznatog porijekla, vodene mrlje, mrlje od različitih migriranih pigmenata i sl. tretirane su izravno u otopini destilirane vode i etanola, odnosno kalcijeva hidroksida te dodatno celuloznim ljepilom koje se mekim kistom utrljava na poziciju mrlje u fazi dok je umjetnina položena u otopini u kadi. Na djelima koja su izvedena osjetljivim tehnikama, postupak tretiranja mrlja i žigova na poledini izveden je parcijalno na usisnom stolu ili primjenom kalcijeva hidroksida i bugačica, pod pritiskom utega. Mehanička su oštećenja, u vidu poderotina i pregiba papirnato nosioca, konsolidirana, a nedostajući dijelovi rekonstruirani odgovarajućim japanskim papirom, uz upotrebu celuloznog ljepila *Tylose MH300* i po potrebi industrijskog škrobnog ljepila *Eukalin BKL*. Deformacije papirnato nosioca izravnate su vlaženjem unutar komore za ovlaživanje parom te pod pritiskom unutar hidraulične preše. Pozicije oštećenja na otisnutim slojevima grafika uklopljene su u cjelinu minimalnim retušem. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, umjetnine su zaštićene unutar opreme za pohranu izrađene od muzejskog, pH neutralnog kartona te predane vlasniku.

d. r., m. b.

Slika 1. *Carica Zita*, stanje prije radova

Slika 2. *Carica Zita*, stanje nakon radova

Slika 3. *Konjanička statua cara Josipa II.*, stanje prije radova

Slika 4. *Konjanička statua cara Josipa II.*, stanje nakon radova



## Varaždin

Gradski muzej Varaždin

Franjo I. Habsburški

Nepoznati autor, 182?. g.

Ulje na platnu, 233 x 153 cm

Voditeljica programa: Renata Majcan Šragalj

Suradnici: Slobodan Radić, Tanja Rihtar, Marija Kalmeta, Nena Meter Kiseljak, Dragutin Furdi, Tanja Karakaš, Nikolina Oštarijaš, Ljubo Gamulin

BROJ DOSJEA: 8600, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADSKIM MUZEJOM VARAŽDIN

Portret prikazuje cijelu figuru Franje I. Habsburškog u stajaćem položaju, u raskošnoj baršunastoj odjeći vezenoj zlatom. Uz njega su vladarski simboli: žezlo i kruna. Cijelim rubom ornata ispisan je natpis *„I ay emprins“* (odlučan sam, usudujem se). U donjem desnom kutu slike nazire se signatura “Johan (?) pinx: Vienna 182 (?)“. Nosilac slike je tanko, gusto laneno platno fine strukture, u jednom komadu. Po cijeloj površini slike vidljiva su znatna oštećenja slikanog sloja koji je bio iskrakeliran, naboran, uzdignut i mjestimično odvojen od osnove i nosioca. Uz rubne dijelove platna jače su bila izražena oštećenja na kojima nedostaje slikani sloj i podloga. Cijelom površinom slike bile su vidljive dugačke uzdignute krakelire, izrazito tvrde, ali krhke i lomljive. U središnjem dijelu slike, uz lijevu ruku vladareva lika, nalazilo se horizontalno oštećenje (poderotina) dužine tridesetak centimetara, ispod kojega je vidljiva zakrpa s preslikom. Neadekvatna zakrpa deformirala je platno, a na tom su mjestu bili vidljivi loše izvedeni stari zakiti i retuši. Slika je bila prekrivena

slojem prljavštine, a lak je neravnomjerno požutio. Slika je metodom *strip-lininga* napeta na pomoćni podokvir većih dimenzija kako bi se omogućilo sigurno rukovanje i izbjeglo stvaranje novih oštećenja. Najkritičniji dijelovi podloge i slikanog sloja ponovno su konsolidirani s lica slike te se pristupilo složenom postupku omekšavanja i prijanjanju slikanog sloja. Izrađena je improvizirana komora u kojoj su postavljene posudice s alkoholom. Nakon omekšavanja, toplinskom špahtlicom krakelire su spuštane kroz prozirn timermostabilnu foliju, a potom su odmah optežavane i hladene malim utezima. Na temelju proba čišćenja otapanjem, pristupilo se uklanjanju ostataka konsolidanta i debelog sloja požutjelog laka. Potom su uklonjeni ostaci starih zakita i retuša kemijski i mehanički jer su bili prilično tvrdi i prekrivali su dio izvornog slikanog sloja. Nakon dočišćavanja, slika je konsolidirana i ponovno izravnata na toplinskom vakuumskom stolu. Sanirana je veća perforacija i nekoliko manjih, a nedostajući dijelovi nosioca nadomješteni su intarzijama. Nakon umetanja

zakrpa, izvorno platno podloženo je novim lanenim platnom i zalijepljeno rentolažnim ljepilom na toplinskom vakuumskom stolu. Postojeća oštećenja su zakitana. Nakon ponovnog ravnjanja, slika je napeta na novoizrađeni drveni

klinasti podokvir. Podložni retuš izveden je gvaš bojama, a završni lazurnim smolnim bojama. Slika je završno lakirana zaštitnim lakom.

r. m. š.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Varaždin

Gradski muzej Varaždin

Kabinetski ormarić

Nepoznati autor, 17. st.

Drvo, rezbarije, 71,5 x 80 x 46,5 cm

Voditeljica programa: Tijana-Annar Trputec Strčić

Suradnici: Radovan Pavlek, Nena Meter Kiseljak

BROJ DOSJEA: 8673, ZAGREB, ZMAJEVAČ 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kabinetski ormarić izrađen od drva, crne boje s metalnim okovima stepeničasto je podijeljen na tri dijela. Osnovica s jednom širokom ladicom stoji na četiri profilirane noge. Središnji dio zatvoren je vratašcima i ima u dva okomita reda niz ladica. Treći dio, najmanji, ima samo jednu ladicu i završava ravnom plohom. Kabinet je recentno obojen crnim lakom.

Kabinetski ormarić držan je u kontroliranim mikroklimatskim uvjetima u depou muzeja. Nedostajali su dijelovi profilacija i grguravih letvica, a cijela je površina, uključujući i okove, bila premazana crnom lakirnom bojom. Neki su okovi bili napuknuti, a dio ih je nedostajao. Donja je ladica bila polomljena. Nedostajala je cijela prednja donja profilacija i tri od četiri nogice. Leđa su bila premazana crnom bojom na krednoj osnovi i raspucana po dužini na više mjesta.

Nakon dezinsekcije gama-zračenjem, kabinet je prenesen u radionicu HRZ-a. Provedeno je natapanje dostupnih dijelova konstrukcije i unutarnjih strana ladica konsolidantom kako bi se izbjeglo oštećivanje sloja boje. Nakon potpunog sušenja konsolidanta uslijedila je stolarska sanacija konstrukcije, spojeva i ladica. Rasušeni spojevi dasaka ponovno su slijepljeni, a u raspucane dijelove kon-

strukcije umetnuti su tanki komadi drva. Na donjem dijelu kabineta rađeno je više zahvata. Izrađena je nedostajuća profilacija na prednjici te sve četiri nogice prema izvornom predlošku. S lica ladice demontirane su grgurave letvice. Pokazalo se da na cijeloj prednjici donjeg dijela nedostaje originalni furnir te da je crna boja nanescena izravno na drvo konstrukcije. Nakon uklanjanja tog naknadnog premaza, postavljeni su novi komadi kruškova furnira i obojeni u crno. Grgurave su letvice očišćene, retuširane i vraćene na mjesto. Izrađene su nove stranice i dno ladice. Iz svih su ladica uklonjene papirnate tapete. Laboratorijske analize sloja boje pokazale su da je crni premaz akrilni lak. Sondiranjem na više mjesta nađen je dobro očuvan izvorni sloj crne boje na drvenoj podlozi (ebaniziranje). Sa svih su površina kabineta uklonjeni naknadni premazi s podlogom kombinacijom mehaničkog i kemijskog čišćenja. Mehanička oštećenja i rupice od insekata zatvorene su kitom na vodenoj bazi i obrađene. Dokitavanje je izvedeno crnim voštanim kitom. Retuši oštećenja i zakita izvedeni su pigmentiranim šelakom, a površine zaštićene voštanom pastom. Očišćeni su i restaurirani svi okovi i brave te su izrađeni nedostajući ključevi.

t. t. s., n. m. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje poslije radova





## Varaždin

Gradski muzej Varaždin

Kaputić carskih husara

Austrija ili Hrvatska, 19. st.

Tkanje, krojenje, šivanje, sukno, vata, svilena tkanina, vunena tkanina, tkana ukrasna traka, gajtani, srebrna puceta, 51 x 46 cm

Voditeljica programa: Maja Vrtulek

Suradnice: Ada Vrtulek Gerić, Štefica Nemeč Panić, Vesnica Abramović, Margareta Klofutar, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 46.1.6.1., LUDBREG, TRG SVETOG TROJSTVA 15  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kaputić Rauchovih husara pripada Zbirci tekstila, nakita i modnog pribora Kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin. Načinjen je od crnog sukna. Na prednjoj strani i leđima našivena je tkana ukrasna traka od metalnih i tekstilnih niti te gajtani. Dodatni ukras na prednjoj strani čine nizovi srebrnih, okruglih puceta. Unutrašnjost kaputića obložena je vatom na prednjicama, leđima i rukavima, a sloj vate presvučen je podstavnom tkaninom ružičastog tona obojenja. Rukavi su podstavljeni zelenom tkaninom, a na unutrašnjost rukavnih otvora našivena je ružičasta tkanina.

Gornja tkanina od crnog sukna onečišćena je aerosolnim i kontaktnim prljavštinama. Na leđima, prednjim dijelovima i rukavima vidljiva su oštećenja tekstilnog nosioca (nedostaje sustav osnovinih i potkinih niti). Također su vidljiva oštećenja nastala djelovanjem moljaca. Tkanina podstave ružičaste boje prašna je i zaprljana. Boja je izbledjela, uočena su oštećenja tekstilnog nosioca u vidu poderotina i nedostajućih dijelova.

Podstavna tkanina na rukavima izrazito je oštećena uporabom i starenjem materijala. Tkane ukrasne trake od tekstilnih i metalnih niti djelomično su odvojene. Metalni dijelovi, poput puceta, djelomično su oksidirali i onečišćeni su prljavštinom, a neki i nedostaju.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

U 2014. godini na kaputiću carskih husara provedena je prva faza konzervatorsko-restauratorskih radova. Provedena je dezinfekcija predmeta u komori Restauratorskog centra Ludbreg u trajanju od deset tjedana. Izrađena je fotografska, grafička i pisana dokumentacija stanja predmeta prije radova. Za sanaciju oštećenja na podstavnim tkaninama rukava te na prednjicama i leđima pripremljene su nove tkanine istih morfoloških svojstava u lokalnom tonu izvornika.

U 2015. godini realizirana je druga faza radova. Predmet je u cijelosti izravnat raspršivanjem pare, a na mjestima oštećenja sustav osnovinih i potkinih niti doveden je u ravninu. Rupe u gornjoj tkanini podložene su komadima nove vunene tkanine koja je učvršćena šivanjem. Zelena podstavna tkanina na rukavima podložena je novom, svilenom tkaninom u cijelosti, a mjesta oštećenja učvršćena su šivanjem konzervatorskim bodom. Također je provedena i sanacija veza na mjestima njegove razdvojenosti od gornje tkanine. Za čuvanje i transport kaputića izrađen je spremnik od beskiselnog kartona s odgovarajućom popunom. Predmet je vraćen vlasniku te je izložen u sklopu izložbe "Varaždin pod krunom Habsburgovaca" (GMV, 28. 10. 2015. - 2. 10. 2016.).

m. vr.



## Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. Kazula (inv. br. GMV KPO 1320), nepoznati autor, 17./18. st., svijetloplavi svileni damast, vez, lan, metalna čipka, 91 x 70 cm
2. Kazula (inv. br. GMV KPO 1420), talijanska provenijencija, 15.-18. st., baršun, lan, metalna čipka, 95 x 72 cm
3. Stola (inv. br. GMV KPO 1421), talijanska provenijencija, 17./18. st., ružičasti svileni taft, žuto-smeđi baršun, lan, metalna čipka, 194 x 19 cm

Voditeljica programa: Marija Zupčić

Suradnici: Marta Budicin, Sandra Lucić Vujičić, Vlasta Bošnjak, Katija Hrepić, Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar, Jurica Škudar, Jovan Kliska

BRJ DOSJEA: 8680 (1), 8681 (2), 8682 (3), ZAGREB, ILICA 44  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kazula (MV KPO 1320), dar župe u Klenovniku Gradskom muzeju Varaždin, rad je nepoznate radionice, a datirana je u 17. i 18. stoljeće. Kazula je izrađena od svijetloplavog damasta biljnog motiva manjih dimenzija, središnjeg veza tzv. *punto ungaro*, lanene međupodstave i podstave te metalnih čipki izrađenih ručno na batiće. Na prednjem prsnom dijelu našivena je ukrasna traka.

Na kazuli su provedene strukturne i laboratorijske analize. Tkanine su suho čišćene, vlažene i relaksirane. Oštećenja tkanina zatvorena su podlaganjem i šivanjem, a metalnim čipkama su ispravljene niti te su odvojeni dijelovi ponovo našiveni. Za pohranu i transport izrađena je beskiselinska kutija s opremom.

Kazula (GMV KPO 1420) potječe iz kapelice sv. Lovre varaždinskog Starog grada gdje je bila dio sakralnog inventara grofova Erdödy, vlasnika starogradske utvrde od kraja 16. stoljeća do 1925. Kazula je izrađena od ružičastog tafta, žuto-smeđeg baršuna, crveno-žutog baršuna rezanog u dvije visine s metalnim nitima, lanene međupodstave i podstave te metalnih čipki izrađenih ručno na batiće (đenoveška čipka). Crveno-žuti baršun datiran je u drugu polovicu 15. st., venecijanske je ili firentinske provenijencije, ukrašen *bouclé* efektom pozlaćenim metalnim nitima. Đenoveška čipka izrađena metalnim nitima datirana je u 17. st., a žu-

to-smeđi baršun i ružičasti taft u 18. stoljeće. Crveno-žuti baršun i metalne čipke ukrašene su biljnim motivima. Nakon strukturnih i laboratorijskih analiza uzoraka materijala, uklonjeni su stari popravci. Tkanina kazule suho je očišćena, a nakon vlaženja i relaksiranja zatvorena su oštećenja podlaganjem i šivanjem. Metalnim čipkama su ispravljene niti, a odšiveni dijelovi iznova su prišiveni. Izrađena je beskiselinska kutija za pohranu i transport liturgijskog kompleta kazule i stole.

Stola (GMV KPO 1421) je dio kompleta s kazulom (GMV KPO 1420) iz Sakralne zbirke Gradskog muzeja Varaždin. Izrađena je od ružičastog tafta, žuto-smeđeg baršuna, lanene međupodstave i podstave te metalnih čipki izrađenih ručno na batiće. Glavne i podstavne tkanine su istovjetne onima pripadajuće kazule. Ispod lica stole nalazi se plava tkanina prišivena za međupodstavu, što ukazuje na nekoliko povijesnih slojeva na stoli.

Osim strukturnih i laboratorijskih analiza tkanine i vlakana, predmet je suhim postupkom očišćen, vlažen i relaksiran, a uklonjeni su i stari popravci. Oštećenja su zatvorena podlaganjem svilenom tkaninom i svilenim nitima. Metalne niti su ispravljene i iznova našivene.

Sve umjetnine su pohranjene u kutije i vraćene vlasniku.

m. z., m. b.

Slika 1. Kazula (GMV KPO 1320), stanje prije radova

Slika 2. Kazula (GMV KPO 1320), stanje nakon radova

Slika 3. Kazula (GMV KPO 1420), stanje prije radova

Slika 4. Kazula (GMV KPO 1420), stanje nakon radova







## Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. Portret dječaka koji piše, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 104,5 x 73,2 cm
2. Aloys V. Horvath, Friedrich Daber, 1816., ulje na platnu, 57,5 x 44,5 cm
3. Djevojčica sa zvonom, A. G. Mayer (?), poč. 18. st., ulje na platnu, 84 x 68,3 cm
4. Portret muškarca s plavom leptir-mašnom, nepoznati autor, poč. 19. st., ulje na platnu, 87 x 71 cm

Voditeljica programa: Dijana Nazor

Suradnici: Marko Begović, Dragutin Furdi, Mirela Mateljak, Sanda Milošević, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 8665 (1), 8666 (2), 8667 (3), 8668 (4) ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U nastavku višegodišnje suradnje Gradskog muzeja Varaždin i Hrvatskog restauratorskog zavoda tijekom 2015. godine izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na četiri slike. Nakon provedenih istraživanja, sve su slike skinute sa starih podokvira i konsolidirane. Na slikama su bile vidljive degradirajuće promjene starog laka, šelaka i slikanog sloja koje su prekrivale izvorni slikani sloj. Provedene su probe topivosti prljavštine, laka i izvornika, a potom su uklonjene nečistoće, potamnjeli lak i sloj šelaka. Odignuti rubovi platna spuštani su restauratorskom peglicom, a poleđina je očišćena. Na mjestima oštećenja izvedena je rekonstrukcija nosioca intarzijama od prepariranog platna, dok je na mjestima otpale boje i preparacije rekonstrukcija izvedena akrilnim kitom. Najveća oštećenja, u vidu nedostajućih dijelova slikanog sloja i sloja preparacije, bila su na slici *Portret dječaka koji piše*, uz gornji i donji rub slike. Uz gornji lijevi rub nalazila se perforacija dužine oko 3 cm. S poleđine slike uklonjeno je staro dublirno platno. Kako bi se slika mogla napeti na novi podokvir, trake novoga platna nalijepljene su na rubove nosioca slike termoaktivnim akrilnim ljepilom.

Na licu slike *Aloys V. Horvath* nalazio se debeo sloj prljavštine te preventivna zaštita japanskim papirom na pet perforacija i četiri manje poderotine. Veća oštećenja slikanog sloja i preparacije bila su uz donji i gornji rub slike. Budući da slika prethodno nije bila zaštićena lakom, boje su izrazito oksidirale, najviše ultramarin na odjeći lika. Uz donji lijevi rub ostao je dio te izvorne ultramarin boje prema kojoj je cijelom prikazu odijela vraćena izvorna lazura. Nakon ravnjanja i dubliranja slike na toplinskom vakuumskom stolu, pojedine izražene krakelire dodatno su spuštene restauratorskom peglicom.

Slika *Djevojčica sa zvonom* naslikana je u ovalu na platnu pravokutnog formata. Površina slike bila je prekrivena krutim slojem nataložene nečistoće, potamnjelim lakom te djelomično debelim slojem šelaka u središnjem dijelu portreta. Na oštećene dijelove preventivno je bio nanesen japanski papir - uz rubove, na pozadini prizora i na vratu djevojčice. Na svijetlim dijelovima slike vidljive su brojne točkice nečistoća uzrokovane djelovanjem insekata, koje su mehanički uklonjene. Na vratu djevojčice nalazilo se najveće oštećenje (otpali sitni komadići slikanog sloja i preparacije). Na središnjoj letvi je pečat s natpisom *A. Cnmninosta zur Stadtnüsseldorf Wien Kärnut Ner Strasse 20*. Potpis autora je tek nakon čišćenja otkriven u donjem lijevom kutu slike (*A. G. Mayer? cop.*). Zbog velike osjetljivosti svijetlih boja, postupak uklanjanja starog laka i sloja šelaka s lica slike provjeravan je pod UV svjetlom. Na slici *Portret muškarca s plavom leptir-mašnom* veće oštećenje slikanog sloja i preparacije nalazilo se po sredini gornjeg ruba slike. Tu je i bijela mrlja veličine 17 x 10 cm. U donjem lijevom dijelu slike ogrebotina dužine 10,5 cm uzrokovala je oštećenje slikanog sloja i preparacije. Matirani dijelovi slikanog sloja u donjem dijelu slike izgledaju kao da su pod utjecajem topline oštećeni. Sve slike su izravnate i dublirane na toplinskom vakuumskom stolu. Podrećuš je izveden temperama. Nakon toga slike su napete na novi podokvir s klinovima te lakirane međulakom. Faza rekonstrukcije slikanog sloja izvedena je lazurnim smolnim restauratorskim bojama. Završno su lakirane lakom od prirodne smole kojem je dodano sredstvo protiv tamnjenja.

d. n., s. m.

Slika 1. *Djevojčica sa zvonom*, stanje prije radova

Slika 2. *Djevojčica sa zvonom*, stanje nakon radova

Slika 3. *Aloys V. Horvath*, stanje prije radova

Slika 4. *Aloys V. Horvath*, stanje nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►



## Varaždin

---

Gradski muzej Varaždin

Stolić Bohnentisch

Nepoznati autor, 19. st.

Drvo, furnir, intarzije, 75 x 56 x 31 cm

Voditeljica programa: Tijana-Annar Trputec Strčić

Suradnici: Radovan Pavlek, Nena Meter Kiseljak

BROJ DOSJEA: 8674, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stolić je oblika grahova zrna (*Bohmentisch*). Okvir i četiri tanke noge od tamnijeg su drva. Ploča s ladicom i donja ploča koja povezuje noge tamno su i svijetlo intarzirane motivom kocki u perspektivi. Prema fotografiji snimljenoj sredinom 20. stoljeća, stolić je imao donju ploču, no ona nije sačuvana. Male forme stola i ukrašavanje upućuju na razdoblje klasicizma, ali oblikom podsjeća na brojne stoliće stila bidermajer.

Stolić je stajao u kontroliranim mikroklimatskim uvjetima u depou muzeja. Bio je u lošem stanju, izuzetno inficiran drvnim insektima; jedna je noga bila odlomljena. Na dvije su noge nedostajali donji dijelovi. Lak je bio matiran i oštećen, a furnir i intarzije mjestimično nadignuti.

Nakon dezinfekcije gama-zračenjem, pristupilo se konsolidaciji drva. Konstrukcija je postupno natapana konsolidantom, a odlomljena noga uronjena je u konsolidant na nekoliko dana kako bi se učvrstila. Slijepljeni su svi odlomljeni dijelovi i izvedene rekonstrukcije nedostajućih dijelova nogu. Površina je očišćena od starog laka, a potom su napravljene rekonstrukcije furnira i intarzija. Sva su oštećenja zapunjena kitom na vodenoj bazi i retuširana. Izvedena je politura šelakom. Ručkica ladice je očišćena i premazana zaštitnim lakom.

t. t. s., n. m. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Slika 3. Ploča, stanje nakon radova



## Varaždin

Kapela sv. Florijana

Glavni oltar sv. Florijana

Matijas Saurer (oltarna arhitektura), Ivan Adam Rosenberg (skulpture i ornamentika), 1740. g.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlaćeno, posrebreno, lazurirano, 750 x 590 cm

Voditelj programa: Edo Anušić

Suradnici: Daša Suhić, Iva Dizdarević, Anita Bojović, Jelena Spevec, Snježana Hodak, Iva Koci, Ana Dumbović, Stanko Kirić, Sena Kulenović, Dragutin Furdi, Veljko Bartol, Davor Filipčić, Helena Cavalli Ladašić, Mladenka Đurić

BROJ DOSJEA: 1277-2-1, ZAGREB, ZMAJEVAČ 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela sv. Florijana u Varaždinu sagrađena je između 1669. i 1672. godine kao zavjetna crkva varaždinskih obrtnika, posvećena sv. Florijanu, zaštitniku od požara. Godine 1733. drvena kapela je srušena te je na njezinu mjestu do 1752. sagrađena zidana, presvođena kapela. Nakon velikog požara u Varaždinu, kapela se intenzivno obnavljala pa 1773. dobiva kriptu koju radi graditelj Jakov Erber, a 1775. i novu sakristiju. Godine 1777. kapela poprima današnji izgled gradnjom novog zidanog tornja u pročelju.

Glavni oltar sv. Florijana veliki je, dvokatni retabl koji širom i visinom ispunjava cijelu zapadnu stijenu svetišta. U zoni prizemlja, s lijeve i desne strane nalaze se vrata za ophod, a područje predele čini niz konkavno-konveksnih stupaca ukrašenih rezbarenim viticama. U središnjoj niši prvog kata postavljen je kip sv. Florijana, dok su bočne strane retabla ispunjene naizmjenično postavljenim glatkim, vitkim i oblim stupovima te vrlo izbočenim tordiranim kolumnama. U interkolumnijama se nalaze kipovi četvorice svetaca: sv. Franje Ksavera, sv. Sebastijana, sv. Roka i sv. Ivana Nepomuka. Na drugom katu, u zoni atike, smješteni su kipovi sv. Helene Križarice i sv. Elizabete Ugarske s prosjakom, dok se u sredini nalazi slika na

platnu s prizorom sv. Jurja kako ubija zmaja. Na samom vrhu oltara nalazi se Božje oko s mnoštvom oblaka, anđela i anđeoskih glavic.

Izrada oltarne arhitekture glavnog oltara sv. Florijana pripisuje se varaždinskom majstoru prve polovice 18. st., stolaru Matijasu Saureru, dok je prema D. Baričević ornamentiku, ukrasne detalje i šest kipova izradio varaždinski kipar Ivan Adam Rosenberg.

Zbog početka građevinskih radova u kapeli sv. Florijana u Varaždinu, u svibnju 2005. godine počeli su radovi na demontaži svih dijelova glavnog oltara, počevši od skulptura i ukrasne plastike do arhitekture atike, retabla i predele s ophodima. Dijelovi glavnog oltara su nakon procesa fumigacije pohranjeni u čuvaonici RC-a Ludbreg. Polovicom 2007. godine započeta je stolarska sanacija lijevog i desnog postamenta ophoda u donjoj zoni oltara te konzervatorsko-restauratorski radovi koji su uključivali učvršćenje drvenog nosioca, nanošenje tutkalno-kredne osnove i retuš preslika.

Završetkom građevinskih radova, potkraj 2012. godine, montirana je donja zona glavnog oltara postavljanjem lijeve i desne strane postamenta ophoda te lijevog i desnog



krila predele. Nova razina poda u svetištu zahtijevala je manju prilagodbu visine postamenata i dijelova ophoda, što je riješeno nivelacijom i stolarskim radovima na učvršćivanju pozadine, da bi se postigla bolja statičnost donje zone oltara. Tijekom 2014. godine obavljena je stolarska sanacija zidova središnjeg dijela oltara, uz zamjenu trulih i dotrajalih dijelova njihove arhitekture. Također je stolarski sanirana središnja niša glavnog oltara te je očišćena i podlijepljena dekorativna tapeta u njezinoj unutrašnjosti. Stolarsku sanaciju pratili su konzervatorsko-restauratorski radovi koji su obuhvaćali uklanjanje površinske nečistoće i starog laka, krediranje oštećenja i njihovo uklapanje u cjelinu retuširanjem i pozlatom. Potkraj 2014. godine montiran je središnji dio glavnog oltara prilagodbom lijeve i desne stranice retable sa središnjom nišom. Na stražnjoj strani oltara ugrađeni su dodatni drveni podupirači zbog

statičke sigurnosti središnje niše koja nosi skulpturu sv. Florijana. Početkom 2015. godine započeti su radovi na stolarskoj sanaciji dijelova arhitekture atike. Učvršćeni su raspuknuti dijelovi drvenog nosioca lijevog i desnog krila atike s volutama; dijelovi arhitekture koji nose pilastre s kapitelima također su spojeni i učvršćeni poprečnim i uzdužnim letvicama na poleđini nosioca, a gornja i donja poprečna daska su zbog dotrajalosti zamijenjene novim. Također su na nekim spojevima dasaka (zbog malih deformacija, s tendencijom pogoršanja stanja) vraćeni u funkciju deformirani dijelovi, i to metodom parketaže i pritiska. Nakon konzervatorsko-restauratorskih radova, u studenome 2015. godine montirani su svi dijelovi atike, čime je potpuno završen povratak glavnog oltara u kapelu sv. Florijana u Varaždinu.

e. a.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Varaždin

Kapucinski samostan i crkva Presvetog Trojstva

1. San sv. Josipa, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 104 x 83 cm
2. Sv. Lovro Brindiški, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 104 x 83 cm
3. Madona s donatoricama, A. Janešić, 1860. g., ulje na platnu, 93 x 70 cm
4. Kardinal kapucin Francesco Maria Casini iz Arezza, nepoznati autor, 1712. g., ulje na platnu, 114 x 90 cm

Voditelj programa: Zoran Durbić

Suradnik: Matija Marić

BROJ DOSJEA: 8607 (1), 8608 (2), 8609 (3), 8610 (4), ZAGREB, ZMAJEVAČ 8  
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Sve četiri slike nalaze se u blagovaonici samostana i dio su cjeline od osam slika istog ovalnog oblika i dimenzija. Predstavljaju kapucinske svece, a slikane su istim slikarskim rukopisom. Završni lak je na svima jednako oksidirao.

Nosilac slika *San sv. Josipa* i *Sv. Lovro Brindiški* zatečen je dobre napetosti, bez perforacija i poderotina. Slikani sloj i preparacija dobro su prijanjali uz nosilac, no preko obiju slika nalazio se debeo sloj preslika te vrlo oksidiran završni sloj laka. U konzervatorsko-restauratorskom postupku uklonjena su dublirna platna i očišćen je debeo i oksidiran sloj šelaka s obiju slika. Preslik je uklonjen na slici *San sv. Josipa*, dok na slici *Sv. Lovro Brindiški* to nije bilo moguće jer bi se njegovim čišćenjem motiv u većoj mjeri izmijenio. Zakrpana su i zakitana manja oštećenja nosioca i slike su dublirane novim platnom. Retuš je u podlozi izveden akvarelnim bojama i završno smolnim lazurama. Ukrasni okviri su stolarski konsolidirani, očišćeni i lakirani voštanom pastom.

Platno slike *Madona s donatoricama* vrlo je tanko i opušteno. Na kutovima su veliki nabori, a cijelom je površinom platno i deformirano. Donji rub slike je poderan i defor-

miran te nedostaje dio platna. Rub poderotine zalijepljen je za letvicu podokvira; uz nju se slikani sloj u većoj mjeri oljuštio i otpao.

U konzervatorsko-restauratorskom postupku očišćen je deblji sloj prljavštine. Zakrpana je i zakitana velika poderotina te je slika dublirana novim platnom. Retuš je u podlozi izveden akvarelnim bojama i završno smolnim lazurama. Ukrasni okvir je stolarski konsolidiran, očišćen te retuširan.

Platno slike *Kardinal kapucin Francesco Maria Casini iz Arezza* opušteno je i deformirano. Na poleđini su se nalazile četiri manje papirnate zakrpe, a na površini žličasto izražene krakelire te vrlo oksidiran završni lak. Na ukrasnom okviru nedostajao je dio drvene letve.

U konzervatorsko-restauratorskom postupku očišćen je debeo i oksidiran sloj šelaka. Zakrpana su i zakitana manja oštećenja te je slika dublirana novim platnom. Retuš je u podlozi izveden akvarelnim bojama i završno smolnim lazurama. Ukrasni okvir je stolarski konsolidiran, očišćen i lakiran voštanom pastom.

z. d.

Slika 1. *San svetog Josipa*, stanje prije radova

Slika 2. *San svetog Josipa*, stanje nakon radova

Slika 3. *Madona s donatoricama*, stanje prije radova

Slika 4. *Madona s donatoricama*, stanje nakon radova





## Varaždin

Kip sv. Ivana Nepomuka pred Starim gradom

1766. g.

Voditelj programa: Ivan Jengiđ

Suradnici: Tonko Fabris, Ante Guberina, Iva Mihanović, Domagoj Mudronja, Osanna Šařinka, Natalija Vasić, Vektra d.o.o., Bel-Bau d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2362, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kip sv. Ivana Nepomuka u parku ispred varaždinskog Starog grada izvorno potječe iz parka dvorca Zelendvor, odakle je premješten nakon 1925. godine kad je u Starom gradu otvoren Muzej.

S obzirom na to da su na kamenoj plastici kipa zamijećena mnogobrojna oštećenja, tijekom 2015. godine Odjel za kamenu plastiku HRZ-a počeo je konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radove.

U Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a izvedene su analize prisutnosti štetnih vodotopivih soli u kamenu. Obavljena su povijesno-umjetnička istraživanja i istraživanja arhivske građe vezana uz genezu i smještaj kipa sv. Ivana Nepomuka. U suradnji s tvrtkom Vektra d.o.o iz Varaždina izrađeni su arhitektonski nacrti postojećeg stanja, a nakon toga je građevinska tvrtka Bel-Bau d.o.o. iz Bjelovara izradila

cijevnu montažnu skelu za konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radove.

Istraživanja su obuhvatila fotografsku dokumentaciju, mapiranje oštećenja i onečišćenja te detaljno bilježenje zatečenog stanja, kao i faza istraživačkih radova. Probe čišćenja obuhvatile su mehaničko čišćenje skalpelima te ručnim klesarskim alatom, čišćenje specijaliziranim strojevima poput *miniwasha* i *steamera* te čišćenje kemijskim biocidnim sredstvom (*Asepsol*). Nakon završetka proba čišćenja, izvedeni su preliminarni konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenu kipa i njegova postamenta, i to tako da su sve veće ili manje pukotine sanirane masom umjetnog kamena kako bi se spriječilo širenje oštećenja za hladnijih mjeseci u godini, odnosno kako bi se kamena plastika zaštitila do početka druge faze radova u 2016. godini.

i. j.

Slika 1. Stanje prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova

Slika 2. Stanje nakon završetka prve faze radova



## Velika Kopanica

Crkva sv. Ilije proroka

Zidni oslik, *secco* tehnika

Nepoznati autor, 18. st.

Voditelj programa: Željko Hnatjuk

Suradnici: Iva Abičić, Konrad Verner, Karolina Mihajlović, Irena Pauk Sili, Dejan Pajić, Matej Bosnić, Sanja Filipović, Nevena Živić, Marko Buljan, Tihana Popinjač, Ana Pavešković-Burazer, Marijan Sušac, Viktor Zugor

BROJ DOSJEA: 1889/1, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva sv. Ilije proroka u Velikoj Kopanici jednobrodna je građevina sagrađena 1773. i posvećena 1777. godine. Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima 2007. godine pronađen je zidni oslik u crkvi koji se može datirati u 18. stoljeće. Radovi na obnovi oslika trajali su od 2008. do 2015. godine.

Oslik je utvrđen ponajprije na zidovima i svodu svetišta te na zidovima lađe, dok su na svodu lađe bili samo manji tragovi koje nije bilo moguće ni raslojiti. Na zidovima lađe pronađena su dva mala, iluzionistički naslikana oltara, a oko njih šablonski dekorativni oslik koji se teško raslojavao, ljuskao i na dodir odvajao od nosioca. U svetištu je oslik bio sačuvan u mnogo većoj mjeri, premda je u donjoj zoni zidova uništen zbog obijanja žbuke prilikom neke sanacije. Na istočnom zidu svetišta pronađen je veliki, iluzionistički naslikan oltar, a ispod njega još jedan stariji oslik na natučenoj žbuci. Na južnom zidu je iznad vrata sakristije nađen prizor *Marija Magdalena pere noge Isusu*, dva evanđelista te dosta slabo očuvan prikaz, vjerojatno *Uzašašće sv. Ilije u nebo*. Na sjevernom zidu bili su također evanđelisti i naslikana arhitektura, ali i ondje slabo očuvani. Na svodu svetišta bio je prikaz *Posljednje večere* unutar iluzionistički naslikane kupole te četiri medaljona s prikazima iz Kristova života, koji su naknadno bili preslikani prikazima evanđelista.

Od 2008. do 2010. provedeni su radovi skidanja preliča i sanacije podloge i slikanog sloja, prije svega na slici *Posljednja večera* na svodu svetišta. Nastavilo se 2011. godine završetkom obnove medaljona s četiriju strana kupole te dijelom zidne slike s prikazom Svetoga Trojstva na istočnom zidu svetišta. Od 2012. radilo se na istočnom zidu svetišta te na zidovima lađe, gdje je iste godine dovršena obnova dvaju malih, iluzionistički naslikanih oltara na bočnim zidovima. Radovi na velikom naslikanom oltaru potrajali su do 2014. godine. Na njemu su skinuti preliči, uklonjeni naknadni popravci u cementnoj žbuci u gornjoj zoni, površine su grubo ožbukane i pripremljene za nanošenje završnog sloja žbuke. Pukotine su injektirane i ostavljene za završnu obradu pa se 2013. nastavilo s odvajanjem i opšivanjem stare žbuke od cementnog dijela donje zone oslika. Završetak je uslijedio 2014., kad su prezentirani srednji i gornji dio naslikanog oltara, s obzirom na to da je donji već prije otučen pa je ondje nanosena samo vapnena žbuka. Ista žbuka nanosena je i na otučene donje dijelove bočnih zidova svetišta 2015., čime su radovi u cijelosti završeni. Godine 2016. izrađen je elaborat konzervatorsko-restauratorskih radova.

ž. h.

Slika 1. Pogled na svetište i svod prije radova

Slika 2. Pogled na svod nakon radova





## Velika Ludina

Župna crkva sv. Mihaela arkandela

Skulptura sv. Zaharije

Franjo Antun Straub, 18. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, posrebreno, lazurirano, 186 x 95 x 55 cm

Voditeljica programa: Snježana Hodak

Suradnik: Željko Belić

BROJ DOSJEA: 1564/1, ZAGREB, ZMAJEVAČ 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi na inventaru župne crkve sv. Mihaela arkandela iz Velike Ludine započeti su 2003. godine, kad su provedena konzervatorska istraživanja s prijedlogom radova na glavnom oltaru. Od tada se radovi nastavljaju, a do danas je izvedena stolarska sanacija oltara, cjeloviti zahvati na atici oltara, dekorativnim viticama niša i skulpturi sv. Joakima s prvog kata oltara. Skulptura sv. Zaharije pripada glavnom oltaru i nalazi se na središnjem dijelu prvog kata retabla, smještena u otvorenoj niši iznad lučnog otvora ophoda. Drveni nosilac skulpture bio je izrazito crvotočan i zbog toga su dijelovi skulpture bili odlomljeni, loše nosivosti ili potpuno pretvoreni u drveni prah. Nedostajale su trake na ramenima i dekorativni elementi zavjetne pločice, prsti šake i dijelovi draperije. Sredinom cijele skulpture, punom visinom od postolja pa do usana sveca protezala se pukotina mjestimične širine i do 0,8 cm. Bilo je vidljivo jako odizanje kredne osnove. Pozlačena draperija bila je preslikana šabloniziranom ornamentikom cvjetnih krugova. Haljetak i pojas preslikani su sivoplavom bojom. Inkarnat je preslikan pastozno. Kredno-tutkalna preparacija učvršćena je otopinom *Plextola* u vodi. Drveni crvotočni nosilac učvršćen je natapanjem *Paraloidom B-72*

u alkoholu. Uzeti su uzorci za izradu mikropresjeka i stratigrafski opis slojeva. Šablonizirana bojena ornamentika na pozlati uklonjena je gel-acetonom. Preslik s lazure uklonjen je voštanom emulzijom. Nakon skidanja preslika ukazala su se jaka oštećenja nastala crvotočinom koja su znatno devastirala pozlatu. Tako nastale rupice zapunjene su piljevinskim kitom. Nedostajući dijelovi draperije i zavjetne pločice rekonstruirani su drvorezbaranjem u lipovu drvu. Središnja pukotina zatvorena je urezivanjem, umetanjem i lijepljenjem balzina drva. Zatvorena su i obrađena oštećenja u krednoj osnovi. Otvaranjem sondi na inkarnatu utvrđeno je da je skulptura preslikana u dva sloja koja su uklonjena postupnim rastanjivanjem. Prezentiran je inkarnat izvornog sloja. Retuš inkarnata izveden je pigmentima u kanadskom balzamu. Retuš pozlate izveden je na crvenom, žutom i bijelom bolusu zlatom u listićima i mjestimičnim zatvaranjem zlatom u prahu. Retuš posrebranih dijelova izveden je srebrom u prahu, a novorezbareni lijevi dio draperije i veća oštećenja retuširana su srebrnim listićima. Retuš lazura na srebru izveden je lazurnim uljnim bojama s dodatkom laka.

s. h.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Slika 3. Detalj, stanje prije radova

Slika 4. Detalj, stanje nakon radova





## Velika Ludina / Popovača

Stari grad Jelengrad

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleše

Suradnici: Teodora Kučinac, Petar Sekulić, Suzana Čule, Kaznionica u Lipovici, C. D. Gradnja d.o.o., Vektra d.o.o., Lupercal M. T. j. d.o.o., LuGa Projekt d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2210/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADOM POPOVAČOM

Stari grad Jelengrad, jedna od najvažnijih obrambenih točaka Moslavačke gore, sagrađen je (najvjerojatnije) tijekom 14. stoljeća u skladu s potrebama i mogućnostima onodobnih graditelja. Nakon što je napušten potkraj 16. stoljeća, stari grad više nikad nije obnovljen.

Sustavna arheološka istraživanja počela su 2012. godine. Do 2014. godine potvrđena je stratigrafska slika starog grada, s gotovo cijele površine unutrašnjosti grada uklonjena je urušena građa te je snimljeno postojeće stanje s tehničkim opisom objekta. Nadalje, 2014. godine počelo se s građevinskim radovima konzerviranja i rekonstrukcije zidne mase starog grada Jelengrada (sjeverni dio istočnog pročelja te istočni dio sjevernog vanjskog zida).

Tijekom 2015. godine gotovo su u cijelosti istraženi jugozapadni dio grada te pravokutna zapadna kula. U kuli je pronađena velika količina pokretnih nalaza, među kojima valja izdvojiti skupni nalaz 102 željezna vrha strelica za

samostrijel te 45 željeznih projektila za vatreno oružje datiranih u razdoblje od 14. do 16. stoljeća. Nadalje, tijekom tekuće godine provedeno je fazno istraživanje, statička konsolidacija te građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije pravokutnog, dvoetažnog objekta sa svodovima (C. D. Gradnja d.o.o.). Nakon dovršetka radova, novoistraženi dijelovi starog grada Jelengrada dokumentirani su fotografiranjem s kopna (HRZ) i iz zraka (Lupercal M. T. j. d.o.o.) te metodom 3D laserskog skeniranja, prema čemu je dopunjena nacrtana dokumentacija (Vektra d.o.o.). Svi ovogodišnji radovi, izvedeni u skladu s Rješenjima Konzervatorskog odjela u Sisku te uz dopuštenje vlasnika (DUUDI) i Upravnog odjela za zaštitu okoliša i prirode Sisačko-moslavačke županije, opisani su (uz nacrtanu dokumentaciju i tehnički opis) u godišnjem izvještaju.

t. p.

Slika 1. Pogled iz zraka na stari grad nakon dovršetka arheoloških istraživanja i građevinskih radova konzerviranja i rekonstrukcije 2015. godine



## Veliki Poganac

Pravoslavna crkva sv. velikomučenika Georgija

1. Ikona Prorok Solomon, Jovan Četirević-Grabovan, 1779. g., tempera/ulje i pozlata na drvu, 50 x 30 cm
2. Ikona Prorok Aron, Jovan Četirević-Grabovan, 1779. g., tempera/ulje i pozlata na drvu, 50 x 30 cm
3. Ikona Bogorodica s Djetetom, Jovan Četirević-Grabovan, 1779. g., tempera/ulje i pozlata na drvu, 50 x 30 cm

Voditelj programa: Pavao Lerotić

Suradnici: Mía Kaurlotto, Ida Gnjatović, Nena Meter Kiseljak, Matija Marić

BROJ DOSJEA: 535.013 (1), 535.014 (2), 535.015 (3), ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2015. godini nastavljeni su radovi na ikonama Jovana Četirevića-Grabovana s ikonostasa iz pravoslavne crkve sv. velikomučenika Georgija u Velikom Pogancu. Na tri ikone s pripadajućim ukrasnim okvirima provedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Osnovni cilj radova bilo je uklanjanje nakupljenih naslaga nečistoće i čađe te konsolidiranje i stabiliziranje slojeva.

Nosilac svih oslikanih površina ikona, zajedno s rezbarenim ukrasnim okvirom, načinjen je od jednog komada drva koje je općenito u dobrom stanju, izuzev odlomljenih i izgubljenih dijelova okvira te mjestimice prisutne crvotočine, a slikani sloj izveden je kombiniranom tehnikom tempere i uljnog medija na svijetloj preparaciji. Površina ikona s ukrasnim okvirima bila je prekrivena gustim i neprozirnim nanosom prljavštine, čađe i prašine. Upotrebom reaktivnih kemikalija i sredstava u prethodnim pokušajima čišćenja, na mnogim je mjestima oštećena

i nepovratno uništena izvorna polikromija, originalna osnovna boja, završne lazure i drugo.

Tijekom konzervatorsko-restauratorskih radova uklonjene su nakupljene naslage nečistoće i čađe te je izvedeno konsolidiranje i stabiliziranje slojeva da bi se zaustavilo otpadanje i nepovratni gubici polikromije. Stariji retuši i preslici, koji nepotrebno prekrivaju zone dobro sačuvanoga izvornog slikanog sloja, također su u cijelosti uklonjeni. Nedostajući dijelovi preparacije nadomješteni su krednim kitom i retuširani kombiniranom tehnikom boja u vodenom i smolnom mediju. Oštećenja na ukrasnim okvirima rekonstruirana su kombinacijom polimentne pozlate i zlata u prahu, a cijela je površina nakon radova zaštićena smolnim lakom. Ikone su nakon dovršetka radova montirane na pripadajuća mjesta na ikonostasu.

p. l.

Slika 1. *Prorok Solomon*, stanje tijekom čišćenja, detalj

Slika 2. *Prorok Solomon*, stanje nakon radova





## Vinkovci

Razna nalazišta, metalni arheološki nalazi

Stari vijek

Voditelj programa: Marko Nemeth

Suradnica: Petra Dinjaški

BROJ DOSJEA: 2239, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S DRŽAVNOM GEODETSKOM UPRAVOM

Tijekom 2015. godine provedeni su konzervatorski radovi na arheološkim nalazima s raznih nalazišta iz okolice Vinkovaca, pronađenima tijekom radova na izradi katastra. Obradeno je 237 brončanih, 42 željezna i 11 olovnih predmeta. Proveden je proces uklanjanja soli iz željeznih predmeta u sulfitnoj kupki. Željezni i olovni predmeti čišćeni su mikropjeskarenjem i mikromotorima, a brončani skalpelom, mikromotorom i ultrazvučnom iglom.

Bronca je tretirana blokatorom korozije benzotriazolom. Za konsolidaciju i rekonstruiranje korištena je epoksidna smola s grafitnim punilom i pigmentima. Površina predmeta zaštićena je lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid H80*. Svi su radovi popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. n.

Slika 1. Brončani vrč, stanje prije radova

Slika 2. Brončani vrč, stanje nakon radova



## Virje

Volarski breg, metalni arheološki nalazi  
Srednji vijek  
Voditelj: Mihael Golubić  
Suradnik: Marko Nemeth

BROJ DOSJEA: 739/12, ZAGREB, KAMENITA 15  
PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2015. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na arheološkim nalazima s nalazišta Virje - Volarski breg. Dovođeno je konzerviranje i restauriranje osam predmeta, a četiri željezna predmeta podvrgnuta su procesu uklanjanja soli iz željeznih predmeta u sulfitnoj kupki. Željezni predmeti (šest primjeraka) čišćeni su pjeskarenjem i mikromotorima, a zatim konzervirani taninom i *Parawaxom*, dok je za konsolidaciju i rekon-

stuiranje upotrijebljena epoksidna smola s grafitnim punilom. Brončani predmeti (dva primjerka) čišćeni su mehanički skalpelom i mikromotorom te tretirani bloka-  
torom korozije benzotriazolom, a površina je zaštićena lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid H80*.

Svi su radovi popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. go.

Slika 1. Brončana igla, stanje nakon radova  
Slika 2. Željezni nož, stanje nakon radova



## Virovitica

Crkva sv. Roka, metalni arheološki nalazi

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Mladen Mustaćek

Suradnici: Mihael Golubić, Marko Nemeth, Asta Dvornik

BROJ DOSJEA: 1561/10, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2015. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na arheološkim nalazima u vlasništvu Gradskog muzeja Virovitica, pronađenim kod crkve sv. Roka. Na željeznim predmetima prethodno je bio dovršen proces uklanjanja soli u sulfitnoj kupki. Provedeni su radovi uklanjanja korozije pjeskarenjem i mikromotorom na 13 željeznih predmeta te površinska zaštita taninom i *Parawaxom*, a dio predmeta je konsolidiran i zapunjene

su pukotine epoksidnom smolom s grafitom kao punilom. Dva brončana predmeta očišćena su od korozivnih naslaga laboratorijskim priborom i mikromotorom uz upotrebu binokularnog povećala, a zatim tretirana blokatorom korozije benzotriazolom. Površina bronce zaštićena je premazom laka *Paraloid B72* i voska *Cosmoloid H80*. Svi su radovi popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. mu.

Slika 1. Željezni alat, stanje nakon radova

Slika 2. S karičica, stanje nakon radova



## Vis

### Crkva Gospe od Spilice

15. - 17. st.

Voditelj programa: Mate Roščić

Suradnici: Marin Barišić, Nenad Lešina, Ivan Sikavica, Mate Pavin

BROJ DOSJEA: 1435/3, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Gospe od Spilice sagrađena je kao jednobrodna crkva u 15. stoljeću na obali između Kuta i Luke u Visu. Proširenjem u 17. stoljeću postala je trobrodna te joj je u produžetku glavnog broda dodano svetište, a na glavnom pročelju visoki zvonik na preslicu. Pročelje je raščlanjeno trima jednostavnim ulaznim portalima.

U 2015. izvođeni su radovi na glavnoj kamenoj rozeti. Na rozeti su uočena mehanička oštećenja te oštećenja prouzrokovana štetnim topivim solima. Mehanička oštećenja evidentirana su na donjim stupićima u vidu poprečnih

pukotina, a dva stupića nedostaju u cijelosti. Oštećene i nestabilne zone stabilizirane su tako da su u oštećene stupiće sidreni karbonski trnovi. Pukotine su podlijepjene epoksidnim ljepilom i zatvorene umjetnim kamenom. Nedostajuće zone (dva donja stupića) isklesane su u cijelosti u prirodnom kamenu te montirane *in situ*. Gornji dijelovi rozete koji su se osipali zbog djelovanja štetnih topivih soli, konsolidirani su etil-silikatom (*Wacker OH*), a izradom okapnice spriječen je daljnji prodor vode.

v. ma.

Slika 1. Crkva Gospe od Spilice nakon konzervatorsko-restauratorskih zahvata

Slika 2. Detalj središnje rozete nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata





## Vis

Crkva Gospe od Spilice

Oslikani metalni medaljoni s prizorima Marijina i Kristova života i drveni okvir staklenih vratnica oltara Gospe od Zdravlja

Nepoznati autor, 18.-19. st.

Lim, ulje, drvo, pozlata, 15,5 x 18 cm (pojedini medaljon), 190 x 140 cm (okvir)

Voditeljica programa: Zrinka Lujčić

Suradnici: Monika Petrač, Marin Barišić, Mate Roščić, Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 1435/4, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na oltaru Gospe od Zdravlja, u polukružnoj oslikanoj niši, nalazi se odjeveni, veristički kip Bogorodice s Isusom i dva manja drvena polikromirana anđelčića koji su zatvoreni ostakljenim kasetiranim vratima obrubljenim drvenim, pozlaćenim okvirom s florealnim ornamentom. Uokolo niše kamenog oltara, između crveno marmoriziranih inkrustacija u udubljenjima kamenih pilastara i luka, umetnuto je 15 malih, vitičasto-ovalnih medaljona s prizorima Kristova i Marijina života prema ikonografiji 15. i 16. stoljeća, naslikanih uljanom bojom na željeznim limenim pločama u maniri 19. stoljeća. Oltar završava dvama kamenim stupovima sa svake strane, a naatici se nalaze četiri kamene skulpture anđela.

Vizualnim pregledom oltara Gospe od Zdravlja uočena je korozija na medaljonima i kamenim pilastrima oltara, kao i na metalnim spojnicama kasetiranih staklenih vratnica. Unutar niše oslikani svod ima vrlo nestabilni slikani sloj i na dodir se osipa. Oslici medaljona zahvaćeni su korozijom, a na brojnim mjestima uz rubove i nedostaju. Drveni, pozlaćeni okvir koji uokviruje vratnice sa staklenim kasetama bio je u lošem stanju. Pozlata s kredom duž cijelog okvira mjestimično nedostaje, a u dijelovima se i osipa. Većina oštećenja uzrokovana je vlagom koja se kapilarno zidovima prenosi na oltar.

Vizitacije i pisani izvori o oltaru crkve su stradali, stoga je prije radova bilo nužno provesti istraživanja i preventivne radove *in situ*. Godine 2015. provedena su preliminarna

istraživanja: vizualni pregled, mikroskopska istraživanja te stratigrafske i instrumentalne analize. Interpretacija dobivenih podataka odredit će tijek konzervatorsko-restauratorskog zahvata u skoroj budućnosti. Za sada su provedene mjere preventivne zaštite na oltaru. Oltar je očišćen od prašine, nestabilni dijelovi okvira (drvo i pozlata) su podlijepljeni i provedena je dezinfekcija crvotočnih dijelova okvira. Nečistoća na okviru i korozija s metalnih dijelova vratnica uklonjena je mehaničkim i kemijskim metodama. Korodirani čavli su uklonjeni i zamijenjeni mesinganim. Prilikom demontaže medaljona ustanovljeno je da su kamena ležišta isklesana dublje i ispunjena žbukom, koju je također zahvatila korozija pa je uklonjena. Odlučeno je ne ispunjavati udubljenja novom žbukom kako bi zrak nesmetano strujao između kamenog oltara i medaljona te se tako spriječila štetna kondenzacija i apsorpcija vlage.

Na medaljonima je površinska nečistoća na slikanom sloju uklonjena polimernom emulzijom *Pemulen TR2*, a željezni limeni nosioci tretirani su ekološkim sredstvom za uklanjanje korozije *VP CI 423* koje ne oštećuje pozlatu i uljani slikani sloj. Poledina je impregnirana lanenim firnisom i zaštićena inhibitorom korozije kako bi se spriječilo daljnje propadanje. Program je ostvaren u suradnji s Odsjekom za kamenu plastiku.

z. l.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova preventivne zaštite



## Visoko, Čanjevo

Gradišće, utvrda Čanjevo

Prapovijest / srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 1739, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM VISOKO

Godine 2015. provedena je dvanaesta kampanja arheoloških istraživanja na srednjovjekovnoj utvrdi Čanjevo u Općini Visoko. Obuhvaćen je istočni dio utvrde kao nastavak prošlogodišnjih radova. Kako u povijesnim ispravama nije pronađena ni jedna grafika ili nacrt s prikazom utvrde, oblik i razmještaj prostorija omogućen je jedino arheološkim istraživanjem. Njime je u 2015. godini definiran oblik utvrde u njezinu tlocrtu te preostaje još istraživanje arheoloških slojeva unutar same utvrde. Istražen je dio istočnog i južnog bedema s pripadajućom kružnom kulom koji se datira u 16. stoljeće, no gotovo na cijeloj površini utvrde još ima neistraženih arheoloških slojeva, a buduće kampanje pridonijet će još boljem poznavanju funkcioniranja utvrde u različitim fazama gradnje i života u njoj.

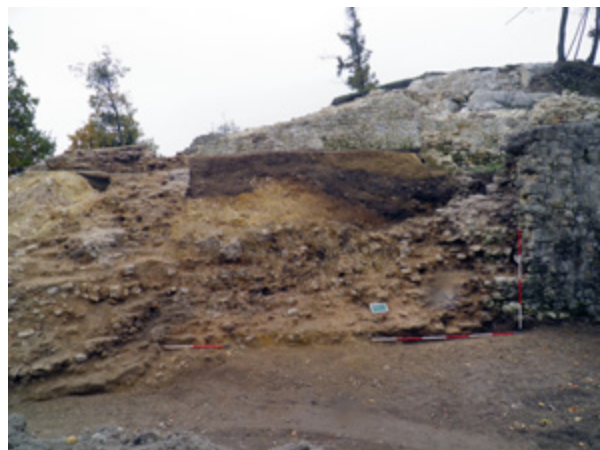
U istraženim arheološkim slojevima dokumentiranim ovogodišnjom kampanjom pronađeno je više ulomaka keramičkih posuda, pećnjaka, staklenih predmeta, metalnih te koštanih predmeta vezanih za utvrdu, koji obuhvaćaju razdoblje od 15. do 18. stoljeća. Uz srednjovjekovne i novovjekovne slojeve, na površini matične stijene nalazio se sloj zemlje u kojem su pronađeni ulomci prapovijesne keramike.

Ovogodišnja istraživanja ponovno su dala smjernice za daljnje radove, za arheološka istraživanja, ali i za konzervatorsko-restauratorske radove na sanaciji utvrde.

s. p.

Slika 1. Pogled na utvrdu Čanjevo nakon završenih arheoloških istraživanja 2015. godine

Slika 2. Istraženi dio istočnog bedema



## Vodnjan

Župna crkva Gospe od Traverse

Portret crkvenog dostojanstvenika

Venerio Trevisan, 19. st.

Ulje na platnu, 76 x 60 cm

Voditeljica programa: Laura Stipić Miočić

Suradnici: Goran Tomljenović, Mario Miočić, Silvo Šarić, Eduard Raponja

BROJ DOSJEA: 1510/4, VODNJAN - JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika na platnu napeta je na jednostavni drveni podokvir, rubno je drvenim čavlima pričvršćena na drveni crni paspartu i uokvirena rezbarenim i pozlaćenim ukrasnim okvirom. Prikazuje portret mlađeg muškarca do poprsja, blago okrenutog u desnu stranu; odjeven je u crnu svećeničku reverendu i lijevom rukom pridržava rastvorenu knjigu. Portret je pripisan mjesnom slikaru Veneriju Trevisanu iz Vodnjana iz 19. stoljeća i dio je Sakralne zbirke župne crkve sv. Blaža u Vodnjanu. Potkraj osamdesetih godina prošlog stoljeća slika je preventivno podlijepljena voštanom pastom i pohranjena u crkvi Gospe od Traverse u Vodnjanu. Ukrasni okvir bio je potpuno preslikan uljnom bijelom bojom i broncom, a preslikom su pokrivena i brojna oštećenja pozlate i odlomljenja drvenog nosioca. Na poleđini okvira vidljivi su tragovi triju alki kojima je okvir nekad bio ovješeno vodoravno, pa zaključujemo da zatečeno okomito postavljen okvir nije izvorni, a da je drveni paspartu postavljen uz sliku da bi se format slike prilagodio formatu okvira. Tanko i rijetko laneno platno preparirano je bijelom kredno-uljnom preparacijom.

Zatečene su karakteristične krakelire i otpadanje lakuna slikanog sloja do samog platna. Slikani sloj je izrazito tanak, a vezivo slabo. Slika je krta, prevoštena područja su potamnijela, a površina je prekrivena naslagama nečistoće. Slika je nakon demontaže ručno peglana da bi se naslage voštane paste ravnomjerno rasporedile po platnu i da bi se temeljito podlijepio odignuti sloj oslika. Višak voštane paste s površine lica uklonjen je acetonom koliko je to bilo moguće, a poleđina je očišćena skalpelom. Nakon čišćenja poleđine i lica slike, platno je izravnato prešanjem. Slika je podstavljena novim lanenim platnom i napeta na novi drveni podokvir. Rekonstruirana su oštećenja u sloju osnove kredno-akrilnim kitom. Slika je retuširana integralnim retušom i podslikana gvašem. Proveden je i završni retuš lakirnim lazurama te je slika završno lakirana i opremljena poleđinskom zaštitom. Vraćena je u zatečeni ukrasni okvir koji je površinski očišćen, recentni polikromatski sloj je podlijepljen i spojena su zatečena odlomljenja. Crvotočnom oštećen paspartu zamijenjen je novim.

l. s. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Tijekom rekonstrukcije slikanog sloja







## Vrsar

Obala

Antika / srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Tihomir Percan

Suradnik: Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 2159/5, SVETVINČENAT, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S ISTARSKIM VODOVODOM D.O.O.

Arheološkim nadzorom i zaštitnim arheološkim istraživanjima u Vrsaru istraženo je oko 36 m<sup>2</sup>. Iskopavanja i nadzor proveli su radnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Nadzorom je obuhvaćen dio na kojem su se obavljali zemljani i strojni radovi te je na manjem dijelu primijećeno postojanje nekoliko kulturnih slojeva. Istražene su dvije sonde (sonda A dimenzija 3 x 3 m i sonda B dimenzija 11 x 2,5 m) u neposrednoj blizini prije istraživanog antičkog kompleksa. Iskopavanjima je potvrđeno da slojevi obiluju antičkim materijalom, kao i ostacima arhitekture. Prije svega, to se odnosi na keramički

materijal pronađen u slojevima sonde B. Uz keramički materijal koji pripada različitim tipovima posuda i različito je ukrašen, pronađeni su i keramički pršljenovi, staklo, rimski novac te velik broj morskih školjaka i tek nekoliko neprepoznatljivih metalnih ulomaka. U sondi A pronađeni su ostaci zidanog kasnoantičkog groba, dok su u sondi B evidentirani i ostaci višebojnog mozaika ukrašenog geometrijskim motivima. Razdoblje srednjeg i novog vijeka zastupljeno je prije svega nalazima keramike iz pomiješanih slojeva, odnosno nasipa.

t. pe.

Slika 1. Ostaci zidanog groba u sondi A

Slika 2. Ostaci pronađenog mozaika



## Vrtlinska

Crkva sv. Jelene Križarice

1. Bogorodica među svecima, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 147,5 x 102 cm

2. Sv. Barbara, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 97 x 84 cm

Voditeljica programa: Mia Krkač

Suradnici: Mladenka Đurić, Sanda Milošević, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 8591 (1), 8592 (2), ZAGREB, ULICA KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

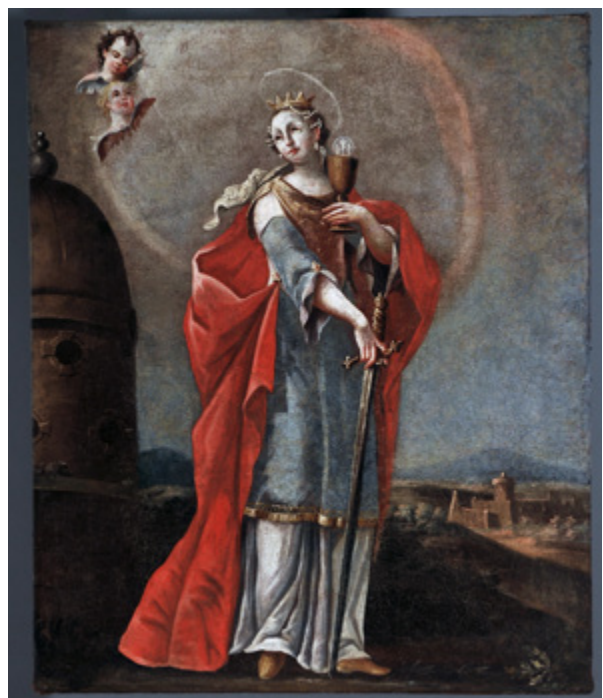
Tijekom 2015. godine u sklopu programa redovite djelatnosti Zavoda konzervirane su i restaurirane dvije slike iz crkve sv. Jelene Križarice u Vrtlinskoj. Na slici *Bogorodica među svecima* prikazana je veća skupina svetaca s atributima kako sjede na oblacima. Na najvišem mjestu sjedi Bogorodica s malim Isusom, a iznad nje, među oblacima je znak Svetog Trojstva, Božje providnosti i sveznanja. Na slici *Sv. Barbara* prikazana je svetica s aureolom u plavoj haljini i crvenim plaštom. Na glavi nosi krunu, niska perli pada joj po kosi, u desnoj ruci drži mač, a u lijevoj kalež. Iznad nje u lijevom kutu slike smještena su dva kerubina. Iza svete s lijeve strane smještena je kula, a s desne u daljini utvrda u pejzažu. Obje slike bile su smještene u neadekvatnim mikroklimatskim uvjetima, u crkvi koja je čekala građevinsku sanaciju. Bile su prislonjene na vlažnu površinu zida na kojemu su se razvile plijesni. Drveni ukrasni okviri i podokviri slika bili su infestirani anobijama. Poledine obiju slika bile su prekrivene mrljama od vlage, nataloženom prašinom, paučinom i mrtvim insektima. Lica slika bila su prekrivena nataloženom nečistoćom i mliječnobijelim, poluprozirnim slojem bez sjaja koji je dijelom onemogućavao sagledavanje sadržaja slika. Slikani sloj i preparacija na objema slikama bili su izrazito sasušeni i luskasto su se odvajali od nosioca. Neke od lazura bile su prisutne tek u tragovima. Veća oštećenja

sloja boje i preparacije bila su vrlo grubo nadomještena masom neodgovarajuće boje, debljine i teksture. Na drugim mjestima oštećenja neadekvatno su rekonstruirana tankim slojem boje, neprecizno nanese na nosilac, bez prethodne rekonstrukcije sloja preparacije. Na slikama je provedena dezinfekcija gama-zračenjem na Institutu Ruđer Bošković u Zagrebu. Kako se sasušeni slikani sloj na objema slikama izrazito odvajao i otpadao s nosioca, nakon demontiranja iz ukrasnih okvira, slike su najprije konsolidirane. Mliječnobijeli, poluprozirni sloj već tada je djelomično neutraliziran: postala su vidljivija mjesta oštećenja i nepripadajući slojevi. Postali su vidljivi dijelovi slike koji su prije intervencija bili skriveni, primjerice drveće i drugo bilje, nakit i svetičin mač, a posebno utvrda u pejzažu s desne svetičine strane. Slike su dublirane i izravnate na toplinskom vakuumskom stolu i napete na nove, drvene podokvire s klinovima. Rekonstruirana su oštećenja u slojevima nosioca, preparacije, slikanog sloja te je nanesen izolacijski i zaštitni sloj laka. Poledine su opremljene poledinskom zaštitom i slike su montirane u restaurirane ukrasne okvire. Vraćene su u obnovljenu crkvu, s uputama o čuvanju u adekvatnim mikroklimatskim uvjetima.

m. kr., s. m.

Slika 1. *Sv. Barbara*, stanje prije radova

Slika 2. *Sv. Barbara*, stanje nakon radova



## Vukovar

Gradski muzej Vukovar, Zbirka Bauer, Kulturno-povijesna zbirka

1. Crveni most, Zvonimir Mušić, oko 1960. g., ulje i kreda na papiru, 25 x 37 cm
2. Žena u kombinezonu, Ante Kaštelančić, prva pol. 20. st., ulje na kartonu, 69 x 45 cm
3. Fazani, Ivo Režek, oko 1940. g., pastel, 63 x 78 cm
4. Mrtva priroda, Petar Papp, oko 1950. g., ulje na kartonu, 41 x 48 cm
5. Starica, Karlo Mijić, 1913. g., akvarel, 40 x 22 cm
6. Mrtva priroda sa slikom, Olaf Globočnik, oko 1960. g., akvarel, 39 x 29 cm
7. Djevojčica, Menci Klement Crnčić, oko 1910. g., olovka, 29 x 19 cm
8. Tovarnik, Gabriel Homer, prva četvrtina 19. st., olovka, crni tuš, tuš u boji, akvarel, 32 x 49,5 cm
9. Vera, Gabriel Homer, 1814. g., olovka, crni tuš, tuš u boji, akvarel, 32 x 49,5 cm
10. Vukovarsko vlastelinstvo prema skici geometra F. X. Blumena iz 1758., Gabriel Homer, 1808. g., olovka, crni tuš, tuš u boji, akvarel, 28,6 x 59,6 cm
11. Vukovarsko vlastelinstvo, Gabriel Homer, 1808. g., olovka, crni tuš, tuš u boji, akvarel, 28,3 x 60,5 cm
12. Vukovarsko vlastelinstvo, Mappa Inclijti domini Vukovar, Gabriel Homer, 1826. g., olovka, crni tuš, tuš u boji, akvarel, 39,6 x 62 cm
13. Vukovar, Stari, Gabriel Homer, prva četvrtina 19. st., olovka, crni tuš, tuš u boji, akvarel, 32 x 49,5 cm
14. Vukovar, Adica, Gabriel Homer, 1817. g., olovka, crni tuš, tuš u boji, akvarel, 32 x 48 cm

Voditeljica programa: Daniela Ratkajec

Suradnici: Marta Budicin, Margareta Klofutar, Jovan Kliska, Andro Šimičić

BROJ DOSJEA: 8615 (1), 8616 (2), 8617 (3), 8618 (4), 8619 (5), 8620 (6), 8621 (7), 8622 (8), 8623 (9), 8624 (10), 8625 (11), 8626 (12), 8627 (13), 8628 (14), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Programom je obuhvaćeno sedam umjetnina na papirnatom nosiocu iz Zbirke Bauer te sedam karata iz Kulturno-povijesne zbirke Gradskog muzeja Vukovar, točnije dva djela s početka 20. stoljeća te pet slika datiranih od 1940. do 1960., raznorodnih tematika. Izrađeni su akvarelom, olovkom, kredom i pastelom na papiru ili kartonu. Prevladavaju portreti i mrtve prirode, uz jedan pejzaž. Program je obuhvatio i sedam karata vukovarskih feuda, a prikazuju vukovarsko vlastelinstvo 19. stoljeća. Tri karte rad su dvorskoga geometra grofa Eltza - Gabriela Homera, od kojih se karta *Vukovarsko vlastelinstvo prema skici geometra F. X. Blumena iz 1758.* ističe zanimljivim prikazom sunca, oblaka, stabla s natpisom na ploči i dvama *puttima* koji

vrijedno zapisuju i mjere. Preostale četiri karte prikazuju zasebna mjesta u sklopu vlastelinstva: *Tovarnik*, *Veru*, *Vukovar Stari* i *Adicu*.

Zanimljivost karata su tumači znakova, odnosno slova ili brojeva pod kojima su navedeni crkveni i drugi važni objekti u vlastelinstvu, a uz to su na kartama označeni i pašnjaci, šume i ceste. Svaki od tih tumača smješten je u drukčiji okvir; za kartu *Tovarnik* to je rokoko kartuša, a za karte *Adica* i *Vukovar Stari* radi se o odmotanom rotulusu. Konzervatorsko-restauratorski zahvat počeo je izradom dokumentacije zatečenog stanja te analizama sastava papirnatih nosilaca. Izvedeno je mjerenje pH-vrijednosti papirnatih nosioca; dobivene vrijednosti kretale su se

između 5,09 i 5,84, što je ukazivalo na blažu kiselost. Mikroskopskim i mikrokemijskim analizama papirnatog nosioca utvrđeno je da se papirnati nosioci gotovo svih djela sastoje od lanenih vlakana.

U sljedećoj fazi pristupilo se uklanjanju neprimjerene, uglavnom kartonske opreme te podloge od industrijski proizvedenog papira (*Mrtva priroda sa slikom, Crveni most te Djevojčica*) i neodgovarajućih paspartua s lica (*Žena u crvenom kombinezonu, Starica*). S obzirom na specifična oštećenja nastala zbog neprimjerenih mikroklimatskih uvjeta i ratnih okolnosti, poput slike *Žena u crvenom kombinezonu*, postupak uklanjanja zatečene opreme izveden je naročito pažljivo, kako ne bi došlo do daljnjeg narušavanja stabilnosti slikanog sloja. Na spomenutom crtežu izvedenom u tehnici ulja i tuša na tankom papiru glatke površine, oscilacije mikroklimatskih uvjeta uzrokovale su dimenzionalne promjene papira i time dodatno oslabile vezu slikanog sloja i glatke površine te mjestimično raspucavanje i odvajanje malih fragmenata boje. Ovisno o stabilnosti izvedbene tehnike u procesu uklanjanja kartonske opreme, koristio se mekani agar-agar gel u svrhu postupnog vlaženja zatečene opreme. Uslijedila je faza suhog čišćenja, a mokro je čišćenje izvedeno uranjanjem u otopinu destilirane vode i etanola za umjetnine izvedene stabilnim tehnikama. Na njima je neutralizacija izvedena otopinom destilirane vode i kalcijeva hidroksida, dok je na umjetninama izvedenima nestabilnim tehnikama (na pastelu *Fazani* i na kartama) primijenjena tzv. metoda *Bookkeeper*, odnosno raspršivanje magnezijeva oksida na poleđinu i lice umjetnine, čime se omogućuje stvaranje zaliha lužnatih rezervi koje štite materijal od mogućeg ponovnog djelovanja kiselina. Mrlje različitog porijekla

tretirane su izravno u otopini destilirane vode i etanola i kalcijeva hidroksida te dodatno kistom s celuloznom ljepljom. Kod osjetljivih tehnika kao što su one na kartama Gabriela Homera, mrlje su tretirane parcijalno na usisnom stolu, primjenom kalcijeva hidroksida ili odgovarajućeg otapala. Mehanička oštećenja u vidu poderotina, pregiba i nedostajućih dijelova papirnatog nosioca konsolidirana su i rekonstruirana odgovarajućim japanskim papirima uz upotrebu celuloznog ljepljiva *Tylose MH300*. Deformacije papirnatog nosioca izravnavane su dodatnim vlaženjem i izlaganjem pritisku unutar hidraulične preše. Na karti *Vera* tijekom radova je otkriven vodeni znak koji se sastoji od inicijala C i I te prezimena Honig, što upućuje na nizozemsku provenijenciju papira. Poznati proizvođači papira Honig djelovali su od 17. do kraja 19. stoljeća u Zaandijku (Nizozemska). Na karti *Vukovar, Adica* u središnjem dijelu gornje polovice pronađene su dvije mitske figure iscrtane olovkom.

Oštećenja crtanih ili slikanih slojeva uklopljena su retušem u cjelinu. Minimalnim retušem u cjelinu su uklopljene i razlike u tonu, nastale na izvornoj žuto-smeđoj boji bordure na karti *Vukovarsko vlastelinstvo prema skici geometra F. X. Blumenau iz 1758*. Pigmenti boje korištene na borduri spomenute karte analizirani su metodom rendgenske fluorescentne spektroskopije (XRF). Otkriveni su elementi bakar i cink koji su skloni oksidaciji i pri tome mijenjaju nijansu boje. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova umjetnine su zaštićene unutar opreme za pohranu od pH neutralnog kartona te su uz priloženu opsežnu konzervatorsko-restauratorsku dokumentaciju o izvedenim radovima predane vlasniku.

d. r., m. b.

Slika 1. *Vukovarsko vlastelinstvo*, stanje prije radova

Slika 2. *Vukovarsko vlastelinstvo*, stanje nakon radova

Slika 3. *Žena u crvenom kombinezonu*, stanje prije radova

Slika 4. *Žena u crvenom kombinezonu*, stanje nakon radova





Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►





## Zadar

Crkva sv. Krševana

Zidni oslik u južnoj apsidi

Nepoznati autor, *secco* tehnika

Voditelj programa: Ivan Srša

Suradnici: Domagoj Mudronja, Fani Župan

BROJ DOSJEA: 358/1, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi u južnoj apsidi obuhvatili su dokumentiranje zatečenog stanja: fotografsku dokumentaciju, izradu crteža i uzimanje uzoraka za laboratorijsku analizu (pigmenata, žbuka, veziva i soli). Pokraj otvora su iz lakuna u žbuci uklonjene sve ispune, a u podnožju zida i sva cementna žbuka. Oslikane površine s prikazom triju zadarskih svetaca (sv. Krševana, sv. Anastazije i sv. Zoila) očišćene su od prašine i kristaliziranih soli. Ostaci vapnenih ljuski uklonjeni su skalpelima, a manjim dijelom prethodilo im je omekšavanje pamučnim pulpama natopljenima demineraliziranom vodom.

Kamena struktura apside očišćena je od prašine i premazana vapnenim mlijekom s dodatkom riječnoga pijeska. Do visine od oko 50 centimetara zid je u podnožju ožbukana mortom od gašenoga vapna i drobljene opeke u omjeru

1:3 (1 dio gašenog vapna i 3 dijela drobljene opeke). Izravnajući sloj izveden je vapnenim mortom u omjeru 1:4 (1 dio gašenog vapna i 4 dijela drobljenca). Fini mort za žbukanje ploha pokraj apside izrađen je u omjeru veziva i agregata 1:4 (3 dijela gašenog vapna, 8 dijelova prosijanoga drobljenca i 4 dijela prosijanoga riječnoga pijeska). Dodatkom opečnoga praha finom mortu provedena je proba kojom se planiraju ožbukati manje lakune u polukupoli i rubni dijelovi apside koji su u dodiru s *intonacom*.

U Prirodoslovnom laboratoriju obavljene su analize žbuka, pigmenata, veziva i soli (pet pigmenata, dva soli i po tri veziva i žbuka). Napravljena je grafička dokumentacija zatečenog stanja djelomično sačuvanih zidnih slika, mjesta uzimanja uzoraka i restauratorskih zahvata.

i. sr.

Slika 1. Stanje tijekom radova, detalj zida

Slika 2. Stanje nakon radova, detalj zida



## Zadar

Franjevački samostan

Posljednja večera

Nepoznati autor, 17. st.

Mezzo-fresco, 270 x 778 cm

Voditelj programa: Ivan Srša

Suradnik: Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 211/2, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Restauratorski radovi na zidnoj slici *Posljednja večera* na sjevernom zidu refektorija, uključivali su uklanjanje nataložene prašine i nečistoće, punjenje lakuna u žbukanom sloju i djelomičnu integraciju slikanoga sloja. Uklanjanje nečistoća obavljeno je suhim kistovima i mekim *Wishab* spužvama, a skalpelima su uklonjene kapljice boje i žbuke zaostale od popravaka bočnih zidova. Prijašnje dublje lakune u žbuci ispunjene su vapneno-pješčanim mortom

s dodatkom mramornoga brašna i čestica opečnoga praha. Nakon punjenja tekstura, površina u ispunama uskladičana je s izvornom žbukom. Integracija slikanog sloja izvedena je pigmentima otopljenima u bistroj vapnenoj vodi. Njome su najvećim dijelom obuhvaćene široke plohe naslikanoga stola i djelomice konture apostola. Manji zahvati izvedeni su i na pojedinim apostolskim likovima.

i. sr.

Slika 1. Zidna slika prije zahvata

Slika 2. Zidna slika nakon zahvata



## Zadar

Stalna izložba crkvene umjetnosti

Slike poliptiha sv. Martina

Vittore Carpaccio, oko 1496. g.

Tempera na dasci, različite dimenzije

Voditeljica programa: Jadranka Baković

Suradnici: Stefano Scarpelli, Giovanni Marusich

BROJ DOSJEA: 1751/2/2, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I STALNOM IZLOŽBOM CRKVENE UMJETNOSTI ZADAR

Poliptih se nekad nalazio na oltaru sv. Martina u zadarskoj katedrali. Izradio ga je oko 1496. godine prema narudžbi kanonika Martina Mladošića venecijanski renesansni slikar Vittore Carpaccio. Izvorni rezbareni drveni okvir koji nije sačuvan izradio je po Mladošićevoj narudžbi drvorezbar Ivan Korčulanin.

Oltar sv. Martina i drveni okvir poliptiha uništeni su 1780. godine u restauriranju crkve pa su tada slike koje su činile jedinstvenu palu skinute i pojedinačno zabijene na zid kapele sv. Stošije, gdje su ostale sve do 1906. godine. Na umjetninama je u različitim razdobljima izvedeno više intervencija i restauracija, tijekom kojih su promijenjene dimenzije slika. Na svim slikama je gotovo potpuno preslikana zona neba te dijelom draperije prikazanih svetaca. Te su površine naknadno prečišćavane. Najveća oštećenja slika poliptiha nastala su nakon njihova izvlačenja iz skloništa nakon završetka Drugog svjetskog rata i premještanja u izrazito suh potkrovni prostor, najprije crkve sv. Šimuna, a potom u još nepovoljniji prostor sjemeništa Zmajević. Velike i nagle oscilacije temperature oštetile su sve elementarne dijelove umjetnina te izazvale gubitak znatnog dijela izvornog slikanog sloja. Slike su konzervirane in situ, a početkom 1947. godine transportirane u Zagreb u Restauratorski zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Primarni cilj restauracije bila je konsolidacija

koja je prema tadašnjim metodama obavljena primjenom velike količine voska.

Tijekom vremena došlo je do novih oštećenja slikanog sloja te tamnjenja laka, zbog čega je u kombinaciji s ostacima preslika i preistaknutog retuša iz posljednjeg zahvata izvorni slikani sloj bio izrazito konfuzan i nereprezentativan. Novi zahvat počeo je 2003. godine sanacijom oštećenja drvene osnove na svim slikama poliptiha. Stara, predimenzionirana parketaža zamijenjena je novom, koja minimalno opterećuje drvenu osnovu i omogućava njezin prirodni rad.

Sloj starog, potamnjelog laka na svim slikama uklonjen je kemijski, dok je uklanjanje preslika izvedeno uglavnom mehanički, uz pomoć povećala. Jedino se na taj način moglo kontrolirati uklanjanje ostataka preslika bez opasnosti oštećivanja fragmenata sačuvane izvorne „plemenite“ patine. Na isti su način uklonjene velike količine voska i stare preparacije. U drugom, restauratorskom dijelu zahvata na sva mjesta mehaničkih oštećenja nanosena je preparacija, koja je površinski obrađena da prati teksturu izvorne slikane površine. Nakon izolacijskog lakiranja, na rekonstruirana mjesta nanosen je podslik gvaš bojama, a potom završni retuš lakirnim bojama. Retuš je dijelom rađen i u tehnici akvarela.

j. ba.

Slika 1. *Sv. Martin*, stanje prije radova

Slika 2. *Sv. Martin*, stanje nakon radova

Slika 3. *Sv. Jeronim*, stanje prije radova

Slika 4. *Sv. Jeronim*, stanje nakon radova





## Zagreb

Arheološki muzej u Zagrebu

Staroegipatska pogrebna maska (inv. br. E-812)

Nepoznati autor, ptolomejsko razdoblje od 3. do 1. st. pr. Kr. ili rano rimsko razdoblje 1. st. pr. Kr. - 30. pr. Kr.

Pozlaćena i oslikana kartonaža (višeslojna lanena tkanina), 34 x 22,5 x 18 cm; širina maske na dnu 22,5 cm, promjer 46 cm

Voditeljica programa: Gordana Car

Suradnici: Majda Begić Jarić, Ana Pohl, Marta Budicin, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Branka Regović, Goran Tomljenović, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 8705, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prve pogrebne maske u Egiptu pojavljuju se potkraj Starog kraljevstva (oko 2686.-2181. pr. Kr.) i uobičajena su pogrebna oprema višeg staleža. Takva se praksa nastavlja tijekom Srednjeg (2025.-1700. pr. Kr.) i Novog kraljevstva (1550.-1069. pr. Kr.) te Kasnog razdoblja (664.-332. pr. Kr.), a posebno je popularna tijekom Ptolomejskog i Rimskog razdoblja. Razlike među pojedinim dinastijama očituju se u odabiru materijala za izradu i izvedbu.

Predmetna maska najvjerojatnije je dječja. Maska se polagala na glavu mumificiranog tijela te je sprijeda sezala do prsa, a straga ispod zatiljka.

Na predjelu ušiju i vrata oslikan je prikaz božice Izide s hijeroglifskim znakom za prijestolje na glavi, s malim božanstvom na desnoj strani maske, i božice Neftide s hijeroglifskim znakom za hram na glavi na lijevoj strani maske. Postavljene sučelice, božice sjede na hijeroglifskom simbolu za zlato, tzv. Nebu.

Maska je izrađena od pozlaćene kartonaže kojoj je nositelj višeslojna lanena tkanina. Na preparaciji od kalcijeva karbonata su pigmenti zlata, auripigment, realgar, egipatska plava (kalcijev bakreni silikat), željezni silikat i željezni oksid.

Maska je bila izrazito krhka, isušena i osjetljiva na dodir. Osim što su se odvajali slojevi oslika s krediranog sloja i kredirani sloj s oslikom od lanene podloge, maska se raspadala i u brojne fragmente različitih dimenzija.

Na očišćenim fragmentima maske izvedena je konsolidacija i rekonstrukcija oštećenja podljepljivanjem koje je izvedeno omekšavanjem tretiranog područja otopinom vode i 96%-tnog etanola, zatim nanošenjem otopine pH neutralnog ljepila *Jade 403* i vode na omekšano područje te dodatno učvršćivanjem koncentriranim 70%-tnim ljepilom.

Učvršćivanje spojeva fragmenata izvedeno je konsolidacijom s unutarnje strane uz pomoć traka toniranog japanskog papira u više slojeva.

Odabranim vezivom i punilom optimalnih i ciljanih svojstava izvedeno je krediranje (4%-tno zečje tutkalo/bolonjska kreda i 2%-tna impregnacija zečjim tutkalom). Potom je izveden retuš gvašem i zlatnim prahom, a umjetnina je nakon završenih radova na posebno izrađenom stalku od pleksiglasa izložena u stalnom postavu Egipatske zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu.

g. c., m. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Nanošenje impregnacije na procijep

Slika 3. Stanje nakon krediranja

Slika 4. Stanje nakon radova





## Zagreb

Hrvatski povijesni muzej

1. Zastava križevačkog čizmarskog ceha (inv. br. PMH 1174), nepoznati autor, oko 1765. g., svileni damast, ulje na platnu, drvo i metal, 131 x 358 cm, slika 80 x 100 cm, koplje 343 cm

2. Konjanička zastava (inv. br. PMH 715), nepoznati autor, 18./19. st., svileni damast, oslik, 59 x 95 cm

Voditeljica programa: Vlasta Bošnjak

Suradnici: Marta Budicin, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Tanja Rihtar, Tijana-Annar Trputec Strčić, Majda Begić Jarić, Sandra Juranić, Daniela Ratkajec, Goran Tomljenović, Ljubo Gamulin, Nikolina Oštarijaš

BRJ DOSJEA: 8707 (1), 8708 (2), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zastava križevačkog čizmarskog ceha iz druge polovice 18. st. dvokraka je, vertikalna i sašivena od jednog sloja tamnocrvenog svilenog damasta s biljnim motivima komponiranim u vitičasto povezane strukove. U središnjem je dijelu ušivena dvostrana slika. Na prednjoj strani prikazan je okrunjeni austrijski dvoglavi orao s vladarskim insignijama koji na prsima ima okomito podijeljen štit s povijesnim hrvatskim i ugarskim grbom te vladarskom krunom. U kutovima su prikazani simboli čizmarskog ceha. Na stražnjoj strani slike ikonografski je prikaz Bezgrešnog začeca, odn. Majke Božje Nebeske Kraljice. Zastava je obrubljena crveno-bijelim svilenim resama te ukrašena kičankom na svakom kraku zastave. Kroz kopljeni rub zastave provučeno je spiralno obojeno crveno-bijelo koplje.

Konjanička zastava je dvokraka, vertikalna te izrađena od crvenog i zelenog svilenog damasta. Zastava je dvostrana, sašivena od jednog sloja tkanine. Rub zastave obostrano je ukrašen jednostavnim pozlaćenim oslikom lisnatih vi-

tica, a u sredini zastavnog polja nalazi se pozlaćeni prikaz lovorova vijenca. Uz to, zastava je na rubovima ukrašena crveno-zelenim svilenim resama te kičankom na desnom kraku zastave (lijeva nedostaje).

Zeleni damast potječe s početka 18. st., crveni iz sredine 19. st., a obje zastavne tkanine imaju utkane biljne motive karakteristične za vrijeme nastanka.

Cehovska zastava je zatečena u lošem stanju. Bila je prekrivena slojem prašine i prilično naborana te oštećena brojnim pukotinama. Rese su bile vrlo oslabljene, ponegdje potpuno istrošene. Slika je bila vrlo loše očuvana, tankog i krhkog platna, izrazito trusna i suha, s mnogobrojnim oštećenjima i valovita. Tkanina zastave je nakon čišćenja suhim postupkom podvrgnuta vlaženju i ravnanju pod opterećenjem staklenih utega. Zastava je sa stražnje strane u cijelosti prekrivena slojem prethodno obojene tkanine svilenog krepelina. Oštećenja izvorne tkanine zatvorena su šivanjem svilenim nitima. Rese su konzervirane šiva-

njem svilenim nitima. Slika je, kao i koplje, konsolidirana i djelomično rekonstruirana.

Konjanička zastava je zatečena u vrlo lošem stanju. Bila je prekrivena slojem prašine i ispunjena brojnim pukotinama i otvorima te izobličena, a odvojeni dijelovi krti i uvijeni. Nakon čišćenja suhim postupkom, tkanina je podvrgnuta vlaženju i ravnanju pod opterećenjem staklenih utega. Proveden je minimalan retuš oslika. Zastavna tkanina je

u cijelosti obostrano prekrivena tkaninom svilenog krepe-lina, a postupak je proveden odvojeno za crveni, odnosno zeleni damast. Oštećenja izvorne tkanine zatvorena su šivanjem svilenim nitima.

Obje zastave položene su u opremljene kutije od beskise-linskih materijala i vraćene vlasniku.

v. b., m. b.

Slika 1. Zastava križevačkog čizmarskog ceha, stanje prije radova

Slika 2. Zastava križevačkog čizmarskog ceha, stanje nakon radova





## Zagreb

Hrvatski povijesni muzej

1. Zbjeg, Slavko Marić, 1943. g., olovka, pero, tuš, 45 x 47,8 cm
2. Soka, Vanja Radauš, 1944. g., olovka, 30 x 21,3 cm
3. Semberija, Vladimir Potočnjak, 1944. g., tinta, 25,3 x 21 cm
4. Lučka sirotinja, Antun Zuppa, 1942. g., olovka, sepija, 31 x 17,5 cm
5. Usjek 22. dionice, Đuro Seder, 1948. g., lavirani bajc, 49,9 x 34,9 cm

Voditeljica programa: Majda Begić Jarić

Suradnici: Marta Budicin, Andro Šimičić, Jovan Kliska

BRJ DOSJEA: 8754 (1), 8755 (2), 8756 (3), 8757 (4), 8758 (5), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pet umjetnina na papiru radovi su hrvatskih umjetnika koji su tijekom Drugog svjetskog rata izravno sudjelovali ili su svojim umjetničkim djelovanjem podupirali antifašistički pokret otpora. Navedeni crteži nastali su četrdesetih godina 20. stoljeća i prikazuju socijalnu tematiku. Izrađeni su različitim tehnikama: olovka, tuš, tinta, sepija te lavirani bajc. Autori su renomirani hrvatski slikari, kipari i grafičari: Vanja Radauš, Vladimir Potočnjak, Antun Zuppa, Slavko Marić i Đuro Seder.

Na svim umjetninama papirnati je nosilac zatečen prekriven tankim slojem prašine s lica i poledine, blago površinski deformiran, a rubovi s manjim oštećenjima u obliku poderotina i pregiba, posebice na crtežu *Usjek 22. dionice*. Umjetnini *Lučka sirotinja* nedostaje znatan dio na desnoj strani, dok je *Semberija* cijelom površinom podlijepljena na karton. Na crtežu *Soka* vidljive su manje žute mrlje, dok su na crtežu *Zbjeg* zatečeni prethodni restauratorski zahvati konsolidacije pregiba i poderotina po presavijenim dijelovima (tri horizontalna i tri vertikalna pregiba). Sve umjetnine montirane su samoljepivom trakom s poledine na karton.

Nakon izrade pisane i fotografske dokumentacije zatečenog stanja umjetnina te mjerenja pH-vrijednosti pa-

pirnatog nosioca, izvedeno je suho čišćenje površinske nečistoće s prednje strane i poledine umjetnina. Uslijedilo je uklanjanje zatečenih samoljepivih traka i prethodnih restauratorskih zahvata mehaničkim i kemijskim postupkom. Mokro čišćenje uranjanjem i neutralizacija izvedeni su na umjetnini *Soka*, dok je na ostalim umjetninama, zbog osjetljivosti crtače tehnike, mokro čišćenje izvedeno parcijalno. Ostale umjetnine neutralizirane su suhim postupkom na bazi magnezijeva oksida (metodom *Bookkeeper*). Na umjetnini *Lučka sirotinja* izvedena je rekonstrukcija nedostajućeg desnog dijela debljim japanskim papirom i 4%-tnim celuloznim ljepilom. Na ostalim umjetninama oštećenja u obliku poderotina i pregiba parcijalno su konsolidirana tanjim japanskim papirom i 4%-tnim celuloznim ljepilom, posebice na djelu *Usjek 22. dionice* uz donji rub i na svim pregibima umjetnine *Zbjeg*. Nedostajuće izvorne zone papira rekonstruirane su japanskim papirom sličnim u boji i gramaturi te 4%-tnim celuloznim ljepilom. Nakon ravnjanja, prethodno rekonstruirane zone retuširane su akvarelom i suhom pastelom. Umjetnine su pohranjene u prilagođenu opremu od beskiselinskog kartona.

m. b. j., a. š, m. b.

Slika 1. *Lučka sirotinja*, stanje prije radova

Slika 2. *Lučka sirotinja*, stanje nakon radova

Slika 3. *Zbjeg*, stanje prije radova

Slika 4. *Zbjeg*, stanje nakon radova



## Zagreb

Hrvatski povijesni muzej

1. Znaim, Dragutin (Karl, Carl) von Weingärtner, 1867. g., ulje na platnu, 15,8 x 23,5 cm
2. Amalija Šandor Gjalski r. Jelačić Bužimski, Johann D. Donat, oko 1825. g., ulje na platnu, 60,5 x 47 cm
3. Mlada žena iz obitelji Jelačić, A. Reni, 1848. g., ulje na platnu, 23,4 x 18,8 cm
4. Jelena Bosanac r. Pasarić, nepoznati autor, oko 1885.-1890. g., ulje na platnu, 68,5 x 54 cm

Voditeljica programa: Jelena Pasarić

Suradnici: Marko Begović, Dragutin Furdi, Sanda Milošević, Dijana Nazor, Andro Šimičić, Jurica Škudar, Magdalena Vlaho

BRJ DOSJEA: 8544 (1), 8696 (2), 8697 (3), 8699 (4), ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U nastavku višegodišnjeg rada na fundusu Hrvatskog povijesnog muzeja konzervirane su i restaurirane četiri slike iz muzejske Zbirke slika, grafika i skulptura. Slika *Znaim* (grad u Moravskoj, Znojmo) zatečena je u vrlo lošem stanju. Potpuno je nedostajala gotovo trećina slikanog sloja s preparacijom. Rubovi slike ojačani su dodavanjem traka novog platna (*strip-lining*). Potom je slika izravnata na toplinskom vakuumskom stolu. Mjesta na kojima je rekonstruirana preparacija podslikana su temperom. Nakon što je slika lakirana međulakom, retuš je dovršen lazurnim smolnim restauratorskim bojama. Slika je završno lakirana lakom od prirodne smole kojem je dodano sredstvo protiv tamnjenja. Kako bi ostao vidljiv natpis na poledini platna (*Znaim, 1867. obere Vorstadt, No 5 x 6 [Vorderansicht]; Weingärtner Carl*), slika je zaštićena pleksiglasom s UV zaštitom. Izveden je ciljano vidljiv retuš u bliskom infracrvenom području prema teoriji *InfredArt* o svojstvima blizanaca boja.

Slike *Amalija Šandor Gjalski*, *Mlada žena iz obitelji Jelačić* i *Jelena Bosanac* pripadaju kolekciji portreta koja je ujedno i najbogatija u Zbirci. Na slici *Amalija Šandor Gjalski* UV snimkom utvrđeno je nekoliko prijašnjih restauratorskih

intervencija, tijekom kojih je slikani sloj vrlo istanjen, naročito na licu te na poprsju lika. Stoga je u sklopu cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova najzahtjevnija bila njegova rekonstrukcija. Na ukrasnom okviru slike učvršćen je spoj između drvenog nosioca i ukrasnih metalnih šipki i izravnat je i dodatno pričvršćen jedan kutni metalni ornament u obliku cvijeta. Uklonjena je površinski nataložena nečistoća i izvedena je rekonstrukcija nedostajućeg dijela polikromije. Na poledini podokvira nalazio se natpis na papiru koji je bio poderan na dva dijela, izgužvan i prekriven nečistoćom i hrđom. U radionici Odjela za papir na natpisu je izvedeno suho i mokro čišćenje, neutralizacija, podljepljivanje japanskim papirom, rekonstrukcija nedostajućih dijelova ručno izrađenim papirom i celuloznim ljepljivom te retuš drvenim pastelima. Opremljen je zaštitom od beskišelnog papira.

Slika *Mlada žena iz obitelji Jelačić* dugo se nalazila u neodgovarajućem ukrasnom okviru, pod staklom i bez podokvira. Između stakla na licu slike i kartona na poledini kondenzirala se vlaga i na poledini se razvila plijesan. Slika je bila izrezana po rubovima kako bi se prilagodila neizvornom ukrasnom okviru. Duž rubova su bila prisut-

na mnogobrojna oštećenja slikanog sloja i preparacije te dislocirani komadići boje s preparacijom. Na stanjenom slikanom sloju bili su vidljivi i potamnjeni retuši, a površina je bila prekrivena neprozirnim slojem nataložene nečistoće. Nakon demontaže ukrasnog okvira sa staklom, dislocirani komadići boje vraćeni su na mjesto i podlijepljeni. Slika je konsolidirana i izravnata, uklonjeno je staro dublirno platno i poledina je očišćena od plijesni. U sklopu istraživanja, pod UV svjetlom otkrivena je i godina nastanka slike - 1848.

Slikani sloj portreta Jelene Bosanac bio je u trusnom stanju te je konsolidiran. Najveće oštećenje bila je duboka ogrebotina u gornjem dijelu i vrlo stanjeni slikani sloj na

kosi, licu i odjeći. Ispod površinski nataložene nečistoće bilo je i dosta potamnjenih retuša. S lica triju potonjih slika uklonjeni su sloj površinski nataložene nečistoće, potamnjeni lak i retuši. Nakon nadomještanja sloja preparacije, slike su dublirane lanenim platnom i napete na nove drvene podokvire. Rekonstruiran je slikani sloj i provedeno završno lakiranje sredstvom protiv tamnjenja. Poledina slika zaštićena je beskiselinim kartonom, a rubovi slike *Mlada žena iz obitelji Jelačić* drvenim letvicama. Slike *Amalija Šandor Gjalski* i *Jelena Bosanac r. Pasarić* vraćene su u izvorne ukrasne okvire.

j. p., d. n.

Slika 1. *Znaim*, stanje prije radova, snimka pod kosim svjetlom

Slika 2. *Znaim*, stanje nakon radova

Slika 3. *Mlada žena iz obitelji Jelačić*, stanje prije radova

Slika 4. *Mlada žena iz obitelji Jelačić*, stanje nakon radova





## Zagreb

Kapela sv. Roka

Oltar sv. Roka

Nepoznati autor, 1755. g.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlaćeno, posrebreno, lazurirano, 320 x 185 cm

Voditeljica programa: Iva Koci

Suradnici: Sena Kulenović, Edo Anušić, Vanesa Gjini, Tomislav Jakopaš, Veljko Bartol, Marijana Fabečić, Nikolina Oštarijaš, Jovan Kliska, Ljubo Gamulin, Natalija Vasić

BRJ DOSJEA: 7649, ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltar sv. Roka smješten je u svetištu kapele, postavljen na zidanu menzu i podijeljen na tri zone. U središnjem dijelu nalazi se oslikana niša u koju je smješten kruto oblikovan kip sv. Roka sa psom. Središnji dio od atike dijeli istaknuti bogato rezbaren i pozlaćen vijenac. Naatici se nalazi skulptura Boga Oca na oblaku koji lijevom rukom zakriljuje sferu. Sa svake strane kleči po jedan anđeo, a iznad glave Boga Oca lebde dva *putta*. Na predeli se nalazi uokvireni natpis: L[IBER]AE: R[EGIA AE CI[VI]T[A]TIS ANNO 1755. ZAGRABIENS[IS]/ HANC ARAM IN HONOREM SANC-TISSIMAE/ TRINITATIS SANCTI IOANNIS BAPTISTAE/ AC EVANGELISTAE CONFRATERNITAS CEHE SAR/TORUM FIERI FECIT (Slobodnoga i kraljevskoga grada Zagreba godine 1755. ovaj oltar u čast Presvetog Trojstva, sv. Ivana Krstitelja i evanđelista dala je izraditi bratovština ceha krojača) za koji Kukuljević Sakcinski navodi da se „nalazio na oltaru nekoć Presv. Trojstva i Ivana Krst. u župnoj crkvi sv. Marka“.

Izborna barokna, bogata, pozlaćena, posrebrena i lazurirana polikromija drvenog oltara, potkraj 19. stoljeća nevjesto

je obojena tamnim uljanim bojama, a u drugoj polovici 20. st. desna strana retabla stradala je u požaru.

Od srpnja 2013. do prosinca 2015. izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Sastavljena je nova drvena arhitektonska konstrukcija desne strane. U zoni vijenca te na ostalim izgorjelim dijelovima konsolidiran je drveni pougljenjeni nosilac injektiranjem smolne otopine, umetanjem furnira, zatvaranjem oštećenja piljevinskim kitom te rezbarjenjem novih dijelova u lipovu drvetu. Rezbarjenjem u drvetu rekonstruirani su ukrasi potrebni za vizualnu usklađenost oltara. Preslici su uklonjeni gelovima s otapalima. Rekonstruirana je kredno-tutkalna podloga. Poliranim te patiniranim zlatnim listićima ujednačeni su pozlaćeni dijelovi. Mljevenim srebrnim listićima rekonstruirana je i retuširana podloga lazura. Retuš lazura izveden je lazurno bojama *Maimeri Restauro* miješanim s *Laropalom A81* topljenim u *Shellsolu*. Oštećena polikromija skulptura reintegrirana je akvarelom te lakirana *Laropalom A81* topljenim u *Shellsolu*.

i. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Zagreb

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, riznica  
Dalmatika s prikazom sv. Luke evanđelista (inv. br. T95c)

Nepoznati autor, 17. st.

Svileni saten i taft, lanena platna, raznobojne svilene niti, pozlaćene niti i titranke, tkalačka, krojačka i vezilačka tehnika, 121,5 x 126,5 cm

Voditeljica programa: Sandra Lucić Vujičić

Suradnice: Vlasta Bošnjak, Katija Hrepić, Branka Regović

BROJ DOSJEA: 8438, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U bogatom fundusu Riznice katedrale Uznesenja Marijina u Zagrebu nalaze se četiri dalmatike s izvezenim prikazima po jednog evanđelista na leđnoj kartuši. Autori dalmatika su nepoznati, a datirane su u razdoblje od 1688. do 1694. Evanđelisti su prikazani s atributima dok sjede za stolom pred zastorom s perspektivno prikazanim pejzažem u pozadini. Glavna tkanina svake dalmatike u cijelosti je ispunjena vezenim stiliziranim biljnim i cvjetnim viticama s titrankama. Na mjestu leđne kartuše s prednje su strane zrcalno postavljeni veći cvjetovi izvezeni ljubičastim, ružičastim, zelenim, smeđim i plavim svilenim nitima. Ispod kartuše s prikazom evanđelista izvezen je grb biskupa Mikulića: štiti s jednorogom i biskupskom mitrom s felonima te vrhom biskupskog štapa.

Prema Z. Munk, liturgijsko ruho koje za riznicu nabavljaju biskupi Mikulić (1688.-1694.) i Selišćević (1694.-1703.) te kanonski kustos Znika (1690.-1709.) nadovezuje se na kvalitetna ruha karakteristična za djelovanje renomiranog tkalca iz Ingolstadta, Wolfganga Jacoba Stolla koji je boravio u Zagrebu od 1655. do 1664. (Zdenka Munk, *Riznica zagrebačke katedrale*, MTM, Jezuitski trg 4, Zagreb, 1963., 91).

Dalmatika s prikazom sv. Luke evanđelista izrađena je od bjelokosnog svilenog satena i podstavljena tamnocrvenim svilenim taftom. Na vrhu vratnog izreza sprijeda su bijele pamučne trake za vezanje, a na bočnim izrezima vidljive

su raznovrsne omče od pletene uzice i raznobojna puceta za kopčanje. Od bodova veza ističu se „slikanje iglom“, ravni i razdjelni vez, vez metalnim nitima preko različitih podloga i francuski čvorići. Na srednjem dijelu stražnje strane dalmatike prišivena je vezena kartuša s prikazom sv. Luke evanđelista kako piše evanđelje dok sjedi za stolom, a s njegove lijeve strane nalazi se glava bika. Iza evanđelistovih leđa nalazi se crveni zastor, a u pozadini se nazire pejzaž s nebom. Stilizirani motivi cvjetova i plodova kao što su šipak, karanfili, tulipani, narcisi, ruže, božuri i druge vrste cvjetova od simboličkog značenja za kršćansku ikonografiju izvezeni su raznobojnim svilenim koncima u središnjem prednjem dijelu, a raspoređeni su u simetričnu okomitnu kompoziciju koju okružuju stilizirane akantove vitice izvezene posrebrenim i pozlaćenim nitima koje također u zrcalnoj, simetričnoj kompoziciji izlaze iz središnjeg donjeg dijela te podno vratnog izreza. Umjesto ukrasnih traka izvezena su uska polja s manjim stiliziranim akantovim viticama koje izlaze iz *fleur de lisa*. Takvi vezeni motivi vrlo su česti u 17. st. koje je i dalje pod utjecajem renesanse, odnosno antiknih motiva (akant).

U Hrvatskom restauratorskom zavodu bili su planirani konzervatorsko-restauratorski zahvati na tri od četiri dalmatike iz kompleta. Dalmatika s vezenim prikazom sv. Luke evanđelista druga je na kojoj su izvedeni radovi. Dalmatika je bila pohranjena u drvenom ladičaru ka-

tedralne Riznice. Nije bila naročito onečišćena. Glavna svileni tkanina bila je prepuna manjih i većih otvora pa se međupodstavna lanena tkanina mogla vidjeti na gotovo trećini površine. Između 80 i 90 % pozlaćenih titranki bilo je otpalo s dalmatike, a otpadale su i dalje. Oštećenja veza pozlaćenim, posrebrnim materijalom i svilom bila su zamjetna po cijeloj površini (nedostatak vezenih dijelova, odvojene niti od podloge ili izgubljene ovojnice pozlaćene lamele). Zatečene omčice i puceta za kopčanje bili su raznovrsni, a najstariji primjerci bili su deformirani i s nekoliko manjih oštećenja. Svi rubni dijelovi dalmatike bili su pohabani; na njima su bila izražena oštećenja tkanine u vidu pukotina ili nedostajućih dijelova, a pozlaćenim uzicama vidjela se samo pamučna srž. Podstavna tkanina bila je puna manjih i većih otvora te zakrpi od izbljedjelih komada različitih svilenih tkanina.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na dalmatici izvedeni su tijekom 2014. i 2015. godine. Fotografirano je stanje predmeta prije, tijekom i nakon radova. Grafički su dokumentirana oštećenja i mrlje, konstrukcija predmeta i osnovne jedinice tkanja. Tijekom radova na dalmatici s prikazom sv. Marka evanđelista provedena su istraživanja i izrađena je povijesno-umjetnička analiza. S obzirom na to da je riječ o istovrsnim umjetninama, te faze radova nisu provedene u cijelosti na dalmatici s prikazom sv. Luke evanđelista jer su već nadograđene s obzirom na manje posebnosti druge dalmatike.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Tijekom izvođenja cjelovitog zahvata uklonjene su povijesne intervencije koje su ugrožavale predmet ili su odudarale od njegova izgleda: neodgovarajuće uzice i puceta, konci krpanja, zakrpe od tkanina drugih vrsta na podstavi. Nečistoće glavne tkanine uklonjene su suhim postupkom iglicama, pincetama te usisavanjem preko zaštitne mrežice. Nečistoće podstavne tkanine uklonjene su mokrim postupkom u kupelji od 4%-tne otopine deterdženta *Hostapon T* u destiliranoj vodi i ispiranjem. Podstavna tkanina je izravnata pod opterećenjem staklenim utezima. Nove tkanine i konci za zatvaranje oštećenja su obojeni. Oštećenja glavne tkanine podložena su novom tkaninom nakon iscrtavanja svakog otvora i izrezivanja željenog oblika te završno zatvorena šivanjem. Oštećenja vrlo stanjene podstavne tkanine sanirana su podlaganjem cijele površine i šivanjem. Manja oštećenja traka za vezanje konzervirana su podlaganjem transparentom tkaninom i šivanjem. Sve pozlaćene titranke pričvršćene su za podlogu šivanjem tankim svilenim koncem. Oštećenja veza konzervirana su šivanjem tanjim i debljim svilenim koncima. Izgled i funkcija nedostajućih uzica i puceta rekonstruirani su odgovarajućim novim materijalima. Podstava i glavna tkanina spojene su u cjelinu i dalmatika je vraćena vlasniku.

m. b., s. l. v.



## Zagreb

Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine

1. Studija Minervina hrama, Rim, prema Giovanniju Antoniju Dosiju, grafika na papiru, 40,5 x 58 cm
2. Palace Hotel Croatia, Zagreb, studija unutrašnjosti, Otto Goldscheider za Hönigsberg & Deutsch, 1907. g., olovka na pausu, 27 x 55 cm
3. Palace Hotel Croatia, Zagreb, studija unutrašnjosti, Otto Goldscheider za Hönigsberg & Deutsch, 1907. g., olovka na pausu, 26 x 43,5 cm
4. Palace Hotel Croatia, Zagreb, studija unutrašnjosti, Otto Goldscheider za Hönigsberg & Deutsch, 1907. g., olovka na pausu, 37,5 x 68 cm
5. Palace Hotel Croatia, Zagreb, studija unutrašnjosti, Otto Goldscheider za Hönigsberg & Deutsch, 1907. g., tuš na pausu, 57 x 68 cm
6. Grad Gorica, nepoznati autor, 17. st., grafika/bakropis na papiru, 33 x 37,4 cm
7. Plan vojne granice brodske regimente, Johann Beiker, 18. st., tuš na papiru, 25 x 35 cm

Voditeljica programa: Sandra Juranić

Suradnici: Daniela Ratkajec, Majda Begić Jarić, Marta Budicin, Nikolina Oštarijaš, Jovan Kliska, Margareta Klofutar

BRJ DOSJEA: 8713 (1), 8735 (2), 8736 (3), 8737 (4), 8738 (5), 8739 (6), 8740 (7), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Grafika *Studija Minervina hrama* izrađena je prema crtežu Giovannija Antonija Dosija (1533.-1611.), slikara, kipara i graditelja koji je, između ostalog, djelovao u Rimu gdje je izrađivao detaljne crteže s dimenzijama i pisanim bilješkama građevina Rimskog foruma, kad nastaje i crtež Minervina hrama na Nervinu forumu. Grafika nastala prema dvostranom Dosijevu crtežu prikazuje polovicu izvornog crteža, točnije dio s portikom i trabeacijom.

Četiri nacrti koje je 1907. Otto Goldscheider izradio za Hönigsberg & Deutsch prikazuju presjeke kompleksa hotela Palace, s vidljivom unutrašnjošću na više razina.

Grafika *Grad Gorica* rad je nepoznatog autora; datirana je u 17. st., a prikazuje onodobni tlocrt utvrđenoga grada Gorice. *Plan vojne granice brodske regimente* rad je Johanna Beckera (Ingenieur de la Navigation) iz 18. st., a donosi popis mlinova i njihovih vlasnika te preporuku o premještanju triju mlinova. Becker je izradio i planove za premještanje i raspored mlinova u brodskoj regimenti, Novoj Gradiški, Zagrebu, Hrvatskoj Dubici, Jasenovcu, Petrovaradinu, Beogradu itd.

Na licu i poledini crteža zatečena je površinska nečistoća. Papirnati je nosilac na umjetninama požutio, a zatečene su i mrlje raznog porijekla i obojenja. Grafika *Studija Minervina hrama, Rim* zatečena je zalijepljena dijelom poledine za neadekvatnu opremu izrađenu od pak-papira. Paus-papirnati nosilac na nacrtima bio je deformiran, s višestrukim izrazitim vodoravnim i okomitim pregibima te pregibima uz kutove. Zbog čestog presavijanja bio je oslabljen te je popucao. Zatečena su i oštećenja u vidu vrlo izraženih poderotina i nedostajućih dijelova. Na nacrtima *Palace Hotel Croatia, Zagreb, studija unutrašnjosti* poderotine nosioca neprimjereno su bile učvršćene samoljepivim trakama. Na poledinama i licima umjetnina zatečeni su razni žigovi te inskripcije olovkom, kemijskom olovkom i flomasterom.

U početnoj fazi radova, nakon fotografiranja i opisa stanja svake umjetnine, provedena su mikroskopska i mikro-kemijska ispitivanja. Uslijedilo je odvajanje grafike *Studija Minervina hrama, Rim* od zatečene opreme izrađene od pak-papira.



Potom je provedeno suho čišćenje, odnosno otprašivanje lica i poledine svake umjetnine.

U dogovoru s višim stručnim savjetnikom Planoteke Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH Krešimirom Galovićem, uklonjene su oznake pisane flomasterom i grafitnom olovkom nastale za potrebe tadašnjeg fotodokumentiranja, jer više nemaju nikakvu funkciju. U sljedećoj fazi uklonjene su samoljepive trake. Zbog specifičnosti nosioca paus-papira, prisutne mrlje tretirane su parcijalno. Pregibi i poderotine na umjetninama izrađenima na paus-papiru konsolidirani su trakama odgovarajućeg japanskog papira i škrobnim ljepilom, a zatim su izrađeni nedostajući dijelovi. Radovi su nastavljeni vlaženjem, ravnanjem i sušenjem umjetnina u hidrauličkoj preši. Neutralizacija papirnatog nosioca izvedena je

raspršivanjem praha magnezijeva oksida. Slijedio je retuš suhom pastelom kako bi se konsolidirani i rekonstruirani dijelovi uklopili u cjelinu. Grafike *Studija Minervina hrama*, *Rim* i *Grad Gorica* mokro su čišćene tehnikom uranjanja u otopinu destilirane vode i etanola. Nakon toga je metodom uranjanja provedena i neutralizacija papirnatog nosioca. Zbog osjetljivosti laviranog dijela na *Planu vojne granice brodske regimente* provedeno je parcijalno mokro čišćenje te neutralizacija papirnatog nosioca raspršivanjem praha magnezijeva oksida na lice i poledinu umjetnine. Za sve je umjetnine izrađena oprema za pohranu od muzejskog, pH neutralnog kartona i antistatične folije. Dokumentirano je stanje nakon radova, a umjetnine su vraćene vlasniku.

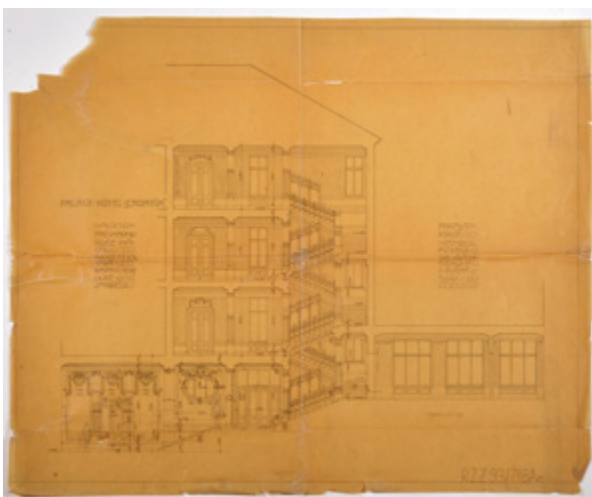
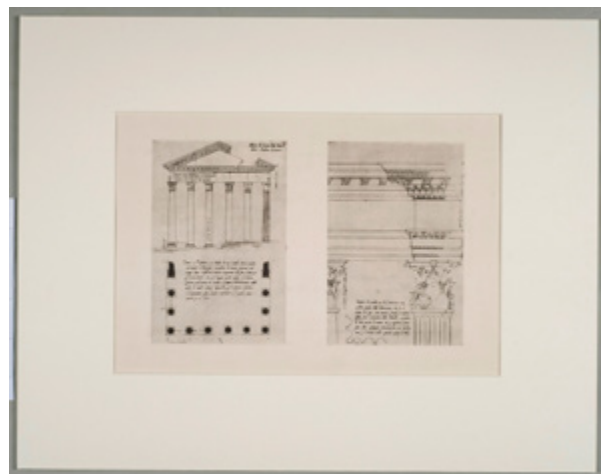
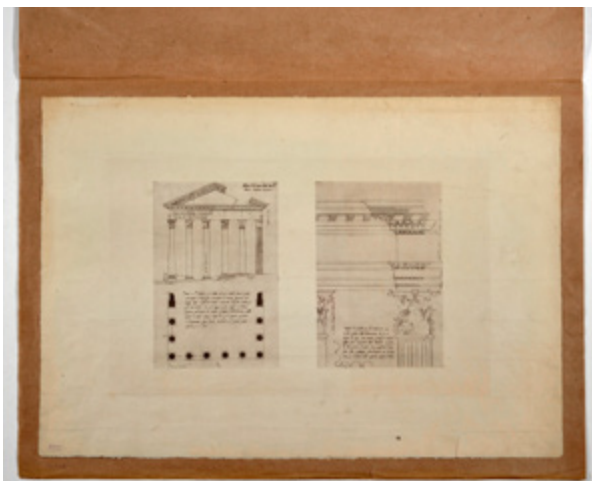
s. j., m. b.

Slika 1. *Studija Minervina hrama*, stanje prije radova

Slika 2. *Studija Minervina hrama*, stanje nakon radova

Slika 3. *Palace Hotel Croatia, Zagreb, studija unutrašnjosti (2)*, stanje prije radova

Slika 4. *Palace Hotel Croatia, Zagreb, studija unutrašnjosti (2)*, stanje nakon radova



## Zagreb

Muzej grada Zagreba

Portret Ilije Guteše

Anastas Bocarić, 1891. g.

Ulje na platnu, 71 x 59 cm

Voditeljica programa: Dijana Nazor

Suradnici: Marko Begović, Dragutin Furdi, Sanda Milošević, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 8534, ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

*Portret Ilije Guteše* prikazuje sposobnog i naprednog trgovca te saborskog i gradskog zastupnika u polufiguri, pred crveno-smeđom pozadinom.

Portret je zatečen s nedostacima slikanog sloja i preparacije na nekoliko većih mjesta, uz sitnija oštećenja duž svih rubova. Po cijeloj slici vidljive su starosne krakelire, a najizraženije su one široke oko glave. UV fluorescencijom otkriven je neujednačen sloj laka, posebno na odijelu lika. Na snimci IR reflektografije uočavaju se oštećenja te podsluk na rubovima bez završne lazure i laka. RTG snimka pokazala je u donjem dijelu slike horizontalnu zonu s oštećenim slojem boje, vjerojatno nastao u nekom prethodnom pokušaju čišćenja. Okomite linije na snimci pokazuju da je slika u nekom razdoblju bila zamotana.

Slika je konsolidirana nakon proba čišćenja i testova topivosti laka i slikanog sloja, s lica su uklonjeni površinski nataložena nečistoća i ispucali potamnjeni lak. Stari lak uklonjen je postupno zbog neujednačene debljine na lijevom tamnom dijelu slike, a pri tome se postupak rada provjeravao pod UV svjetlom. Izvedena je rekonstrukcija

sloja preparacije. Pritom su zapunjene i krakelire u vidu širokih raspuklina po sredini slike, kako ne bi došlo do daljnjih oštećenja. Rubovi platna ojačani su s poledine dodavanjem traka novog platna. Slika je izravnata na toplinskom vakuuromskom stolu, a potom je napeta na novi podokvir. Mjesta na kojima je rekonstruirana preparacija podslikana su temperama. Tri ruba slike (gornji, lijevi i desni) na kojima je sačuvana samo preparacija, a izvorni slikani sloj je nedostajao, retuširana su cijelom dužinom u pojasu širine oko 1,5 cm. Nakon toga slika je zaštićena lakom. Rekonstrukcija slikanog sloja dovršena je lazurnim smolnim restauratorskim bojama. Izveden je ciljano nevidljiv retuš u bliskom infracrvenom području. Pri radu je korištena teorija *InfredArt* sa saznanjima o svojstvima blizanaca boja. Slika je završno lakirana lakom od prirodne smole s dodatkom sredstva protiv tamnjenja. Poledina platna zaštićena je pleksiglasom s UV zaštitom kako bi ostao vidljiv natpis i otisak na poledini.

d. n., s. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova



## Zagreb

Palača Pongratz, rezidencija Visoka

1. Amor, Antonio Allegri zvan Correggio (1484.-1534.), 1520.-1534. g., ulje na platnu, 26 x 24 cm
2. Tigrica, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 94 x 158 cm
3. Portret žene s čipkanom kapicom, nepoznati autor, 1832. g., ulje na platnu, 52 x 43 cm
4. Sv. Šimun, nepoznati autor, prema Giambattisti Piazzetti/Marcu A. Pitteriju (bakrorez), sredina 18. st., ulje na platnu, 45 x 36 cm
5. Grad noću, Miranda Morić, 20. st., ulje na platnu, 75 x 85 cm
6. Poklonstvo kraljeva, sjevernotalijanski slikar, kraj 17. st., ulje na platnu, 113 x 155 cm
7. Bitka, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 60 x 70 cm
8. Portret vojnika s crvenom kapom, nepoznati autor, 19.-20. st., ulje na platnu/kartonu, 35 x 24 cm
9. Kakanje sv. Petra, nepoznati autor, prema Giuseppeu Angeliju, 19. st., ulje na platnu, 22 x 17 cm
10. Sv. Petar i Kornelije Cezarejski, nepoznati autor, ulje na platnu, 80 x 100 cm
11. Portret žene s plavom kapicom, 1853. g., Wladislaw Constantin Majeranowski, ulje na platnu, 60 x 50 cm
12. Portret djevojke, Mihael Stroy (?), sredina 19. st., ulje na platnu, 64 x 51 cm
13. Bogorodica s Djetetom, sv. Elizabetom i Ivanom Krstiteljem, kopija prema Andrei del Sartu, nepoznati autor, druga pol. 19. st., ulje na platnu, 158 x 125 cm
14. Zima, Mihovil Krušlin, sredina 20. st., ulje na platnu, 38 x 55 cm
15. Krist i preljubnica, talijanski slikar, druga pol. 18. st., ulje na platnu, 160 x 140 cm
16. Mučeništvo svete, krug ili sljedbenik Giambattista Piazzette, druga četvrtina 18. st., ulje na platnu, 57 x 54 cm

Voditelji programa: Vjeran Potočić, Melania Sobota

Suradnici: Nena Meter Kiseljak, Dragutin Furdi, Marija Kalmeta, Jelana Pasarić, Marina Đurović, Marko Begović, Mirela Mateljak, Mia Krkač, Nikolina Oštarijaš, Ljubo Gamulin, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 964 (1), 969 (2), 4018 (3), 8669 (4), 8670 (5), 8671 (6), 8672 (7), 8716 (8), 8717 (9), 8718 (10), 8719 (11), 8720 (12), 8721 (13), 8722 (14), 8723 (15), 8724 (16), ZAGREB, ZMAJEVAČ 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2015. godine šesnaest slika iz zbirke Palače Pongratz u Zagrebu bilo je predmetom konzervatorsko-restauratorskog zahvata. Veći dio slika već je bio restauriran prije 15 do 20 godina. S vremenom je došlo do promjena u izgledu i sjaju laka, starim retušima i napetosti platnenog nosioca. Na površini se nakupilo nečistoća, a pojavila su se i nova sitna oštećenja na slikanom sloju i ukrasnim okvirima. Na slikama *Amor*, *Tigrica*, *Portret žene s čipkanom kapicom*, *Sv. Šimun*, *Grad noću*, *Bitka*, *Kakanje sv. Petra*, *Portret žene s plavom kapicom*, *Bogorodica s Djetetom*, *sv. Elizabetom i Ivanom Krstiteljem* i *Zima* izvedeni su manji restauratorski zahvati, poput prenapinjanja platna, konsolidacije slikanog sloja, sanacije sitnih oštećenja na slikanom sloju i ukrasnim okvirima, korekcije starih retuša i sjaja završnog laka. Složenije zahvate zahtijevale su slike s pri-

padajućim ukrasnim okvirima: *Poklonstvo kraljeva*, *Portret vojnika s crvenom kapom*, *Sv. Petar i Kornelije Cezarejski*, *Krist i preljubnica* i *Mučeništvo svete*.

Prizor *Poklonstva kraljeva* smješten je u poluotvoreni prostor, ispred zida koji odvaja likove od krajolika, a u pozadini se vidi utvrđeni grad. Slika je bila prekrivena slojem površinske prljavštine i požutjelog laka. Uočeni su preslici i stari kitovi iz prethodnog restauratorskog zahvata. Nakon njihova uklanjanja, slika je napeta na novi drveni podokvir te retuširana i završno lakirana. Ukrasni je okvir nakon uklanjanja površinske nečistoće podlijepljen, sanirana su oštećenja u sloju preparacije kao i dijelovi pozlate, nakon čega je završno lakiran.

*Portret vojnika s crvenom kapom* izveden je u tehnici ulja na platnu kaširanom na karton. Prije uklanjanja kartona

trebalo je zaštititi slikani sloj japanskim papirom. Karton je uklonjen laganim vlaženjem i guljenjem u tankim slojevima. Slika je zatim konsolidirana, očišćena od površinske nečistoće, dublirana na novo platno i napeta na drveni podokvir. Nekoliko sitnih oštećenja rekonstruirano je i retuširano. Nanesen je završni lak te je slika umetnuta u ukrasni okvir koji je prethodno očišćen od prljavštine. Sv. *Petar i Kornelije Cezarejski* prikazuje krštenje satnika Kornelija, prvog Rimljanina koji je primio taj sakrament. Slika je izvedena u rubensovskoj maniri; upotrijebljena je bogata paleta toplih boja, s raskošnim draperijama i brojnim likovima. Bila je prekrivena požutjelim starim lakom; nakon njegova uklanjanja uočeni su retuši i stari zakiti koji su bili nanoseni preko rubova oštećenja i prekrivali su dio slikanog sloja. Trebalo ih je ukloniti s izvornika i doraditi zakite u oštećenjima. Uslijedilo je dubliranje, napinjanje na novi podokvir, retuširanje i lakiranje. Pripadajući ukrasni okvir je izuzetno atraktivan i masivan. Na drvenu bazu pričvršćen je zaobljeni čipkasto rezbaren i pozlaćen plašt. Izvedeno je čišćenje površinske nečistoće, konsolidiranje, učvršćivanje spojeva plašta i baze, zapunjavanje oštećenja, retuširanje, pozlata i nanos zaštitnog laka.

*Portret djevojke* pripisuje se istaknutom slovenskom slikaru Mihaelu Stroju (Stroyu) (1803.-1891.), autoru brojnih portreta u bidermajer stilu. Slika je očišćena od površinske nečistoće i požutjelog laka te skinuta sa starog podokvira. Sanirana je manja perforacija, nakon čega je izravnata i napeta na novi drveni podokvir. Slijedila je rekonstrukcija sloja preparacije, podlaganje u osnovnom tonu, retuš i završno lakiranje. Ukrasni okvir je očišćen od nečistoća i završno lakiran toniranim lakom.

Slika *Krist i preljubnica* prikazuje prizor iz Ivanova evanđelja (Iv 8, 1-11) u kojemu se opisuje susret Krista i žene koju su zatekli u preljubu te je doveli pred njega da bi

joj presudio. Prizor je smješten u mračnu unutrašnjost hrama koji se nazire u pozadini. Petorica farizeja znatno željno promatraju Krista koji piše prstom, dok uz njega stoji preljubnica. Slika je konsolidirana, očišćena od površinske prljavštine i starog laka. Prijašnje intervencije su uklonjene. Perforacija platna sanirana je umetanjem intarzije, nakon čega je slika dublirana na novo laneno platno i napeta na novi drveni podokvir. Rekonstruirani su dijelovi nedostajućeg slikanog sloja podlaganjem u osnovnom tonu i završnim retušem, a zatim je na površinu slike nanosen zaštitni lak. Ukrasni okvir je očišćen, konsolidiran, rekonstruirani su nedostajući dijelovi i oštećenja pozlate te je završno lakiran.

Slika *Mučeništvo svetice* može se pripisati krugu, tj. sljedbeniku Giovannija Battiste Piazzette (1682.-1754.), venecijanskog slikara i bakroresca, važnog predstavnika baroknog slikarstva. Također zvan i Giambattista, spojio je Caravaggiov *chiaro-scuro* s venecijanskim kolorizmom. Slika prikazuje nepoznatu sveticu kako kleči u vjerskom zanosu, ruku prekrivenih na prsima, glave blago pognute u stranu i sklopljenih očiju. Pokraj nje stoji krvnik prikazan s leđa, zamahujući mačem. Tijekom vremena došlo je do popuštanja veziva između sekundarnog i izvornog nosioca, opuštanja platna, promjena na starim retušima i starom laku. Na spojevima ukrasnog okvira popucali su i otpali komadi gipsane osnove. Sa slike je uklonjen sekundarni nosilac, slikani sloj je očišćen, stari retuši i kitovi su uklonjeni, nedostajući dijelovi nosioca rekonstruirani umetanjem zakrpa, oštećenja pokitana. Slika je dublirana novim platnom, retuširana i lakirana. Izrađen je novi podokvir, a ukrasnom okviru su rekonstruirani nedostajući dijelovi te je potom očišćen, retuširan, pozlaćen i završno lakiran.

v. p., m. s.

Slika 1. *Poklonstvo kraljeva*, stanje nakon radova

Slika 2. *Sv. Petar i Kornelije Cezarejski*, stanje nakon radova

Slika 3. *Krist i preljubnica*, stanje nakon radova

Slika 4. *Mučeništvo svetice*, stanje nakon radova





Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►





## Zagreb

Strossmayerova galerija starih majstora, HAZU

1. Bogorodica s Djetetom i dva anđela, Cosimo Rosselli, 15. st., tempera na dasci, 69,3 x 46,4 cm
2. Krajolik, Antonio Peruzzini, Alessandro Magnasco, oko 1710. g., ulje na platnu, 129,8 x 99,3 cm

Voditeljica programa: Nelka Bakliža

Suradnici: Marija Kalmeta, Matija Marić

BROJ DOSJEA: 8659 (1), 8614 (2), ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kompozicija i ikonografija prikaza na slici *Bogorodica s Djetetom i dva anđela* potpuno se uklapaju u ustaljene načine prikazivanja takve teme u firentinskom slikarstvu 15. stoljeća, a komparativne analize i analize stila nedvojbeno upućuju na to da je autor Cosimo Rosselli. Prikaz je oblikovan u formatu vertikalno položenog pravokutnika, a Bogorodica je prikazana frontalno, u stojećem položaju do visine bedara, kako u zagrljaju pridržava Isusa. On je tijelom okrenut prema Bogorodici, a licem prema promatraču, dok prostor lijevo i desno od Bogorodice i Isusa zatvaraju dva anđela. Razvoj prostora suptilno je naznačen odnosima u rasporedu i veličini figura. Naime, anđeli su nešto manji od Bogorodice te su prikazani iza i malo iznad nje, jedino blaga zakrenutost Bogorodičine glave blago narušava osnovnu simetriju kompozicije.

Slika je izrađena u tehnici tempere na dasci, a nosilac je lagano konveksno iskrivljen. Daska je dosta loše kvalitete s čak četiri čvora koja uzrokuju štetu na licu slike. Po rubovima daske veća su oštećenja nastala od stare crvotočine. Nema pukotina ni sustava ojačanja (parketaže) na poleđini. Na licu slike preparacija je mjestimično raspucana zajedno s bojenim slojem, osobito na području čvorova u drvu te na rubovima u gornjem dijelu formata. Vidljivi su stari zakiti s alteriranim retušima, a cijelu površinu slike pokriva potamnijeli žuto-smeđi lak.

Na slici je najprije provedeno fiksiranje trusnih slojeva preparacije i boje te je poledina konsolidirana sintetskom

smolom. Nakon nedestruktivnih istraživanja (snimanja pod IC i UV svjetlom) provedeno je uklanjanje potamnijelog laka i diskoloriranog retuša. Izvedeno je kitanje oštećenja koja su potom podložena gvaš bojama. Završni retuš izveden je restauratorskim smolnim bojama te je položen zaštitni lak. S ukrasnog okvira uklonjene su nečistoće, sanirana su oštećenja i retuširana je pozlata. Slika *Krajolik* uvrštena je u fundus Strossmayerove galerije starih majstora HAZU sredinom osamdesetih godina 20. stoljeća kao dio donirane zbirke hrvatskog muzikologa Dragana Plamenca, a od 2003. godine dio je stalnog postava Galerije. Atribucija autorstva slike dugo je bila predmet polemike stručnjaka. Slika je najprije atribuirana talijanskom slikaru Alessandru Magnascu, no poslije je kao autor prepoznat Magnascov suradnik Antonio Francesco Peruzzini. Naposljetku, u katalogu izložbe "Sveto i profano - slikarstvo talijanskog baroka u Hrvatskoj" iz 2015. godine, Višnja Bralić navodi da je vrlo vjerojatno slika nastala u suradnji dvojice autora. Na krajoliku se prepoznaje tipičan Peruzzinijev koncept s prikazom nemirnoga gorskog potoka uokvirenog strmim liticama i krošnjama drveća te udaljene vedute naselja s mostom i kulama. S druge strane, u oblikovanju skupine od pet likova uz potok, koja je u prvom planu slike, prepoznatljiv je Magnascov naturalizam s humorističnom notom.

Slika je dublirana na sekundarni nosilac, a izvorni nosilac vidljiv je na rubovima slike. Dublirno platno je u dobrom

stanju, bez lociranih oštećenja te je sitnije tkano od izvornog nosioca. Slika je napeta na drveni križni podokvir koji je vrlo dobro očuvan. Slikani sloj uljane boje također čvrsto prijanja uz preparaciju i u dobrom je stanju, ne trusi se i ne odiže. Zatečeno je samo nekoliko malih oštećenja u sloju osnove i boje. Slika je prekrivena vrlo potamnjelim lakom, a cijela površina slike prekrivena je umreženim krakelirama.

Slika se nije skidala s podokvira pa radova na dubliranom i izvornom nosiocu nije bilo. Najprije su izvedena

snimanja pod UV i IC svjetlom, nakon čega se pristupilo sondiranju slojeva laka i oslika. Uklonjen je potamnjeli lak te stari retuš i oslik na lijevom rubu slike. Oštećenja u sloju podloge i boje zatvorena su celuloznim kitom i tonški su podložena temperom. Završni retuš izveden je lazurno, pigmentima u smolnom mediju i slika je završno premazana zaštitnim lakom.

n. b., m. k., m. m.

Slika 1. *Bogorodica s Djetetom i dva anđela*, stanje prije radova

Slika 2. *Bogorodica s Djetetom i dva anđela*, stanje nakon radova

Slika 3. *Krajolik*, stanje prije radova

Slika 4. *Krajolik*, stanje nakon radova





## Zagreb

Vlada Republike Hrvatske, Banski dvori

1. Smrt Petra Svačića, Oton Iveković, 1894. g., ulje na platnu, 161 x 100 cm
2. Portret djevojke, Milivoj Uzelac, prva pol. 20. st., ulje na platnu, 40,5 x 35 cm
3. Nastava, Ivan Tišov, 1894.-1900. g., ulje na platnu, 85 x 200 cm
4. Apolon i Flora, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 123 x 98 cm
5. Ukrasni stolić, nepoznati autor, sredina 19. st., drvo, oslikano, 48 x 64 cm
6. Portret žene, Pollitzer (?), 19. st., ulje na platnu, 69 x 55 cm

Voditeljica programa: Maša Štrok

Suradnici: Jelena Pasarić, Marina Đurović, Mirela Mateljak, Marko Begović, Ivana Sambolić, Nelka Bakliža, Tijana-Annar Trputeć Strčić, Radovan Pavlek, Ana Dumbović, Marijana Galović, Nena Meter Kiseljak, Margareta Klofutar, Nina Oštarijaš, Ljubo Gamulin, Jurica Škudar, Dragutin Furdi

BRJ DOSJEA: 8691 (1), 8692 (2), 8693 (3), 8694 (4), 8695 (5), 8698 (6), ZAGREB, ZMAJEVAČ 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Umjetnine izložene u palači Banski dvori, sjedištu Vlade RH, dio su dragocjene zbirke štafelajnog slikarstva hrvatskih umjetnika prve polovice 20. stoljeća: Ivana Tišova, Milivoja Uzelca, Otona Ivekovića i dr. U dvoranama, hodnicima i uredima palače izloženo je nekoliko desetaka slika. Slika *Nastava* Ivana Tišova bila je predmetom prethodne restauratorske intervencije u kojoj su oštećenja u platnu bila zakrpana, a na licu su bili preslici i stari zakiti. Platno je bilo deformirano s mehaničkim oštećenjima, istanjeno po rubovima, dok je izvorna uljana boja bila u dobrom stanju, no prekrivena debljim slojem požutjelog laka i prljavštine. Na slici su nakon preventivne zaštite i istraživačkih radova izvedeni sljedeći zahvati: površinsko čišćenje i uklanjanje preslika i starih zakita s lica, skidanje slike sa starog podokvira, čišćenje poledine i uklanjanje starih umetaka lanenog platna na mjestima mehaničkih oštećenja. Slika je izravnata ručno i na toplinskom vakuumskom stolu, a oštećenja platna sanirana su umetanjem novih komada prethodno prepariranog lanenog platna. Uslijedilo je napinjanje na pomoćni okvir, kitanje oštećenja i dubliranje slike

na tanje laneno platno. Nakon ravnjanja, slika je napeta na novi drveni podokvir. Podlaganje retuša izvedeno je u gvašu, a priprema pozlate oštećenja na platnu po rubnim dijelovima slike izvedena je odgovarajućom podlogom za zlatne listiće. Nakon završnog retuša smolnim lazurama i fiksiranja zlatnih listića, slika je lakirana mješavinom sjajnog i matiranog laka u jednakom omjeru.

Slika *Portret djevojke* Milivoja Uzelca bila je prekrivena slojem tamnije prljavštine, a platno deformirano. Nakon preventivne zaštite, s lica slike uklonjene su nečistoće. Slika je skinuta s podokvira, očišćena je poledina te je ručno izravnata vlaženjem i opterećivanjem. Rubovi slike ojačani su platnenim trakama. Slika je nakon sanacije sitnijih oštećenja napeta na novi drveni podokvir. Podloga retuša izvedena je u gvaš tehnici, a završni retuš akrilnim lazurama. Lakiranje je izvedeno tankim premazom matiranog laka.

Ulje na platnu *Smrt Petra Svačića* Otona Ivekovića bilo je prekriveno debljim slojem potamnijelog laka i prljavštine, a platno deformirano s mehaničkim oštećenjima.

Nakon preventivne zaštite, s površine slike uklonjen je de-beo sloj nataložene nečistoće. Slika je skinuta s podokvira pa je uslijedilo ručno ravnjanje rubova i čišćenje poledine. Perforacija na slici zatvorena je umetkom prepariranog lanenog platna i fiksirana s poledine te konsolidirana akrilnim konsolidantom kao i ostala oštećenja na slici. Slika i novo laneno platno pripremljeni su za dubliranje na toplinskom stolu. Uslijedilo je napinjanje slike na novi drveni podokvir. Retuš je izveden u podlozi gvašem, a završni smolnim lazurama. Zaštitno lakiranje izvedeno je akrilnim lakom.

Na slici *Portret žene* bila su vidljiva mnoga mehanička oštećenja, deformacija platna te deblji sloj prljavštine i starog laka na slikanom sloju. Slika je nakon preventivne zaštite očišćena te skinuta s podokvira. Očišćena je i poledina; uslijedilo je ručno ravnjanje i ojačavanje rubova platnenim trakama. Oštećenja nosioca sanirana su umecima lanenog platna te zakitana u razini slikanog sloja. Slika je zatim napeta na novi drveni okvir. Retuš je izveden u podlozi gvašem, a zatim smolnim lazurama. Slika je završno zaštićena jednakim omjerom sjajnog i matiranog laka. Slika *Apolon i Flora* u prethodnom je zahvatu bila dublirana novim platnom uz korištenje škrobnog ljepila. Slikani je sloj bio prekriven tamnijim premazima i prljavštinom. Slika je nakon preventivne zaštite i istraživanja očišćena odgovarajućim otapalima te skinuta s podokvira. Uklonjeno je staro dublirno platno s ostacima starog ljepila, nakon čega je izvedeno ravnjanje i ojačavanje rubova platnenim trakama i odgovarajućim ljepilom. Slika je tretirana

na toplinskom vakuuomskom stolu, a oštećenja nosioca sanirana su umecima prethodno prepariranog lanenog platna te zakitana u razini slikanog sloja. Kao podloga za smolne lazure korišten je gvaš, a završno lakiranje izvedeno je tankim premazom u sjajnom i matiranom laku istog omjera.

Programom su obuhvaćeni i konzervatorsko-restauratorski zahvati na ukrasnim okvirima slika: preventivna zaštita, probe topivosti slojeva, čišćenje, stolarska konsolidacija, sanacija i rekonstrukcija oštećenja nosioca, podloge i boje te završno lakiranje.

Na oslikanom drvenom salonskom stoliću nalazila su se mnoga mehanička oštećenja te sloj starog laka i prljavštine. Požutjeli lak s površine nije uklonjen jer su probe pokazale njegovu tešku topivost te vrlo tanak i osjetljiv sloj oslika. Područja uz rubove formata tretirana su tako da je lak mjestimično regeneriran. Ostala oštećenja zapunjena su voštanim kitom. Položen je novi sloj laka na cijelu površinu ploče te su oštećenja integrirana u cjelinu retušem lazurama *Maimeri-Restauro*. Novo zaštitno staklo opremljeno je odstojnicima s pomoću kojih staklo više ne naliže izravno na drvenu ploču. Poledina ploče u dobrom je stanju te na njoj nisu provedeni zahvati. Na tijelu stolića izvedeni su sljedeći radovi: učvršćivanje spojeva, preventivna zaštita, uklanjanje nečistoća i starih premaza te sanacija oštećenja u kitu za drvo. Završni zaštitni premaz izveden je u šelaku.

m. š.

Slika 1. *Smrt Petra Svačića*, stanje nakon radova

Slika 2. *Apolon i Flora*, stanje nakon radova

Slika 3. Oslikani salonski stolić, stanje nakon radova

Slika 4. *Nastava*, stanje nakon radova



Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►



## Zvonimirovo

Veliko polje, keramički, željezni, brončani, kameni i stakleni arheološki nalazi

Prapovijest

Voditelj programa: Mihael Golubić

Suradnici: Petra Dinjaški, Ivan Gagro, Marko Nemeth, Maša Vuković Biruš, Franjo Bračun

BROJ DOSJEA: 739/1, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2015. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na nalazima keltske keramike, bronce, željeza, kamena i stakla s nalazišta Zvonimirovo - Veliko polje. Obradeno je 119 predmeta, od kojih je 69 dovršeno, na 11 su radovi u tijeku, a na 39 su provedeni preliminarni radovi. Keramika je čišćena mehanički i kemijski, a ulomci lijepljeni ljepilom *Mecosan*. Nedostajući dijelovi restaurirani su gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu (prema potrebi) upotrijebljen je konsolidant *Mowilith*. Proveden je postupak uklanjanja soli iz željeznih predmeta u sulfitnoj kupki, a dio predmeta podvrgnut je procesu odsoljavanja.

Željezni su predmeti čišćeni pjeskarenjem i mikromotorima, a zatim konzervirani taninom i *Parawaxom*, dok je za konsolidaciju i rekonstruiranje upotrijebljena epoksidna smola s grafitnim punilom. Brončani predmeti čišćeni su mehanički: skalpelom, mikromotorom i ultrazvučnom iglom, tretirani blokatorom korozije benzotriazolom, a površina je zaštićena lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloïd H80*. Kameni brusovi, staklene perle i ostaci staklenih narukvica čišćeni su kemijski. Svi su radovi popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. go.

Slika 1. Detalj keltskog mača, stanje nakon radova

Slika 2. Keltska posuda, stanje nakon radova





## Žminj

Župna crkva sv. Mihovila arkandela

Pluvijal

Nepoznati autor, 16. st.

Svileni baršun, pozlaćene ukrasne trake i zlatovez, srebrovez i svilovez, lan, metalne kopče, 295,5 x 134 cm

Voditeljica programa: Lana Čačić

Suradnici: Marta Budicin, Nikolina Oštarijaš, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 8278, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pluvijal iz župne crkve sv. Mihovila arkandela u Žminju, izrađen od tamnocrvenog baršuna, datiran je u 16. st. i rad je nepoznatog autora, vjerojatno venecijanske provenijencije. Donji je rub obrubljen zelenim svilenim resama, a gornji dio ukrašen bortom i kukuljicom s figurativnim prikazima svetaca vezenih pozlaćenim, posrebnim i višebojnim svilenim nitima. Svilene su niti korištene u vezenju tijela svetaca, a posrebrene i pozlaćene u vezenju odjeće, arhitekture i pozadine. Bodovi vezenja su zlatovez i srebrovez preko podloge, „slikanje iglom“ svilenim nitima i vez svilenim nitima preko položenih pozlaćenih niti (*opus veneto* i *opus florentinum*).

Kukuljica je za pluvijal nekad bila pričvršćena ukrasnim gumbima, no zatečena je bez njih, prišivena za donji rub borte. Donji dio kukuljice ukrašen je višerednom kićankom izrađenom od žuto-zlatnih svilenih resa. Podstava pluvijala sastavljena je od blijedoplavog (u gornjem dijelu pluvijala) i bež lana.

Borta je podijeljena u sedam polja (dužine 41 cm) od kojih središnja dva polja sadrže poprsje dvojice evanđelista s knjigom u rukama, a desni drži i mučeničku palmu. Lijevo i desno nalaze se po tri figurativna prikaza svetaca smještenih u nišu flankiranu stupovima s polukružnim

lukom koji nose kupolu. Iznad kupole se u svakom polju nalazi četverolatični cvijet s viticama, a iznad cvijeta u svakom se kutu nalazi po jedan ljiljan spojen tankom, zlatnom niti s cvijetom. S desne na lijevu stranu nalazimo nepoznatog sveca kojem nedostaje lice, a u rukama drži svitak, slijedi ga sv. Petar s ključevima u lijevoj ruci, potom figura bez lica, teško čitljive fizionomije i atributa. Slijede dva manja polja s poprsjima nepoznatih svetaca, nakon kojih slijedi prikaz Bogorodice s Djetetom, zatim prikaz sveca s knjigom i atributom nalik na koplje te na kraju prikaz sveca s otvorenom knjigom. Stilizirana kukuljica izvezena je prikazom sv. Mihovila koji ubija zmaja. Sv. Mihovil je smješten u arhitektonski okvir od dva stupa koji nose tri polukružna luka. Potrebno je napomenuti da svi likovi stoje na zelenoj podlozi. Ta grupa veza naziva se „Miracoli“ po crkvi Santa Maria dei Miracoli u Veneciji. Prema dr. sc. Zoraidi Demori Staničić, „za razliku od grupe San Marco, glavna je karakteristika tih vezova jedna kupola nad ciborijem umjesto tri, s likom koji stoji ili sjedi, prizivajući u naznakama Lombardovu građevinu, dok su ostali detalji stupova, tla i pozadine manje-više isti. Grupu Miracoli inače prikazuju isključivo venecijanski slikari: uz Antonija Vivarinija, motiv sveca pod jednom

kupolom slikaju Tintoretto, Tizian i Lotto“ (Zoraida Demori Staničić, Figuralni umjetnički vez obrednog ruha iz vremena renesanse u Dalmaciji i Istri, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32/2008., Zagreb, 74).

Pluvijal je zatečen u lošem stanju, zbog starosti, upotrebe i uvjeta pohrane. Svi dijelovi predmeta bili su prekriveni slojem prašine, a uz donji rub nalazile su se razne mrlje, među kojima i mrlje od voska. Vlasak baršuna na spojevima i pregibima nedostaje. Mjestimično su, zbog pucanja konaca šivanja, vidljivi otvori na spojevima konstruktivnih dijelova. Zelene svilene rese koje se protežu duž donjeg ruba plašta zatečene su u relativno dobrom stanju. Onečišćene su, a u lijevom gornjem dijelu djelomično nedostaju. Podstavna tkanina najvjerojatnije je novije datacije pa, osim mrlja nepoznatog porijekla zatečenih uglavnom na pregibima, nema težih oštećenja.

Vež na borti, najstariji dio pluvijala, bio je u izrazito lošem stanju, s vrlo oštećenim dijelovima vezene površine. Svilo-vež s lica, ruku i haljina djelomično ili potpuno nedostaje. Velik dio veza pozlaćenim i posrebrenim nitima bio je odvojen od podloge ili je nedostajao, niti veza su isprekidane i ponekad zamršene. Na vezu borte tijekom vremena su obavljane brojne intervencije - šivanje neprimjerenim koncima i bodovima, postavljanje različitih vrsta pozlaće-

nih traka na mjesta uništenog veza i lijepljenje odvojenih niti zlatoveza. Velik dio konaca kojim su bili prišiveni zasebni dijelovi veza na podlogu popucao je ili se raspao. Kukuljica je u nešto boljem stanju; vez nedostaje na predjelu svečeve glave, dok vez metalnim nitima nije previše oštećen. Uz rub kukuljice vidljiv je ostatak resa koje nedostaju. Zamjećuju se povijesne intervencije prišivanja kukuljice na plašt i kićanke na kukuljicu istim novijim koncem.

Tijekom 2014. i 2015. izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi koji su obuhvatili izradu cjelovite dokumentacije prije, tijekom i nakon radova. Grafički su prikazana oštećenja, povijesni slojevi, uzorak raporta, strukturalna analiza tkanine i dimenzije predmeta. Izvedena je identifikacija svih materijala. Uslijedilo je mehaničko čišćenje nečistoća svih dijelova predmeta. Djelomično su odvojeni konstruktivni dijelovi. Oštećenja na vezenoj borti, kukuljici i tkanini plašta zatvorena su šivanjem svilenim koncima. Provedeno je čišćenje, relaksiranje i ravnanje svilenih resa. Konstruktivni dijelovi plašta spojeni su u cjelinu. Nabavljena je i opremljena kutija za transport i pohranu te je plašt vraćen vlasniku.

I. Č., M. B.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Slika 3. Detalj, stanje prije radova

Slika 4. Detalj, stanje nakon radova



## Žumberak

Crkva sv. Nikole biskupa

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Andrej Janeš, Petar Sekulić, Marko Nemeth, Vlasta Vyroubal i Željka Bedić (Antropološki centar Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti)

BRJ DOSJEA: 1596/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja traju s prekidima od 2006. godine, a dio su konzervatorsko-restauratorskih radova na obnovi crkve. U 2015. godini istraživanja su trajala od 10. do 28. kolovoza. Sudjelovalo je osam studenata Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu u sklopu terenske nastave. Radove je potpuno financiralo Ministarstvo kulture u iznosu od 50.000 kuna. Općina Žumberak donirala je radove strojnog iskopa.

Namjera ovogodišnjih istraživanja bila je daljnje definiranje rasprostiranja groblja i grobljanskog zida. Otvorena je sonda 1 veličine oko 8 x 10 m s prosječnom dubinom iskopa oko 100 cm. Također je otvorena kontrolna sonda 1 veličine oko 0,7 x 1,5 m koja spaja ovogodišnju sondu s onom iz 2006. godine, a namjera je bila provjeriti dubinu zdravice i rub sonde iz 2006. godine. Kontrolna sonda 2,

veličine oko 2,6 x 1 m, otvorena je s južne strane zida SJ 32 kako bi se utvrdilo rasprostire li se groblje i s vanjske strane grobljanskog zida. Iako se groblje ne rasprostire iza zida, pronađen je jedan ukop fetusa u keramičkoj posudi. Definirane su 64 stratigrafske jedinice, od čega su dio arheološki slojevi, dio grobovi (njih 50), a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi te nešto keramičkih, kovinskih i staklenih ulomaka.

Dokumentiranje je provedeno totalnom stanicom, svi zidovi, slojevi i grobovi nacrtani su u mjerilu 1:20, a pripravljena je i iscrpna fotografska dokumentacija.

Na kosturima iz kosturnice i grobova obavljena je osteološka analiza.

a. a. b.

Slika 1. Sonda istražena u 2015. godini

